

شيلات خزري ايران

برای اعاشه ی روسیه

تبرستان

www.tabarestan.info

ناصر جهان آرا

به نام خداوند جان و خرد

تبرستان
www.tabarestan.info

شیلات خزری ایران برای اعاشه ی روسیه

ناصر جهان آرا

سرشناسه : جهان آرا ناصر ، ۱۳۵۲ .

عنوان و نام پدید آور : شیلات خزری ایران برای اعاشه ی روسیه / ناصر جهان آرا

مشخصات نشر : آمل : وارث وا ، ۱۳۸۷ . مشخصات ظاهری : ۱۸۴ ص : مصور ، جدول ، نمودار

شابک : ۳ - ۶۷ - ۸۰۲۹ - ۹۶۴ - ۹۷۸ - ۳۰۰۰۰ ریال وضعیت فهرست نویسی : فیبا

یادداشت : واژه نامه یادداشت : کتابنامه

موضوع : شیلات - ایران - جنبه های اقتصادی موضوع : سیاست شیلات

موضوع : شیلات - جنبه های اقتصادی رده بندی کنگره : SH۳۳۴ . ۹۱۳۸۷ ش ۹ ج /

رده بندی دیویی : ۲۲۲۷ . ۹۵۵ / ۳۳۸ شماره کتابشناسی ملی : ۱۵۴۴۵۵۴

شناسنامه :

نام کتاب : شیلات خزری ایران برای اعاشه ی روسیه

مؤلف : ناصر جهان آرا

ناشر : وارث وا

تایپ و صفحه آرایی : زهرا هدایتی

طرح جلد : نورا... پهلوان

ویراستار : عنایت ا... هدایتی

چاپ : سیرنگ

صحافی : مبین

تیراژ : ۱۵۰۰

قیمت : ۳۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ

شابک : ۳ - ۶۷ - ۸۰۲۹ - ۹۶۴ - ۹۷۸

این کتاب با مشارکت و حمایت معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی چاپ و منتشر گردیده است.

فهرست

صفحه

عنوان

مقدمه ۵

بخش اول:

روسیه تزاری و شیلات خزری ایران

فصل اول :

از گفتانیکوف تا لیانازوف ۱۴

فصل دوم :

نیم قرن سلطه لیانازوفها بر شیلات خزری ایران ۱۹

بخش دوم :

لغو قرارداد لیانازوف ها و انعقاد قرارداد با وانیتسف

فصل اول :

جنگ جهانی اول ، انقلاب اکتبر و اختلال در پرداخت مال الاجاره ۳۲

فصل دوم :

لغو امتیاز لیانازوف ها و اعلان مزایده ی شیلات ۳۶

فصل سوم :

اعتراضات شدید لیانازوف ها و تلاش برای انعقاد قرارداد جدید ۳۹

فصل چهارم :

انعقاد قرارداد با وانیتسف روسی ۴۸

بخش سوم :

حکمت ، رقابت ، کشمکش

فصل اول :

حکمت و تمديد امتياز لپانازوف ها ۱۳۰۱/م ۱۹۲۲ ش ۵۸

فصل دوم :

رقابت شوروی و لپانازوف ها برای سلطه بر شیلات ۶۴

فصل سوم :

کشمکش ایران و لپانازوف ها تا ۱۳۱۹ ش و پیروزی شوروی ۸۱

بخش چهارم :

سلطه ی ۲۵ ساله ی اتحاد جماهیر شوروی بر شیلات خزری ایران

فصل اول :

نگاهی به مفاد عهدنامه شیلات ایران و شوروی ۱۱۰

فصل دوم :

بررسی عملکرد بیست و پنج ساله ی شرکت مختلط شیلات ایران و شوروی ۱۳۵

فصل سوم :

ملی شدن شیلات ۱۵۴

نتیجه گیری ۱۵۹

منابع (اسناد ، کتب و جراید) ۱۶۱

نمایه ۱۶۷

ضمائم (تصاویر و اسناد) ۱۷۵

مقدمه

پیشینه ی روابط سیاسی و اقتصادی ایران و روسیه ی تزاری به دوران صفوی بر می گردد . از دوران شاه عباس کبیر طرفین به مبادله ی سفیر پرداختند و روابط سیاسی و تجاری دو کشور آغاز گردید . مسئله ی قفقاز و حق حاکمیت ایران بر گرجستان و اعمال آن بر این منطقه و متوسل شدن فرمانروایان گرجستان به روسیه ریشه در این دوران دارد و موضوعی است که موجب تنش در روابط دو کشور شده است و نه تنها بر مناسبات دو کشور در دوره ی صفوی سایه افکنده بلکه از این زمان تا دوران قاجار تداوم یافته است . تهاجم قزاق ها به ایالات ایرانی جنوب بحر خزر از جمله موضوعات دیگر متنازع فیله در این برهه بوده است . در اواخر این دوران سلطنت ضعیف شاه سلطان حسین با حکومت پتر کبیر مقتدر در روسیه تصادف شد . پتر با نقشه قدرتمند ساختن روسیه و دستیابی به آبهای آزاد و آگاهی از ضعف ایران در صدد الحاق قفقاز و نواحی شمالی ایران به روسیه بر آمد .

اگرچه جانشینان پتر تا مدتی نتوانستند اندیشه های وی در گسترش قلمرو روسیه را ادامه دهند ولی وصیتنامه ی مشهور منتسب به او که برخی آن را جعلی دانسته اند مورد توجه سیاستمداران بعدی روسی قرار گرفته است . پتر درباره ی ایران سفارش نمود که با کمک جنگهای پیاپی با ایران و رسیدن به خلیج فارس به هند مستعمره ی انگلستان دست یابند .

با روی کار آمدن نادر شاه افشار در ایران ، روس ها که دچار ضعف و فتور شدند دست نادر را در اخراج رقیب یعنی عثمانی از ایران باز گذاشتند . تعدادی توپ و افسر روسی در اختیار نادر قرار گرفت . شاه ایران با اقتدار تمام با اعزام سفیر به دربار روسیه خواستار تخلیه ی ایران از قشون روسیه و ممانعت از هجوم تاتارها و ازبک ها از خاک روسیه به ایران شد . تزارین آنها اشغال شهرهای سواحل جنوبی دریای خزر را در راستای سیاست جلوگیری از دسترسی عثمانی به این دریا دانست . نادر با درایت و قدرتی که داشت از ضعف روسیه و رقابت و دشمنی آن کشور با عثمانی استفاده نموده و روس ها را وادار نمود که مناطق فوق الذکر و قفقاز را تخلیه نمایند . پس از نادر و در زمان آشفتگی داخلی ایران و دوران کریم خان زند روس ها با گسترش بازرگانی و تجارت نفوذ خود در قفقاز را تحکیم بخشیده و موفق شدند تجارت خارجی ایران را در انحصار خود در آورند .

با تأسیس سلسله ی قاجار توسط آقامحمدخان قاجار مساعی وی برای اعمال حاکمیت کامل بر قفقاز با مرگ وی ناکام ماند . در سال های ۱۸۰۰-۱۷۹۸م/۱۱۷۸-۱۱۷۶ش و در دوران فرمانروایی پل اول ، گرجستان

به اشغال روس ها در آمده و ضمیمه ی امپراتوری روسیه گردید . تزار الکساندر اول در ۱۲ سپتامبر ۱۸۰۲/۱۱۸۱ش الحاق گرجستان به روسیه را رسماً اعلام نمود و حتی دستور حمله ی سراسری به ایران را صادر نمود . با وجود این که فتحعلی شاه قاجار با انتصاب پسرش عباس میرزا نایب السلطنه به سمت فرماندهی کل قوا و اعزام او به قفقاز و درخواست کمک از دولت های فرانسه و انگلستان که با روسیه رقابت داشتند ، تلاش نمود که جلوی پیشروی روس ها را گرفته و آن ها را به عقب براند ولی مساعی وی توفیقی نیافت . پس از مذاکرات مفصل سرانجام مجبور به پذیرفتن مفاد عهدنامه های ننگین گلستان (۱۲ اکتبر ۱۸۱۳/۱۱۹۲ش) و ترکمانچای (دهم فوریه ی ۱۸۲۸/۱۲۰۶ش) شد . که متعاقب آن بخش های وسیعی از مناطق قفقاز از دست رفت . از این پس با آشکار شدن ضعف مفرط ایران به تدریج تا دوران ناصرالدین شاه قاجار مناطق سمرقند ، تاشکند ، مرو ، بخارا ، خیوه و سایر مناطق ماوراء النهر و ترکستان به اشغال ارتش روسیه در آمد و در ۲۱ سپتامبر ۱۸۸۱/۱۲۶۰ش به موجب پیمان مرزی آخال ، ایران از کلیه ی مدعای خود نسبت به ترکستان و ماوراء النهر صرفنظر نموده و رود اترک مرز بین دو کشور شناخته شد .

فقدان بحریه ی حریه از جانب ایران بر طبق مفاد عهدنامه ی ترکمانچای در خزر و عدم توانایی در سرکوب ترکمن های ساکن سواحل شرقی این دریا و دست اندازی های آنان و تقاضای ایران در سرکوبی تراکمه از روسیه موجب حضور دائمی ناوگان نظامی روسی در آشوراده گردید . این اقدام بارها مورد اعتراض ایران به خصوص صدر اعظم ایران امیر کبیر قرار گرفت ، تا اینکه پس از ۸۰ سال به موجب عهدنامه ی ۱۹۲۱/۱۲۹۹ش جزیره ی آشوراده مسترد گردید . شیفتگی ناصرالدین شاه به آرایش نظامی ارتش روسیه در سفرش به فرنگ از طریق روسیه منجر به تشکیل نیروی قزاق توسط افسران روسی گردید . نیروی قزاق از این پس یک ابزار مهم نفوذ روسیه تزاری برای پیشبرد سیاستهای ظالمانه اش در ایران بود . روسیه با افزایش نفوذ خود در ایران توانست امتیازات متعدد اقتصادی به دست آورد که امتیازات معادن نفت سمنان و خوریان و تداوم حضور روس ها در شیلات خزری ایران با واگذاری آن به لیانازوف ها از جمله ی آن است .

با پیدایش انقلاب مشروطه روس ها از هیچ تلاشی بر ضد مشروطه و مشروطه خواهان خودداری نورزیدند . در دوران محمد علی شاه قاجار نیروی قزاق به فرماندهی کلنل لیاخوف روسی مجلس را به توپ بست و به سرکوب آزادی خواهان پرداخت . آنان حتی به طور مستقیم نیز بسیاری از آزادیخواهان ایرانی را در تبریز به دار آویختند . با التیماتوم موجبات تعطیلی مجلس و اخراج مورگان شوستر آمریکایی مستشار مالی ی ایران را فراهم آوردند .

دهه های پایانی قرن نوزدهم و سال های آغازین قرن بیستم پیدایش یک قدرت رو به گسترش به نام امپراتوری آلمان و احساس خطر سه کشور بزرگ و استعمارگر رقیب و متخاصم قدیمی فرانسه ، روسیه و

انگلستان را به هم نزدیک نمود. پس از مذاکرات بسیار دو کشور انگلستان و روسیه در ۳۱ اوت ۱۹۰۷م/۱۲۸۶ش قراردادی را امضاء نمودند که بر اساس آن در مورد افغانستان، تبت و ایران به توافق رسیدند. برطبق مفاد این قرارداد ایران به سه منطقه تقسیم شده که قسمت شمال آن منطقه ی نفوذ روسیه و بخش جنوبی متعلق به انگلستان و مرکز منطقه ی بیطرف اعلام گردید. سفرای دو کشور به طور رسمی دولت ایران را از این توافق مطلع ساختند. این قرارداد مورد اعتراض دولت و مجلس ایران قرار گرفت. واقعیت آن بود که دولت ایران ضعیف تر از آن بود که بتواند مانع از اجرای این تصمیمات دول بزرگ گردد.

با شروع جنگ جهانی اول بین متفقین و متحدین اروپایی که علاوه بر دول بزرگ اروپایی، دامنگیر بسیاری ممالک کوچک نیز گردید، دولت ایران بی طرفی اتخاذ نمود. در مجلس شورای ملی دموکرات ها معتقد بودند که ایران بایستی در حمایت از آلمان و متحدینش وارد جنگ شده و با حمایت آنها خود را از سلطه ی استعمارگران روسی و انگلیسی آزاد سازد. اعتدالیون با توجه به فعالیت ایران توسط متفقین و ضعف شدید کشور سیاست بیطرفی را درست میدانستند. دولت مستوفی الممالک نیز مصمم به حفظ این رویه بود. ولی عملاً بیطرفی مانع از آن نشد که ایران صحنه نبرد نیروهای متخاصم روسی، انگلیسی و عثمانی گردد. هزاران سرباز روسی، انگلیسی و عثمانی وارد ایران شدند. آلمان تلاش نمود تا با وارد کردن مبالغ زیاد پول و طلا و مسلح کردن عشایر بر ضد متفقین آنها را از ایران اخراج نموده و ایران را وارد جنگ بر علیه استعمارگران روس و انگلیس نماید. ولی بر عکس دولت ایران تحت فشار آن دو کشور متمایل به متفقین گردید. رجال ایرانی طرفدار آلمان و عثمانی به کرمانشاه که در تصرف عثمانی ها بود مهاجرت نموده و حکومت موقتی را به ریاست نظام السلطنه ی مافی تشکیل دادند. تحت فشار نیروهای متفقین نیروهای ترک و مهاجرین ایرانی مجبور به خروج از ایران شدند و فقط نیروهای انگلیسی و روسی همچنان در ایران بودند. فقط با انقلاب اکتبر ۱۹۱۷م/۱۲۹۶ش روسیه بود که به نوشته ی ملک الشعرای بهار یک طرف ریسمانی را که بر گردن ایران بود و از دو سو کشیده می شد رها کرد. ژنرال بارانتف روسی به قفقاز بازگشت. سپاهیان روسیه شمال و غرب ایران را تخلیه نمودند. یکی از شرایط پیمان برست لیوتوفسک منعقدۀ مابین روسیه و آلمان، خروج نیروهای روسی از ایران بود.

حکومت بلشویکی لنین مکرراً اقدامات استعماری و ظالمانه تزارها در ایران را محکوم نموده و کلیه ی حقوق و امتیازاتی را که روسیه ی تزاری از ایران اخذ کرده بود را ملغی شده دانست. دولت انقلابی روسیه از یک طرف تلاش می نمود که با اعزام نمایندگان چون براوین و کولومیتسف (۱۹۱۸ م) با دولت ایران روابط دیپلماتیک و سیاسی برقرار نماید. در شرایطی که دولت انقلابی کمونیستی روسیه ی شوروی که از سوی همپیمانان سابقش مورد تهدید بود و هنوز هیچ کشوری آن را به رسمیت نشناخته بود به این روابط نیاز داشت.

از طرف دیگر دولت انقلابی روسیه با اعزام کشتیهای جنگی تحت فرماندهی راسکولنیکف به انزلی به بهانه عملیات بر ضد کشتیها و ناوگان نظامی ژنرال ضد انقلابی دنیکین و ارتباط برقرار کردن با میرزا کوچک خان و حمایت از جنبش جنگل و اعضای حزب عدالت که از باکو به رشت آمده بودند تبلیغات ایدئولوژیک خود در ایران را بر ضد حکومت مرکزی آغاز نمود. مذاکرات روتشتاین سفیر شوروی در تهران و نامه ی وی به میرزا کوچک پس از افتتاح روابط سیاسی بین دو کشور، نشان داد که شوروی از طریق فشارهای نظامی، تبلیغاتی و همراهی با جنبش ضد دولتی جنگل به دنبال منافع سیاسی، اقتصادی خود در ایران بود. در ۲۶ فوریه ی ۱۹۲۱ م / ۷ اسفند ۱۲۹۹ ش عهدنامه ی مودت ایران و شوروی به امضاء رسید که برخی مفاد آن متضمن منافع ایران و نشان دهنده تحول در سیاست خارجی روسیه نسبت به ایران و مواد دیگری از این معاهده بیانگر نوعی تداوم سیاست مداخله جویانه ای که در گذشته روسیه تزاری دنبال می کرد بوده است.

با تشکیل دولت سردار سپه دولت شوروی از سیاست خود در حمایت از احمد شاه فاصله گرفته و سیاستمداران روسی با تحلیل های مارکسیستی و دوری از سیاست سنتی روسیه تزاری که از سلاطین قاجار حمایت می نمود، با رضاخان همراه شدند و تلاش برای انعقاد قراردادهای اقتصادی در زمینه تجارت و شیلات را آغاز نمودند. بالاخره در اکتبر ۱۹۲۷ م / مهر ۱۳۰۶ ش چندین قرارداد در زمینه های اقتصادی، امنیتی و گمرکی و از جمله قراردادهایی در باب تجارت و شیلات به امضاء رسید.

در سراسر دوران حکومت رضاشاه قراردادهای متعددی مابین دو کشور به نام «اقامت، تجارت و بحریمایی» منعقد شد. روابط اقتصادی و مبادلات تجاری ایالات شمالی ایران با توجه به روابط سنتی و نزدیکی این مناطق به آن کشور و عدم دسترسی به بازارهای دیگر بواسطه فقدان راه های ارتباطی، این مناطق را به طور کامل از نظر اقتصادی وابسته به روسیه نمود. روس ها نیز با آگاهی کامل از این نقطه ضعف با اخلال در این روابط، دولت ایران را تحت فشار قرار می دادند. با دولتی شدن مؤسسات اقتصادی و تجاری در روسیه مشکلات فراوانی در زمینه تجارت مؤسسات دولتی روسیه شوروی و تجار ایرانی به وجود آمد. دولت ایران تلاش نمود با افزایش و گسترش روابط با آلمان، صادرات مواد خام و واردات کالاهای صنعتی از آن کشور، از روابط اقتصادی خود با شوروی بکاهد.

با شروع جنگ جهانی دوم بار دیگر دولتهای بزرگ استعمارگر قدیمی انگلستان، فرانسه و روسیه شوروی در مقابل آلمان قرار گرفتند. با حمله گسترده آلمان به اتحاد جماهیر شوروی و لزوم رسانیدن کمک همه جانبه به ویژه اسلحه و مهمات به شوروی از جانب متحدانش بار دیگر ایران در کانون توجهات دول متخاصم قرار گرفت. روابط گسترده ایران عصر رضاشاه با آلمان مسائل را بغرنج تر و پیچیده تر می نمود. از ۱۳۰۶/م ۱۹۲۷ ش آلمانی ها در پست هوایی، ساخت راه آهن و امور بانکی ایران حضور یافتند. با گذشت زمان

این روابط گسترده تر شد. با سفر دکتر شاخت وزیر اقتصاد آلمان به ایران و انعقاد قرارداد تجاری ۱۹۳۵ م / ۱۳۱۴ ش بین دو کشور مبادلات بازرگانی ایران و آلمان افزایش یافت. کارشناسان و مهندسين زيادی از آن کشور وارد ایران شدند. دولت ایتالیا متحد آلمان نیز در تجهیز نیرویی دریایی کمک شایانی به ایران می نمود. این اوضاع بر خلاف تمایل دولتين انگلستان و شوروی بود. دولت ایران با آغاز جنگ اعلام بیطرفی نمود و برای جلوگیری از بهانه تراشی دول متفق فعالیت تبلیغاتی آلمانی ها در ایران را محدود نموده و اتباع آلمانی را تحت کنترل و نظارت قرار داد. با وجود این دولت های شوروی و انگلستان خواستار خروج کارشناسان آلمانی از ایران شدند. رضاشاه با این تصور که آلمان پیروز جنگ خواهد بود توجهی به درخواست های آنان در خصوص اخراج آلمانی ها و در واقع اجازه عبور سلاح و مهمات از طریق ایران ننمود. بالاخره در ۲۵ اوت ۱۹۴۱ م / ۳ شهریور ۱۳۲۰ ش نیروهای شوروی و انگلستان از طریق شمال و جنوب اشغال ایران را آغاز نمودند. با اشغال تهران توسط نیروهای متفقین، رضاشاه که تا آخر درخواست آنها را مبنی بر تحویل آلمانی ها نپذیرفته به نفع محمد رضا ولیعهد استعفا داده و تبعید گردید. ایران بدین ترتیب وارد صف متفقین بر ضد آلمان گردید.

اشغال نواحی شمالی ایران در جنگ جهانی دوم توسط نیروهای ارتش سرخ عواقب بسیار بدی برای ایران به دنبال داشت. درخواست امتیاز نفت شمال ایران توسط کافترادزه معاون کمیساریای وزارت خارجه ی شوروی و تلاش برای جدایی آذربایجان از ایران در قالب حکومت خودمختار جعفر پیشه وری یادآور تلاش های روسیه ی تزاری در به دست آوردن امتیازات اقتصادی و جدایی قفقاز و ایالات شمالی ایران در دوران قاجار بوده است. مذاکرات قوام با رهبران شوروی و موافقتنامه ی قوام - سادچیکف حمایت سیاسی ایالات متحده و مطرح شدن شکایت ایران در شورای امنیت، زمینه های خروج نیروهای شوروی از ایران را فراهم آورده و آذربایجان دوباره به آغوش وطن بازگشت.

گرایش تدریجی ایران به قدرت برتر ایالات متحده موافق میل هیچ یک از دو قدرت استعمارگر قدیمی نبود. قرارداد امضاء شده در مورخه ی ۱۴ مهر ۱۳۲۶ ش مربوط به استخدام مستشاران نظامی آمریکا در ارتش ایران مورد اعتراض دولت شوروی قرار گرفته و آن را مغایر با عهدنامه مودت ۱۹۲۱ م / ۱۲۹۹ ش تلقی نمود. در همین زمان حزب توده ایران به دلیل دست داشتن در ترور شاه و تبلیغات شدیدی که علیه دولت در مطبوعات خود می نمود غیر قانونی اعلام شده و سران آن بازداشت و محاکمه شدند. درگیری های مرزی و فشارهای دیپلماتیک از ابزارهای فشار شوروی برای مقابله با گرایش دولت ایران به سمت آمریکا بود.

در آغاز جنبش ملی شدن نفت مطبوعات و رسانه های شوروی از آن حمایت می نمودند. ولی دولت شوروی به طور رسمی و در مجامع بین المللی حمایتی از جنبش ملی ایران نکرد و در شرایطی که ایران تحت

فشار سیاست امپریالیستی انگلستان بود، با تحریم خرید نفت ایران توسط آن کشور و هم پیمانانش، با مشکلات اقتصادی فراوانی دست و پنجه نرم می کرد، شوروی و متحدانش نیز علی رغم سر دادن شعارهای ضد امپریالیستی و درخواست دولت مصدق، از خرید نفت ایران خودداری کرده و حتی ۱۱ تن طلای ایران را که از زمان اشغال کشور در اختیار گرفتند پس ندادند. تا زمانی که استالین زنده بود رویه شوروی با ایران غیر دوستانه بود و طبق ملاحظات دوران جنگ سرد، ایران را پایگاه ایالات متحده بر ضد شوروی می دانست. چنانکه در اول خرداد ۱۳۳۱ ش نسبت به تمدید قرارداد استخدام مستشاران نظامی و دریافت کمک نظامی از آمریکا اعتراض نمود. پس از مرگ استالین در ۵ مارس ۱۹۵۳ م/۱۴ اسفند ۱۳۳۱ ش، شوروی در راستای سیاست همزیستی مسالمت آمیزش، روابط با همسایگان را بهبود بخشید.

چنانکه می دانیم و مرور نمودیم روس ها از دوران صفوی و خصوصاً دوران پتر کبیر به بعد سیاست توسعه طلبانه، ظالمانه، مداخله جویانه، خصمانه و استعماری را در رابطه با ایران دنبال نمودند. حتی انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ م/۱۲۹۶ ش که علی الظاهر جنبه ضد استعماری و ضد استعماری داشت مانع از آن نشد که روسیه در قالب اتحاد جماهیر شوروی که البته در درون آن ملت‌های تحت ستم زیادی زندگی می کردند، در سیاست خارجی خود دوباره همان سیاست تزارها در روابط با کشورهای ضعیفی چون ایران را دنبال نمایند. روابط تجاری و اقتصادی روس ها با کشورهایی چون ایران روابطی استعماری و استعماری بود و در راستای اهداف سیاسی آن کشور که توأم با توسعه طلبی بود قرار داشت. از وابستگی اقتصادی ملل ضعیف به بازار و کالاهای روسی همچون ابزاری برای اعمال فشار برای پیشبرد سیاست های ظالمانه خویش استفاده می کردند. به همین دلیل دیپلماسی روسیه ی تزاری و روسیه ی شوروی نیز در جهت سلطه ی اقتصادی، با قدرت از تجار و سرمایه داران روسیه ی تزاری و مؤسسات اقتصادی دولتی شوروی که در بخش تجارت خارجی فعال بودند حمایت قاطعی می نمود.

روس ها به خصوص از اوایل دوران قاجار در کنار صادرات و واردات کالا و روابط تجاری با ایران حضور مستمر و مداومی در شیلات خزری ایران داشتند. می توان گفت به مدت ۱۵۰ سال شیلات شمال ایران در انحصار اجاره داران روسی و یا به طور مستقیم و در قالب شرکت مختلط شیلات ایران و شوروی در اختیار اجاره ی دولت شوروی قرار داشت. پژوهش در این خصوص که در واقع تحقیق در باب یک رابطه ی اقتصادی استعماری است می تواند علاوه بر روشن نمودن بخشی از روابط سیاسی و اقتصادی ایران و روسیه ی تزاری و شوروی، راهگشای آن باشد که چرا و چگونه روابط استعماری مابین دول ضعیف و دولتهای قدرتمند شکل گرفته و به مدت طولانی تداوم می یابد.

پژوهش حاضر حضور روسها در شیلات خزری ایران از ابتدای قرن نوزدهم یعنی آغاز قاجاریه تا ملی شدن شیلات در دولت مصدق را مورد مطالعه قرار می دهد. بخش نخست پژوهش حاضر حضور و بهره برداری اجاره داران متعدد روسی به ویژه لیانازوف ها را در شیلات خزری ایران بررسی می نماید. بخش دوم به بررسی تأثیر جنگ جهانی اول و انقلاب اکبر بر شیلات و بهره برداری لیانازوف ها از آن اختصاص دارد. وقوع انقلاب اکبر و تغییراتی که تئوری های مارکسیستی - لنینیستی و کمونیسم بر سیاست و اقتصاد آن کشور گذاشت و نظارت کامل دولت بر تمام جنبه ها از جمله فعالیت های اقتصادی و تقریباً حذف تدریجی و کامل بخش خصوصی و پیدایش شرکت های تجاری، صنعتی و اقتصادی دولتی کشمکش را نیز در استفاده از شیلات ایران، بین لیانازوف ها و دولت شوروی به وجود آورد که ناخواسته دولت ایران نیز وارد آن شده است که نهایتاً به پیروزی دولت انقلابی شوروی و لغو امتیاز لیانازوف ها منجر شد. این کشمکش و رقابت به تفصیل در بخش سوم مطرح شده است. با انعقاد قرارداد بین ایران و شوروی شرکت مختلط شیلات ایران و شوروی تأسیس شده که ۲۵ سال یعنی تا ملی شدن شیلات، به بهره برداری محصولات مختلف آن پرداخت. بخش چهارم به قرارداد فوق الذکر و عملکرد ۲۵ ساله شرکت مختلط و ملی شدن شیلات اختصاص یافته است.

منابع و مآخذی که مورد استفاده قرار گرفته، اسناد، کتب و جراید را شامل می شود. اسنادی که مورد استفاده قرار گرفته از سازمان اسناد ملی ایران اخذ شده و یا این که در کتب منتشر شده به چاپ رسیده اند. از کتب خاطرات اشخاصی که در آن مقطع محدودی زمانی، بازیگر نقش های سیاسی و اقتصادی بوده اند استفاده ی بسیاری شد. تحقیقات پژوهش گران بسیاری مورد مطالعه قرار گرفت. اخبار بسیاری در باب شیلات به ویژه مقطع زمانی اواخر دوران قاجار و اوایل دوره ی پهلوی در جراید و مطبوعات انعکاس یافت که پژوهش حاضر از این اخبار بهره مند شد. بنیان این اثر بر مطالعات و تحقیقاتی استوار است که نگارنده در دوران تحصیل دوره ی کارشناسی ارشد به ویژه سال تحصیلی ۷۸-۱۳۷۷ ش انجام داده و سالیان بعد در جهت تکمیل آن اقدام نموده است.

نگارنده بر خود واجب می داند که از زحمات اساتید بزرگوار رشته تاریخ دانشگاه تبریز آقایان دکتر داود اصفهانیان، دکتر سیروس برادران شکوهی و دکتر محمد امیر شیخ نوری تشکر نماید. شایسته است که از کارکنان سازمان اسناد ملی ایران در همکاری صمیمانه تقدیر و تشکر گردد. سپاس فراوان دارم از استاد سخن و ادب جناب عنایت الله هدایتی که علاوه بر ویراستاری مشوق نگارنده بوده اند. امید است که این تلاش مقدمه ای برای تحقیقات وسیعتر و عمیقتر در این زمینه باشد.

ناصر جهان آرا - آذرماه ۱۳۸۷

تبرستان
www.tabarestan.info

بخش اول:

تبرستان
www.tabarestan.info

روسیه ی تزاری و شیلات خزری ایران

فصل اول : از کفتانیکوف تا لیانازوف

فصل دوم : نیم قرن سلطه ی لیانازوف ها بر شیلات شمال ایران

فصل اول : از گفتانیکوف تا لیانازوف

به طور کلی و بدون تردید از اوایل قرن نوزدهم تا نیمه ی نخست قرن بیستم اتباع و شرکت های روسی تنها بهره برداران شیلات^۱ بخش ایرانی خزر بوده اند. پرسش اساسی همین جاست که چرا اتباع ، شرکت ها یا دولت ایران خود به این مهم نپرداخته اند و این ثروت خدادادی را همچون بسیاری از منابع و معادن دیگر به بیگانگان واگذار می نموده اند ؟ پاسخ های گوناگونی به این پرسش داده شده است . بعضی نویسندگان غیر ایرانی حرام بودن برخی محصولات شیلاتی را از نظر شرعی عامل اجاره دادن شیلات به روسها دانسته اند . چنانکه الکساندر خودزکو کنسول روسیه تزاری در رشت (اواخر نیمه اول قرن نوزدهم) می نویسد : « چون قرآن مصرف ماهی های بدون فلس را برای مسلمانان مؤمن حرام کرده است ، صید این قبیل ماهیها به صیادان روسی واگذار شده است . »^۲ مشابه چنین توجیهی را اورسل سیاح بلژیکی که در اواخر قرن نوزدهم از سواحل جنوبی دریای خزر دیدن کرده نیز بیان کرده است . وی می نویسد : « در بعضی از فصول ، سنگ ماهی یا اوزون بورون در نزدیکی کرانه جنوبی دریای خزر خیلی زیاد می شود . به این جهت همه شیلات شمالی را به روسها اجاره داده اند تا از این ماهی ها برای استخراج خاویار استفاده کنند . »^۳

بدون تردید مهمترین عاملی که مانع بهره برداری مستقل ایران از شیلات می شد فقدان امکانات صید و صیادی و افراد متخصص بود . حال آنکه روسها نه تنها از این امکانات برخوردار بودند بلکه به راحتی می توانستند با ایجاد موانعی ، از بهره برداری مستقل دولت و اتباع ایران جلوگیری نمایند . « زیرا عمده صید و متخصص ماهی گیری باید از روسیه بیاید . وسیله صید و ماهیگیری باید از روسیه خریداری شود . کشتی و وسایل حمل و نقل متعلق به اتباع روس بود . و بالاخره قسمت عمده محصول شیلات به شهرهای روسیه صادر می شد . »^۴ و البته روسها می توانستند نسبت به اتباع ایرانی اجاره بهای بیشتری هم پردازند .^۵ بایستی اذعان نمود که در این دوران تلاشهای زیادی از سوی حاکمیت ، به واسطه بی لیاقتی برخی دولتمردان و عدم اعتماد به نفس ایرانیها برای قطع این بهره برداری استعماری و استثماری صورت نگرفت .

نواحی عمده شیلات مناطق آستارا ، بندر انزلی ، حسن کیاده ، مشهد سر ، خواجه نفس ، خلیج استراباد و گمش تپه بود . شیلات این مناطق در دوران سلطنت فتحعلی شاه و محمد شاه قاجار در دست اتباع روسی چون گفتانیکوف ، قراسیموف ، استپان سوجایف و حاجی ابوطالب خان دریابییگی که بیشتر آنها از اهالی حاجی ترخان^۶ روسیه بودند قرار داشت . در دوره ی حکومت ناصر الدین شاه اگر چه تلاشهایی در جهت محدود کردن نفوذ و تسلط روس ها بر شیلات صورت گرفت ، ولی این تلاش ها هیچگاه بطور کامل موفق نبود .

بدین دلیل که اتباع و دولت ایران نه امکانات بهره برداری از آن را در اختیار داشتند و نه می توانستند در مقابل فشار دیپلماسی روسیه ی تزاری که از منافع اتباع خود در شیلات خزری ایران حمایت می کرد مقاومت نمایند . هر گاه اختلافی بین دولت ایران و اتباع روسی مستأجر شیلات پیش می آمد ، سفارت روسیه ی تزاری در ایران از دعاوی اتباع روسی پشتیبانی و حمایت می نمود . چنان که سفارت روس در نامه ای به میرزا مسعود « وزیر دول خارجه » ایران این حمایت و دخالت سفارت را چنین توجیه می کند : « *اولا آن جناب نوشته است که بندگان اقدس شهر یاری تعجب می فرمایند که چرا دوستدار با وصف انصاف دخیل امری می شود که بدوستدار رجوعی ندارد . جواب این است که دوستدار نیز زیاده از حد منحیر است که بندگان اشرف همایون جایز نمی دانند که دوستدار دخل و تصرف در امری نماید که خیر و شیر رعیت دولت بهیه روسیه در آن آشکارا دخیل باشد . آیا بر دوستدار لازم نیست که بمقتضای وظیفه وزیر مختار دولت بهیه روسیه حامی حق و حقوق رعایای خود شود و تعاقب نماید آن کسی را که به آن ها تعدی نماید چنین اهتمام بعهدہ دوستدار است و لازم است سعی تمام بعمل آورد .* »^۷

ابراهیم تیموری در کتاب « عصر بی خبری یا تاریخ امتیازات در ایران » معتقد است که حاجی میرزا آقاسی صدر اعظم محمد شاه قاجار با اجازه دادن شیلات به روس ها و دخالت آن ها در این امر مخالف بود و حکام نواحی شمالی ایران را از اجازه دادن شیلات به روس ها منع نمود . او طی نامه ای به « وزیر مختار روس » هر اجازه ای را بدون اجازه دولت ایران باطل دانست و « برای این که شیلات مستقیما تحت نظر او اداره شود از محمد شاه درخواست می کند که تمام شیلات دریای خزر را به او اجازه دهد » و با اتمام مدت اجازه هر نقطه از شیلات که در دست اتباع روسی بود تلاش می نمود تا دیگر به روس ها اجازه ندهد . البته بدیهی است که وی منافع شخصی خویش را نیز در دریافت بیشتر مبالغ اجازه از نظر دور نداشته است . هنگامی که کفتانیکوف روسی از واگذاری شیلات گرگانرود به دولت با پایان هفت سال اجازه امتناع می نمود و به صید خود در این منطقه ادامه می داد ، سفارت روسیه مورد خطاب و اعتراض دولت ایران واقع شد و اعلام گردید که شیلات این منطقه به میرزا ابراهیم خان دریا بیگی اجازه داده شد . تلاش حاجی میرزا آقاسی تا پایان دوران صدارتش برای جلوگیری از صید غیر قانونی و قاچاق روس ها در امر شیلات و حل و فصل اختلافات با اجازه داران روسی به نتیجه نرسید ، زیرا که آن ها از حمایت بی دریغ سفارت روسیه ی تزاری برخوردار بودند . به عنوان نمونه نامه ی تضرع آمیز وی به کنیز دالگورکی سفیر روسیه که ذیلا درج می گردد موعید مطالب فوق می باشد و نشان می دهد که دولت ایران به طور مستقل قادر نیست از صید غیر قانونی و قاچاق اتباع روسی جلوگیری نموده و از سفارت روسیه ، جلوگیری از این اقدامات را مطالبه می نماید :

« جناب جلالت و نبالت محبان استحضارا دوستان اعتقادا مشفقاً معظماً مهرباناً قریب دو سال می شود که دوستدار بتوسط جناب جلالت مآب غراف مدم وزیر مختار سابق دولت بهیه روسیه بحضور شرافت دستور اعلحضرت قدر قدرت قضا شوکت امپراطور خجسته طور اعظم اکرم عرض و استدعا نمود که چون امر معیشت و مخارج من باید از ممر حلال بگذرد و دیناری از مداخل و مالیات ممالک محروسه ایران را بر خود حرام می دانم اعلحضرت قدر قدرت قضا شوکت شاهنشاهی خلداله ملکه و سلطانه و افاض علی العالمین یده و احسانه شیلات بحر خزر از اترک تا آستارا را که داخل انفال است و موافق شریعت مطهره اسلام بمن میرسد بموجب فرمان جهان مطاع بمن واگذار فرموده اند اعلحضرت امپراطوری در عوض اینکه من خیر خواه دولتین و اخلاص کیش حضرتین هستم مقتضی همم عالیہ ملوکانه آنست که مرا مشمول هر نوع عوارف و عوطف خود فرمایند احکام مطاعه اعلحضرت امپراطوری صادر شود که تبعه آن دولت بهیه بهیچوجه من الوجوه مداخله در امر شیلات بحر خزر نکرده گذارند که مستاجرین شیلات مزبوره کمال فراغت و آسودگی مشغول امر صیادی و سماکی بشوند که بتوانند از عهده اجاره بر آیند و آنچه از تبعه آن دولت بهیه پیشتر متعرض شیلات بر خلاف حساب شده اند از عهده غرامت بر آیند در این باب هر وقت از جناب معزی الیه مطالبه جواب شد بعدر و بهانه متمسک شده جوابی کافی و شافی از جناب معزی الیه استماع نیفتاد چنانچه در باب قراسیمف که چند سال باترک و گرگان و قلتق استراباد آمده صید میکرد هر قدر مطالبه خسارت شد و جناب معزی الیه وعده وصول فرمودند اما وفا نکردند بسوجایف حاجی ترخانی که در رودخانههای مازندران صید میکرد بجناب معزی الیه اظهار شد که اولاً مشار الیه ورشکسته و مفلس است و بدون اجازه من صیادی رودخانههای مازندران را بدیگری در عوض طلب واگذار کرد و مخالف قرارداد او رفتار نموده است بقاعده هر دولتی اجازه آن باطل است ثانیاً موافق سواد فرمان که در دفترخانه مبارکه ثبت است اجاره سوجایف منقضی شده است اگر سخنی درینباب دارند اصل فرمان مبارک را ابراز کنید تا معلوم شود ابراز نکردند و بر خلاف حساب همچنان مشغول صیادی رودخانههای مازندران شدند در گیلان با اینکه سفید رود در اجاره عالیجاه حاجی میرصادق دریابگی رعیت دولت علیه ایران بود و بعلت نرسانیدن وجه اجاره باو فسخ اجاره شده باجاره عالیجاه میرزا اسماعیل میزان آقاسی گیلان داده بود و جناب معزی الیه و نوشتجات دولتی که در دست است مستحضر شده خود سفارشات موءکده در باب عمله و صیادی و فروش ماهی باو داده بودند و مشارالیه مبالغه کلی اسباب و صیادی تدارک کرده یکسال هم در آنجا صید کرده بود مع ذالک جناب معزی الیه بطورهای ناخوشی بر خواسته بعنف از اولیای دولت علیه سفید رود را که سالی پنج هزار تومان اجاره دارد سه ساله سالی هشتصد و پنجاه تومان برای عالیجاه حاجی میرصادق اجاره گرفتند و اگر آنجناب درینباب غوررسی باشند نوشتجات و مستندات همه حاضر است و بملاحظه آنجناب خواهند رسانید .

علی ای التقادیر در عوض اعانت و حمایت بطوری جناب معزی الیه بی اعتنائی فرمودند که مداخل شیلات که سالی قریب پانزده هزار تومان میشد پنج شش هزار تومان بیشتر عاید دوستدار نشد و از بس بخلاف حساب تبعه آندولت بهیه مداخله در امر شیلات دوستدار کرده اند و بدون اذن واجازه و اجاره آمده اند صید نموده اند چنانچه همین روزها آمده اند بمیان کاله صید مینمایند که بآنجناب اظهار شد و کاغذ دادند کسی جرأت نمیکند شیلات را اجاره نماید و چنانچه در همین اوقات ده دوازده کشتی از تبعه دولت بهیه روسیه آمده اند الی اشرف بدون حق و حساب صید مینمایند لهذا نظر بکمال اتحادی که فیما بین دوستدار و آنجناب است و دوستدار آنجناب را شخص بزرگ و نجیب و عاقل و صاحب مدرک و با انصاف میدانند و نهایت اطمینان و اعتقاد بدوستی آنجناب دارد درین باب که امر دولتی نیست و متعلق بدوستدار است از آنجناب سؤال میکند که اگر دوستدار را محق می دانند و شیلات بحر خزر را متعلق بدوستدار میسازند نظر اهتمامی گماشته هر چه بیشتر درینباب تعدی و اجحاف شده است گرفته و قدغن شدید بفرمایند که بی اذن و رخصت دوستدار در هیچ مکان از فرضات و سواحل بحر خزر از ترک تا آستارا تبعه دولت بهیه روسیه مشغول صیادی نشوند و آنچه صفاین تبعه دولت بهیه روسیه برای صیادی آمده اند معاودت نمایند اگر آنجناب دوست مشفق معظم خاطر جمع اند که آن ها اطاعت بحکم آنجناب خواهند کرد و صیادان مزبور مراجعت خواهند نمود دوستدار را مطمئن سازند و اگر میدانند که آنها بحکم آنجناب نخواهند کرد و بزور خود مرتکب این عمل میشوند اذن بدهند که خود در اینباب عریضه بحضور سعادت دستور اعلیحضرت امپراطوری عرض کرده رفع این تعدیات از عدل و انصاف ملوکانه اعلیحضرت امپراتوری مستدعی شود و چون لازم بود مصدع شد متوقع است که جوابی بزودی درینباب مرقوم و ارسال دارند

تحریر فی شهر ربیع الاول سنه ۱۲۶۲^۸

امیر کبیر در دوران صدارت خود تلاش نمود که از تسلط روس ها در شیلات شمال بکاهد . به عنوان نمونه در آغاز صدارت وی ، شیلات دریای خزر در دست یکی از اتباع روسیه بود . وی در سال ۱۸۴۹ م / ۱۲۲۸ ش این اجاره را لغو نموده و تصمیم گرفت که شیلات را از « آستارا الی اترک » به فردی به نام میرزا ابراهیم خان دریا بیگی تبعه ی ایران واگذار نماید. به دستور امیر کبیر میرزا محمد علی خان « نایب اول » وزارت امور خارجه طی نامه ای از « وزیر مختار روس » می خواهد که به این مستأجر ایرانی شیلات در تهیه ی اسباب و لوازم صیادی از حاجی ترخان روسیه مساعدت نمایند و « سفاین حریه » روسی نیز از دخالت دیگران در امر شیلات ممانعت به عمل آورند و این درخواست البته ناشی از سوابق بهره برداری غیر قانونی و قاچاق اتباع روسی بوده است . این تصمیم مورد اعتراض و مخالفت وزیر مختار روس واقع شده و او به اعتراض آن ها توجه نکرده و شیلات را به مدت چهار سال از قرار سالی نود هزار تومان به میرزا ابراهیم خان دریا بیگی

واگذار نمود . روس ها به مداخلات غیر قانونی در شیلات ادامه داده که مورد اعتراض صدر اعظم قرار می گرفت . در دوران صدارت میرزا آقا خان نوری هم تضيیقاتی برای اتباع روسی فعال در بهره برداری شیلات ایران ایجاد شد که مورد اعتراض سفارت روسیه قرار می گرفت . روس ها نیز متقابلاً در تهیه ی اسباب صید و صیادی ، اجاره کشتی ها ، کارگر و متخصص شیلات و بازار فروش اشکالات و موانعی پدید می آوردند ، زیرا در تمام این زمینه ها ایران نیازمند روسیه بود .^۹

فصل دوم: نیم قرن سلطه ی لیانازوف ها بر شیلات شمال ایران

تا قبل از دوره ی صدارت میرزا حسین خان سپهسالار مستأجرین شیلات متعدد و متشکل از اتباع ایرانی و یاروسی بودند. از دوره ی صدارت وی به بعد تا پایان تسلط روسها بر شیلات ایران یک نفر و یا یک شرکت فقط اجاره شیلات خزر را بر عهده داشت. در سال ۱۸۶۷م/ ۱۲۴۶ش ناصرالدین شاه به مدت ده سال و از قرار سالی ۳۱ هزار تومان شیلات دریای خزر را به میرزا حسین خان سپهسالار اجاره می دهد:

« از ابتدای هذه السنه سیچقان نیل خیریت تحویل سنه ۱۲۹۳ هجری لغایت ده سال تمام کامل الشهور والایام همگی و تمامی کل شیلات و صید انواع ماهی بحر خزر را چه در گیلان و چه مازندران و تنکابن و رودخانه های مخصوصه و مرداب و غیره آنچه متعلق به دولت علیه ایران است باجاره صحیحه شرعیه متصله غیر منفکه در سالی سی و یک هزار تومان وجه رایج خزانه عامره بحساب مستطاب اشرف حاجی میرزا حسین خان مشیرالدوله سپهسالار اعظم و وزیر امور خارجه واگذار فرمودیم که همه ساله سالی هجده هزار تومان مواجب خود را از مبلغ مزبور موضوع داشته مبلغ سیزده هزار تومان باقی را که خالص از وجه اجاره می ماند کار سازی دارد و ضمناً اختیار تام تمام شرعی بجناب معزی الیه داده ایم که برای ترقی شیلات هرگونه عملجات و اسباب و آلات صیادی و پیرپاس و ابنیه که صلاح داند زیاد نموده و از ارباب خبرت و بصیرت بهر کس که مقتضی ترقی این عمل به بیند رجوع کرده کمال جهد و کوشش را در ترقی این عمل بعمل آورده و همچنین شرط بتی شرعی شد که پس از انقضاء مدت ده سال که موعده اجاره است آنچه اسباب و آلات و پیرپاس و غیره بر نهج مرقوم جناب معزی الیه حاضر و یا زیاد کرده است مال و ملک خالص خود اوست و هرگاه مستأجر جدید و هر کس دیگر کائنات من کان آن اسباب و غیره را کلاً او بعضاً بخواهد از او بقیمت عادله اتباع نماید و در مدت این ده سال احدی را شرعاً و عرفاً حق و اجازه نخواهد بود که بدون اطلاع و اجازه مستأجر مرقوم مداخله جزئی یا کلی در امور شیلات نماید. حرره فی غره شهر جمادی الاخره سنه ۱۲۹۳ » در حاشیه ی قراردادنامه ناصرالدین شاه به خط خود نوشته است: « این قرارداد و اجاره شرعی صحیح است و بهیچوجه تخلف نباید بشود و انشاءالله جناب سپه سالار اعظم هم نهایت مراقبت را در انتظام عمل شیلات خواهد کرد. »^{۱۰}

سپهسالار در جهت اصلاح اوضاع شیلات اختیار تام می گیرد. سپهسالار نیز در همان سال طبق قراردادی شیلات را هم به واسطه ی فشار اتباع و سفارت روس برای اجاره آن و ملاحظات سیاسی در روابط فی مابین و هم به لحاظ امکانات مورد نیاز برای بهره برداری از شیلات خزری ایران که منحصر در دست روس ها بوده، به یک بازرگان روسی اهل حاجی ترخان به نام استپان مارتینوویچ لیانازوف^{۱۱} اجاره داد. بعد از مدتی بین سپهسالار و لیانازوف به خاطر تعویق مال الاجاره اختلاف پیش آمد که با میانجیگری سفارت روسیه به مصالحه انجامید:

« دارالخلافه تهران بتاريخ ۱۴ ماه اکتبر ۱۸۷۹ مسیحی جناب مستطاب اجل اشرف امجد حاجی میرزا حسین خان مشیرالدوله سپهسالار اعظم وزیر امور خارجه دولت علیه ایران بموجب اختیار و اقتداریکه از دولت علیه ایران دارند بجناب دیستوی تلونی استاتسکی ساوت نیک پاول شاد میروییچ ملک بیگلروف بموجب وکالت نامه که از پاتو مستوانی پاچوتنی گراژدائین استپان مارتین اویچ لیانزوف تاجر درجه اول شهر حاجی ترخان دارند جمیع محاسباتی که در خصوص اجاره شیلات دولت علیه ایران بموجب قرارنامه منعقدہ فی دوازدهم شهریور ۱۸۷۶ سنه مسیحی فیما بین جناب مستطاب اجل اشرف امجد سپهسالار اعظم و لیانزوف مزبور بوده است موافق شروط مفصله ذیل بالمره قطع و فصل گردید .

شرط اول - جناب مستطاب اجل اشرف امجد سپهسالار اعظم جمیع مطالبات خود را که از استپان لیانزوف از بابت اجاره شیلات دولت علیه ایران بموجب قرارنامه مذکور داشتند تا تاریخ اول ماه اکتبر هذہ السنه ۱۸۷۹ مسیحی بالمره قطع و فصل نمودند و چه آن قرارنامه و چه جمیع مستندات و معاهدات را که فیما بین جناب مستطاب معظم الیه و مسیو لیانزوف در خصوص شیلات مزبوره فوق منعقد بوده جناب مستطاب اشرف سپهسالار اعظم باطل و از درجه اعتبار ساقط نموده بنابراین به محض امضای همین مصالحه نامه جناب مستطاب معظم الیه متعهد می باشند که سفارت دولت بهیه روسیه مقیم دارالخلافه طهران اعلام نمایند که جمیع واطکه ها و اسباب و لوازم متعلقه بعمل صیادی آنها را که در ضبط بوده آنها را از ضبطیت خارج نمایند و کلا را بوکیل لیانزوف مسترد دارند و احکام لازمه بهمین مضمون بالتلغراف بحکام گیلان و مازندران و استراباد صادر فرمایند .

شرط دوم - جناب ملک بیگلروف هم بموجب وکالت خود متعهد می شود که جمیع محاسبات و مطالبات و ادعاهائی که مسیو لیانزوف بموجب قرارنامه منعقدہ مورخه دوازدهم ماه یون سنه ۱۸۷۶ فیما بین جناب مستطاب اشرف سپهسالار اعظم و لیانزوف از بابت اجاره شیلات مذکوره فوق از جناب مستطاب سپهسالار اعظم داشتند که عبارت از سی و نه هزار تومان می باشد بالمره ترک و موقوف نماید لهذا چه قرارنامه مذکور را و چه جمیع مستندات و معاهدات را که در خصوص شیلات مزبوره منعقد بوده باطل و از درجه اعتبار ساقط نمود علاوه بر این جناب ملک بیگلروف متعهد می باشد از جهت قطع و ختم محاسبات طرفین بفاصله یکماه بعد از امضای همین مصالحه نامه مبلغ سی و دو هزار تومان از جناب لیانزوف بجناب مستطاب سپهسالار اعظم کارسازی نماید .

شرط سیم - این مصالحه نامه بامضای طرفین باید نسخین باشد و به ثبت و مهر وزارت جلیله مهام خارجه دولت علیه ایران و سفارت دولت بهیه روسیه مقیم دارالخلافه تهران رسیده یک نسخه آن را جناب مستطاب اجل اشرف افخم سپهسالار و نسخه دیگر آن را جناب دیستوی تلنی استاتسکی ساوت نیک ملک بیگلروف

داشته باشند محل مهر وزارت امور خارجه . محل امضاء میرزا حسین خان سپهسالار اعظم وزیر امور خارجه دولت علیه ایران .^{۱۲}

قرارداد جدیدی درده ماده در تاریخ ۱۸۷۹ م / ۱۲۵۸ ش بین میرزا حسین خان سپهسالار صدر اعظم و وزیر امور خارجه از یک طرف و چهار بازرگان روسی به شرح زیر منعقد شد . مدت این قرارداد پنج سال و از قرار سالی پنجاه هزار تومان بود :

« دارالخلافه تهران بتاريخ ۴ شهر اکتبر سنه ۱۸۷۹ مسیحی مطابق هفتم شهر ذی قعدة ۱۲۹۶ هجری اشخاص مفصله ذیل یعنی جناب مستطاب اجل اشرف امجد حاجی میرزا حسین خان سپهسالار اعظم وزیر امور خارجه دولت علیه ایران بموجب اختیار و اقتداری که از دولت علیه ایران دارند از یک جانب و جناب دیستوی تلنی استاتسکی ساوتنیک پاول شادمیرویچ ملیک بیگلروف از جانب خود و یوکالتهای مطلق از جانب استاتسکی ساوتنیک لوآرساب ملک بیگلروف^{۱۳} برادر خود و از جانب پاتومستونی پاچوتنی گراژدانیان استپان مارتینوویچ لیانازوف تاجر درجه اول شهر حاجی ترخان و الکسندر آقافونویچ ملیک آزاریانس^{۱۴} تاجر درجه اول شهر طفلیس این قرارنامه کنتراکت را منعقد نمودم به شرایط ذیل

شرط اول - جناب مستطاب اجل اشرف امجد سپهسالار اعظم تمام و همگی شیلات و عمل صید ماهی دولت علیه ایران را که مسمی بحلال و حرام است از رودخانه آستارا که سرحد دولت بهیه روسیه است الی رودخانه اترک که سرحد دولت علیه ایران است بموعده پنج سال کامل یعنی از اول ماه اکتبر سنه ۱۸۷۹ مسیحی الی اول ماه اکتبر سنه ۱۸۸۴ باجاره صحیحه قطعیه میدهد برادران ملیک بیگلروف و به لیانازوف و ملیک آزاریانس بمبلغ اجاره هر ساله پنجاه هزار تومان پول ایران .

شرط دوم - اجاره داران مذکور متعهد و متقبل میشوند که وجه اجاره را از بابت شیلات و عمل صید ماهی که در شرط اول مذکور است یعنی مبلغ پنجاه هزار تومان را پول قران رایج دولت علیه ایران در هر یکسال در دو قسط مساوی که عبارت از پانزدهم ماه ژانویه و پانزدهم ماه مارس سنوات آتیه ذیل - سنه ۱۸۸۰ و سنه ۱۸۸۱ و سنه ۱۸۸۲ و سنه ۱۸۸۳ و سنه ۱۸۸۴ مسیحی باشد در شهر طهران بجناب مستطاب سپهسالار اعظم کارسازی نمایند در صورتیکه اتفاقا اجاره داران مذکور وجه اجاره مذکور را بر سر موعدهای مذکور کارسازی نمایند از برای هر قسطی از اقساط یکماه مهلت داده خواهد شد بشرط این که بجهت اوقات پس افتاده تنزیل از قرار تومانی یکصد دینار در هر ماهی یعنی از صد دوازده در سال کارسازی نمایند .

شرط سیم - در صورتیکه جناب مستطاب سپهسالار اعظم خواسته باشند صید ماهی حلال را در اختیار خود داشته باشند اجاره داران مذکور متعهد و متقبل میشوند که این اختیار را بآنجناب واگذار نمایند ولی در این صورت آنجناب نیز متعهد میشود که دوازده هزار تومان از پنجاه هزار تومان وجه اجاره سالیانه را از دو قسط

آنسال موضوع و در جزو حساب محسوب بدارند و نیز بشرط اینکه هر دفعه این میل و اراده خود را قبل از وقت تا اول ماه نوامبر هر سال به اجاره داران مذکور اعلام نمایند .

شرط چهارم - کل پریاس یعنی جمیع اسباب و لوازم که از هر جهت از برای عمل و مصارف و اطاکه های صید ماهی و شیلات حمل و نقل بداخل دولت علیه ایران بشوند و ایضا هر قدر از اجناس متفرقه متعلق بصید ماهی و عمل شیلات از وطاکه های صیادی ایران حمل و نقل بخارج از دولت ایران شوند مباشرین گمرکخانه های دولت علیه ایران از قرار اجاره سالهای سابق از اجاره داران مذکور بهیچوجه حق مطالبه وجه گمرک نخواهند داشت .

شرط پنجم - چون وطاکه واقع در جزیره آشوراده بواسطه سیل آب منهدم شده است لهذا جناب مستطاب سپهسالار اعظم قبول میکنند که اجازه بدهد در یکی از نقاطی در شواحل قولتق استرabad به استثنای سرتک و میان قلعه انتخاب بکنند وطاکه از نی بجهت صید ماهی بسازند مستاجرین مجبورند که قبل از وقت نقاط مزبوره را باطلاع سپهسالار اعظم رسانیده اجازه بخواهند بجهت ساختن وطاکه .

شرط ششم - محض ترقی و شیوع و انتشار عمل صید ماهی به اجاره داران مذکور اجازه داده میشود که در تمام امتداد و مسافت واقع در میان رودخانههای آستارا و اترک بغیر از سرتک (میان قلعه) وطاکه های جدید بغیر از آنها که الان حاضر و موجود میباشند ساخته دایر نمایند ولی بشرط اینکه هر دفعه قبل از وقت بجناب سپهسالار اعظم اطلاع و اخبار دهند و اجازه بخواهند و جناب سپهسالار اعظم هم در دادن اجازه مذکور انکار نخواهند داشت .

شرط هفتم - اگر چه در حسن سلوک و رفتار حضرات اجاره داران با رعایای دولت علیه ایران شک و شبهه نیست لیکن اگر فیمابین کسان اجاره داران و اهالی دولت علیه ایران حرفی یا اختلافی واقع شود اجاره داران مذکور تعهد میکنند که کسان آنها اول بحکام دولت علیه ایران رجوع نمایند یا آنکه بدان شخص که بسمت کارپردازی از جانب جناب مستطاب سپهسالار اعظم معین و مامور باشد از برای امورات متعلق بعمل شیلات (در صورتی که چنین شخصی در آنجا باشد) رجوع خواهند نمود .

شرط هشتم - در صورتیکه بر هم خوردن هر یک از فصول بغیر از فصل هفتم این قرارنامه هر کس از طرفین که اسباب برهم خوردن آن بشود باید مبلغ یکصد هزار منات پول اسکناس روس بطرف مقابل برسم جریمه کارسازی نماید و در مدت اجاره وطاکه ها و اسباب صیادی تمام آنها مثل یک ضمانت بجهت موجود باقی خواهد بود و مستاجرین در مدت اجراه حق اینکه آن ها را بسایرین بفروشند یا انتقال نمایند ندارند .

شرط نهم - بعد از اتمام موعد اجاره مذکور در قرارنامه کل وطاکه ها و پریاس ها یعنی اسباب و لوازم متعلق بعمل شیلات و صید ماهی ملک طلق اجاره داران می باشند و بعد از اتمام موعد اجاره داران مستحق

میباشند که قرارنامه با جناب مستطاب سپهسالار اعظم یا با اجاره داران جدید منعقد نموده قرارری در باب واگذار نمودن واطاکه ها و اسباب و لوازم مذکور را بایشان بگذارند ولی در صورتیکه این قرارنامه با جناب مستطاب سپهسالار اعظم و نه با اجاره داران جدید سرنگرفت آنوقت اجاره داران مختار و مستحق میباشند که واطاکه ها و اسباب لوازم خود را برچیده در مدت سه ماه از ایران حمل و نقل نمایند اگر فورس مازور یعنی حادثه فوق العاده رخ نماید .

شرط دهم - کنتراکت یعنی قرارنامه حاضر نخستین نوشته شده و بامضای طرفین رسیده باید نسخه از آن در نزد اجاره داران باشد و نسخه دیگر آن باید تقدیم جناب مستطاب اجل اشرف امجد سپهسالار اعظم بشود . میرزا حسین خان - محل مهر شیر و خورشید (وزارت جلیله مهمام خارجه دولت ایران) ^{۱۵}

بعد از عزل سپهسالار ، کامران میرزا نایب السلطنه متصدی امور شیلات شده بود . قبل از اتمام مدت قرارداد قبلی در سال ۱۸۸۳ م / ۱۲۶۲ ش استپان لیانازوف با وی وارد مذاکره شد و قراردادی در ۸ ماده تهیه ، از قرار سالی ۵۶ هزار تومان مال الاجاره که از سال ۱۸۸۴ م / ۱۲۶۳ ش به اجرا گذاشته شد . شرایط این قرارداد تقریباً همانند شرایط قرارداد قبلی بود فرق آن با قرارداد قبلی این بود که در ماده سوم آن قرارداد ، سپهسالار می توانست حق صید ماهی حلال را ، با کسر مقداری از مبلغ مال الاجاره ، خود به عهده بگیرد . ولی در قرارداد جدید این حق از بین رفت . در سال ۱۸۸۸ م / ۱۲۶۷ ش استپان لیانازوف قرارداد ده ساله جدیدی از قرار سالی ۶۰ هزار تومان با همان شرایط قبلی ، با دولت ایران امضاء نمود . در سال ۱۸۹۳ م / ۱۲۷۲ ش قرارداد دیگری امضاء شد که لیانازوف بایستی سالی ۴۸۰ هزار فرانک معادل ۱۱۲۸۰۰ تومان می پرداخت . ^{۱۶}

پس از قتل ناصر الدین شاه و فوت استپان لیانازوف ، امین السلطان از سوی مظفر الدین شاه با گئورگی لیانازوف ^{۱۷} پسر استپان لیانازوف قراردادی به مدت ۵ سال در تاریخ ۱۸۹۶ م / ۱۲۸۵ ش منعقد نمود . بر اساس این قرارداد گئورگی لیانازوف می توانست بر طبق قوانین روسیه برای خود شرکائی قائل شود . پس از فوت گئورگی لیانازوف اموال وی به ورثه اش منتقل شد و قراردادهای او وکلای وراث لیانازوف امضاء می کردند . در سال ۱۹۰۶ م / ۱۲۸۵ ش بین عین الدوله و وکیل وراث لیانازوف قرارداد جدیدی بسته شد . این قرارداد مدت بیست سال از قرار سالی ۴۶۰/۰۰۰ فرانک معادل ۹۸/۰۰۰ تومان منعقد گردید و قرار شد مال الاجاره سه سال بعد نیز که مبلغی حدود ۱/۳۸۰/۰۰۰ فرانک معادل ۵۵۰/۰۰۰ تومان بود ، به عنوان پیش قسط پرداخت نماید . در ازای آن شرط شد که دولت ایران حق نداشته باشد که بدون رضایت آن ها قرارداد اجاره را لغو نماید : ^{۱۸}

« تهران ۱۷ صفر ۱۳۲۴ مطابق ۳۰ مارت ماه روسی ۱۹۰۶ امضاء کنندگان ذیل صدر اعظم اعلیحضرت اقدس همایون شهریاری خلدالله ملکه حضرت مستطاب اشرف ارفع افخم والا شاهزاده سلطان عبدالمجید میرزا

عین الدوله اتابک اعظم دامت شوکته و پاتومست و ننی دویارینین پطر بطرویچ واسکر سنگی^{۱۹} وکیل اوصیای گئورگی استیانیویچ لیانازوف که بطور شایسته مجاز و مختار بودند قرارداد ذیل را نمودند .

ماده اول - وراث گئورگی استیانیویچ لیانازوف متعهد میشوند که موافق میل دولت علیه ایران وجه الاجاره آب هائیرا که در آن صید ماهی می نمایند از قرار ذیل بالمساعده پیشکی بدهند .

الف - در تاریخ پانزدهم آپریل ماه روسی هذه السنه ۱۹۰۶ مال الاجاره سه ساله سنه ۱۹۰۷ و ۱۹۰۸ و ۱۹۰۹ را که عبارت از یک میلیون و سیصد و هشتاد هزار فرانک باشد پس از کسر تنزیل از قرار صدی شش سالیانه بپردازند.

ب - چهار صد و شصت هزار فرانک از بابت وجه الاجاره سال ۱۹۱۰ در غره ماه دکابر روسی هذه السنه ۱۹۰۶ داده شود .

ج - از بابت وجه الاجاره سنه ۱۹۱۱ در پانزدهم آپریل ماه روسی سنه ۱۹۰۸ باید چهارصد و شصت هزار فرانک پرداخت شود و هر دفعه صدی شش تنزیل سالیانه کسر گردد .

ماده دویم - از طرف دیگر چون دولت علیه ایران همیشه مراحم خود را نسبت به تجارتخانه وراث لیانازوف ابراز نموده و حالا هم نمی خواهد امور آنها را در آبهای اجاره شده مشوب نماید چنانکه تا حال این نکته مرعی بوده لهذا برای توضیح و تصریح کتترات هائی که در ۲۵ سپتامبر ماه روسی سنه ۱۸۹۳ مسیحی مطابق ۲۶ ربیع الاول ۱۳۱۱ بتوسط استپان لیانازوف بمدت بیست سال و در دهم ماه اکتابر روسی ۱۸۹۶ مطابق ۱۴ جمادی الاولی سنه ۱۳۱۴ بتوسط گئورگی لیانازوف بمدت پنجسال دیگر منعقد شده بموجب این قرارداد دولت علیه ایران متعهد میشود که بدون رضایت وراث گئورگی استیانیویچ لیانازوف کتترات های مزبور را فسخ ننماید .

ماده سوم - دولت علیه ایران تمام حقوق وراث گئورگی استیانیویچ لیانازوف را که مبتنی بر ماده چهارم کتترات های منعقد در ۲۵ ماه سنتیابر روسی سنه ۱۸۹۳ مطابق ۲۶ ربیع الاول ۱۳۱۱ است بموجب این قرارداد تأکید و تأیید مینماید .

ماده چهارم - وراث گئورگی استیانیویچ لیانازوف بموجب این قرارداد رضایت خود را اعلام مینماید که اجرت ماله های مرداب را که صید ماهی سوداک (اسپاک) نموده به وراث لیانازوف میدهند در هر هزار قطعه ماهی بیست قران بر پنجاه قران حالیه اضافه نمایند که جمعا هفتاد قران بشود از غره اکتیابر سنه ۱۹۰۶ مسیحی از آنجائیکه وراث گئورگی استیانیویچ لیانازوف از الطاف دولت اعلحضرت اقدس همایون شهریاری نسبت به خود بسیار متحسند و از اجرای تعهداتی که دولت علیه قبول فرموده اند کمال تشکر را دارند چنانکه قرارداد حاضر هم این نکته را ثابت مینماید لهذا وراث مشار الیه مراتب تشکرات خود را بدولت علیه

اظهار نموده امیدوارند که در آتیه نیز به اعمال مسالمت آمیز خود همین طور توجه دولت علیه را نسبت بخود جلب و معطوف نمایند این قرارداد در دو نسخه نوشته شده .

این قرارداد در سال یونت ثیل ۱۳۲۴ در باغ گلستان نوشته شده صحیح است این قراردادنامه که موشح بصفحه مبارک ملوکانه است در دفتر وزارت امور خارجه ضبط شده و نسخه دیگر آن که بامضاء رسیده است بوکیل اوصیای لیانازوف داده خواهد شد شهر صفرا المظفر ۱۳۲۴ یونت ثیل محل مهر سلطان عبد المجید - محل مهر وزارت امور خارجه - در نمره ۲۳۵ ثبت دفتر محاکمات وزارت امور خارجه شده است . فی ۲۷ شهر صفر المظفر ۱۳۲۴ محل امضاء واسکرسنگی - محل تصدیق و مهر سفارت روس ^{۲۰}

محدوده ی جغرافیایی امتیاز لیانازوف ها تمام آبهای ساحلی ایالات گیلان ، مازندران و استرآباد را دربر می گرفت . میرزا محمد حسین فراهانی در سفرنامه خود ضمن اشاره به قرارداد لیانازوف قلمرو بهره برداری آن را چنین تشریح نمود : « عمل شیل صید ماهی حلال و حرام است در مرداب و رودخانه ها که از اترک الی استرا^{۲۱} متعلق به دولت علیه ی ایران و الان در پنجاه و هشت هزار / تومان / به لیانازوف ارمی اجاره داده شده . و خیلی بیش از این مبلغ منافع دارد و نقاطی که در آن نقاط صید می شود از قرار تفصیل است :

در انزلی و قاضیان در قریه مبارک آباد^{۲۲} ، در قریه جیفه رود^{۲۳} ، در پیربازار ، در کوتم جان^{۲۴} ، در آب کنار^{۲۵} ، در بلوک تولم خالصة که کنار مرداب است . در قریه بهم بر^{۲۶} که جزو بلوک گسکر است . در دهنه سفیدرود ، در قریه حسنعلی ده^{۲۷} / و / قریه رودپشت است که هر دو جزو لاهیجان هستند . در دهنه لنگرود که در فرسخی لنگرود و آنجا مرداب و رودخانه داخل دریا می شوند . در قریه کسم^{۲۸} و ابراهیم سر^{۲۹} و رشت آباد^{۳۰} که همه جزو لاهیجان و کنار سفیدرود واقع شده اند . در سرخورد که جزو مازندران است . در فری کنار^{۳۱} که جزو مازندران است . در مشهدسر^{۳۲} که بعضی از آن جزو مازندران است . در جیک رود که جزء مازندران است . در میان کاله^{۳۳} که جزء مازندران است . در لاریم^{۳۴} که جزء مازندران است . در قریه مرز که جزء تنکابن است در قتلخ که جزو استرآباد است / و / در اترک . » ^{۳۵}

لیانازوف ها در طول سلطه ی انحصاری خود بر شیلات خزری ایران در پایگاه های متعدد شیلات مازندران و گیلان به طور کلی سواحل جنوبی در یای خزر تأسیسات و امکانات زیادی را برای خود به وجود آوردند . به نوشته اوژن اوبر در دهه ی نخست قرن بیستم آنها امکاناتی چون دفاتر و خانه هایی برای سکونت مدیران ، کارکنان و کارگران ، بیمارستان ، کارگاههای کشتی سازی^{۳۶} ، و برطبق ادعای مارتین لیانازوف کارخانه های بزرگ برای منجمد نمودن ماهی ، حمام ها ، کلیساها ، مدارس ، مساجد و داروخانه ها احداث و به وجود آوردند ^{۳۷} . قبل از شروع جنگ جهانی بین آستارا - انزلی و بندر گز - گمش تپه یک خط تلفن اختصاصی که در این زمان امتیاز انحصاری آن در گیلان و مازندران به شرکت ایرانی حاجی مهدی آقا واگذار شده بود ،

دایر نمودند.^{۳۸} بنا بر ادعای لئون لیانازوف و وورنیکا لیانازوف (وراث لیانازوف) انبارها ، مخزن ها ، مریضخانه ها ، حتی محل هایی برای قابله ها و وضع حمل زنان احداث نمودند . طبق ادعای آنها بین یازده هزار تا شصت هزار نفر در ادارات صیادی آن ها امرار معاش مینمودند .^{۳۹} اوژن اوپر در کتاب « ایران امروز » که در سالهای ۷-۱۹۰۶ م سواحل جنوبی دریای خزر را دیده است توصیف جالبی از نحوه ی عمل لیانازوف ها از شیلات ارائه می دهد :

« آمار گمرکی آستارا ، میزان صادرات ماهی را طی سال گذشته ، معادل ۵۵۰۰۰۰ قران نشان می دهد . شرکت لیانازوف از اهالی حاجی طرخان امتیاز ماهیگیری را در سواحل ایرانی دریای خزر ، به دست آورده است . آستارا ، یکی از پایگاههای عمده شرکت مزبور به شمار می آید . تأسیسات شیلات در خارج شهر در انتهای زمینهای بایری که در اطرافش انارهای کوتاهی کاشته شده ، احداث گردیده است . دفترها ، محل سکونت مدیر و کارکنان ، خانه های کارگران ، یک بیمارستان هفت تخت خوابی ، کارگاههای کشتی سازی و تعمیرات آن ، محل گستردن تورها ، برای خشک شدن ، همه در دو سوی نهر کوچکی ، که بعد از طی مسیر دایره واری به دریا می ریزد ، متمرکز شده است . تعدادی قایق که نه مسطحی دارند ، با سه یا پنج ماهیگیر ، برای صید ماهی آزاد خاویار مدام به مصب رودخانه می روند . از آنزلی به ترتیب دوازده پایگاه در مصب رودها ایجاد شده و توسط تلفن میان آنها ارتباط برقرار گردیده است . هر پایگاهی ماهیهای صید شده را توسط قایقهای بخاری به پایگاه مرکزی گسیل می کند . در پایگاه آستارا ، چهارصد کارگر کار می کنند ، نصف این عده روسی بوده و به انجام کارهای فنی مشغولند . کارکنان روسی ، سالی دو ماه ، ماههای ژوئیه و اوت مرخصی دارند و تعطیلات خود را در کشور خودشان می گذرانند .

آئروز یکی از کشتیها بادبانش را برافراشته بود و بعد از دخول در محوطه ی مصب رودخانه در امتداد بارانداز پیش می رفت ، ماهیهای صید شده را که از جمله چهار ماهی اوزون بورون بسیار بزرگ نیز میان آنها بود ، به کنار ساحل انداخت . کارگران شیلات بدون درنگ ، تخمهای خاویار آنها را - که رنگ قهوه ای داشتند - بیرون کشیدند و آنها را شسته و از الک گذراندند . بعد کارگری با ضربه ی تبر سر ماهیها را شکافت ، شکمشان را باز کرد ، استخوانهای وسطی را خرد نمود و از میان آن مغزشان را بیرون آورد . آنگاه ماهیها مهیا بودند که نمک سود شده و به حاجی طرخان حمل کنند . »^{۴۰}

ویلهلم لیتن - کنسول آلمان در تبریز در دوران جنگ جهانی اول - میزان سرمایه گذاری لیانازوف ها را اینچنین برآورد نمود: ^{۴۱}

سال	مدت امتیاز	مبلغ سالانه	کل مبلغ
۱۸۸۸ - ۱۹۰۱	۱۳ سال	۴۰۰/۰۰۰ فرانک	۵/۲ میلیون فرانک
۱۹۰۱ - ۱۹۱۰	۱۰ »	۴۶۰/۰۰۰ »	۴/۲ »
۱۹۱۱ - ۱۹۱۹	۹ »	۴۸۰/۰۰۰ »	۴/۳۳ »
۱۹۲۰ - ۱۹۲۵	۵ »	۵۰۰/۰۰۰ »	۲/۵ »
جمع			۱۶/۶۲ میلیون فرانک
سرمایه گذاری در کارگاه			۳/۳۸ »
این رقم برابر ده میلیون روبل می باشد.			۲۰/۰۰ »

تبرستان
www.tabarestan.info

همزمان با بهره برداری لیانازوف ها از شیلات خزری ایران ، بسیاری از اتباع روسی دیگر نیز به صورت قاچاق به سواحل جنوبی دریای خزر آمده و به صید می پرداختند . نیکیتین کنسول روسیه ی تزاری در رشت در سال های ۱۹۱۴ - ۱۹۱۲ م / ۱۲۹۳ - ۱۲۹۱ ش راجع به صید قاچاق اتباع روسی چنین می نویسد :

« بنوع دیگری از روستائیان (روسی) بر می خوردم که بی باکانه در بحر خزر به صید ماهی مشغول بودند . مواجه شدن با این دسته خالی از زحمت نبود . زیرا که اینها از دهانه رود ولگا ، بحر خزر را عبور کرده و بطور قاچاق می آمدند در آبهای ساحلی ایران و ماهی می گرفتند . در صورتیکه صید ماهی در این سواحل ممنوع و به مؤسسه لیانازوف اختصاص داشت . خود شرکت هم بازرسانی داشت که در ساحل دریا مراقبت می کردند و غالباً این قاچاقچیان را در حین عمل دستگیر کرده با قایق و طور ماهیگیری و سایر لوازم به شهر می آوردند . قونسولخانه هم مجبور بود بموجب قانون برای آنها جریمه ای معین کند . در دفعه اول پس از اخذ جریمه ، لوازم کار آنها مسترد می گردید و اجازه رفتن به آنها داده می شد و در صورت تکرار عمل ، جریمه ی بیشتری به آنها تعلق می گرفت و از اسباب کار هم محروم می شدند . اینها مردمان سرسخت جسوری بودند و برای تبرئه خود عذرهای تراشیدند از قبیل آنکه راه را گم کرده و یا گرفتار مه و طوفان در یا شده اند و از روی ناچاری به این سواحل آمده اند . معهداً قانون هیچگونه عذری از آنها نمی پذیرفت . غالباً دفتر من از این مقصرین پر بود و منظره با هیجانی را نمایش می داد . روستائیان ماهیگیر مردمان متهوری هستند و از محیط

شرقی مرعوب نمی شوند و رفتار آنها مرا به این فکر می انداخت که شاید ملت روس به توسعه محیط و دست اندازی به خارج دارای یک حس مخفی مادرزادی باشد . «^{۴۲}

با وجود بهره برداری قاچاق اتباع روسی ، این لیانازوف ها بودند که نزدیک به نیم قرن حداکثر بهره برداری و استفاده را از شیلات خزری ایران نمودند . اما وقوع جنگ جهانی و انقلاب اکبر مشکلاتی را برای آن ها و دولت ایران در زمینه شیلات شمال به وجود آورد که سرانجام منجر به قطع کامل عملیات آن ها در شیلات خزری ایران گردید که در بخش بعدی خواهد آمد .

پی نوشت ها

۱. شیلات : « سدی که صیادان در نواحی شمال ایران ، در عرض رودخانه برای صید ماهی با چوب و شاخ و برگ و درختان بسازند ، شیل نامیده می شود و جمع آن را شیلات می گویند . » (ابراهیم تیموری ، عصر بیخبری یا تاریخ امتیازات در ایران ، انتشارات اقبال ، چاپ چهارم ، ۱۳۶۳ ، ص ۲۷۴) .
۲. الکساندر خودزکو ، سرزمین گیلان ، مترجم : سیروس سهامی ، (انتشارات پیام ، بی تا) ، ص ۸۸ .
۳. ارنست اورسل ، سفرنامه اورسل ، مترجم : علی اصغر سعیدی ، (بی نا بی تا) ، ص ۲۳۹ .
۴. ابراهیم تیموری ، عصر بیخبری یا تاریخ امتیازات در ایران ، (انتشارات اقبال ، ۱۳۶۳) ، ص ۲۹۰ .
۵. همان منبع ، ص ۲۷۴ .
۶. حاجی ترخان (حاجی طرخان - هشترخان - استارخان) شهر و بندری در شمال غربی دریای خزر و جنوب جمهوری فدراتیو روسیه و در چهل و پنج کیلومتری مصب رود ولگا واقع است . و از مراکز مهم صید ماهی و تجارت دریای خزر می باشد . این بطوطه در سفرنامه خود در باره ی این بندر می نویسد : « بعد از انجام مراسم عید همراه اردوی سلطانی به شهر حاجی ترخان رفتیم . » « ترخان » به زبان ترکی جایی را گویند که از عوارض و مالیات دولتی معاف باشد . این شهر به یکی از حجاج نیکوکار ترک منسوب است که سلطان یکبار در خانه او مهمان شده و آن محل را به او بخشیده است و بعدها در این محل آبادی بزرگی احداث شده و به تدریج بر رونق آن افزوده است . چندانکه امروز یکی از زیباترین شهرها به شمار می رود و بازارهای بزرگ دارد . این شهر بر کنار رودخانه اتل (ولگا) بنا شده است . » (این بطوطه - سفرنامه ابن بطوطه ، ترجمه محمد علی موحد ، تهران : بنگاه ترجمه و نشر کتاب ، ۱۳۴۸ ، صص ۳۴- ۳۵) . بندر حاجی ترخان در گذشته به وسیله کشتی های متعددی با شهر های نیزی نووگورود ، دربند ، باکو ، استرآباد و بنادر مازندران تجارت داشته است . در حال حاضر این بندر به نام استارخان و در کنار بندر مآخاچ قلعه از مهمترین و فعالترین بنادر تجاری روسیه در دریای خزر می باشد و بین این بندر و بنادر ایرانی در پای خزر روابط تجاری برقرار می باشد . (فرهنگ معین / دهخدا / روزنامه ایران ، اسفند ماه ۱۳۷۷ ، ص ۲) .
۷. ابراهیم تیموری ، همان منبع ، صص ۹- ۲۷۵ .
۸. همان منبع ، صص ۸۴- ۲۷۷ .
۹. همان منبع ، صص ۲۹۲- ۲۸۷ . / حاتم قادری ، پژوهشی در روابط ایران و روسیه شوروی یا قرارداد ۱۹۲۱ ، جلد دوم ، (ایرانچاپ ، ۱۳۵۹) ، ص ۱۱۳ .
۱۰. ابراهیم تیموری ، همان منبع ، ص ۲۹۴ .
۱۱. Stepan Martinovitch Lianasoff .
۱۲. ابراهیم تیموری ، همان منبع ، صص ۲۹۳ و ۲۹۵ .
۱۳. Statskiy sovetnik LOUARSAB MELIK - BAGLIYAROV
۱۴. ALEXANDR AGHAPONOVITCH MELIK - AZARIAN
۱۵. ابراهیم تیموری ، همان منبع ، صص ۲۹۷- ۲۹۵ .
۱۶. حاتم قادری ، همان منبع ، صص ۱۶- ۱۱۵ .
۱۷. Georgi Lianasoff
۱۸. همان ، ص ۱۱۷ . / محمد علی منشور گرگانی ، رقابت شوروی و انگلیس در ایران از ۱۲۹۶ تا ۱۳۰۶ خورشیدی ، (انتشارات عطایی ، ۱۳۶۸) ، ص ۲۱۵ .
۱۹. Potomstvenniy Dvoriyanin PETR PETROWITCH VOSKRESENSKIY
۲۰. ابراهیم تیموری ، همان منبع ، صص ۳۰۵- ۳۰۳ .
۲۱. استارا .
۲۲. ده از دهستان حومه بخش مرکزی شهرستان رشت ۷۰ کیلومتری شمال رشت و ۳ کیلومتری شرق پیربازار (فرهنگ جغرافیایی ایران ، ج ۲ ، ص ۲۸۴) .
۲۳. جیفه رود = جفروود (Jafrud) : ده از دهستان حومه ی بخش خمام شهرستان رشت . ۶ کیلومتری غرب خمام ، کنار دریای خزر و ۳ کیلومتری غرب راه خمام به انزلی . (فرهنگ جغرافیایی ایران ، ج ۱ ، ص ۷۰) .
۲۴. Kotomjan = کتم جان معتمدی : ده از دهستان گسکرات بخش صومعه سرا شهرستان فومن . در ۱۹ کیلومتری شمال صومعه سرا ، ۷/۵ کیلومتری شمال شرقی طاهرگوراب . از طریق رودخانه ماسال با قایق از این ده می توان به دهکده های کنار مرآب و بندر انزلی رفت . (فرهنگ جغرافیایی ایران ، ج ۲ ، ص ۲۲۵) .

- ^{۲۵} . ده از دهستان چهار فرضه ی شهرستان انزلی ، از طریق مرداب ۱۲ و از خشکی ۲۶ کیلومتری غرب انزلی و در ساحل مرداب است .
- ^{۲۶} Bahambar : ده از دهستان گسکرات بخش صومعه سرا شهرستان فومن ۲۰ کیلومتری شمال شرقی صومعه سرا و کنار مرداب . (فرهنگ جغرافیایی ایران ، ج ۲ ، ص ۴۴) .
- ^{۲۷} . ده از دهستان رودبنه بخش مرکزی شهرستان لاهیجان ۳۶ کیلومتری شرق لاهیجان و ۲۴ کیلومتری رودبنه . (همان کتاب ، ج ۲ ، ص ۹۰) .
- ^{۲۸} Kisom : ده از دهستان حومه ی بخش استانه شهرستان لاهیجان و ۷ کیلومتری غرب آستانه و سر راه قدیم رشت - لاهیجان و کنار سفید رود . (همان کتاب ، ج ۲ ، ص ۲۴۸) .
- ^{۲۹} . احتمالاً ابراهیم سرای امروز است که از دهکده های کوچصفهان می باشد و بر کنار راه رشت - لاهیجان قرار دارد .
- ^{۳۰} . ده از دهستان حومه بخش کوچصفهان شهرستان رشت ، ۶ کیلومتری شرق کوچصفهان و بر سر راه کوچصفهان - لاهیجان . (فرهنگ جغرافیایی ایران ، ج ۲ ، ص ۱۳۱) .
- ^{۳۱} . شهر فریدون کنار امروزی که در غرب بابلسر مازندران واقع می باشد .
- ^{۳۲} . شهر بابلسر امروزی مازندران که تا اوایل دوره ی پهلوی مشهدسر نامیده می شد و به عنوان پیش بندر شهر بارفروش (بابل امروزی) و همچنین تنها بندر فعال مازندران که نقش مهمی در تجارت خزری ایران با روسیه در دوره های قاجار و پهلوی اول داشت . (ر. ک. مقاله ی «مشهدسر فعالترین بندر و بارفروش بزرگترین شهر تجاری ایالت مازندران» ، ناصر جهان آرا ، فصلنامه گیلان ما ، سال پنجم ، ش ۱ ، پیاپی ۱۷ ، زمستان ۱۳۸۳ ، صص ۱۵۲ - ۱۳۰) .
- ^{۳۳} . شبه جزیره ای در شمال خلیج گرگان .
- ^{۳۴} . ده از دهستان گیل خوران بخش مرکزی شهرستان شاهی . ۱۱ کیلومتری شرق جویبار و کنار رودخانه سیاه رود . (فرهنگ جغرافیایی ایران ، ج ۳ ، ص ۲۶۷) .
- ^{۳۵} . سفرنامه میرزا محمد حسین حسینی فراهانی ، صص ۵۵ - ۵۳ .
- ^{۳۶} . اوژن اویر ، ایران امروز (۱۹۰۷ - ۱۹۰۶) مترجم : علی اصغر سعیدی ، (انتشارات نقش جهان ، چاپ اول ، ۱۳۶۲) ، ص ۱۴۹ .
- ^{۳۷} . محمد نادر نصیری مقدم ، گزیده اسناد دریای خزر و مناطق شمالی ایران در جنگ جهانی اول ، (تهران : مؤسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه ، چاپ اول ، ۱۳۷۴) ص ۴۸۴ .
- ^{۳۸} . ویلهلم لیتن ، ایران از نفوذ مسالمت آمیز تا تحت الحمایگی (۱۹۱۹ - ۱۸۶۰) ، مترجم : مریم میراحمدی ، (انتشارات معین ، چاپ اول ، ۱۳۶۷) ، صص ۲۳۳ - ۲۳۲ .
- ^{۳۹} . بایگانی سازمان اسناد ملی ایران ، سند شماره ی ۱۸۱۵۱ / ۲۴۰۰ / ۱۴۱۲م الف الف ۱ .
- ^{۴۰} . اوژن اویر ، همان منبع ، صص ۱۵۰ - ۱۴۹ .
- ^{۴۱} . ویلهلم لیتن ، همان منبع ، صص ۱۱۷ - ۱۱۶ .
- ^{۴۲} . مسیو ب. نیکیتین ، ایرانی که من شناخته ام ، مترجم : علی محمد فره وشی ، (انتشارات کانون معرفت ، بی تا) ، ص ۸۷ .

بخش دوم :

لغو قرارداد لیانازوف ها

و

انعقاد قرارداد با وانیتسف

فصل اول : جنگ جهانی اول ، انقلاب اکتبر و اختلال در پرداخت مال الاجاره

فصل دوم : لغو امتیاز لیانازوف ها و اعلان مزایده ی شیلات

فصل سوم : اعتراض شدید لیانازوف ها و تلاش برای انعقاد قرارداد جدید

فصل چهارم : انعقاد قرارداد با وانیتسف روسی

فصل اول : جنگ جهانی اول ، انقلاب اکتبر و اختلال در پرداخت مال الاجاره

شروع جنگ جهانی ، وقوع انقلاب در روسیه ، تفاوت در نرخ ارز و مشکلاتی که در زمینه خروج پول از روسیه پیش آمد موجب شد که کمپانی لیا نازوف نتواند مال الاجاره را به موقع و بر طبق قرارداد اجاره پرداخت نماید . چنانکه « اداره لیا نازوف » از مسکو به وسیله ی سفارت روسیه ، از وزارت خارجه به تاریخ ۲۹ محرم ۱۳۳۴ ق / ۷ د کابر ۱۹۱۵ م / ۱۲۹۳ ش « تقاضا می نماید که به واسطه ترقی فوق العاده فرانک یا استمهال در تأدیه اقساط بدهی اداره مزبور داده شود یا اینکه ترتیب دیگری بدهند که رفع ضرر فوق العاده از بابت تفاوت مظنه فرانک بشود . .. »^۱

به تدریج بواسطه اوضاع مذکور در فوق و مسائل ارزی ، در نحوه پرداخت اقساط ، بین دولت ایران و « کمپانی لیا نازوف » اختلافاتی پدیدار می گردد . دولت ایران اصرار می نمود که کمپانی بایستی مبالغ را طبق قرارداد به « امپریال طلای روسی » و یا « فرانک طلای فرانسوی » پرداخت نماید . حال آن که کمپانی تلاش می نمود که وجه مال الاجاره را به منات کاغذی روسی بپردازد . همه ی این اختلافات به دلیل آن بود که به واسطه آشفتگی در اوضاع جهانی ناشی از جنگ بین المللی و انقلاب روسیه که سربازانش هنوز در صف متفقین مقابل آلمان می جنگیدند و سیاست های اقتصادی که دولت روسیه اتخاذ کرده بود ، ارزش ارزها ترقی و تنزل پیدا کرده بود . (یعنی ترقی « فوق العاده فرانک » و « تنزل فوق العاده منات ») از این رو تفاوت فاحشی در ارزش واقعی مبالغ پرداختی با توجه به نوع ارز وجود داشت . در سال ۱۹۱۶ م / ۱۲۹۴ ش مال الاجاره را با موافقت دولت ایران به منات کاغذی پرداخت نمود که از دیدگاه دولت ایران پنجاه هزار تومان ضرر را در پی داشته است . کمپانی لیا نازوف در ۱۹۱۷ م / ۱۲۹۵ ش نیز خواستار پرداخت مبالغ به همان ترتیب بود . راپورت وزارت مالیه به اداره دیون عمومی به تاریخ ۱۹ دی ۱۲۹۵ ش / ۱۵ ربیع الاول ۱۳۳۵ ق / ۱۹۱۷ م مطلب فوق را به وضوح بیان می دارد :

« به موجب قرارداد منعقدہ مابین دولت علیه ایران و کمپانی لیا نازوف مورخه ۲۵ ستمبر ۱۸۹۳ هر ساله مبلغ بیست و چار / چهار / هزار نیم امپریال طلای روسی و یا هر یک عدد آن از قرار بیست فرانک که جمعا چهار صد و هشتاد هزار فرانک طلای فرانسوی در هر نقطه از اروپا و به هر کس که دولت علیه ایران می خواهد باید کمپانی مزبور از بابت وجه مال الاجاره شایلات بحر خزر ادا و کارسازی نماید .

در سنه ماضیه ۱۹۱۶ مسیحی لیا نازوف بعد از اینکه منات طلا یافت نمی شود و اگر هم تهیه شود خروج آن بدون اجازه دولت بهیه روسیه ممکن نمی گردد (اقدامی هم که در مرکز برای اجازه صدور منات طلا از طرف

هیئت دولت گردید عقیم ماند) وجه مال الاجاره را از قرار فرانک تبدیل به منات نموده به موجب تصویب نامه ای که از هیئت وزرای عظام وقت صادر گردید به عوض چهارصد و هشتاد هزار فرانک مبلغ دویست و هفتاد هزار منات کاغذ در مسکو به تجارت خانه طومانیانس تأدیه نمود.

این مبلغ پس از تسعیر^۲ منات به کورس آن زمان از قرار هر چهار منات و چهل و سه کپک یک تومان، شصت هزار و نهصد و چهل و هشت تومان و کسری عاید دولت گردید و در این معامله نسبت به معامله سنوات قبل دولت علیه ایران قریب پنجاه هزار تومان ضرر نمود.

از ترتیبی که لیانازوف برای تأدیه قسط هذه السنه ۱۹۱۷ توسط سفارت پیشنهاد می نماید. این طور مستفاد می شود کمپانی می خواهد به عوض یکصد و هشتاد هزار منات طلا، دویست و هشتاد و هشت هزار، از منات کاغذ بدهد و بنابر این مبلغی که به کورس امروز عاید دولت خواهد شد در صورتی که شش منات و شصت و شش کپک را یک تومان حساب نماییم و حال آنکه مظنه فعلی کمتر از این شاهی است فقط چهل و سه هزار و هشتصد تومان ضرر دولت از این بابت خواهد شد.

خبری که وزارت جلیله مالیه برای وصول مال الاجاره هذه السنه ۱۹۱۷ در نظر داشت و به همین ملاحظه قبوض رسید مال الاجاره ۱۹۱۷ از قرار نیم امپریال تهیه و ارسال شد این بود که اگر لیانازوف امسال هم حاضر نشود که آن قدر منات کاغذ به دولت ایران بدهد که از تسعیر معادل مبلغی که قبل از تنزل فوق العاده منات به دولت می رسد، حالیه نیز برسد از طرف دولت علیه ایران به مشارالیه تکلیف شود که یکصد و هشتاد هزار منات طلا تنخواه مال الاجاره سنه ۱۹۱۷ را خود در پطروگراد به اداره مرکزی بانک استقراضی بابت کوپن استقراض ۱۹۰۲/۱۹۰۰ بپردازد و در عوض شعبه بانک استقراضی در طهران مطابق مظنه ای که منات طلا را با دولت محسوب می دارد از عایدات گمرکات شمال در مقابل وجه مأخوذه از لیانازوف به پول ایران به دولت بدهد.

چون وجه مال الاجاره شیلات بحر خزر مثل کوپن استقراض باید به قرا منات طلا کارسازی شود. بنا بر این نه برای بانک استقراضی و نه برای کمپانی لیانازوف عذری در قبول و تأدیه این یکصد و هشتاد هزار منات طلا باقی نخواهد ماند و سفارت دولت بهیه روس هم در مقابل گفتگوهای لیانازوف موقع اعتراض نخواهد داشت. و فایده ای که برای دولت علیه ایران دارد این است که فعلاً بانک استقراضی به عنوان اینکه کوپن باید به منات طلا کارسازی شود هر یک تومان را در عوض یک منات و هفتاد و پنج کپک برداشت می نماید و اگر یکصد و هشتاد هزار منات طلا از وجه کوپن در پطروگراد پرداخته شود، از همان قرار وجهی که بانک باید از عایدات گمرکات شمال ایران مسترد دارد بیش از یکصد و سه هزار تومان خواهد بود و فایده قطعی دولت

ایران نسبت به پیشنهادی که در یادداشت سفارت بهیه روس مندرج است بیش از پنجاه و نه هزار و هشتصد تومان می شود.^۳

در سال ۱۲۹۶ ش / ۱۹۱۷ م کمپانی لیانازوف از طریق سفارت روسیه تقاضای تشکیل کمپانی را خواستار شد. دولت ایران به گریگوریف نماینده لیانازوف ها توضیح داد که اگر چه در ماده ی دوم قرارداد ۱۸۹۶ م / ۱۳۱۴ ق اشاره شده است که « چنانچه برای ترقی کل صیادی شیلات مسیو گورگی لیانازوف بخواهد برای خود شرکا قرار بدهد. لہذا، از این تاریخ به بعد مختار مجاز است که هر وقت از اوقات لازم بداند از روی قانون مملکتی روسیه در انعقاد و دایر نمودن آن شراکت مختار خواهد بود. » چون قراردادهای دیگری نیز بعدها منعقد شده است، این ماده « صلاحیت خود را از دست داده است. گریگوریف استدلال می نماید چون قرارداد ۱۸۹۶ م / ۱۲۷۵ ش آخرین قرارداد قانونی است و قرارداد ۱۹۰۶ م / ۱۲۸۵ ش « ضمیمه و در تکمیل آن است. به طوری که این ضمیمه مواد قرارداد اصلی را از قوت خود بی اثر نمی داند. » و اظهار نمود که « مقصود صاحب امتیاز تأسیس کمپانی سهامی به معنی حقیقی آن نیست. » چرا که فقط هشت سال تا پایان مدت امتیاز یعنی سال ۱۹۲۵ م / ۱۳۰۴ ش باقی است و هیچ سرمایه داری حاضر به خرید سهام چنین شرکتی نخواهد بود. هدف از تشکیل شرکت سهامی تقسیم اموال بین وراث لیانازوف و شرکا و اداره ی بهتر کمپانی است. از نظر دولت ایران چون آخرین « کترات » برای مدت پنج سال مابین سال های ۱۹۲۰ تا ۱۹۲۵ م (۱۳۰۴ - ۱۲۹۹ ش) است، حتی اگر ماده ی دوم قرارداد ۱۸۹۶ م / ۱۲۷۵ ش تسری پیدا کند قید « از این تاریخ به بعد » در ماده ی دوم آن بیانگر اجازه تأسیس شرکت، پس از ۱۹۲۰ م / ۱۲۹۹ ش است که طی این مدت کمپانی می تواند شرکایی داشته باشد.^۴

سرانجام در یادداشت چهارم ذی الحجه ۱۳۳۵ ق / ۱۹۱۷ م / ۱۲۹۶ ش سفارت روسیه به وزارت خارجه ایران « تغییر نام اداره لیانازوف » و اسامی شرکای آن به شرح ذیل اعلام گردید: « از قراری که از اداره لیانازوفها به سفارت اطلاع می دهند به موجب ماده دوم قرارداد مورخه دهم اکتبر ۱۸۹۶ م / ۱۲۷۵ ش / منعقد فی مابین دولت علیه ایران و اداره مزبور تجارتخانه به عنوان (تجارتخانه وراث. ق. س لیانازوفها) تشکیل و اعضای تجارتخانه مزبور فقط شرکای سابق و اسامی آنها از این قرار است: مارتین استپان و لئون گنورگویچ لیانازوف و الکساندر آقافونوویچ ملک آزاریانتس و سارابکوف. محض استحضار وزارت جلیله امور خارجه دولت علیه زحمت افزا شد. »^۵

در این زمان انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ م / ۱۲۹۶ ش روسیه به پیروزی رسیده بود. بلشویک ها به رهبری لنین جای دولت موقت کرنسکی را گرفتند. دولت موقت کرنسکی که با کنار رفتن تزار نیکلا قدرت را در دست داشت، هنوز اعلام می نمود که « کلیه مقررات و معاهداتی را که با سایر دول سابقا امضاء شده است، معتبر

خواهند شمرد « یعنی همان روابط استعماری سابق را پابرجا می دانست. ^۶ به دنبال این تحولات انقلابی در روسیه و روی کار آمدن لنین، سیاست خارجی دولت انقلابی روسیه جنبه های ضد استثماری و ضد استعماری به خود گرفت. دولت انقلابی روسیه تلاش می نمود تا با کشورهای همجوار شرقی روابط دوستانه ای برقرار سازد و با محکوم نمودن سیاست های استعماری روسیه ی تزاری و انگلستان برای خود وجهتی در صحنه ی بین المللی کسب نماید. لنین - رئیس شورای کمیسرهای ملی روسیه - در ۲۵ آذر ۱۲۹۶ ش / ۱۶ دسامبر ۱۹۱۷ م بیانیه ای خطاب به مسلمانان روسیه و مشرق زمین (ایرانها، ترکها، عربها و هندوها) منتشر نمود که در آن سیاستهای استعماری اروپا را محکوم نموده و « عهدنامه سری راجع به تقسیم ایران » را ملغی شده اعلام نمود و قول داد که بعد از اتمام عملیات جنگی، نظامیان روس از ایران خارج خواهند گردید. در آخر از همه مسلمانان روسیه و مشرق زمین تقاضای « هم عقیدگی و مساعدت » نمود ^۷ همچنین در ژانویه ۱۹۱۷ م / ۲۶ دی ۱۲۹۶ ش تروتسکی، نامه ای به شرح ذیل به اسد خان بهادر کاردار ایران در پتروگراد نوشت و نظرات دولت بلشویکی لنین را نسبت به عهدنامه ۱۹۰۷ م / ۱۲۸۶ ش و مسأله خروج نیروهای روسی از خاک ایران اعلام نمود:

« نظر به اینکه ملت ایران از وضع عهدنامه ۱۹۰۷ م / ۱۲۸۶ ش / منعقد بین روس و انگلیس مردد است. با نهایت احترام به نام حکومت جمهوری روسیه مراتب ذیل را به استحضار خاطر شریف می رساند: موافق نص صریح اصول سیاست بین المللی که در کنگره ثانی کمیسرهای ممالک روسیه در ۲۶ اکتبر ۱۹۱۷ م / ۱۲۹۶ ش / مقرر شده است، شورای کمیسرهای ملت روس اعلام می دارند که معاهده فوق الذکر نظر به اینکه بر علیه آزادی و استقلال ملت ایران بین روس و انگلیس بسته شده بود به کلی ملغی و تمام معاهدات سابق و لاحق آن نیز که درجه حیات ملت و آزادی و استقلال ایران را محدود نماید از درجه اعتبار ساقط خواهد بود.

فصل دوم - لغو امتیاز لیانازوف ها و اعلان مزایده ی شیلات

در سال ۱۲۹۷ ش / ۱۹۱۸ م دولت ایران تصمیم به لغو امتیاز شیلات لیانازوفها می گیرد . چرا که دیگر نه امپراتوری روسیه ی تزاری وجود خارجی داشت و نه سفارت روسیه می توانست مانند گذشته از تقاضاها ، خواسته ها و عملکرد نامطلوب کمپانی لیانازوف حمایت و دفاع نماید . دولت انقلابی روسیه تلاش های خود را برای گشایش روابط دیپلماتیک با دولت ایران آغاز کرده بود و سفارت روسیه ی تزاری در تهران نفس های آخر را می کشید . به خصوص آن که ، دولت انقلابی روسیه معاهدات سابق روس ها با ایران را ملغی شده می دانست . از نظر دولت ایران لیانازوف ها با پرداخت « مال الاجاره مختصری » منافع زیادی می برد . نحوه ی پرداخت آن مبالغ ناچیز هم که قرار بود بر اساس قرارداد به فرانک طلا پرداخت گردد ، طبق تقاضای کمپانی و با فشار سفارت روسیه با ارزش واقعی کمتری چنانکه آمد از سال ۱۹۱۶ م / ۱۲۹۵ ش پرداخت می گردید . وزارت خارجه ایران در نامه ای که به سفارت ایران در پاریس می نویسد ، علت لغو امتیاز شیلات لیانازوف ها را در این سال بعد از شرح مورد اخیر الذکر چنین تشریح می نماید : « در هذه السنه / ۱۲۹۷ ش / ۱۹۱۸ م / هم به عذر اینکه بانکهای روسیه از پرداخت وجوه امتناع دارند ایصال مال الاجاره را در موعده خود غیر ممکن فرض کرده و تقاضای مدتی مهلت کرد . اگرچه اولیای دولت به واسطه ضیق مالیه کمال احتیاج را به جمع آوری عایدات خود داشته ، مع هذا برای رعایت احترام امضای خود و رفع بهانه مشارالیه چهار ماه مهلت را که سفارت روس به موجب مراسله از وزارت امور خارجه خواستار شده بود به مستأجر داده و صریحا اشعار داشت که اگر بعد از انقضای مدت مزبور قسط مال الاجاره نرسد دولت علیه خود را در فسخ اجاره محق می داند . چون بعد از انقضای مدت مزبور باز مستأجر در صدد طفره بر آمده و به عنوان فرس مأثور از تأدیه مال الاجاره استکفاف داشت وزارت خارجه به موجب یادداشت رسمی به سفارت روس فسخ اجاره شیلات را رسماً اعلام نمود »^۹

بالاخره با پایان مهلت چهار ماهه در ۱۲ خرداد ۱۲۹۷ ش / ۱ ژوئن ۱۹۱۸ م مشارالملك وزیر مالیه ایران قرارداد را لغو نمود . و برای به دست آوردن برخی مطالبات بعضی مؤسسات آن ها را در سواحل دریای خزر تصرف نمود .^{۱۰} در وزارت فلاح و تجارت و فواید عامه ، کمیته ای به نام « کمیته ی دائمی امتیازات » تشکیل شد . کمیته ی مزبور ، امتیاز لیانازوف ها را مورد بررسی قرار داده و الغای آن را ضروری دانست . وزارت فواید عامه و کمیته امتیازات خواستار « الغای امتیاز شیلات از مجرای قانونی » آن بوده و اقدام وزارت مالیه در الغای امتیاز مزبور که از طریق غیر قانونی انجام شده و دستور آن وزارتخانه به مأموران گمرکی مبنی بر « توقیف تأسیسات کمپانی » را مورد انتقاد قراردادده و طی نامه ای به وزارت امور خارجه تقاضای جلوگیری

از این اقدامات را نمودند.^{۱۱} البته بعد ها وزارت فلاح و تجارت نیز میرزا مجید خان آهی را مأمور ضبط اموال اداره شیلات در بندر انزلی نمود.^{۱۲}

پس از الغای امتیاز لیانازوفها، دولت ایران طبق اعلانی «شیلات سواحل جنوبی بحر خزر» را به مزایده می گذارد:

«شیلات بحر خزر که سالها با کمپانی لیانازوف بود و در این مدت در مقابل عایدات عمده که از منافع صید ماهی در سواحل بحر خزر کمپانی مزبور می برده مبلغ خیلی نازلی از بابت حق دولت پرداخته است و اخیرا در پرداخت مال الاجاره به اسم فورس مازور روسیه بدون اینکه چنین حقی به جهت او منظور شده باشد تعلل ورزیده و از دولت علیه استمهال نمود. اینکه که مدت مهلت هم سر آمده باز در پرداخت حقوق دولت مسامحه ملاحظه به کار می برد و لذا طبعاً کلیه امتیازاتی که وراث لیانازوف در دست دارند ملغی شده و دولت را در مداخلات مستقیم به عمل شیلات بحر خزر اختیار کامل می دهد. این است که این وزارت خانه عایدات کلیه شیلات و عمل صید ماهی سواحل جنوبی بحر خزر را که متعلق به دولت علیه است از سرحدات آستارا الی رودخانه اترک به موجب این اعلان به طور مزایده برای مدت هفت سال به اجاره واگذار می نماید. هر کس طالب این اجاره باشد باید پیشنهاد خود را در پاکت سربسته به عنوان وزارت فلاح و تجارت و قید این عبارت (پیشنهاد مزایده اجاره شیلات) از تاریخ نشر این اعلان (۲۴ سرطان) تا دو ماه به این وزارتخانه بفرستند و هر یک از پیشنهادات باید با برات پنجاه هزار تومان اعتبار از بانک شاهنشاهی یا دارالتجاره معتبری باشد تا ترتیب اثر به پیشنهاد مزبور داده شود. بعد از انقضای مدت دو ماه مراجعه به پیشنهادات واصله خواهد شد. هر یک مبلغ آن بیشتر و بهتر به صرفه دولت مقرون باشد، ترتیب اجاره به موجب مواد و شرایطی که این وزارتخانه مرتب خواهد نمود واگذار خواهد شد و اگر پیشنهادی بدون سند اعتبار پنجاه هزار تومان باشد محل اعتبار نخواهد بود و مورد توجه نشده قرائت نخواهد گردید. وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه ..»^{۱۳}

وزارت فلاح و تجارت از وزارت امور خارجه درخواست نمود که اعلان مزایده مزبور را برای سفر، کنسول ها و نمایندگان سیاسی ایران در روسیه و قفقاز ارسال نموده و در جراید منتشر شود، «تا اگر از سرمایه داران مسلمان مقیمین روسیه به شرط تشکیل شرکت ایرانی، کسی مایل به اجاره شیلات بحر خزر باشد»، پیشنهاد خود را به آن وزارتخانه ارسال نمایند.^{۱۴} وزارت امور خارجه نیز در پاسخ به این درخواست وزارت فوائد عامه «به واسطه اغتشاشات روسیه و فقدان وسایل پستی و تلگرافی اجرای تقاضای آن وزارت» را مقدور ندانسته و آن را به زمان مناسب دیگری موکول نمود.^{۱۵}

همزمان با الغای امتیاز لیانازوف ها در شیلات دریای خزر، دولت ایران به گمرکات سواحل دریای خزر دستور داد که «از حمل ماهیهایی که لیانازوفها بعد از تاریخ الغای کسرات صید و به خارج حمل می نمایند،

لغو قرارداد لیانازوف ها و انعقاد قرارداد با وانیتسف ۳۸

چون متعلق به دولت علیه ایران و آنها را دیگر حقی در مداخله به امر شیلات نیست جلوگیری نمایند. ... « این اقدام مورد اعتراض کمپانی لیانازوف و سفارت روسیه واقع شد، که دولت ایران قاطعانه به آن پاسخ داد. ^{۱۶}

فصل سوم - اعتراضات شدید لیانازوفها و تلاش برای انعقاد قرارداد جدید

با لغو امتیاز شیلات، لیانازوف ها درآمد و ثروت هنگفتی را از دست می دادند. ویلهلم لیتن می نویسد: «در آمد لیانازوفها فوق العاده بود. مهمتر از همه صادرات خاویار بود. زیرا خاویار صید شده از سواحل ایران از بهترین نوع آن محسوب می شود. لیانازوفها از حق اختصاصی خود چنان استفاده می کردند که در شمال ایران تهیه خاویار بدون داشتن دوست خوبی در میان فرستادگان روسی و یا بانک روس غیر ممکن بود. کلیه خاویار توسط لیانازوف به بازارهای اروپایی ارسال می شد.»^{۱۷} به همین خاطر بود که آن ها تلاش می نمودند تا با جلب نظر مثبت دولت ایران، شیلات خزری ایران را همچنان تحت سیطره ی «تجارتخانه لیانازوف» نگه دارند.

پس از اعلان مزایده ی شیلات خزر، مارتین لیانازوف برای حل اختلافات کمپانی با دولت ایران به تهران می آید. با وجودی که چند ماهی در تهران مانده بود، موفق نشد با اولیای دولت ایران مذاکره نموده و به حل و فصل اختلافات بپردازد. وی نامه های متعددی به وزارت خارجه و وزارت فواید عامه و تجارت و فلاحت می نویسد. وی در این نامه ها اقدامات چهل و دوساله «تجارتخانه لیانازوف» در شیلات خزر را متذکر می شود و نسبت به اجاره دادن شیلات به مستأجرین دیگر هشدار می دهد و آمادگی خود را برای تأدیه ی اقساط معوقه شیلات اعلام نموده و پیشنهادات مساعدتری را برای یک قرارداد جدیدی که منافع دولت ایران را بیش از پیش تأمین می نماید، برای مدت سی سال دیگر مطرح نمود. متن کامل نامه ی مارتین لیانازوف به وزارت امور خارجه ایران (۲۲ ذیقعد ۱۳۳۶ ق) / ۱۹۱۸ م:

«مقام منبع حضرت اجل اشرف آقای وزیر امور خارجه دولت علیه ایران دامت شوکته

باکمال توقیر و احترام در تعقیب عرایض شفاهی خود لزوما توجه حضرت اشرف را به نکات معروضه ذیل معطوف می دارد. مدتی است که بنده برای دفع ارفع / پاره ای / پیش آمدهای غیر منتظره روسیه در عمل اجاره شیلات تولید شده به تهران آمده، ولی متأسفانه تاکنون که موقع صید ماهی نزدیک است موفق به تحصیل نتیجه و تعیین تکلیف نشده و به این واسطه اقداماتی که برای تهیه موجبات صید ماهی از قبیل تعیین مشاغل چندین هزار عملجات و تدارک آذوقه یک ساله برای آنها و تعمیر کشتیها و هزاران کرجیها لازم است به عمل نیامده و البته تصدیق می فرمایند که اگر این حال بی تکلیفی بیش از این دوام پیدا کند مسلماً عایدات سال آینده تماماً از این میان رفته و خسارت کلی متوجه تجارتخانه بنده خواهد شد. برای عقد قرارداد جدید و تمدید مدت شرايطی که کاملاً متضمن منافع دولت علیه است پیشنهاد نموده که لفا از لحاظ مبارک می گذرد و برای استماع اظهارات اولیای دولت علیه در جرح و تعدیل شرایط مزبور به طوری که برای بنده پیشرفت نماید، حاضر و حتی المقدور کوشش خواهد نمود که رعایت صرفه دولت علیه به عمل آید.

در صورتی که اولیای دولت علیه در تسریع انجام قرارداد مزبور بذل توجه عاجلی فرمایند ورود بنده به تهران به واسطه انسداد طرق روسیه و اشکالاتی که در مسافرت پیش آمد قدری به تأخیر افتاد. معینا سه ماه است در تهران بلا تکلیف و از طرف اولیای دولت علیه مساعدتی در اظهارات حقه خود نمی بینم و هر چه در این مدت سعی کرده ام که کار خود را مستقیما به طور دوستانه با اولیای دولت علیه بر وفق منافع طرفین فیصل نمایم، متأسفانه از طرف اولیای دولت به مداخله و مداخله گذشته و مساعدتی که حق یک مستأجر قدیمی است ابراز نمی شود با وجودی که اقساط عقب افتاده را تهیه نموده و برای عقد کترات جدید پیشنهادات مفید به حال دولت علیه تقدیم داشته، مع هذا عطف توجهی از طرف اولیای دولت به یک همچو تجارتخانه معتبری نشده است، چون بنده خود را تا هفت سال دیگر مستأجر شیلات می دانم برای حفظ منافع خود و نظر به دولتخواهی که دارم ناگزیرم خاطر مبارک حضرت اشرف را مستحضر نمایم، چنانچه اولیای دولت اقدام به اجاره دادن شیلات به دیگری فرمایند به اضافه اینکه خسارت کلی که مسئولیت آن به عهده دولت علیه ایران خواهد بود متوجه بنده می شود؛ خود دولت نیز دچار خسارت عمده خواهد گردید.

تاریخ تأسیس تجارتخانه بنده در ایران از چهل و دو سال قبل است و در این مدت متمادی تجارتخانه بنده به هیچ وجه اسباب زحمت و تولید اشکال برای اولیای دولت علیه نشده و با مأمورین سواحل بحر خزر با کمال یگانگی بسر برده و با اهالی نهایت خوشرفتاری را نموده و نسبت به عملجات خود که همه ایرانی هستند با کمال مهربانی و حسن سلوک رفتار کرده و از هر گونه اقداماتی که وسیله تولید مناقشات بوده، اجتناب ورزیده. چهل و دو سال قبل که این تجارتخانه اجاره شیلات سواحل بحر خزر را از دولت علیه ایران قبول نمود غیر از چند باب خانه قصیبی و چوبی چیز دیگر در سواحل جنوبی بحر خزر وجود نداشت. ولی تجارتخانه لیانازوف همه ساله بی دریغ از منافع شیلات را برای تأسیسات لازمه و تهیه موجبات توسعه عمل شیلات مصرف نموده؛ تا به حدی که چند نفر از وزرای سابق دولت روس از قبیل کربوشتین و برژنیکوف و بریلوف و غیره که برای بازدید این تجارتخانه مأمور شده بودند بعد از مشاهده لوازم و تدارکات و ماشین آلات اداره و تنظیم امور آن، فوق العاده متعجب گردیده و اقرار نمودند که این اداره به مراتب بهتر و منظمتر از شیلات مملکت روسیه تأسیس شده. متجاوز از شصت محل صید ماهی در طول ششصد ورس (نود ورسخ) در ساحل دریا از آستارا الی سرحد اترک، با پنج مرکز مهم تأسیس گردیده که تمام این نقاط دارای روشنایی الکتریک و لوله های آب و به وسیله تلفن به هم مربوط و متصل هستند.

ماشینهای مخصوص برای گرفتن روغن از آن قسمت بدن ماهی که به مصرف خوردن نمی رسد دایر است. کارخانهای [کارخانه های] معظم برای منجمد نمودن ماهی، ساختمانهای سنگی متعدد برای محل ماشین آلات و برای سکونت چندین هزار عملجات، انبارهای متعدد برای حفظ اساسیه [اثاثیه] و لوازم و همچنین

انبارهای بزرگ در روی آب برای ماهیهای صید شده؛ همه در زیر سقفهای آهن؛ آشپزخانهها / آشپزخانه ها / رختشویخانهها / رختشوی خانه ها / حمامها، مریضخانه ها، محلهای مخصوص برای ضد عفونی کردن ملبوس عملجات، مدارس، کلیساها، مساجد، اطاقهای غذاخوری، چندین نفر اطبا با معاونین خود، مأمورین مخصوص حفظ الصحه، دواخانهها / دواخانه ها / کلینیکهای مخصوص برای عمل جراحی، به عبارت اخری تمام لوازم و موجبات زندگی پانزده هزار نفر عملجات ایرانی و روسی کاملاً تهیه شده. سال گذشته که از یک طرف قحط و غلا سرتاسر ایران را گرفته بود و از طرف دیگر به واسطه اغتشاش روسیه هزاران اشکال از قبیل ضبط مال التجاره و غیره برای تجارتخانه بنده تولید گردیده، مع هذا ذره / ای / در تدارک آذوقه و فراهم کردن موجبات آسایش عملجات مزبور فروگذار نشده بود با این حال تصدیق می فرمایند که چندین کرور تومان برای تأسیس تجارتخانه بنده و دایر نمودن عمل شیلات سواحل جنوبی بحر خزر به مصرف رسیده و یقیناً اگر به واسطه طول مدت اجاره نبود، هیچ کس در صدد این همه مصارف و تدارکات بر نمی آمد و اگر اولیای دولت علیه مطالب معروضه فوق را کاملاً طرف توجه قرار بدهند یقیناً هیچ مستأجر جدیدی را به بنده ترجیح نخواهند داد؛ حتی اگر پیشنهادات آنها هم بر شرایط بنده مزیت داشته باشد؛ زیرا از نقطه نظر اقتصادی یقیناً حفظ یک همچو مؤسسه، واجب و هیچکس برای یک منافع تصویری و خیالی در آتیه در صدد اضمحلال آن بر نمی آید.

محمّل است اشخاصی پیدا شوند که شرایط آنها بر پیشنهادات بنده ترجیح داشته باشد خود این مسئله دلیل بر عدم اطلاع آنها است، چه فقط به یک شرایط درخشانی نباید امیدوار شد و باید دید مستأجر جدید چگونه و با چه سرمایه عمل شیلات را اداره خواهد کرد و آیا می تواند در این موقع با خرج چندین کرور به تهیه لوازم و تدارک اساسیه / اثاثیه / این اداره معظم موفق شود. با اوضاع کنونی دنیا تصور نمی رود که کسی جرئت / جرأت / اقدام به چنین امر مهمی را نماید. فرضاً اگر یکی یا چند نفر به واسطه عدم بصیرت قبول اجاره نمایند باید مسبوق باشند که تجارتخانه بنده به هیچ وجه نخواهد گذاشت که آنها از لوازم و کارخانجات حاضره استفاده نمایند و هیچ گونه اسبابی به آنها نخواهد فروخت و نتیجه این خواهد شد که مستأجر احتمالی بعد از تأدیّه مال الاجاره سال اول به علت فقدان تدارکات و ملزومات با تحمل خسارت عمده و تخریب یک منبع مهم عایدی دولت کناره گیری نماید.

البته، اولیای دولت علیه کاملاً باید تشخیص داده باشند که برای اخذ یک مبلغ مضاعف در یک سال که بالمآل اسباب تخریب عایدی ده ساله آینده است و سبب اضمحلال یک اساس معتبر قدیمی که عایدات خزانه را مرتباً محفوظ می دارد مخالف صرفه دولت علیه است. امیدوارم که اولیای دولت علیه عرایض صادقانه فوق را کاملاً در تحت نظر دقت قرار داده و راضی نخواهند شد که یک اساس مهم چندین ساله منحل شود. به

طوری که در فوق عرض شد فرضا اگر اولیای دولت من غیر حق اجاره بنده را لغو نموده و شیلات را به دیگری واگذار نماید، تجارتخانه بنده به هیچ وجه از اساسیه / اثاثیه / او ملزومات خود چیزی واگذار نخواهد کرد و یقینا مستأجر جدید بدون داشتن اسباب کار نمی تواند اقدامی نماید و نتیجه آن می شود که از یک طرف چندین هزار نفر عملجات که تا کنون از این ممر اعاشه می نمودند دچار پریشانی شوند و از طرف دیگر یک عده اشخاص قاچاقچی از تراکمه نیل / ایل / جعفریای و آتابای و غیره وقتی که مشاهده نمودند یک صاحب کار مسلط و مستقل وجود ندارد شخصا مشغول صید ماهی و اختلال این کار خواهند شد و مندرجا این منبع عایدی دولت که به زحمت در تحت نظم در آمده به کلی مختل و مخشوش / مغشوش / و مجددا اداره کردن آن زحمات و مخارجات عمده / ای / را در بر خواهد داشت. البته، خاطر مبارک اولیای دولت از اوضاع صحرای ترکمان و عادات آنها کاملا مسبوق است که نیل / ایل / وحشی به سهولت تمکین به اوامر دولت یا مافوق خود نمی کنند.

حالا، ملاحظه فرمایید که وادار نمودن آنها به رعایت نظم و قواعد مقرر در اداره شیلات چقدر زحمت و تدابیر عملی لازم دارد. بدیهی است تجارتخانه بنده برای اجرای آن مقصود تا چه اندازه متحمل مخارج فوق العاده گزاف شده تا توانسته است تراکمه را به احترام حکم دولت وادار و از عادات هرزگی و چپاول باز دارد. با این حال چقدر جای تأسف است که هیئت دولت سابق هیچ یک از این اقدامات و زحمات را در مد نظر نگرفته و بدون ملاحظه من غیر حق فسخ کترات بنده را اعلان و یک هرج و مرج تجارتی در سواحل بحر خزر تولید نمودند، به طوری که در آتیه برای اعاده نظم سابق باید متحمل زحمات و مخارج زیاد شد. دیگر آن که چون تمام ماهیهایی که در سواحل بحر خزر صید می شود صرف آن در خاک روسیه است به این جهت تجارتخانه بنده وسایلی برای حمل و نقل و حقوق گمرکی اتخاذ نموده که قطعا مستأجر جدید در این موقع نمی تواند آن وسایل را برای خود تحصیل نماید. چه معافی مال التجاره لیانازوف از حقوق گمرکی روسیه بر طبق ماده / ای / مخصوص است که در ضمن قوانین آن مملکت قید گردیده و مسلما این مسئله اثر کلی در نقصان عایدات شیلات برای سایرین خواهد داشت. این نکته را نیز لزوما به عرض می رساند که ممکن است پاره / ای / اشخاص با وجود اطلاع به اشکالات این امر و عدم توانایی خود به اداره کردن شیلات داوطلب اجاره شوند؛ در این صورت تصدیق می فرمایند که قصد آنها فقط این است که اجاره را به اضافه نمودن یک مبلغی به سرمایه داران خارجی یا خود بنده واگذار نمایند و از این راه استفاده کنند. البته، اولیای دولت علیه باید متوجه این مسئله نیز شده و راضی نشوند که این طور اشخاص ماجراطلب و دلال صورت تولید زحمت نمایند.

اگر اولیای دولت علیه عطف توجهی به عرایض صادقانه بنده نفرمایند و در مسئله فسخ قرارداد تجدید نظری نکنند، مسلماً تجارتخانه بنده دچار خسارت فوق العاده خواهد شد و این مسئله دور از انصاف و عدالت پروری دولت علیه است و در این صورت تجارتخانه لیانازوف مجبور است به وسایل ممکنه در صدد احقاق حق خود بر آمده جبران خسارت وارده را از دولت علیه استدعا نماید در خاتمه معروض می دارد که با زحماتی که لیانازوفها در مدت چهل و دو سال متحمل شده اند نمی توانند به سهولت از حق خود چشم پوشیده و بگذارند نتیجه دسترنج آنها عاید دیگران گردد و امیدوار است که عدالت پروری حضرت اشرف عالی نه فقط این زحمات را در مد نظر داشته و برای تشویق این تجارتخانه مساعدت لازمه در فسخ اعلان مزایده که از طرف وزارت جلیله فواید عامه منتشر شده مبذول فرمایند، بلکه، برای ترقی یک چنین منبع ثروت مملکت عطف توجهی به پیشنهادات جدید بنده که برای تمدید مدت اینک لغاقتقدیم می شود فرموده، و به این وسیله موجبات دلگرمی و امیدواری بنده و حفظ منافع دولت علیه را فراهم خواهند نمود. امضاء: مارتین لیانازوف»

۱۸

با مذاقه در نامه ی مارتین لیانازوف آشکار است که اصرار، تطمیع، تشویق و تهدید وی در ادامه و تمدید قرارداد شیلات و ماندگاری در شیلات خزری ایران خود دلیل واضحی است بر درآمد و ثروت سرشاری که در گذشته به دست آورده بودند و همچنان خواستار استمرار این روند استعماری بودند. اما او تحولات روسیه ی انقلابی را هنوز به خوبی درک نکرده است. با انقلاب اکتبر تغییرات مهمی در امور سیاسی، اقتصادی داخل روسیه و همچنین در مناسبات سیاسی و اقتصادی آن کشور با سایر ممالک به وجود آمد. البته تغییرات شاید به آن سرعت نبود که لیانازوف ها آن را عمیقاً درک نمایند ولی از همان آغاز جهتگیری های سیاسی- اقتصادی حاکمیت بلشویک ها در مرام وایدئولوژی و همچنین اعلامیه ها و بیانیه های سیاسی آنان مشخص بود. دیگر سرمایه داران و کمپانیهای خصوصی چون لیانازوف ها نمی توانستند در نظام اقتصادی جدید روسیه یا اتحاد شوروی آینده جایگاهی داشته باشند. چنانکه در بخش دیگر خواهیم دید که در راستای مفاد عهدنامه ی مودت ۱۹۲۱ م / ۱۲۹۹ ش دولت شوروی مستقیماً وارد شده و به بهره برداری از شیلات خزری ایران پرداخته است که بعدها در ۱۹۲۷ م / ۱۳۰۶ ش با انعقاد قرارداد شیلات و تشکیل شرکت مختلط شیلات ایران و شوروی، این جایگزینی تکمیل گردید. از طرف دیگر دولت ایران که از مدت ها قبل به دنبال فرصتی بوده تا دست آن ها را از شیلات قطع نماید و این فرصت و بهانه ها برای این امر مهم با جنگ جهانی و به خصوص انقلاب روسیه فراهم شد. به ویژه آن که ایران احساس می نمود که دیگر حمایت های سفارت روسیه از لیانازوف ها فاقد پشتوانه ی کافی است. چرا که تزار سقوط نمود و حتی با انقلاب ماه اکتبر و روی کار آمدن لنین و بیانیه های صادر شده این رژیم مشوق ایران در کوتاه کردن دست لیانازوف ها شد. بنابراین لیانازوف

بدون درک وضعیت پیش آمده همچنان اصرار دارد که به تشویقهای مالی و از طرق قانونی حقوق مورد ادعای خویش در زمینه شیلات را استیفا نماید .

مارتین لیانازوف صورت پیشنهادات خود را در تاریخ « ۲۲ ذیقعد ۱۳۳۶ » ق/ ۱۹۱۸ م/ ۱۲۹۶ ش به وزارت امور خارجه ایران ارائه می دهد :

(۱) قبل از اینکه قرارداد جدیدی راجع به شیلات با اولیای دولت علیه منعقد گردد قرارداد حالیه دارای اعتبار و اعتراضات لیانازوف به فسخ آن در قوت خود باقی خواهد بود .

(۲) مال الاجاره عقب افتاده ، موافق شرایط کنترات تمام و کمال بدون تأخیر پرداخته می شود .

(۳) مدت اجاره قرارداد جدید باید سی سال باشد .

(۴) برای قرارداد جدید مال الاجاره از قرار ترتیب ذیل مقرر می شود :

پنج سال اول از قرار سالی یکصد و پنجاه هزار تومان

پنج سال دوم از قرار سالی یکصد و هشتاد هزار تومان

پنج سال سوم از قرار سالی دویست و ده هزار تومان

پنج سال چهارم از قرار سالی دویست و چهل هزار تومان

پنج سال پنجم از قرار سالی دویست و هفتاد هزار تومان

پنج سال ششم از قرار سالی سیصد هزار تومان

(۵) به اضافه مال الاجاره مذکوره فوق هر ساله از منافع خالص شیلات ، صدی بیست به دولت علیه واگذار خواهد شد .

(۶) از منافع خالص شیلات سالیانه صدی دو برای مصارف خیریه و توسعه معارف در تحت اختیار هیئت دولت پرداخته می شود .

(۷) به لیانازوف حق داده می شود که برای خود شرکا دعوت نماید و تشکیل شرکت بدهد یا کمپانی اسهام تأسیس نماید که اتباع ایران حق داشته باشند در آن کمپانی شرکت نموده و از اسهام آن خریداری نمایند .

(۸) لیانازوف حاضر است که در صورتی که هیئت محترم دولت نظریاتی در خصوص این پیشنهاد داشته باشد داخل مذاکره شده ، نظریات هیئت دولت را در تحت مذاقه گرفته عقیده خود را راجع به آن به عرض برساند .

امضاء مارتین لیانازوف « ۱۹

مارتین لیانازوف به دنبال راه حلی بود تا بتواند به هر صورت ممکن اولیای دولت ایران را وادار به پذیرش خواسته های خود نماید . اولاً امتیاز لغو شده را برگردانده و ثانیاً پیشنهادات خود را به آن ها بقبولاند . به عنوان یک راه حل ، وی طی یک فروشنامه ای که حتی صوری به نظر می رسد سه سهم از صد سهم امتیاز خود را به

حاج معین التجار بوشهری می فروشد. تا از یک طرف از نفوذ سیاسی و توان اقتصادی وی استفاده نموده و از طرف دیگر با سهامدار نمودن ایرانیان آن را از شکل یک شرکت کاملاً روسی در آورده تا قدرت چانه زنی بیشتری برای مقابله با عزم دولت ایران برای قطع کامل دست روسها از شیلات ایران، داشته باشد. کاری که بعد ها دولت شوروی در ۱۳۰۶ ش / ۱۹۲۷ م موفق به انجام آن شده بود. بدین ترتیب که با تشکیل شرکت مختلط ایران و شوروی و مشارکت ایرانیها حداکثر بهره برداری را از شیلات خزری ایران طی ۲۵ سال متوالی نمود. ولی اوضاع سیاسی روسیه و ایران در زمان لیانازوف با این ترفند او موافق نبود. فروشنده فوق به تاریخ ۲۵ سپتامبر ۱۹۱۸ م ۸/ ذیحجه ۱۳۳۶ ق می باشد که تمام متن آن ذیلاً درج میگردد:

« من امضاء کننده ذیل مارتین گورگیچ لیانازف به موجب این ورقه اظهار و تأیید می نماید که در این تاریخ فروختم به آقای حاج معین التجار بوشهری، سه سهم از سهامی که متعلق به شخص این جانب و در عمل شیلات سواحل بحر خزر، از کلیه یکصد سهم که دارا هستم، ابتدا از رودخانه آستارا تا رودخانه اترک امتداد دارد با اثاثیه متعلقه این سه سهم از قبیل کشتی، کرجی، عمارات ملزومات و غیره بدون استثنا. شرحی مطابق صورت دفاتر غره زانویه سنه ۱۹۱۷ خودمان.

قیمت سه سهم از یک صد سهم مزبور را از آقای حاج معین التجار بوشهری تماماً دریافت کردم. بنابراین، آقای حاج معین التجار بوشهری سه سهم از یکصد سهم عمل شیلات مرقوم در فوق با اثاثیه آن و نیز در نفع و ضرر آن سهام و شریک اینجانب هستند. محل امضاء لیانازوف بررسی در موقا قلمی شده است.

در صحت این معامله شهادت دارم. ترجمه فارسی مطابق است با آنچه روسی نوشته شده است. مدیر تجارتخانه طومانیانس.

سواد مطابق اصل است. ۲۰

در تاریخ ۲۶ ذی حجه ۱۳۳۶ ق/ ۱۹۱۸ م/ ۱۲۹۷ ش مارتین لیانازوف مجدداً نامه ای به « وزارت فواید عامه و تجارت و فلاحت » می نویسد و ضمن تکرار گلایه ها و مشکلاتی که در نتیجه لغو امتیاز به آن دچار شده و ضرر و زیانی که به او تا به حال رسیده و خواهد رسید، تنها نکته ای که اضافه نمود، مبلغ ده هزار تومانی است که به مبلغ پیشنهادی سالانه خود افزوده است. متن کامل این نامه عیناً نقل میگردد:

« وزارت جلیله فواید عامه و تجارت و فلاحت

اینک متجاوز از سه ماه است که در طهران متوقف و در این مدت پیشنهادهای متوالیه کتبی راجع به شیلات بحر خزر به وزارت جلیله فواید عامه و هیئت محترم وزرای عظام و وزارت جلیله امور خارجه تقدیم داشته و تاکنون به دریافت هیچ گونه جوابی نائل نگشته ام. اکنون در تحت تأثیر وضعیات ناگوار و خسارات زیادی که از رویه بی اعتنائی اولیای دولت علیه به این جانب و لیانازوف ها متوجه گشته با کمال تأثر خود را

ناچار در اعتراض و اظهار تعجب از ادامه بی تکلیفی دیده و برای تعیین تکلیف قطعی این آخرین مراسله را نوشته، در صورتی که باز به طفره و تعلل بگذرد تمام مسئولیت خسارات و صدمات وارده مستقیماً متوجه به وزارت فواید عامه و به عهده اولیای دولت علیه ایران خواهد بود. به طوری که بر وزارت فواید عامه معلوم است موقع و فصل عملیات ماهی گیری رسیده و از طرفی عده زیادی که متجاوز از چندین هزار نفر عملاً ایرانی و اهالی که در خدمت ماهی گیری هستند به واسطه بی تکلیفی حیران و از وحشت قطع شدن یگانه وسیله حیاتشان گرفتار سرگردانی و پریشانی شده اند. چندین ملیون سرمایه و تأسیسات لیانازوف ها نیز دستخوش خسارت گردیده، به علاوه، ضررهای وارده از بی تکلیفی رویه خارج از ترتیب و قانون دولت راجع به حکم غیر قانونی منع صدور مال التجاره های حاضر و موجودی لیانازوف ها که به گمرکات صادر شد به تنهایی چندین کروار ضرر و خسارت آنی را سبب گردید که بالطبع مسئولیت جبران خسارات وارده متوجه اولیای دولت علیه می شود. با این مقدمات و سایر مسائلی که ذکرش فعلاً لزومی ندارد اگر حالت بی تصمیمی اولیای دولت علیه مداومت پیدا کند نه تنها وضعیات اداری لیانازوف ها را تهدید می کند، بلکه سبب متلاشی شدن تأسیسات چهل ساله ای / که با صرف میلیونها تومان فراهم گشته و باعث از میان رفتن مهمترین پیشه صنعتی و در نتیجه مایه پریشانی چندین هزار نفر عملاً جات ایرانی خواهد گردید. بلکه یک سلسله صدمات و خسارات مادی و معنوی را متوجه دولت و مملکت ایران خواهد نمود و البته خاطر عدالت مظهر اولیای دولت علیه ایران رضایت نخواهد داد که از وضعیات هرج و مرج موقتی روسیه استفاده های غیر مشروعی کرده در وارد کردن خسارات زیاده تر از آنچه تاکنون به لیانازوف ها و تأسیسات چهل ساله آنان وارد شده بذل جهد فرمایند.

برای همین مقصود و برای اینکه بیش از این سرمایه و تأسیسات لیانازوف ها دچار تهدید و خسارت نشود و چندین هزار ایرانی گرفتار سرگردانی نباشد، این جانب که در این قضایا شرکت اساسی و منافع زیاده تر از سایر شرکا دارم از طرف شخص خود پیشنهاد ذیل را برای دفعه آخر تقدیم داشته و تأکیداً عرض می کنم که برای هر نوع مذاکره ای / که مربوط به تأمین منافع دولت علیه و مملکت ایران باشد حاضر خواهم بود. نکته / ای / را هم که لازم می دانم خاطر نشان کنم این است که هیچ سرمایه داری حاضر نمی شود چندین ملیون سرمایه خود را برای مدت و سنوات کم معطل کرده به مصرف برساند و از آنجایی که خیال توسعه دایره تأسیسات شیلات را در نظر دارم (که در نتیجه فواید آن باز عاید خزانه دولت و اهالی مملکت خواهد گشت) مدت کثرت را زیاد کرده و برای اطمینان خاطر وزارت فواید عامه و ابراز خلوص عقیدت خود صرف نظر از وجوه نقد مال الاجاره، دولت را در منافع خالص شریک و سهم قرار می دهم. با این شرایط نه تنها حالیه،

بلکه پس از خاتمه جنگ هم هیچ سرمایه داری نخواهد توانست با بیشتر از این مساعدت با دولت علیه اجاره و امتیاز - شیلات را عهده دار شود .

در خاتمه پس از تقدیم احترامات خود انتظار مساعدت حقه وزارت فواید عامه و هیئت وزرای عظام در تعیین تکلیف قطعی و دریافت جواب فوری پیشنهاد خود را ذیلا تقدیم می دارم .

پیشنهاد راجع به اجاره شیلات بحر خزر در مدت سی سال که این جانب شخصا پیشنهاد می نمایم .
فصل اول - کلیه مال الاجاره سنه ۱۹۱۸ شیلات پس از امضای قرارداد ذیل فوراً به وزارت فواید عامه تأدیه خواهد شد .

فصل دوم - مدت قرارداد اجاره شیلات بحر خزر سی سال خواهد بود . از غرض کتابت روسی ۱۹۱۸ تا آخر سپتامبر ۱۹۴۸ .

فصل سوم - کلیه مبلغ مال الاجاره از بابت شیلات بحر خزر که این جانب تأدیه آن را در عرض مدت سی سال به عهده می گیرم ، مبلغ چهارده کروور و پنجاه هزار تومان رایج ایران خواهد بود از قرار تفصیل ذیل :

۱ - پنج سال اول ، هشتصد هزار تومان از قرار سالی یکصد و شصت هزار تومان .

۲ - پنج سال دوم ، نهصد و پنجاه هزار تومان از قرار سالی یکصد و نود هزار تومان .

۳ - پنج سال سوم ، دو کروور و یکصد هزار تومان ، از قرار سالی دویست و بیست هزار تومان .

۴ - پنج سال چهارم ، دو کروور و دویست و پنجاه هزار تومان ، از قرار سالی دویست و پنجاه هزار تومان .

۵ - پنج سال پنجم ، دو کروور و چهار صد هزار تومان از قرار سالی دویست و هشتاد هزار تومان .

۶ - پنج سال ششم ، سه کروور و پنجاه هزار تومان از قرار سالی سیصد و ده هزار تومان .

فصل چهارم - به علاوه ، وجوه نقد مال الاجاره مذکوره در فوق ، صدی بیست و دو از کلیه منافع خالص عملکرد شیلات بحر خزر به موجب دفاتر اداری به خزانه دولت علیه تقدیم خواهد شد .

فصل پنجم - در موقع امضای این قرارداد و تبادل اسناد این جانب حاضر خواهم بود در موضوع تأدیه یک مبلغ معین وجه نقد از بابت مال الاجاره سنوات آتیه به طور آوانس با اولیای وزارت فواید عامه داخل مذاکره شوم . پس از تقدیم پیشنهادات فوق برای تأکید تکرار می نمایم که هر گاه اولیای دولت علیه در فصول و مواد فوق نظریاتی داشته باشند و یا پیشنهادهای جدی قابل اعتماد دیگری را دریافت دارند ، این جانب برای مذاکره و تبادل فکر و تعاطی نظریاتی که متضمن منافع دولت باشد حاضر خواهم بود . امضاء : مارتین لیا نازوف ^{۲۱}

فصل چهارم - انعقاد قرارداد با وایتسلف روسی

مدتی پس از اعلان مزایده شیلات و در حالیکه هنوز کشمکش بین لیانازوف ها و دولت ایران ادامه داشت ، وزارت فلاح و تجارت و فواید عامه در تاریخ ۲۸ تیر ۱۲۹۸ ش / اول ژوئن ۱۹۱۹ م قراردادی را با یک تبعه روس به نام گریگور پتروویچ وایتسلف^{۲۲} در ۲۷ ماده امضاء می نماید . بر طبق این قرارداد حق بهره برداری از شیلات خزری ایران به او واگذار شد . اینک متن این قرارداد به طور کامل نقل می گردد :

« ما امضاء کنندگان ذیل وزیر فلاح و تجارت و فواید عامه بنماینده گی از جانب دولت علیه ایران از یکطرف و گریگور پتروویچ وایتسلف تاجر درجه اول تبعه روس از طرف دیگر قرارداد ذیل را منعقد نمودیم .

ماده اول - وزیر فلاح و تجارت و فواید عامه بنماینده گی از طرف دولت علیه ایران کلیه آبهای سواحل بحر خزر را که متعلق به دولت علیه می باشد از رود آستارا الی رود اترک بدون هیچ استثنائی بانضمام رودخانه ها و خلیجهای واقعه در سواحل مشروعه برای صید ماهی حلال و حرام بمسیو وایتسلف اجاره میدهد . توضیح - مسیو وایتسلف حق ندارد در رودخانه هائی که سالیانه مقدار صید ماهی آن کمتر از یکهزار پوپ باشد صید ماهی نماید . رودخانه های مزبور آزاد بوده و داخل شروط اینقرارداد و اجاره نخواهند بود .

ماده دوم - مدت این اجاره از تاریخ بیست و چهارم - ۲۴ - جوزای^{۲۳} هزار و دویست و نود و هشت ۱۲۹۸ هجری شمسی (مطابق چهاردهم - ۱۴ - ژون ۱۹۱۹ میلادی فرنگی) شروع و در بیست و چهارم - ۲۴ - جوزای هزار و سیصد و هجده ۱۳۱۸ (مطابق چهاردهم - ۱۴ - ژون ۱۹۳۹ میلادی فرنگی) ختم می شود که بعبارہ اخری بیست سال تمام امتداد خواهد داشت

ماده سوم - گریگور پتروویچ وایتسلف ملتزم است که در مقابل اجاره آبهای فوق الذکر هر ساله صدی پنجاه از کلیه منافع خالص عملکرد شیلات مشروحه را بموجب دفاتر خود بدولت علیه ایران واگذار نماید و حداقل سهم دولت علیه از این بابت بقرار ذیل تأمین میشود :

سال اول یکصد هزار تومان سال دوم یکصد و پنجاه هزار تومان سال سوم دویست هزار تومان سال چهارم دویست و پنجاه هزار تومان سال پنجم سیصد هزار تومان که جمعا پنجساله اول حقوق ثابتہ یعنی سهم تأمینی دولت بالغ بر یک میلیون تومان خواهد بود .

و اما پانزده سال بعد که از سال ششم الی انتقضای مدت اجاره باشد حداقل سهمی دولت علیه در هر سال بمیزان پانصد هزار تومان تأمین میگردد که جمعا در مدت این پانزده سال حقوق ثابتہ دولت بالغ بر هفت میلیون و پانصد هزار تومان خواهد بود ترتیب تأدیه حقوق دولت در هر سال بقرار ذیل است :

(۱) مسیو وایتسلف مال الاجاره ثابتہ یعنی سهم تأمینی دولت را که در هر سال معینا باید بدولت علیه تأدیه نماید همه ساله به دو قسط متساوی یکی در تاریخ بیست و سوم - ۲۳ - جدی^{۲۴} (چهاردهم - ۱۴ - ژانویه

میلادی فرنگی) و دیگری در تاریخ بیست و چهارم - ۲۴ - ثور^{۲۵} (چهاردهم - ۱۴ - ماه مه میلادی فرنگی) خواهد پرداخت و تاریخ تأدیه اولین قسط آن بیست و سوم - ۲۳ - جدی هذمه السنه هزار و دویست و نود و هشت ۱۲۹۸ (مطابق چهاردهم - ۱۴ - ژانویه هزار و نهصد و بیست - ۱۹۲۰ میلادی فرنگی) است. مبلغ هر یک از اقساط دوگانه معادل یا نصف مبلغ تأمین مال الاجاره ثابت همان سالی است که مال الاجاره آن پرداخته میشود توضیح - حقوق ثابت دولت در هر حالت حتی در صورتی که عایدات عمل از آن حقوق کمتر باشد بدون دیناری کسر و نقصان همه ساله باید بخزانه دولت علیه عاید شود و هیچگونه مخارجی بهیچ اسم و رسم بر آن تحمیل نتواند شد.

(ب) پس از انقضای سال و بستن محاسبات عمل هرگاه از صورت حساب سالیانه مطابق دفاتر تجارتنی مستأجر معلوم شود که صدی پنجاه (۵۰٪) منافع خالص سهمی دولت علیه بیش از مبلغ تأمین آن سال است مسیو وانیسیف متعهد است که آن تفاوت را نیز بهر مبلغ بالغ شود در تاریخ تفریغ محاسبه سالیانه که منتهی تا سه ماه پس از انقضاء هر سال عملی خواهد بود بلا تأمل بخزانه دولت علیه کارسازی نماید و دولت علیه حق خواهد داشت که به جهت تصدیق محاسبات و صحت اظهارات مستأجر تفتیشات لازمه را بوسیله مأمورین خود در دفاتر تجارتنی و محاسبات سالیانه او بعمل آورد.

توضیح - منافع خالص عبارت است از کل عایدات و منافع عمل صید و تجارت ماهی و متعلقات آن پس از وضع کلیه مخارج جاریه از قبیل مصارف اداری و بهره برداری و مرتهای لازمه ابنیه و نیز جزو مخارج جاریه عمل داخل خواهد بود قیمة کشتیها و بارکاسها و کرجیها و تورها و سایر لوازم و اشیائی که به طریق فوق جزو مخارج جاریه عمل محسوب میشود نصف متعلق بدولت و نصف دیگر متعلق بمستأجر خواهد بود.

ماده چهارم - جمله مخارجی که تماماً بر عهده مستأجر است که از سرمایه خود باید بپردازد و جزو مخارج نمی تواند محسوب نماید - بقرار ذیل است:

۱ - فرع بابت کلیه وجوهی که مستأجر بمصرف میرساند

ب - کلیه قیمة و مخارج احداث هر قسم ابنیه و تأسیسات از قبیل پلهای چوبی برای بارگیری - مخازن ماهی و متعلقات آن - انارهای آذوقه - یخچالها و کارخانه یخ سازی و ابنیه نامبرده با ماشین آلات آن و سایر ادوات کارخانه جات الکتریک و خطوط تلفن با دستگاه و ملزومات وسیم - مجاری المیاء با ماشین و لوله های آن - آهنگریهای مختلفه و آلات و ادوات راجعه به کاویل و سایر بناهای صنعتکاری با افزار و مریضخانه و حمامها و منازل عملجات و خانه های اجزاء و انواع ابنیه اداری و بطور کلی تمام ابنیه و تأسیساتی که برای بکار انداختن عمل صید ماهی لازم میباشد و ضمناً مستأجر متعهد است که برای ترقی و پیشرفت صید ماهی بهترین وجوه و برای ادخال اصلاحات جدید در عمل صید و ترقی تجارت ماهی ایران و تأمین رقابت آن با صید ماهی خارجه

هر مقدار سرمایه و مساعی لازم است مضایقه ننماید و کلیه ابنیه و تأسیسات و لوازم و مصالح صید ماهی و تجارت آن که فراهم می نماید بر آنچه مستأجر سابق تهیه نموده بود از هر جهت مزیت و برتری داشته باشد در آخر هر سال عملی مستأجر صورت جامع مصدقی از کلیه این ابنیه و تأسیسات بترتیبی که حاضر شده است بوسیله کمیسر شاهنشاهی بدولت علیه تقدیم خواهد داشت و دولت علیه حق دارد که صورت نامبرده را با دفاتر تجارتنی او مطابقه نموده و در صحت آن تحقیقات لازمه بعمل آورد

ماده پنجم - هر یک از اقساط مال الاجاره هر گاه در موعد مقرر در این قرارداد تأدیه نشود دولت علیه یکماه مهلت میدهد که مستأجر قسط مزبور را با فرع صدی شش (۶٪) در سال برای مدت مهلت تأدیه نماید چنانچه در این مدت نیز از پرداخت آن قسط مال الاجاره و فرع آن استکفاف ورزد و از عهده بر نیاید دولت علیه حق خواهد داشت که این قرارداد را فسخ و لغو نماید

ماده ششم - انواع آلات و ادوات و ماشینها و کشتیها و بارکاسها^{۲۶} و کرجیها و تورها و نمک و چوب آلات و سوخت مایع و بالعمله کلیه اشیائی که مستأجر بخواهد برای حوائج عملیات صیادی از خارجه بایران وارد نماید و متعلق بدارائی عمل صید مستأجر باشد از حقوق گمرکی و هر گونه عوارض معاف خواهد بود و برای جلوگیری و رفع اختلافات دولت علیه ایران مقرر خواهند فرمود که اداره گمرکات و دوائر مربوطه قبلاً اصول و مقرراتی وضع نماید تا بر طبق آن در موقع ورود اشیاء مزبوره رفتار شود و همچنین ماهی و کلیه محصولات صید که از طرف مستأجر از ایران خارج خواهد شد از حقوق گمرکی و عوارض دیگر آزاد خواهد بود

ماده هفتم - در انقضاء مدت این اجاره و یا در مدت اجاره در حالتی که اجاره نامه حتماً فسخ شود از کلیه اموال و اشیائی که قیمه^{۲۷} آنها بحساب مخارج جاریه عمل آمده است نصف و از کلیه ابنیه و تأسیساتی که موافق ماده چهارم مستأجر نیمه آنها را از سرمایه خود پرداخته است ثلث مجاناً و بلا عوض ملک طلق دولت علیه شمرده خواهد شد و برای تفکیک و تعیین نصف و دوثلث دیگر که متعلق بمستأجر خواهد بود در صورت عدم تجدید اجاره با مستأجر بین دولت علیه و مستأجر بهترین طرق افراز و تقسیم اموال اتخاذ شده و نسبت بدوثلث از ابنیه و تأسیسات که متعلق بمستأجر خواهد بود مصدقینی از طرف دولت علیه و مستأجر معین خواهد شد که تقویم نموده و آنچه قیمه آن معین شد پس از وضع یک عشر بقیه را دولت و یا مستأجر جدیده بمسیو وانیسیف پرداخت خواهد نمود

ماده هشتم - پس از انقضاء مدت پنج سال از ابتدای اجاره هر گاه دولت علیه ایران بحساب اقساط آینده اجاره تقاضای مساعده نماید مستأجر متعهد است که مبلغ دوملیون تومان با فرع صدی شش در سال بعنوان مساعده بدولت علیه بپردازد و این مبلغ متدرجاً از بابت اولین اقساط اتیه اجاره بر طبق قرارداد جداگانه که در این باب منعقد میشود مستهلک میگردد و اقل مدت استهلاك آن کمتر از هشت سال نخواهد بود

و در صورتی که مستأجر پس از انقضاء مدت پنج سال اول از تأدیه مساعده دولت امتناع ورزد هر سالی که پرداخت مساعده را تعویق بیندازد مبلغ پنجاه هزار تومان مجاناً و بلاعوض ملزم خواهد بود که بخزانة دولت علیه کارسازی نماید

ماده نهم - کلیه اراضی دولتی که برای مصرف احداث ابنیه و ساختمانهای لازمه دوائر صیادی ضرورت حاصل نماید از طرف دولت علیه ایران مجاناً برای تمام مدت این قرارداد بمستأجر واگذار میگردد و پس از انقضاء مدت اجاره اراضی مزبوره بدولت مسترد میشود و در صورتی که برای توسعه عمل احتیاج باراضی متعلقه بمالکین متفرقه حاصل شود مستأجر میتواند برضایت طرفین و بقیمة عادله معموله آن اراضی را خریداری و یا فقط برای ابنیه موقتی اجاره نماید در موقع معامله این قبیل اراضی در صورت بروز اختلاف بین مستأجر و مالک اراضی کمیسیون مخصوص مرکب از سه نفر نماینده که از طرف دولت و مستأجر و صاحب ملک تشکیل میشود قطع گفتگو و رفع اختلاف را خواهد نمود تمام ساختمانها و ابنیه مستأجر از تأدیه کلیه حق الارض و مالیات معاف خواهد بود

توضیح - اراضی که به طریق فوق خریداری میشود قیمة آنها جزء مخارج جاریه عمل آمده و در آخر مدت این قرارداد مثل اراضی دولتی مجاناً و بلاعوض متعلق بدولت علیه خواهد بود .

ماده دهم - مستأجر متعهد است باندازه لزوم در انبارهای خود در سواحل مستأجره انواع ماهی و خاویار و غیره برای فروش باهالی داخله حاضر داشته و بقیمة عادله بفروش رساند بشرط اینکه این ماهیها نه بواسطه اهالی داخله و نه بتوسط اتباع خارجه بخارجه حمل نشود فروش کلیه ماهی بدون اجازه مستأجر قدغن است و مستأجر حق دارد این قبیل ماهیها را بتوسط قراولان صید و یا مأمورین محلیه توقیف نماید برای جلوگیری از هرگونه سوء تفاهم که ممکن است پیش بیاید مستأجر در موقع فروش ماهی بخرداران خود اجازه کتبی برای فروش خواهد داد

ماده یازدهم - مستأجر حق دارد برای اجرای عملیات و حفاظت سواحل و ادارات خود یکعده کافی مستحفظین بنام قراولان صید از دولت علیه تقاضا نماید بدیهی است حقوق مقرر و فوق العاده آنها بعهده مشارالیه خواهد بود که تأدیه نموده بخرج عمل شیلالت محسوب دارد

ماده دوازدهم - ریختن ماهیهای ضایع شده و اعضای بیمصرف آنها بدریا و رودخانه ها قدغن است و مستأجر متعهد است حتماً آنها را در خارج از محل دوائر و دور از آبادی برده و در زیر خاک مدفون سازد

ماده سیزدهم - مستأجر متعهد است همه ساله در رودخانه ها صیادی ماهی را آنچه راجع ب ماهی حلال است از تاریخ چهاردهم - ۱۴ - ژوئن الی اول سپتامبر و آنچه راجع ب ماهی حرام است از چهاردهم - ۱۴ - ژوئیه الی اول سپتامبر میلادی فرنگی تعطیل نماید .

ماده چهاردهم - محض حفظ حقوق و منافع مستاجر در تمام سواحل مستأجره و نیز بجهت تأمین آذوقه عملجات صید در مواقع فوق العاده دولت علیه از بذل هر گونه مساعدت مضایقه نداشته احکام لازمه بعهدہ اولیای امور محلی صادر خواهند فرمود و بمستأجر اجازه میدهند که در حدود مشروحه مستأجره خود هر گاه کسی بدون اجازه او اقدام بصید نماید ماهیهای صید شده را با آلات صیادی آن بوسیله قراولان صید و یا سایر مأمورین محلیه ضبط نماید .

ماده پانزدهم - مستأجر حق دارد که برای احتیاجات عمل خود در تمام سواحل مستأجره و شهرهای آستارا و مشهدسر و قراسو و انزلی و حسن کیاده فیما بین دوائر ماهی گیری خود خطوط تلفن و چراغ الکتریک و راه و کاویل دایر نماید ولی استفاده از این خطوط فقط باید منحصر و محدود بر روشنائی و ارتباط تأسیسات مخصوصه صید بوده و بهیچ مصرف دیگر نرسد./.

ماده شانزدهم - مستأجر حق دارد و مجاز است برای خود در این محل شرکاء محدودی دعوت و با آنها شرکت نماید در اینصورت هرگاه یکی از شرکا از مستأجر تقاضا نماید که شرکت نامه خود را در وزارت فلاحت و تجارت و فوائد عامه ثبت و تصدیق نمایند وزارت فلاحت و تجارت و فوائد عامه آن شرکت نامه را تصدیق و ثبت خواهند نمود ولی هرگاه مستأجر بخواهد شرکت اسهامی تشکیل بدهد در صورتی که این شرکت در ایران تشکیل یافته باشد باید بر طبق قوانین جاریه تجارتی بتصدیق دولت علیه برسد و در صورتیکه در خارجه تشکیل یابد هرگاه موافق قوانین جاریه مملکتی که در آن تشکیل مییابد بتصدیق مراجع مربوطه آن مملکت رسیده باشد دولت علیه نظامنامه انرا تصدیق خواهد نمود .

در صورت تشکیل شرکت اسهامی مستأجر متعهد است که ثلث سهام انرا در بازار طهران ششماه بمعرض فروش در آورده بسرمايه داران داخله بفروشند .

ماده هفدهم - در صورتیکه مسیو وانیتسف بخواهد حسب المعمول صیادی ماهی حلال سواحل مشروحه را اجاره بدهد اتباع داخله حق تقدم خواهند داشت .

ماده هیجدهم - برای ازدیاد نسل ماهی و تکثیر آن مسیو وانیتسف وسائل علمیه اتخاذ و دوائر لازمه در هر نقطه که صلاح بداند میتواند ایجاد نماید./.

لیکن حقوق معلمین اینکار و مخارج آن بعهدہ مشارالیه است دخلی بدولت علیه نخواهد داشت فقط دولت علیه این عملیات را در تحت توجه خود قرار خواهد داد که این عملیات حسن نتیجه داده و از اقداماتی که می شود جزء و کلا مسبوق باشد./.

ماده نوزدهم - صید ماهی بوسایل نامشروع از قبیل استعمال ادویه و ادوات ناریه اکیدا ممنوع است./.

ماده بیستم - مستأجر متعهد است که نسبت بمنزل و مکان و حفظ الصحه کارگران صید ماهی مراقبات تامه بعمل آورده و اجرت آنها را مرتباً تأدیه نماید .

ماده بیست و یکم - مستأجر حق ندارد که اجاره نامه خود را بدون رضایت و تصدیق دولت علیه بدیگری انتقال دهد

ماده بیست و دویم - در صورتیکه مطابق ماده پنجم بواسطه عدم پرداخت مال الاجاره مستأجر اسباب فسخ اینقرارداد را فراهم آورد علاوه بر قسط مدیونی مبلغی نیز معادل مال الاجاره همان سال برسم جریمه مجاناً و بلاعوض بدولت علیه دادنی خواهد بود .

ماده بیست و سوم - تمام اموال مستأجر که در سواحل مشروطه تهیه خواهند نمود ضامن تأدیه حقوق دولت بوده و مستأجر نمیتواند بهیچ نحوی از انحاء آنها را بدیگری انتقال دهد

ماده بیست و چهارم - برای نظارت در اینکه مواد اینقرارداد کاملاً بطور صحیح مجری شود و نیز نظر بحفظ منافع دولت از طرفی و از طرف دیگر محض تسهیل امور و مساعدت با اظهارات حقه مستأجر از طرف دولت علیه یکنفر کمیسر مخصوص معین میشود که مواجب او از قرار سالی شش هزار تومان بر عهده مستأجر خواهد بود که ماهیانه پانصد تومان تأدیه نموده جزو مخارج جاریه عمل محسوب نماید کمیسر مشارالیه حق دخالت در هیچ یک از امورات اداری و تجاری مستأجر نخواهد داشت

ماده بیست و پنجم - کلیه مواد این قرارداد لازم الاجری است و کمیسر از طرف دولت مأمور نظارت در اجرای آنها میباشد سوای ماده پنج (۵) و ماده هشت (۸) که تکلیف آنها مصرح است در صورت تخلف از اجرای سایر مواد کمیسر فوراً مراتب را فوراً بدولت علیه اطلاع داده و بمستأجر نیز اخطار خواهد کرد اگر مستأجر اعتراض را قبول دارد فوراً موضوع تخلف را اصلاح خواهد کرد و هر گاه آن اعتراض را وارد نداند بطور حکمیت با تعیین دو نفر مصدق از طرف دولت علیه و مستأجر و یکنفر مصدق ثالث که از طرف آن دونفر مصدقین معین میشود باظهارات طرفین رسیدگی شده و رای مصدقین باکثرت لازم الاجری خواهد بود و خسارتی که مصدقین از بابت تخلف معین نمایند مستأجر متعهد است بپردازد .

ماده بیست و ششم - پس از انقضای مدت این قرارداد هر گاه دولت علیه بخواهد آن آنها را تجدید اجاره نماید با رعایت ترتیب مزایده در صورت تساوی شروط مسیو وانیتسف یا قائم مقام رسمی او حق تقدم خواهد داشت .

ماده بیست و هفتم - این قرارداد بزبان فارسی در دو نسخه علیحده نوشته و امضاء شده و در نزد هر یک از طرفین یک نسخه آن موجود خواهد بود و از طرفین لازم الاجری است . در طهران بتاريخ شنبه بیست و هفتم ۲۷ برج سرطان^{۲۸} هذّه السنه پیچ نیل هزار و دویست و نود و هشت ۱۲۹۸ مبادله شد . - محل امضاء مستأجر - از

طرف وزیر فلاح و تجارت و فوائد عامه - محل مهر و امضاء نمره ۴۳ - وزارت امور خارجه مهر و امضای وزارت جلیله فواید عامه را تصدیق مینماید بتاريخ ۲۹ برج سرطان ۱۲۹۸ مطابق ۲۲ شوال - محل امضا و مهر - بتاريخ شنبه نوزدهم - ۱۹ ژانویه هزار و نهصد و نوزده - ۱۹۱۹ میلادی فرنگی - محل امضاء «^{۲۹}

سفارت روسیه که در گذشته از لیانازوف ها حمایت بی دریغ می نمود طی یادداشتی قرارداد مابین دولت ایران و وانیسف را تأیید نمود. سفارت روسیه همچنین گریگور پتروویچ وانیسف را تاجر درجه اول روسیه دانسته و هویت او را تأیید نمود و اینکه وی «قانونا می تواند هرگونه معاملات بنماید». در این یادداشت ذکری از حقوق و امتیازات لیانازوفها به میان نمی آید.^{۳۰} در تاریخ نوزدهم مردادماه ۱۲۹۸ ش / ۲۹ یول ۱۹۱۹ میلادی روسی / ۱ ذیقعه ۱۳۳۷ ق «اعتبارنامه وانیسف» با وکالتنامه از طرف دولت به وی ابلاغ شده که برطبق آن حق تصرف محصولات شیلانی موجود و فروش آن، حق شرکت در کمیسیونهای اختتامیه امتیاز لیانازوف و دفاع از حقوق مالکیت دولت ایران در محاکم داخلی و خارجی به شرح ذیل به وانیسف داده شد و او نیز آمادگی خود را برای اجرای عملیات اعلام می دارد:

«اعتبارنامه

از طرف دولت علیه ایران به مسیو گریگور پتروویچ وانیسف به شرح ذیل اجازه داده می شود:

- ۱ - کلیه محصول شیلات و ماهیهایی را که فعلا در انزلی و آستارا و حسن کیاده و بادکوبه موجود و متعلق به دولت علیه ایران است در تحت تصرف خود در آورد.
- ۲ - تمام این مال التجاره را به قیمت و شرایطی که صلاح می داند در بازارهای ایران و خارجه به معرض فروش در آورد.
- ۳ - قیمت و ارزش مال التجاره فروخته شده را دریافت کند.
- ۴ - در تمام عملیات کمیسیونهایی که برای تسویه اختتام عمل شیلات راجعه به لیانازوف تشکیل می شود شرکت جوید.
- ۵ - در صورت لزوم در حقوق مالکیت دولت علیه ایران نسبت به محصول شیلات (راجع به ماده اول) در محاکم و مقامات مربوطه در ایران و خارجه دفاع نماید.
- ۶ - این اعتبارنامه به مسیو گریگور پتروویچ وانیسف تبعه روس داده شد. با حق انتقال به دیگری جزء یا کلا در صورتی که لازم بداند.
- ۷ - حقوق اجزاء و کارگران تجارت خانه لیانازوف را با اطلاع کمیسیون مخصوصی که برای تسویه عمل لیانازوف معین خواهد شد نقدا یا به موجب قبوض موقتی به هر نحو که او مقتضی می داند از طرف و به حساب دولت علیه بپردازد.

۸- بعد از فروش ماهی و محصولات آن که متعلق به دولت علیه ایران است مسیو گریگور پتروویچ وانیتسف کلیه حساب عمل این فروش را با قیمت حاصله آن به دولت علیه ایران تقدیم خواهد نمود . محل مهر و امضا وثوق الدوله (ریاست وزرا) .

مقابلہ شد . سواد مطابق با اصل و صحیح است . سجع مهر : اداره کل فلاح و تجارت .

هو

حضرت اشرف بندگانگاه آقای وثوق الدوله رئیس الوزرا ، دامت شوکتہ

با کمال احترام خاطر انور حضرت اشرف را مسبوق می دارد که وکالت نامه دولت علیه را دریافت داشته و برای اجرای مواد آن حاضریم که عملیات خود را با اطلاع کمیسر دولت علیه به موقع اجرا گذارم . در طهران بتاريخ ۲۹ یول ۱۹۱۹ میلادی روسی (مطابق ۱۹ اسد^{۳۲})

چاکر صمیمی گک . پ . وانیتسف .

سواد مطابق با اصل و صحیح است . سجع مهر : اداره کل فلاح و تجارت .^{۳۳}

قرارداد شیلات وانیتسف نیز اگر چه در مقایسه با قرارداد های قبلی با لیا نازوف ها و بعدی با اتحاد شوروی از نظر تأمین منافع ایران وضعیت بهتری داشت ، ولی به واسطه ی عمل نمودن مستأجر به تعهدات خود از جنبه مالی ، و « به واسطه شدت اتریکات »^{۳۴} پس از نزدیک به دو سال بعد در تاریخ ۱۲ اردیبهشت ۱۳۰۰ ش / ۲ مه ۱۹۲۱ م لغو گردید . اموال و دارایی شیلات در مقابل مطالبات دولت توقیف گردید . تومانیانس سرمایدار ، صراف و تاجر مشهور ارمنی هم که حامی و ضامن وانیتسف بود ورشکست شد . در این زمان کابینه ی وثوق الدوله هم که قرارداد با وانیتسف در زمان دولت او منعقد شده بود ، سقوط کرد . وانیتسوف نیز جلوتر به پاریس گریخت .^{۳۵}

پی نوشت ها

۱. محمد نادر نصیری مقدم، همان منبع، ص ۱۷۹.
۲. نرخ - تقویم و تعیین نرخ و ارزش و بهاء و قیمت - قیمت نهادن و نرخ معین کردن. (دهخدا)
۳. محمد نادر نصیری مقدم، همان منبع، صص ۲۸۴ - ۲۸۲.
۴. همان منبع، صص ۲۸۸ - ۲۸۷.
۵. همان منبع، ص ۲۹۶.
۶. محمد علی منشور گرگانی، همان منبع، صص ۴۳ و ۴۴. / بختیار غفارپور، مقاله «روابط ایران با حکومت موقت روسیه»، فصلنامه تاریخ روابط خارجی، سال پنجم، ش ۲۲، بهار ۱۳۸۴، صص ۱۱۹ - ۱۱۳.
۷. مورخ الدوله سپهر، ایران در جنگ بزرگ، (تهران: انتشارات ادیب، چ ۲، ۱۳۶۲)، ص ۴۵۶.
۸. منشور گرگانی، همان منبع، ص ۴۵. / مورخ الدوله سپهر، همان منبع، صص ۷-۴۵۶.
۹. محمد نادر نصیری مقدم، همان منبع، ص ۴۷۹.
۱۰. محمد علی منشور گرگانی، همان منبع، صص ۲۱۸ - ۲۱۵.
۱۱. محمد نادر نصیری مقدم، همان منبع، ص ۴۵۷.
۱۲. ابراهیم صفایی، وثوق الدوله، (کتاب سرا، چاپ اول، ۱۳۷۴)، ص ۹۹.
۱۳. محمد نادر نصیری مقدم، همان منبع، صص ۴۶۳ - ۴۶۲.
۱۴. همان منبع، ص ۴۶۰.
۱۵. همان منبع، ص ۵۰۱.
۱۶. همان، صص ۴۷۲ - ۴۶۶.
۱۷. ویلهلم لیتن، همان منبع، ص ۱۱۷.
۱۸. محمد نادر نصیری مقدم، همان منبع، صص ۴۸۷ - ۴۸۲.
۱۹. همان منبع، صص ۴۹۳ - ۴۹۲.
۲۰. همان، ص ۴۹۹.
۲۱. همان، صص ۵۰۷ - ۵۰۵.
۲۲. Grgor petrovich Vanitsoff.
۲۳. خرداد
۲۴. دی ماه
۲۵. اردیبهشت
۲۶. کشتی کوچک
۲۷. قیمت
۲۸. تیر
۲۹. بایگانی سازمان اسناد ملی ایران، سند شماره ی ۲۴۰۲۰۶۶۷ / ۵۱۷ ب ۱۵۱.
۳۰. محمد نادر نصیری مقدم، همان منبع، ص ۶۸۲.
۳۱. یول: ماه قیصری، اول آن مطابق است با اول تموز ماه رومی و بیست و پنجم تیر ماه جلالی و سیزدهم ژوئیهی فرانسوی. (دهخدا)
۳۲. مرداد ماه
۳۳. محمد نادر نصیری مقدم، همان منبع، صص ۶۹۳ - ۶۹۲. / (سند شماره ی ۲۴۰۲۰۶۶۷ / ۵۱۷ ب ۱۵۱)
۳۴. محمد علی منشور گرگانی، همان منبع، ص ۲۱۵.
۳۵. ر.ک. تاریخ امتیازات.

بخش سوم :

تبرستان
www.tabarestan.info

حکمت

رقابت ، کشمکش

فصل اول : حکمت و تمديد امتياز ليانازوف ۱۹۲۲م / ۱۳۰۱ ش

فصل دوم : رقابت شوروی و ليانازوف ها برای سلطه بر شيلات

فصل سوم : کشمکش ایران و ليانازوفها تا ۱۳۱۹ش و پیروزی شوروی

فصل اول : حکمیت و تمديد امتياز ليانازوف ۱۹۲۲م/ ۱۳۰۱ش

واقعيت ان است که ايران بنابر ملاحظات سياسی و نه به دلايل حقوقی ، قانونی و قضايی به الغای قرارداد ليانازوف ها مبادرت ورزید . که قراردادهایی همچون قرارداد يا به تعبيری امتيازنامه ی ليانازوف در شرايطی منعقد شد که امپراطوری روسيه تزاری سيطره و سلطه ی مستقيم و غير مستقيمی از نظر سياسی و اقتصادی به موازات نفوذ رقيش در اين زمينه ها داشت . به خصوص آن که با قرارداد ۱۹۰۷م مابين آن دو رقيب و تقسيم ايران به مناطق نفوذ اين سلطه و سيطره تکميل گرديد . اتباع روسی که در ايران تجارتخانه يا امتیازی داشتند مورد حمايت کامل سفارت روسيه قرارداداشتند . به همین خاطر است که بسیاری از خواسته ها و تقاضاهای تجارتخانه ليانازوف توسط آن سفارت به وزارت خارجه ايران ابلاغ می گرديد . اگرچه با انقلاب مشروطيت ايران تلاشهای زیادی برای رهایی از سلطه ی استعماری روسيه و بریتانیا انجام پذیرفت ، منتهی به دلايل مختلفی از جمله حضور سياستمداران وابسته در حاکميت ايران و ضعف بنیه ی مالی و اقتصادی کشور و عقب ماندگی علمی ، تکنولوژیکی و نداشتن کارشناسان متخصص و دخالت ها و فشارهای خارجی ، ايران نتوانست خود را از زیر سلطه ی بيگانگان رها و آزاد نماید و استقلال کامل خود را باز يابد . جنگ جهانی اول و وقوع انقلاب روسيه اگرچه ضربات مهلکی بر پیکر نیمه جان سياست و اقتصاد ايران وارد آورد ، از طرف دیگر فرصتی را برای رهایی نیز فراهم آورد. در اين موقع بود که دولت ايران احساس نمود که می تواند شيلات خزری ايران را از زیر سيطره ی ليانازوفها برهاند .

ايران پس از لغو امتياز شيلات ليانازوف به اعتراضات و پيشنهادهات آنها وقعی نگذاشت و در عين حال چنانکه به طور مشروح ذکر شد با یک روسی دیگر به نام وانيتسف قرارداد جدیدی که متضمن شرايط بهتری بود امضاء نمود . اين قرارداد به دلايلي که ذکر شد اجرا نشد . از طرفی دولت ايران پس از گشایش روابط ديپلماتیک ، قراردادی را بادولت شوروی به نام عهدنامه ی مودت ۱۹۲۱م/ ۱۲۹۹ش امضاء نمود که در فصل چهاردهم آن راجع به شيلات چنين آمده است : « با تصديق اهميت شيلات سواحل بحر خزر برای اعاشه روسيه ، دولت ايران پس از انقضای اعتبار قانونی تقبلات فعلی خود نسبت بشيلات مزبور حاضر است که با اداره ارزاق جمهوريت اتحادی اشتراکی شوروی روسيه قرارداد در باب صيد ماهی باشرایط خاصی که تا آنزمان معین خواهد شد منعقد نماید . همچنین دولت ايران حاضر است که با دولت شوروی داخل مطالعه وسایلی که حالیه نیز تا رسيدن موقع شرايط مذکوره در فوق امکان رساندن مواد شيلات مزبور را بروسيه در نظر اداره ارزاق جمهوري اشتراکی روسيه تأمین بنماید نشود . »^۱

ماده ی فوق الذکر تعهدی برای دولت ایران ایجاد می نمود که با دولت شوروی قراردادی را در باب شیلات خزر منعقد نماید. سفارت شوروی طی مراسله ای در فروردین ماه ۱۳۰۰ ش / نیمه دوم رجب ۱۳۴۰ ق/ ۱۹۲۱م به دولت ایران، نسبت به عدم استرداد اثاثیه شیلات لیانازوف اعتراض شدید الالحنی نمود. دولت ایران پنجاه هزار تومان بدهی لیانازوف ها را دلیل اقدام خود اعلام نمود. سفارت شوروی نیز با پرداخت فوری مبلغ مزبور تقاضای تسلیم اثاثیه و لوازم یاد شده را نمود.^۲ علاوه بر این روتشتین سفیر شوروی به تاریخ ۲۴ مهر ۱۳۰۰ ش / ۱۵ صفر ۱۳۴۰ ق/ ۱۹۲۱م راجع به امتناع دولت ایران از انعقاد قرارداد با دولت شوروی خطاب به احمد شاه چنین اعتراض نمود: «... شیلات مازندران همه وقت با دولت روسیه بود و حالا مدتی است من از هیئت دولت خواهش نمودم با دولت روسیه قنطرات بکنند، به طفره می گذرانند. چه خوب است اعلیحضرت تکلیف ما را با هیئت دولت معین فرمایند...»^۳

با توجه به تحولات سیاسی که در ایران این زمان به خصوص کودتای ۱۲۹۹ پیش آمده بود و از طرفی ایران که می خواست خود را از قید یک قرارداد استعماری رها کند، در واقع از چاله به چاه می افتاد. زیرا که تقاضاها و فشارهای دولت انقلابی روسیه ی شوروی را می دید که با روش های مختلف ایران را برای انعقاد قرارداد با آن دولت در باب شیلات تحت فشار قرار می داد. به تعبیری می توان گفت علی رغم تحولی که بر طبق اعلامیه ها و بیانیه ها و برخی فصول عهدنامه ی مودت ۱۹۲۱ م / ۱۲۹۹ ش ایران و شوروی در سیاست خارجی آن کشور درباره ی ایران می بینیم که بر اساس آن سیاست های گذشته و قراردادهای سابق استعماری و استثمار روسیه ی تزاری را محکوم می نمود، عملاً از همان آغاز حتی در برخی فصول دیگر عهدنامه مودت همانند فصل چهاردهم فوق الذکر در باب شیلات و فشارهای سیاسی و نظامی (اعزام ناوگان نظامی و پیاده کردن نیرو در سواحل شمالی ایران) نوعی تداوم سیاست های ظالمانه ی روسیه را در قالب جدید درمورد ایران به وضوح می بینیم. هرچند که انقلاب روسیه در آغاز برای سیاستمداران و آزادی خواهان ایرانی الهام بخش و امیدوار کننده بود. در نخستین ارتباطی که به طور غیر رسمی بین ایران و حکومت انقلابی روسیه برقرار شد، تلگراف تبریکی بود که عده ای از رجال و نمایندگان سابق مجلس شورای ملی در تاریخ ۲۱ فروردین ۱۲۹۶ ش / ۱ آوریل ۱۹۱۷م به مجلس شورای ملی روسیه (دوما) مخابره نمودند. در این تلگراف وقوع انقلاب را تبریک گفته و به ستایش از این اقدام ملت بزرگ روس پرداختند.^۴ ملک الشعرای بهار در «تاریخ احزاب سیاسی» ضمن بیان موضوع مهاجرت سیاسیون ایران، دیدگاه مثبت خود را نسبت به روسیه و تأثیر آن بر اوضاع ایران چنین نوشت: «بعد از آنکه مهاجرت آغاز شد، چیزی نگذشت که انقلاب روسیه هم در گرفت سپاهیان روس تزاری ایرانرا ترک گفتند و با آزادیخواهان ایران برادر شدند. روزی در مسجد شاه جمعی از دموکراتها گرد آمده بودند و من بر حسب اشاره انجمن مخفی حزب دموکرات برای آنها

حرف میزدیم یکی از سخنان من این بود که گفتیم: دو دشمن از دو سو ریسمانی بگلولی کسی انداختند که او را خفه کنند هر کدام یک سر ریسمان را گرفته میکشیدند و آن بدبخت در میانه تقلا میکرد. آنگاه یکی از آندو خصم سر ریسمان را رها کرد و گفت ای بیچاره من با تو برادرم و مرد بدبخت نجات یافت. آنمرد که ریسمان گلولی ما را رها کرده نین است!»^۵

شاید ملاحظات سیاسی فوق بود که علی رغم مخالفت درازمدت با پیشنهادات جدید لیانازوف، پس از لغو یک جانبه قرارداد، تن به حکمت داده نه تنها به درستی اعتراضات لیانازوفها چنانکه خواهیم دید اعتراف نمود بلکه حاضر به جبران خسارات نیز شد و قرارداد را برای مدتی دیگر نیز تمدید نمود.

در چنین شرایطی و در نتیجه تداوم شکایات متعدد لیانازوفها از الغای قراردادهایشان، و به دلیل آن که با مذاکرات مستقیم اختلافات فی مابین مرتفع نگردید، دولت ایران تصمیم گرفت که حل مسئله را به کمیسیون مخصوصی واگذار نماید. اعضای این کمیسیون متشکل از: حاج محشم السلطنه وزیر معارف و اوقاف، مشارالسلطنه وزیر عدلیه، عمیدالسلطنه وزیر فواید عامه، ذکاءالملک رئیس دیوان عالی تمیز، حاج نصرالله تقوی مدعی العموم دیوان تمیز با حضور وراث لیانازوف و وکلای آن ها: مسیو مارتین لیانازوف، مادام ورنیکا لیانازوف (همسر یکی از برادران متوفی لیانازوف ها)، مسیو لئون لیانازوف، کاس مینسکی و آقابایف. اعضای این کمیسیون در تاریخ ۲۶ مهر ۱۳۰۱ ش / ۱۸ اکتبر ۱۹۲۲ م تصمیم گرفتند که «تسویه این امر به حکمت ارجاع شود». «ذکاءالملک فروغی رئیس دیوان عالی تمیز به عنوان حکم مشترک و دکتر ولی الله خان نصر، رئیس ثبت اسناد وقت و حاج سید نصرالله تقوی مدعی العموم دیوان عالی تمیز از طرف دولت ایران و مسیو خشاب و مسیو مارکف از طرف لیانازوف ها انتخاب شدند. قرار شد که این پنج حکم با توجه به توضیحات طرفین دعوی ظرف ده روز در مورد دو امر ذیل حکم نمایند:

«یکی آنکه آیا قانونا دولت حق داشته است حقوق وراث لیانازوف ها را نسبت به آبهای اجاره صیادی ایران که بموجب قراردادهای سنوات ۱۸۹۳ و ۱۸۹۶ و ۱۹۰۶ م / مطابق ۱۲۷۲، ۱۲۷۵ و ۱۲۸۵ ش / دارا بوده ملغی نماید یا خیر. ثانيا در صورت حقانیت ورثه لیانازوف و تشخیص اینکه الغاء قرارداد آنها بر خلاف حقانیت بوده و از این راه خسارتی متوجه آنها شده است معین کنند به چه وسیله می توان خساراتی که به لیانازوفها از این راه وارد شده است جبران شود و شرط شده بود آراء متخذه حکم ها باید با کثرت چهار رأی باشد حکمهای مزبور پس از چند جلسه رسیدگی و مذاکره بدوا در این باب توافق حاصل نمودند که چون هیئت دولت قطع این نزاع را به حکمت محول نموده معلوم است که از ملاحظات سیاسی که ممکن است در این قضیه منظور نظر گردد منصرف شده و فقط خواسته است که از جنبه حقوقی و موازین قضائی در آن نظر شود و بنابراین ما حکمها بهیچوجه نمیتوانیم نظر کنیم که الغاء قرارداد لیانازوفها از جهت سیاست موافق

مصلحت بوده یا نبوده و مصالح ملکی در این امر بدولت حق میداده است یا نهمیده است و باید فقط حیث حقوقی قضیه را در نظر بگیریم پس در اصل قضیه وارد شده باتفاق آراء در دو اصل مرجوعه چنین رأی می دهند اقلاً راجع باینکه فسخ اجاره از روی حق بوده یا نبوده است تمسک اصلی دولت در حقانیت خود بعدم پرداخت مال الاجاره در موقع مقرر میباشد و ضمناً اشعار میکند باینکه معاملات سابقه ایران با دولت روس بر خلاف میل و مصلحت دولت ایران بوده و فسخ آن عند الامکان مورد داشته است خلاصه اجوبه لیانازوفها در این خصوص این است که اقلاً بر حسب ماده دوم از قرارداد مورخه ۱۹۰۶ / م ۱۲۸۵ ش / دولت ایران بدون رأی ما حق فسخ اجاره را نداشته و بر فرض آنکه در پرداخت مال الاجاره تقصیر میکردم فقط ششصد هزار فرانک جریمه مستحق میشد و در اینمورد بخصوص اخذ جریمه هم مورد نداشته است بواسطه اینکه تأخیر در ادای مال الاجاره نه باختیار بلکه بواسطه انقلاب اخیر روسیه و ممنوع بودن روسها از نقل و انتقال و جوهات بوده و بهمین جهت از دولت استمهال شده بود حاصل اینکه فرس مازور موجود بود و ما معذور بودیم ثانیاً معامله ما با دولت ایران بر خلاف مصلحت ایران نبوده بلکه اولیای دولت علیه ایران همیشه از ما رضایت داشته و عملیات اسباب آبادی سواحل بحر خزر شده بر عکس دولت سابق روس از ما ناراضی بود که بواسطه اجاره داری ما و رفتار و شیوه صداقتی که نسبت بایران داشتیم مانع نیات متعدیانه دولت روس نسبت بسواحل بحر خزر بودیم رأی هیئت حکمت این است که صرف نظر از مسأله اینکه اجاره لیانازوفها موافق صرفه و مصلحت ایران بوده یا نبوده که در این مسئله باید از جنبه سیاسی نظر شود و خارج از صلاحیت این هیئت است از نظر حقوقی و موازین قضائی چاره جز این نیست که بگوئیم دولت حق الغای اجاره را نداشته است زیرا که اولاً در هیچیک از دو اجاره نامه ۱۸۹۳ و ۱۸۹۶ که بنای عمل شیلات می باشد ذکر نشده است که در صورت تأخیر در ادای مال الاجاره دولت حق فسخ دارد بلکه هیچ قسم شرط فسخ در آن اجاره نامه ها مذکور نیست ثانیاً در سنه ۱۹۰۶ در موقعیکه دولت مال الاجاره چهار سال را بطور مساعده از لیانازوف ها دریافت داشته قراردادی بتوسط شاهزاده عین الدوله که در آن زمان صدر اعظم بوده اند با آنها منعقد نموده و آنجا در ضمن ماده دوم صریحاً حق فسخ اجاره را از خود سلب و رضای لیانازوف ها را در آن شرط قرار داده است ثالثاً بر حسب توضیحات لیانازوفها میتوان تصدیق کرد که فرس مازور موجود بوده و با اوضاعی که در آن زمان در روسیه ایجاد شده بود لیانازوفها حقیقه در ایصال وجه بایران مانع داشته و اختیاراً نمی خواستند از ادای ذمه خود کوتاهی نمایند و این نظر تأیید می شود بواسطه مراسله که در دوسیه عمل دیده شده که تجارتخانه طومانیانس در تاریخ سپتامبر ۱۹۱۷ بخزانة داری کل نوشته و حاضر بودن لیانازوفها را در پرداخت بیست هزار لیره بعنوان مال الاجاره سال ۱۹۱۸ اشعار داشته و این مراسله بوزارت مالیه ارجاع شده و جوابی بآن داده نشده است و نیز بواسطه استمهالی که لیانازوفها در تاریخ ۱۸ ربیع الاول ۱۳۳۶ نموده و باین تقاضای آنها نیز تا ۱۸ ثور ۱۲۹۷

جوابی داده نشده است علینذا نظر باینکه در اجازه نامه های شیلات حق فسخ برای دولت منظور نشده و نظر باینکه بموجب قرارداد ۱۹۰۶ فسخ اجاره میبایست برضای لیانازوفها باشد و نظر باینکه لیانازوفها برای پرداخت مال الاجاره حاضر بوده اند و اوضاعی خارج از اختیار ایشان مانع از ادای مال الاجاره / شده / باتفاق آراء حکم میشود بر اینکه الغای اجاره شیلات از طرف دولت بغیر حق بوده است اما مسئله دویم که راه جبران خسارات وارده به لیانازوفها باشد چون لیانازوفها اظهار میدارند که در نتیجه الغای قرارداد شیلات خساراتی متوجه آنها شده که قسمتی از آن نفس معطل و معوق ماندن عملیات صیادی و تقویت استفاده آنها از شیلات در ظرف چهار سال متجاوز میباشد و در نتیجه آن اعتبار تجارتخانه بکلی معدوم و هستی آنها بمخاطره افتاده و قسمتی دیگر از جهت اتلاف آلات و ادوات خرابیهائی است که در نتیجه توقیف دستگاه های آنها بآنها وارد آمده است و در این خصوص پس از استیضاحات لازمه از خود لیانازوفها و وزارت فواید عامه اجمالا محقق شد که خسارات بآنها وارد آمده و لیکن از آنجائیکه مسلم بود هیئت حکمیت نمی توانستند بخود اجاره بدهند که دولت را محکوم بادای مبلغی بعنوان خسارت نمایند و از طرف دیگر حقاً و وجداناً از جبران خسارات وارده به لیانازوفها هم غمض عین جایز نبود چاره کار چنین بنظر رسید که دولت قرارداد جدیدی با لیانازوفها در خصوص صید ماهی بسته این مبلغ عایدات را بطریقی که برای دولت هم موافق صرفه و مصلحت باشد بخود آنها واگذار نماید که از راه انتفاع از شیلات جبران خسارات خود را بنمایند و تحمیلی هم بدولت نشود و چون در تاریخ الغای قرارداد لیانازوفها مدت هفت سال و کسری از اجاره آنها باقی بوده مدت قرارداد جدید اضافه بر هفت سال باشد پس از اینکه این طریق برای جبران خسارات لیانازوفها محل توافق حکمها شد که دوباره محل تأمل گردید باین معنی که چون تشخیص مبلغ خسارات وارده بر لیانازوفها و همچنین میزان منافعی که از عمل شیلات در سنوات آتی عاید آنها میتواند بشود برای حکمها در ظرف مدت قلیل حکمیت ممکن نبود لہذا هیئت حکمها نمیتوانستند امتداد مدت زائد بر هفت سال را که حق لیانازوفها است چقدر اختیار کنند و اساس قرارداد جدید را در تشخیص سهم دولت و لیانازوفها در عمل صید ماهی بر چه قرار دهند ناچار در این موضوع بطرفین مراجعه شد و پس از اشعار باینکه برای حکمها در طریق جبران خسارات به تجدید قرارداد و تمدید مدت است دوباره مدت و مقدار از آنها استمزاج بعمل آمد در خصوص مدت لیانازوفها تقاضا کردند من حیث المجموع از این تاریخ مدت قرارداد را بیست سال قرار دهند از وزارت فواید عامه که در این قضیه نماینده دولت میباشد در این خصوص بتوسط جناب آقای دکتر ولی الله خان که یکی از حکمین دولت بودند استمزاج بعمل آمد و معلوم شد که وزارت فواید عامه تا چهارده سال موافقت دارند بالاخره هیئت حکمیت باتفاق آراء مدت قرارداد را من حیث المجموع پانزده سال رأی دادند اما در خصوص اساس قرارداد در ضمن مذاکرات و تحقیقات معلوم شد در اوقاتیکه لیانازوفها از الغای قرارداد شیلات شاکی بوده و استیفای حق خود را از دولت

مطالبه می نمودند برای جلب رضا و مساعدت دولت قرارداد جدیدی بدولت پیشنهاد کرده و اساس پیشنهاد خود را بر این قرار داده بودند که صدی پنجاه از عایدات خالص را بدولت بدهند برای اینکه رعایت صرفه دولت حتی الامکان بعمل آید ثانیاً از وزارت فواید عامه استفسار شد که در خصوص این پیشنهاد و موافقت آن با صرفه و مصلحت دولت چه نظر دارند در جوابی که وزارت فواید عامه باین سؤال داده بودند صدی پنجاه را قبول کرده و ضمناً نوشته بودند که اگر آقایان حکمها این رأی را اتخاذ نمایند که علاوه بر نصف منافع بطور مال الاجاره ثابت لیانازوفها سالی پنجاه هزار تومان بدولت بدهند این وزارتخانه بیشتر رضایت خواهد داشت و در صورتیکه اتفاق رأی در این موضوع حاصل نشود مطابق پیشنهادی که خود لیانازوفها داده اند ممکن است اتخاذ رأی فرمایند در این موضوع بین حکمها مناجنه طولانی شد در خصوص صدی پنجاه توافق حاصل شد/ و لیکن در باب پنجاه هزار تومان اکثریت چهار رأی به جهت نیامد علیندا آنچه که محل اتفاق گردیده این است که قرارداد جدیدی بمدت پانزده سال بین دولت و لیانازوفها منعقد گردید که اساس آن بر صدی پنجاه عایدات خالص سهمی دولت باشد و این رأی که در روز چهارشنبه ۱۶ عقرب ۱۳۰۱ داده شد و عمل حکمیت خاتمه یافت و من بعد دعاوی که طرفین نسبت بیکدیگر داشتند از هر جهت ساقط است و نیز تذکراً توضیح میشود که چون بموجب قرارداد جدید سهم دولت در این اجاره به نسبت عایدات مقرر میشود البته دولت در امور شیلات حق نظارت (کنترول) خواهد داشت.^۶

فصل دوم: رقابت شوروی و لیانازوفها برای سلطه بر شیلات

با وجود آنکه رأی حکمت به نفع لیانازوفها صادر شد و حتی مدت قرارداد تمدید شد ولی دولت ایران از اجرای آن خودداری کرده است. لیانازوفها نیز به عدم اجرای آن معترض بودند. مارتین لیانازوف در روزنامه ی شفق سرخ بعد از شرحی از شکایاتش و تشکیل حکمت و تمدید اجاره توسط آن می نویسد: « باوجود اینکه رأی مزبوره در ۱۶ عقرب ۱۳۰۱ ش / نوامبر ۱۹۲۲ م / صادر گردید الی حال از طرف دولت بموقع اجرا گذارده نشده و حال آنکه دولت علیه ایران بر طبق ورقه حکمت مزبوره ملتزم و متعهد گردیده است که رأی محکمه حکمت را فوراً بموقع اجرا گذارد و در ضمن گذاشته است اشخاص خارجی هم از حقوق اینجانب استفاده نمایند و به سئوالات اینجانب نیز هیچگونه توضیحی از طرف دولت داده نشد. »^۸

عدم اجرای تصمیمات حکمت تا حدود زیادی تحت تأثیر فشارهای دولت اتحاد شوروی بود. با انتشار اخبار تصمیمات حکمت، سفارت شوروی بر ضد آن موضعگیری نمود و ضمن مخالفت با رأی حکمت بر طبق مفاد عهدنامه ی مودت تکذیب نامه ای به شرح ذیل در شماره ۸۴ روزنامه ستاره ی ایران منتشر می کند: « از مفهوم اخبار مندرجه در شماره های ۷۱ و ۷۳ و ۷۹ مخصوصاً ۸۲ جریده ستاره ایران جنان مستفاد می شود گویا مسئله تجدید امتیاز شیلات سواحل بحر خزر که به موجب مواد ۱۲ و ۱۴ عهدنامه مزبور ملغی گردیده مجلس حکمیتی در تهران منعقد شده و در آن مجلس دو نفر از روسها به سمت حکم عضویت داشته اند. نمایندگی مختار لزو ما خواهشمند است این نکته را در جریده شریفه درج فرماید که اخبار مزبور یقیناً بایستی مبنی بر سوء تفاهم بوده باشد. زیرا دولت روسیه که همیشه در مقام اجرای عهدنامه مزبور به وجه اتم و اکمل بوده است، نه فقط هیچگاه به ابطال مواد آن رضایت نداده بلکه تغییر آن مواد در ادامه موعده یک امتیازی که بموجب عهدنامه فوق الذکر باطل شده است نیز جایز نمی شمارد. ضمناً خاطر شریف را بدین وسیله متوجه می سازد که هیچ فرد ذیحقوق روس ابداً در چنین حکمیتی عضویت نداشته است. نمایندگی مختار ج.ش.س.ر.^۹

۲۴ آبان ۱۳۰۱ / ش ۱۵ نوامبر ۱۹۲۲ م / »^{۱۰}

لیانازوفها نیز طی اظهارنامه ای در همان زمان به ادعاهای سفارت شوروی پاسخ دادند و با استناد به مفاد همان عهدنامه ی مودت، لیانازوفها اظهارات سفارت را رد نمودند و اظهار داشتند « راجع به حکمی که بر خلاف حقانیت از طرف وزارت فواید عامه دولت ایران راجع به الغای قرارداد های حق صیادی ما در آبهای ایران به ترتیب اداری صادر گردیده بود ما از سنه ۱۹۱۸ الی کنون متوالیاً سعی و کوشش می نمودیم که حکم مزبور فسخ و اموال ما از تحت توقیف وزارت جلیله مزبور خارج گردد. در این موضوع از طرف ما در موقع

خود به نمایندگی مختار اخطار گردیده است و در نتیجه آن همه کوششهای ما بالاخره محکمه حکمت تشکیل و چنین رأی داد که عملیات مزکوره وزارت فواید عامه صحیح نبوده و حقوق اجاره ما اکنون بقوت خود باقی و توقیف اموال و ادارات ما بر خلاف حقانیت به عمل آمده است. اعلانی که از طرف نمایندگی مختار ج. ش. ف. س. ر. «در جریده شریفه ستاره ایران مورخه ۲۴ عقرب ۱۳۰۱ (۱۶ نوامبر ۱۹۲۲) درج شده از قرار معلوم مبنی بر سوء تفاهم بوده، زیرا که نمایندگی مختار اشاره به ماده ۱۲ قرارداد دولتی روس و ایران نموده و چنین تصور نموده است که بر طبق آن بعضی امتیازات در ایران لغو گردیده و حال آنکه شرط مزبور به هیچ وجه نمیتواند مربوط به قراردادهای ما باشد. راجع به عمل صید، ماده مخصوصی تحت ماده چهارده میباشد که بر طبق آن حقوق اجاره ما مخصوصاً از طرف دولتی روس و ایران تأیید گردیده است.

ما یقین داریم که نمایندگی مختار از این نقطه نظر با ما موافقت خواهند نمود که هیچکس بغیر از ما حق تصرف در حقوق اجاره و دارایی ما در ایران نخواهد داشت. چون پس از مساعی زیاد به اخذ اجاره از دولت ایران نائل شدیم که در اموال و حقوق اجاره بهای صیادی خود در ایران به طور آزادانه دخالت نمائیم، لذا خود را ذیحق میدانیم که به مساعدتهای دولت روسیه امیدوار شده و حاضریم که برای احتیاجات اهالی روسیه ماهی و سایر متعلقات آنرا از ادارات خود حمل نموده و در این موضوع نیز با نمایندگی مختار داخل مذاکره شویم. طهران ۱۷ نوامبر ۱۹۲۲ مارتین لیانازوف - لئون لیانازوف»^{۱۲}

سفارت شوروی بار دیگر با استناد به معاهده مودت ۱۹۲۱ م/ ۱۲۹۹ ش سیلات را متعلق به لیانازوفها ندانست: «نمایندگی مختار دولت ج. ش. ف. س. ر. در ایران در خصوص اعلان سابق امتیاز صید ماهی در آبهای قسمت جنوبی بحر خزر که در شماره ۸۹ جریده ستاره ایران درج گردیده، از طرف خود و از طرف دولت متبوعه خود لزوماً به استحضار عامه میرساند که مطابق قرارداد روس و ایران منعقد در ۱۹۲۱ برای اشخاص فوق الذکر که هیچگونه حقی در امتیاز مزبور که به موجب همان قرارداد به ملت ایران مسترد گردیده است نمی شناسد و نیز هیچ قسم ادعایی را از طرف اشخاص مزبور نسبت به امور راجعه به ادارات ماهیگیری و این امتیاز سیلات که دیگر دارای آن نمیشد نمیتواند بشناسد و اعلان فوق الذکر صاحبان سابق امتیاز و همچنین کلیه عملیات و اقدامات آنها راجع به امتیاز سیلات را که دیگر متعلق به آنها نیست نمایندگی مختار لغو و بلا اثر میداند. نمایندگی مختار ج. ش. ف. س. ر.»^{۱۳}

آیا بنا بر ادعای سفارت شوروی، طبق فصول دوازدهم و چهاردهم عهدنامه ی مودت، قرارداد لیانازوف ها لغو شده بود؟ برای روشن شدن موضوع فصل دوازدهم عیناً نقل می گردد: «دولت شوروی روسیه پس از آنکه رسماً از استفاده از فواید اقتصادی که مبتنی بر تفوق نظامی بوده صرفظ نموده اعلان می نماید که علاوه بر آنچه در فصول نه و ده ذکر شده، سایر امتیازات نیز که دولت سابق تزاری عفاً برای خود و اتباع خود از

دولت ایران گرفته بود از درجه اعتبار ساقط می باشند. دولت شوروی روسیه از زمان امضای این عهدنامه تمام امتیازات مذکوره را اعم از آنکه بموقع اجرا گذاشته باشند و یا گذارده نشده باشند و تمام اراضی را که بواسطه آن امتیازات تحصیل شده اند بدولت ایران که نماینده ملت ایران است واگذار می نماید.^{۱۴}

در شماره ی ۱۳۶ روزنامه ی شفق سرخ تحت عنوان «تاریخچه شیلات بحر خزر» راجع به ماده ی فوق نوشته است: «اولا کلمه امتیاز بهیچ وجه نسبت بحقوق لیانازوفها صدق نمی کنند زیرا هیچ زمان در قراردادهای لیانازوف ها کلمه امتیاز ذکر نشده است بلکه همیشه مسئله اجاره بوده و مخصوصا این جمله (باجاره صحیحه قطعیه داده میشود) در تمام قراردادهایی که از سال ۱۲۹۸ ه ق تا حال در دست است ذکر نشده و بهیچ وجه کلمه امتیاز در میان نبوده و نیست. ثانیاً در اجاره شیلات نیز بهیچ وجه دولت روس دخالت نداشته و برای دولت فشاری در میان نبوده است. پس اتکای دولت روس بماده ۱۲ قرارداد ایران و روس چندان محکم نیست.»^{۱۵}

حتی اگر بتوان قرارداد یا اجاره نامه لیانازوف ها را امتیاز قلمداد نمود، در فصل چهاردهم که آورده شد، اعتبار اجاره لیانازوف ها را با عبارت «پس از انقضای اعتبار قانونی تقبلات فعلی خود نسبت به شیلات» به وضوح تصریح می نماید. چه قبل از حکمیت و چه پس از آن اعتبار قانونی تقبلات دولت ایران نه تنها منقضی نشده بود بلکه به واسطه ی رأی حکمیت بر مدت آن افزوده شد.

واقعیت آن بود که با تغییر در نظام سیاسی روسیه در نتیجه انقلاب و دگرگونی در روابط سیاسی این کشور با سایر کشورها، سیستم اقتصادی روسیه ی شوروی و روابط اقتصادی آن کشور با دیگر کشورها دچار تغییرات عمیقی شد. ترهای مارکسیستی - لنینیستی شالوده ی نظام سیاسی - اقتصادی این کشور را تشکیل می داد. اقتصاد شوروی تحت کنترل دولت قرار گرفته و متمرکز شد. در این نظام جدید اقتصادی شرکت ها و مؤسسات خصوصی جایگاهی نداشت. لیانازوف ها از نظر قانونی، حقوقی و قضایی حق داشته باشند یا نداشته باشند، دیگر نه تنها دیپلماسی و سفارت روسیه ی شوروی مانند دوران تزاری از آن ها حمایت نمی نمود، بلکه در مقابل آنان قرار گرفت و تلاش نمود تا جایگزین آنان در شیلات خزری ایران گردد.

گنگورگی لیانازوف متوفی سه پسر داشت که بعد از او، شیلات را از پدر به ارث بردند. ورثه لیانازوف در مورخه ۲۴ آبان ۱۳۰۱ ش / ۱۶ نوامبر ۱۹۲۲ م ماترک لیانازوف را بین خود تقسیم نمودند. بر اساس این تقسیم اموال، اداره صیادی آستارا و «پهلوی» (انزلی) به مارتین لیانازوف و اداره صیادی حسن کیاده به لئون لیانازوف و ادارات صیادی مازندران و استرآباد به مادام وورنیکا لیانازوف همسر برادر متوفی لیانازوف ها واگذار شده است. مارتین لیانازوف در دهم اوت ۱۹۲۳ م / ۱۳۰۲ ش در یک اقدام غیر قانونی سهم خود را در

آستارا و انزلی با کلیه املاک و ابزار آلات صیادی و وسایل حمل و نقل به دولت شوروی واگذار نموده است .
^{۱۶} متن ذیل از قرارداد مارتین لیانازوف و دولت شوروی به تاریخ ۱۹۲۳ م / ۱۳۰۲ ش استخراج شده است :
 « مارتین گرگوچ لیانازف تمام حقوق خود را نسبت باموال منقول و غیر منقول مذکور در فوق بادره مؤسسات صیادی دولتی کمیساریای ملی ارزاق جمهوری سوسیالیستی فدراتیو شوروی روسیه واگذار مینماید این واگذاری عبارتست از :

شیلات واقعه در انزلی و در خلیج انزلی و در آستارای ایران و در ساحل از آستارا تا بندر انزلی و در مساحت ده ورست در ساحل دریا بطرف شرقی که عبارت است از ابنیه و قطعات زمین در انزلی بشرح ذیل :

- ۱- قطعه زمین بطول ۵۰ ساژن^{۱۷} و بعرض چهل و یک ساژن و دو ارشین
- ۲- قطعه زمین بمساحت ۱۷۹۲ ارشین مربع خانی و دو ورشک
- ۳- اراضی ابنیه شیلات انزلی با جزایر (کولان گودا) واقعه در مرداب ۱ (کولان گودای بزرگ بطول ۴۶۰ ساژن و بعرض ۳۱۶ ساژن) ب کولان گودای کوچک بطول ۱۹۷ ساژن و بعرض ۱۱۲ ساژن با بارکاسهای موسوم به " ماهی گیر " و " لوا " و " اریل " و مصالح و ذخایر و آلات صید و وسایل نقلیه و کارخانجات سرد نگاهداشتن و دستگاههای بشکه سازی و دستگاههای دیگر و اثاثیه دفتر و انبارها و غیره که عینا موجود باشد .^{۱۸}

اقدام غیر قانونی مارتین لیانازوف دستاویزی شد برای دولت شوروی که بدون هیچ قراردادی با دولت ایران در باب شیلات نه تنها در انزلی بلکه حتی در سایر مناطق مانند حسن کیاده به صید گسترده ی ماهی و صدور آن به شوروی اقدام نماید . روزنامه ی ایران (۱۳۰۲ ش / ۱۹۲۳ م) طی مقاله ای به تندی در مقابل این اقدام دولت شوروی هشدار می دهد : « آیا شما میدانستید که سالیانه سه میلیون من ماهی که قیمت آن چهار کرور تومان میشود (۲۰ میلیون قران) حکومت دیکتاتوری فعلی روسیه مفت و مجانی و بلاعوض و بدون قرارداد بدون تأدیة وجهی بدولت ایران بدون بستن مقاوله نامه از ایران بروسیه حمل میکنند ؟ آیا شما میدانید که روسها ماهیگیری بندر انزلی و حسن کیاده و سفید رود را که قیمت آن بالغ بر چهار کرور تومان می شود با تمام ماشینها و آلات و ادوات صید ماهی ضبط کرده میلیونها ماهی میگیرند و همه را بروسیه حمل کرده و میفروشند بدون اینکه دیناری بدولت ایران بدهند در صورتیکه زمان تصدی لیانازوفها عایدی خالص سالیانه دولت ما از ماهیگیری سواحل بحر خزر حداقل بالغ بر یکصد هزار تومان بود ؟ ... »^{۱۹}

روزنامه ی شفق سرخ نیز در گزارشی مشابه به تاریخ ۷ جوزا ۱۳۰۳ ش / ۲۷ مه ۱۹۲۴ م یعنی زمانی که هنوز قراردادی در میان نیست ، استفاده روسها از نیروی نظامی برای حمل ماهی و خاویار به روسیه را چنین خبر می دهد:

« بر طبق اطلاع حاصله در حسن کیاده که از بنادر مهم بحر خزر از حیث تجارت ماهی در چند فرسخی انزلی می باشد . چند روز قبل از طرف روسها کشتی برای بردن خاویار و ماهی حاضر می شود . عده نظامی ساخلوی محل که قریب دوازده نفر بودند حسب الامر سردار محمد حسن خان رئیس تیپ شمال از بردن ماهی و خاویار جلوگیری می نمایند . مأمورین حمل ماهی بانزلی اطلاع داده و نظامیان ایران هم قضیه را به سرتیپ محمد حسن خان راپورت داده معزی الیه با قونسول گری روس داخل مذاکره شده پس از مذاکرات زیاد بالنتیجه موکول بسفارتخانه مرکز می گردد بلافاصله یکفروند کشتی جنگی حامل چهل نفر نظامی روس وارد حسن کیاده شده و با جدیت تامی بردن مال التجاره را پافشاری مینمایند نظامیان ایران از عهده جلوگیری و پافشاری سخت که از طرف آنها معمول میشد بر نیامده مأمورین روس هم کشتی خود را که حامل مقدار زیادی ماهی و خاویار میباشد بطرف بادکوبه حرکت میدهند . »^{۲۰}

پس از انتقال سهم الارث مارتین لیانازوف به دولت شوروی ، دولت ایران نیز رأی حکمیت را نادیده گرفته و سهم دو برادر دیگر را متعلق به خود دانست .^{۲۱} لیانازوف ها همچنان با استناد به سوابق و رأی حکمیت ، دریافت خسارت و تدارم حضور خود را در شیلات از دولت ایران مطالبه می نمایند . در تاریخ ۱۲ خرداد ۱۳۰۳ ش / ۳۱ می ۱۹۲۴ م مادام وورنیکا لیانازوف از طرف خود و پسر صغیرش نیکلا استپانویچ به عنوان مالک « اداره های صیادی استرآباد و مشهد سر » که بر طبق تقسیم نامه ی وراثت لیانازوف « تمام اموال منقول و غیر منقول شیلات استرآباد و مشهد سر ... از حد شرقی تنکابن الی سرحد دولت علیه ایران و روسیه » به فرزندش تعلق گرفته ، نامه ای به وزارت مالیه می نویسد و در آن به عملکرد دولت ایران در خصوص عمل نکردن به مفاد رأی حکمیت اعتراض می نماید . او اظهار می دارد که اموال منقول و غیر منقولش توسط دولت ایران توقیف شده و نماینده دولت از تصرف اموال وی به وسیله ی وکیلش ممانعت نموده است . و حتی فردی به نام تورآگین از طرف کونسولگری دولت شوروی در « ابنیه مؤسسه » او در مشهد سر ساکن شده است . در قراسو نیز « مستحفظین نظامی » اموال و املاک او را در تصرف داشته و متعلق به دولت می دانند . او با استناد به رأی حکمیت و اینکه دولت از تاریخ صدور رأی یعنی ۸ نوامبر ۱۹۲۲ م / ۱۶ آبان ۱۳۰۱ ش اجازه صیادی و استفاده از اموال و املاکش را به او نداده است ، مبالغ زیادی را از در باب اموال منقول و غیر منقولش و حتی سود این مبالغ و استهلاک اسباب و لوازم از دولت مطالبه می نماید . وی بر طبق رأی حکمیت مدت اجاره را پانزده سال می داند و تا زمانی که قرارداد جدیدی منعقد نشده مفاد قرارداد های ۱۸۹۳ ، ۱۸۹۶ و ۱۹۰۶ م را ملاک عمل می داند .^{۲۲}

علاوه بر عریضه ی فوق ، لئون لیانازوف و وورنیکا لیانازوف « عریضه سرگشاده » ی دیگری را به تفصیل خطاب به تمام مقامات حکومتی ایران و « حضرات عظام حجج اسلام » می نویسند که شامل تاریخچه ی

حضور لیانازوفها در شیلات و اختلافات آن ها با دولت ایران از دوران شروع جنگ جهانی تا لغو قرارداد موضوع حکمیت و دیدگاه ها و اعتراضات خود را نسبت به عملکرد دولت ایران می شود حتی تهدید می نمایند که شکایات خود را در محاکم بین المللی چون « مجمع اتفاق ملل » مطرح خواهند نمود . به لحاظ جامعیت آن به طور کامل آورده می شود :

عریضه سرگشاده

از طرف لئون لیانزوف و ورنیکا لیانزوف

مقام منبع مجلس مقدس شورای ملی ^{شیخ الاسلام} اربانه تبرستان

مقام رفیع وزراء عظام دامت عظمته

مقام رفیع حضرات عظام حجج اسلام مد ظلهم

مقام منبع وزارتخانه های :

خارجه - داخله - جنگ - عدلیه - معارف و اوقاف - پست و تلگراف - فوائد عامه دامت شوکتهم خدمت مدیران محترم کلیه جراید پایتخت دام بقائهم

با کمال توقیر و احترام معروض میدارم :

از زمان صدارت مرحوم میرزا حسینخان سپهسالار بعد یعنی در ظرف چهل و پنج سال شیلات سواحل بحر خزر در اجاره جد و سپس پدر و بعد ها خود اینجانبان بوده است در آن مدت متمادی در نتیجه مساعی جمیله و زحمات زیاد اجداد و خود فدویان توانستیم موفق گردیم که ادارات صیادی آبهای ایران را بشکل بهترین ادارات صیادی ممالک دنیا دائر و اداره نمائیم . در ۹۶ فرسخ طول ساحلی ایران ادارات کارخانجات حمام ها انبارها مخزن ها پل ها مریضخانه ها حتی محلها برای قابله ها و وضع حمل زنان احداث کرده توسط کارگران ایرانی که همه ساله در ادارات صیادی ایران کار میکرده اند دوازده هزار نفر و مجموع ایرانیانی که همه ساله در ادارات صیادی ما با کمال راحتی امرار معاش میکرده اند شصت هزار نفر و حداقل بودجه سالیانه ادارات فدویان در ایران سالی یک میلیون و دویست هزار تومان بوده است در این مدت چهل و پنج سال کلیه اشخاصی از هر طبقه که با فدویان طرف رجوع و محاسبه بوده اند کمال امتنان را داشته و دولت علیه نیز همه وقت با تمام وسائل ممکنه رضایت خود را از وضع رفتار و مساعدت تجارتخانه فدویان چه با خود دولت و چه با اتباع دولت علیه ابراز داشته و حتی در نتیجه حسن خدمات صادقانه فدویان دولت علیه در سال ۱۹۰۶ بموجب قرارداد مخصوصی متعهد میگردد که اجاره نامه شیلات را بدون رضایت فدویان ملغی نفرماید

در سال ۱۹۱۷ انقلاب روسیه شروع گردید و چون تجارتخانه فدویان پیشینی میکرد که بواسطه انقلابات محتمل است که حمل وجه از روسیه ممنوع گردد از این جهت بتوسط تجارتخانه طومانیانس که در آنوقت طرف رجوع تجارتخانه این جانبان بود از مسکو تلگرافاً تقاضا نمودیم باولیای دولت علیه ایران اطلاع بدهند مبلغ بیست هزار لیره انگلیسی از بابت مال الاجاره سال بعد شیلات حاضر است و این مبلغ بطور مساعده بابت سال ۱۹۱۸ پرداخته خواهد شد. تجارتخانه طومانیانس در تاریخ ۲۳ سپتامبر ۱۹۱۷ در تحت نمرة ۸۷/۸۰۵ مراتب را باولیاء دولت علیه اطلاع میدهد ولی مع التاسف جواب این تلگراف ما بعد از مدت هشت ماه از طرف دولت علیه صادر میشود و این جواب در موقعی بوده است که انقلابات سرتاسر روسیه را فرا گرفته و نه فقط اجازه صدور وجه داده نمی شد بلکه عموم بانکها و مراکزها تعطیل و حتی مسافرت در روسیه هم غیر ممکن بود - در سال ۱۹۱۸ در اثر تحریکات اشخاص مغرضین و دشمنان واقعی ایران دولت علیه بدون رعایت مراسله فوق الذکر تجارتخانه طومانیانس و اوضاع روسیه و بر خلاف تعهدات سابقه خود که ذیلا ماده ۲ قرارداد سال ۱۹۰۶ را معروض میدارد

« چون دولت علیه ایران همیشه مراحم خود را نسبت به تجارت خانه وراث لیانازوف ابراز نموده و حالا نمی خواهد امور آنها را د رآبهای اجاره شده مشوب نماید چنانکه تا بحال این نکته مرعی نبوده - لهدا برای توضیح و تصریح کنتراتهائی که در سپتامبر ماه روسی ۱۸۹۳ مسیحی مطابق ۲۶ ربیع الاول ۱۳۱۱ بتوسط استپان لیانازف بمدت بیست سال و قرارداد دهم ماه اکتبر روسی ۱۸۹۶ مطابق ۱۴ جمادی الاول ۱۳۱۴ بتوسط کنورکی لیانزوف بمدت پنجج سال دیگر منعقد شده بموجب این قرارداد دولت علیه ایران متعهد میشود بدون رضایت وراث کنورکی استپانویچ لیانازف کنتراتهائی مزبوره را فسخ نماید » ...

قرارداد این جانبان را به بهانه تعویق مال الاجاره ملغی و شیلات را به مسیو « وانیسلف نامی » واگذار نمودند این جانبان بر علیه اقدام غیر قانونی دولت علیه جداً پروتست کردیم ولی تمام مساعی قانونی ما بلا نتیجه مانده تا آنکه یکسال و نیم بعد از آن نظر به بروز ضعف مالی و عدم قابلیت « وانیسلف » که تعهدات خود را ایفا نکرده و اصلا از ایران فرار کرده بود دولت علیه تصمیم گرفته که شیلات را بطور امانی به تجارت خانه فدویان واگذار فرمایند و این تصمیم در اکتبر ۱۹۲۰ که مطابق عقرب ۱۲۹۹ فدیویان ابلاغ گردید و لی چون این جانبان اجرای عین قراردادهای قانونی خود را تقاضا می نمودیم لهدا پیشنهاد مذکور را رد کردیم و نظر بانقلابات گیلان « و کودتا » و غیره کار فدویان بهمان حالت باقی بود تا آنکه در جوزای ۱۳۰۰ مجدداً عرض حال خود را بسمع اولیای دولت علیه رسانده و استدعای احقاق حق کردیم و در تاریخ ۲۲ سرطان همان سنه هیئت وزراء عظام تصویب فرمودند که نمایندگی از طرف تجارت خانه و دولت علیه بسواحل بحر خزر رفته دارائی و قروض این جانبان را معین و پس از رفع انقلاب گیلان قرار قطعی نسبت بحقوق فدویان داده شود . در

ظرف یک سال این جانبان با تمام قوای خود بمصادر امور دولت علیه شکایت کرده و روزنامهجات آن تاریخ همه روزه محتوی شکایات و فریادهای فدویان بوده و در همان اوقات که موقع افتتاح مجلس شورای ملی بوده شکایت فدویان بساحت مجلس مقدس سرایت نموده و چند نفر از آقایان و کلاء نسبت بختامه امور ما از آقای وزیر فوائد عامه وقت سوال کردند و خود مجلس نیز توجه هیئت محترم دولت را با اجرای عدالت و رعایت حق معطوف داشته و دولت را دعوت نمود که با یک نظر جدی شکایت فدویان را تلقی فرمایند که در نتیجه کمیسیونی از تاریخ ۲۵ میزان الی ۸ عقرب ۱۳۰۱ با عضویت آقایان ذیل در دربار منعقد گردید:

آقای حاجی محتشم السلطنه وزیر معارف و اوقاف - آقای عمید السلطنه وزیر فلاح و تجارت و فوائد عامه - آقای مشارالسلطنه وزیر عدلیه - آقای ذکاء الملک رئیس دیوان عالی تمیز

فدویان با نمایندگان خود که در این کمیسیون عالی مرکب از سه وزیر و دو نفر از متصدیان مقامات اولیه قضاوت و عدالت ایران است حضور بهمرسانیده عرایض خود را که سالیان دراز کسی اصفا نمی نمود بوسیله آقایان معظم لهم بسمع اولیای دولت رسانیده نظر بآنکه در جلسات متوالیه کمیسیون مذکور فوق موافقتی بین طرفین حاصل نشد نمایندگان دولت علیه باینجانبان پیشنهاد نمودند که قضیه بحکمیت رجوع گردد این جانبان چون بحقانیت خود کاملاً اطمینان داشتیم حکمیت را قبول کردیم . باینکه دولت علیه حق نظری نسبت بحکم های این جانبان نداشت معهداً بعضی اشخاص را از نمایندگان محترم سفارتهای خارجه که بسمت حکم از طرف خود می خواستیم معین نماییم غیر رسمانه رد کرده و آقای ذکاءالملک را که در این شهر بعدالت معروفیت داشت بسمت حکم مشترک دولت علیه پیشنهاد نمود این جانبان با وجود اینکه اکثریت حکم ها ایرانی بوده اند و همه آنها بلا استثناء در خدمت دولت علیه بوده اند باستظهار خداوند متعال و حقانیت باتکای عدالت گستری دولت علیه و عظمت و صلاح ملت نجیب ایران بحکمیت رضا داده حکم نامه در تاریخ ۸ عقرب ۱۳۰۱ بترتیب ذیل تدوین و به امضای طرفین رسید

حکمنامه

در نتیجه تظلمات وراث لیانزوف از الغای قراردادهای سنوات (۱۸۹۳ و ۱۸۹۶) مسیحی راجع بشیلات سواحل بحر خزر و تصمیم قطعی دولت برفع تظلم آنها و ارجاع امر بکمیسیون مخصوص مرکب از آقایان ذیل : آقای حاج محتشم السلطنه وزیر معارف و اوقاف - آقای مشار السلطنه وزیر عدلیه - آقای عمید السلطنه وزیر فوائد عامه - آقای ذکاءالملک رئیس دیوان عالی تمیز - آقای حاج سید نصرالله مدعی العموم دیوانعالی تمیز با حضور وراث لیانازف و وکلای آنها که ذیلا نوشته میشود :

مسیو مارتین لیانزوف مسیو لئون لیانزوف مادام ورنیکا لیانزوف مسیو کوس مینسکی مسیو آقابابوف و کدالک در نتیجه رأی کمیسیون مذکور که در تاریخ ۲۶ میزان مطابق ۱۸ اکتبر صادر شده راجع باینکه تسویه

این امر بحکمیت ارجاع شود و رضایت دولت و ورثه مزبور برای کمسیون و انتخاب آقای ذکاءالملک از طرفین و انتخاب آقایان حاج سید نصرالله و دکتر ولی الله خان از طرف دولت و مسیو مارگو و مسیو آنتوان خشاب از طرف وراث لیانزوف امضاء کنندگان ذیل وزیر فوائد عامه بموجب تصویب هیئت محترم دولت (وزراء عظام) از یکطرف و شرکاء تجارتخانه وراث لیانزوف از طرف دیگر طرز حکمیت و اختیارات حکمها را بطریق ذیل تعیین و تصدیق دارند

اولا - حکمها با مراجعه بدوسیه کمسیون و لوایحی که از طرف وراث لیانزوف و وزارت فوائد عامه تنظیم و در کمسیون فوق الذکر مطرح شده است و همچنین در صورت ضرورت با خواستن توضیحات شفاهی از وزارت فوائد عامه و ورثه لیانزوف از تاریخ امضای این ورقه الی مدت ده روز معین خواهند کرد که آیا قانوناً دولت حق داشته است حقوق وراث لیانزوفها را نسبت باجاره آبهای صیادی ایران که بموجب قراردادهای سنوات ۱۸۹۳ و ۱۸۹۶ و ۱۹۰۶ دارا بوده ملغی نماید یا خیر

ثانیا - در صورت حقانیت ورثه لیانزوف و تشخیص این که الغای قراردادهای آنها بر خلاف حقانیت بوده و از این راه خسارتی متوجه آنها شده است از تاریخ امضای این ورقه الی مدت ده روز تعیین خواهند کرد که بچه وسیله می توان خساراتی به لیانزوفها از این راه وارد شده است جبران نمود

ثالثاً - وراث لیانزوف تعهد می نمایند که هر قراردادی که باتفاق یا باکثرت چهار رأی صادر شود بپذیرند و دولت نیز تقبل می نماید موجبات اجرای آن را فراهم نماید

رابعاً مفاد مواد (۷۶۱) (۷۷۶) قانون اصول محاکمات نسبت بطرفین و حکمها کاملاً رعایت خواهد شد

۸ عقرب ۱۳۰۱

امضاء وزیر فلاح و تجارت و فوائد عامه عمید السلطنه

مارتین لیانزوف لئون لیانزوف ورنیکا لیانزوف

حکمیت از طرف دولت را قبول کرده ۸ عقرب ۱۳۰۱ دکتر ولی الله خان حاج سید نصرالله

بنده این حکمیت مشترک را قبول کرده ذکاءالملک ۸ عقرب ۱۳۰۱

حکمیت را از طرف وراث لیانزوفها قبول کردیم ۳۱ اکتبر ۱۹۲۲ خشاب - مارگو

محض تکمیل اطلاع این نکته را هم معروض میداریم که بمناسبت فصل چهارده عهدنامه فیما بین دولتین ایران و روس مورخه ۲۶ فوریه ۱۹۲۱ که ذیلاً^{۲۳} ذکر میشود:

« چون ماهی سواحل بحر خزر برای اعاشه روسیه اهمیت دارد لهذا دولت ایران راضی خواهد شد که پس از انقضای مدت قانونی تعهداتی که در اینباب دولت ایران بسایرین داده است قرارداد مخصوصی راجع بصید ماهی بحر خزر با اداره ارزاق روسیه منعقد نماید » .

در حاشیه ی سند که ماشین نویس می باشد ، با صورت دست نوشته ، متن درست ماده چهاردهم بدین ترتیب مجدداً نوشته و اصلاح شده است/ : با تصدیق اهمیت شیلات سواحل بحر خزر برای اعاشه روسیه ، دولت ایران پس از انقضای اعتبار قانونی تقلبات فعلی خود نسبت بشیلات مزبوره حاضر است که با اداره ارزاق جمهوری اتحادی اشتراکی شوروی روسیه قرارداد در باب صید ماهی با شرایط خاصی که تا آئزمان معین خواهد شد منعقد نماید . همچنین دولت ایران حاضر است که با دولت شوروی داخل مطالعه وسایلی که حالیه نیز تا رسیدن موقع شرایط مذکوره در فوق امکان رساندن مواد شیلات مزبور را بروسیه در نظر اداره ارزاق جمهوری اشتراکی روسیه تأمین بنماید بشود

سه روز قبل از ارجاع امر فدویان بحکمت یعنی در تاریخ ۵ عقرب ۱۳۰۲ پروتکل ذیل مابین آقای منصورالسلطنه نماینده دولت علیه ایران و مسیو کولاک نماینده دولت جمهوری روسیه منعقد گردیده است « در موضوع مذاکرات راجعه بمسئله شیلات که حسب الموافقت بین دولت علیه ایران و سفارت دولت جمهوری شوروی روس ها امضاکنندگان ذیل مأموریت داشتیم پس از مذاکرات لازمه قراردادی مقتضی بدسیم تا پس از تصویب شدن از مقامات صالحه بموقع اجرا گذارده شود نظر باین که مطابق فصل چهاردهم عهدنامه ۲۶ فوریه ۱۹۲۱ قرارداد راجعه بشیلات بحر خزر باید پس از انقضای مدت قانونی تعهدات سابقه که دولت ایران در مقابل اشخاص ثالث داشته است منعقد گردد و نظر باین که هنوز اختلافات موجوده بین دولت ایران و تجارت خانه لیانازوفها راجع بقراردادی که قبلا بین طرفین مزبورتن موجود بوده است حل و تسویه نگشته است لذا این جانبان بالاتفاق تصمیم نمودیم که مذاکرات و جلسات خود را متروک بداریم تا آنکه مسائل مختلف فیه بین دولت ایران و تجارت خانه لیانازوفها بطریق قانونیه قطع و فصل شود بتاریخ ۵ عقرب ۱۳۰۱ مطابق ۲۸ اکتبر ۱۹۲۲

امضا: منصورالسلطنه - کولاک

با وجود مراتب معروضه قابل تردید نیست که حکمت باطلاع و رضایت نمایندگی مختار دولت شوروی روس بوده است و خود دولت محترم ساویت حقوق ما را هم در عهدنامه ۱۹۲۱ و هم در پروتکل مندرجه فوق تماما شناخته است و الا چه لزومی داشت که پروتکل مندرجه فوق را نماینده محترم ساویت ترتیب و امضا نمایند

هیئت حکمت در تاریخ ۱۶ عقرب ۱۳۰۳ دعاوی فدویان را بر علیه دولت و دعاوی دولت را بر علیه فدویان خاتمه داد و اینک عین رأی هیأت حکمت ذیلا مندرج می شود

رأی حکمیت

« در تاریخ دوازدهم جوزای ۱۳۳۶ چون لیانازوفها که مستأجر شیلای سواحل بحر خزر بودند قسط مال الاجاره خود را حسب المقرر سر وعده ایصال نکردند دولت علیه ایران خود را ذیحق دانست که قرارداد اجاره لیانازوفها فسخ و ادراتات و اسباب و ادوات آنها را راجع بصید ماهی که در خاک ایران داشتند توقیف نماید. لیانازوفها که فسخ و الغاء قرارداد خود را از طرف دولت بی مورد دانستند در مقام تشکی برآمدند و ابقای قرارداد و خسارات وارده بخود را از اینجهت مطالبه نمودند. چون مطالبه و تشکیلات لیانازوفها بواسطه مذاکرات مستقیم آنها با دولت مرتفع نشد بالاخره طرفین تصمیم گرفتند که قضیه را بحکمیت خاتمه دهند بنابراین هر یک دو نفر از طرف خود و یک حکم مشترک از قرار تفصیل ذیل انتخاب نمودند

از طرف دولت

حکم مشترک

آقای دکتر ولی الله خان - حاج سید نصرالله تقوی

آقای ذکاءالملک

از طرف لیانازوفها

مسیو خشاب - مسیو مارکف

و بموجب حکمنامه مورخه ۸ عقرب ۱۳۰۳ مقرر شد که آن پنج نفر حکم بدوسیه عمل و توضیحات طرفین مراجعه نموده در ظرف ده روز در دو امر اتخاذ رأی نموده حکم بدهند: یکی - آن که آیا قانوناً دولت حق داشته است حقوق وراثت لیانازوفها را نسبت بآبهای اجاره صیادی ایران که بموجب قراردادهای سنوات ۱۸۹۳ ۱۸۹۶ و ۱۹۰۶ دارا بوده ملغی نماید یا خیر

ثانیاً - در صورت حقانیت ورثه لیانازوف و تشخیص اینکه الغاء قرارداد آنها بر خلاف حقانیت بوده و از این راه خساراتی متوجه آنها شده است معین کنند که بجه وسیله می توان خسارتی که بلیانازوفها از این راه وارد شده است جبران شود و شرط شده بود آرای متخذه حکمها باید باکثرت چهار رأی باشد.

حکمهای مزبور پس از چند جلسه رسیدگی و مذاکره بدو در این باب توافق حاصل نمودند که چون هیئت دولت قطع این نزاع را بحکمیت محول نموده معلوم است که از ملاحظات سیاسی که ممکن است در این قضیه منظور نظر گردد منصرف شده و فقط خواسته است که از جنبه حقوقی و موازین قضائی در آن نظر شود بنابراین ما حکمها بهیچوجه نمیتوانیم نظر کنیم که الغاء قرارداد لیانازوفها از جهت سیاست موافق مصلحت بوده یا نبوده و مصالح ملکی در این امر بدولت حق میداده است یا نمیداده است و باید فقط حیثیت حقوقی قضیه را در نظر بگیریم پس در اصل قضیه وارد شده باتفاق آراء در دو اصل مرجوعه چنین رأی می دهند:

اولا - راجع باینکه فسخ اجاره از روی حق بوده یا نبوده است تمسک اصلی دولت در حقانیت خود بعدم پرداخت مال الاجاره در موقع مقرر می باشد و ضمناً اشعار میکند باینکه معاملات سابقه ایران با دولت روس بر خلاف میل و مصلحت دولت ایران بوده و فسخ آن عند الامکان مورد داشته است خلاصه اجوبه لیانازوفها در این خصوص این است که اقلاً بر حسب ماده دوم از قرارداد مورخه ۱۹۰۶ / م ۱۲۸۵ ش [دولت ایران بدون رأی ما حق فسخ اجاره را نداشته و بر فرض آنکه در پرداخت مال الاجاره تقصیر میکردم فقط ششصد هزار فرانک جریمه مستحق میشد و در اینمورد بخصوص اخذ جریمه هم مورد نداشته است بواسطه اینکه تأخیر در ادای مال الاجاره نه باختیار بلکه بواسطه انقلاب اخیر روسیه و ممنوع بودن روسها از نقل و انتقال و جوهات بوده و بهمین جهت از دولت استمهال شده بود حاصل اینکه فرس مازور موجود بوده و ما معذور بودیم ثانیاً معامله ما با دولت ایران بر خلاف مصلحت ایران نبوده بلکه اولیای دولت علیه ایران همیشه از ما رضایت داشته و عملیات اسباب آبادی سواحل بحر خزر شده بر عکس دولت سابق روس از ما ناراضی بود که بواسطه اجاره داری ما و رفتار و شیوه صداقتی که نسبت بایران داشتیم مانع نیات متعدیانه دولت روس نسبت بسواحل بحر خزر بودیم رأی هیئت حکمیت این است که صرف نظر از از مسأله اینکه اجاره لیانازوفها موافق صرفه و مصلحت ایران بوده یا نبوده که در این مسئله باید از جنبه سیاسی نظر شود و خارج از صلاحیت این هیئت است از نظر حقوقی و موازین قضائی چاره جز این نیست که بگوئیم دولت حق الغای اجاره را نداشته است زیرا که اولاً در هیچیک از دو اجاره نامه ۱۸۹۳ و ۱۸۹۶ که بنای عمل شیلات می باشد ذکر نشده است که در صورت تأخیر در ادای مال الاجاره دولت حق فسخ دارد بلکه هیچ قسم شرط فسخ در آن اجاره نامه ها مذکور نیست ثانیاً در سنه ۱۹۰۶ در موقعیکه دولت مال الاجاره چهار سال را بطور مساعده از لیانازوفها دریافت داشته قراردادی بتوسط شاهزاده عین الدوله که در آن زمان صدر اعظم بوده اند با آنها منعقد نموده و آنجا در ضمن ماده دوم صریحاً حق فسخ اجاره را از خود سلب و رضای لیانازوفها را در آن شرط قرار داده است ثالثاً بر حسب توضیحات لیانازوفها میتوان تصدیق کرد که فرس مازور موجود بوده و با اوضاعی که در آن زمان در روسیه ایجاد شده بود لیانازوفها حقیقهً در ایصال وجه بایران مانع داشته و اختیاراً نمی خواستند از ادای ذمه خود کوتاهی نمایند و این نظر تأیید می شود بواسطه مراسله که در دوسیه عمل دیده شده که تجارتخانه طومانیانس در تاریخ سپتامبر ۱۹۱۷ بخزانة داری کل نوشته و حاضر بودن لیانازوفها را در پرداخت بیست هزار لیره بعنوان مال الاجاره سال ۱۹۱۸ اشعار داشته و این مراسله بوزارت مالیه ارجاع شده و جوابی بآن داده نشده است و نیز بواسطه استمهالی که لیانازوفها در تاریخ ۱۸ ربیع الاول ۱۳۳۶ نموده و باین تقاضای آنها نیز تا ۱۸ ثور ۱۲۹۷ جوابی داده نشده است

علی‌هذا نظر باینکه در اجازه نامه های شیلات حق فسخ برای دولت منظور نشده و نظر باینکه بموجب قرارداد ۱۹۰۶ فسخ اجاره میبایست برضای لیانازوفها باشد و نظر باینکه لیانازوفها برای پرداخت مال الاجاره حاضر بوده اند و اوضاعی خارج از اختیار ایشان مانع از ادای مال الاجاره شده باتفاق آراء حکم میشود بر اینکه الغای اجاره شیلات از طرف دولت بغیر حق بوده است اما مسئله دویم که راه جبران خسارات وارده به لیانازوفها باشد چون لیانازوفها اظهار میدارند که در نتیجه الغای قرارداد شیلات خساراتی متوجه آنها شده که قسمتی از آن نفس معطل و معوق ماندن عملیات صیادی و تقویت استفاده آنها از شیلات در ظرف چهار سال متجاوز متجاوز میباشد و در نتیجه آن اعتبار تجارخانه بکلی معدوم و هستی آنها بمخاطره افتاده و قسمتی دیگر از جهت اتلاف آلات و ادوات خرابیهائی است که در نتیجه توقیف دستگاه های آنها بآنها وارد آمده است و در این خصوص پس از استیضاحات لازمه از خود لیانازوفها و وزارت فواید عامه اجمالا محقق شد که خسارات بآنها وارد آمده و لیکن از آنجائیکه مسلم بود هیئت حکمت نمی‌توانستند بخود اجاره بدهند که دولت را محکوم بادای مبلغی بعنوان خسارت نمایند و از طرف دیگر حقاً و وجداناً از جبران خسارات وارده به لیانازوفها هم غمض عین جایز نبود چاره کار چنین بنظر رسید که دولت قرارداد جدیدی با لیانازوفها در خصوص صید ماهی بسته این مبلغ عایدات را بطریقی که برای دولت هم موافق صرفه و مصلحت باشد بخود آنها واگذار نماید که از راه انتفاع از شیلات جبران خسارات خود را بنمایند و تحمیلی هم بدولت نشود و چون در تاریخ الغای قرارداد لیانازوفها مدت هفت سال و کسری از اجاره آنها باقی بوده مدت قرارداد جدید اضافه بر هفت سال باشد پس از اینکه این طریق برای جبران خسارات لیانازوفها محل توافق حکمها شد که دوباره محل تأمل گردید باین معنی که چون تشخیص مبلغ خسارات وارده بر لیانازوفها و همچنین میزان منافعی که از عمل شیلات در سنوات آتیه عاید آنها میتواند بشود برای حکمها در ظرف مدت قلیل حکمت ممکن نبود لهذا هیئت حکمها نمیدانستند امتداد مدت زائد بر هفت سال را که حق لیانازوفها است چقدر اختیار کنند و اساس قرارداد جدید را در تشخیص سهم دولت و لیانازوفها در عمل صید ماهی بر چه قرار دهند ناچار در این موضوع بطرفین مراجعه شد و پس از اشعار باینکه برای حکمها در طریق جبران خسارات به تجدید قرارداد و تمدید مدت است درباره مدت و مقدار از آنها استمزاج بعمل آمد در خصوص مدت لیانازوفها تقاضا کردند من حیث المجموع از این تاریخ مدت قرارداد را بیست سال قرار دهند از وزارت فواید عامه که در این قضیه نماینده دولت میباشد در این خصوص بتوسط جناب آقای دکتر ولی الله خان که یکی از حکمین دولت بودند استمزاج بعمل آمد و معلوم شد که وزارت فواید عامه تا چهارده سال موافقت دارند - بالاخره هیئت حکمت باتفاق آراء مدت قرارداد را من حیث المجموع پانزده سال رأی دادند^{۲۴} - اما در خصوص اساس قرارداد در ضمن مذاکرات و تحقیقات معلوم شد در اوقاتی که لیانازوفها از الغای قرارداد شیلات شاکی بوده و استیفای حق خود

را از دولت مطالبه می نمودند برای جلب رضا و مساعدت دولت قرارداد جدیدی بدولت پیشنهاد کرده و اساس پیشنهاد خود را بر این قرار داده بودند که صدی پنجاه از عایدات خالص را بدولت بدهند برای اینکه رعایت صرفه دولت حتی الامکان بعمل آید ثانیاً از وزارت فواید عامه استفسار شد که در خصوص این پیشنهاد و موافقت آن با صرفه و مصلحت دولت چه نظر دارند در جوابی که وزارت فواید عامه باین سؤال داده بودند صدی پنجاه را قبول کرده و ضمناً نوشته بودند که اگر آقایان حکمها این رأی را اتخاذ نمایند که علاوه بر نصف منافع بطور مال الاجاره ثابت لیانازوفها سالی پنجاه هزار تومان بدولت بدهند این وزارتخانه بیشتر رضایت خواهد داشت و در صورتیکه اتفاق رأی در این موضوع حاصل نشود مطابق پیشنهادی که خود خود لیانازوفها داده اند ممکن است اتخاذ رأی فرمایند در این موضوع بین حکمها مباحثه طولانی شد در خصوص صدی پنجاه توافق حاصل و لیکن در باب پنجاه هزار تومان اکثریت چهار رأی بدست نیامد علناً آنچه که محل اتفاق گردیده این است که قرارداد جدیدی بمدت پانزده سال بین دولت و لیانازوفها منعقد گردید که اساس آن بر صدی پنجاه عایدات خالص سهمی دولت باشد و این رأی که در روز چهارشنبه ۱۶ عقرب ۱۳۰۱ داده شد و عمل حکمیت خاتمه یافت و من بعد دعاوی که طرفین نسبت بیکدیگر داشتند از هر جهت ساقط است و نیز تذکراً توضیح میشود که چون بموجب قرارداد جدید سهم دولت در این اجاره به نسبت عایدات مقرر میشود البته دولت در امور شیلات حق نظارت (کنترول) خواهد داشت - امضاء: ذکاءالملک - حاج سید نصرالله - دکتر ولی الله خان - خشاب - مارکو .»

رأی حکمیت در دفتر وزارت جلیله امور خارجه ثبت و سواد آن از طرف وزارت جلیله فواید عامه تصدیق شد ولی اجرای آن بواسطه مخالفت نمایندگی مختار دولت محترمه ساویت و قطع رابطه آن با کابینه وقت بتأخیر افتاده و دولت علیه در جواب عرایض و شکایات مکرره این فدویان همیشه تعلل بموانع سیاسی کرده باین فدویان وعده های قطعی میداده است که حقوق ما را محفوظ کرده و رأی حکمیت را بموقع اجرا خواهد گذاشت . در این بین برادر ما مارتین لیانازوف که از مواعید دولت مأیوس شد حقوق و املاک سهمی خود را از شیلات بدولت ساویت فروخته و بروسیه فرار کرد و این جانبان برعکس آن رفتار نمودیم و با وجود آنکه املاک ما در تصرف غاصبانة غیر مانده است و حتی در بعضی جاها بخرابی و غارت افتاده است که من جمله در خاج نفس^{۲۵} بک ریش سفید ترکمان آتا حاج نامی ابنیه شیلات ما را منهدم اسباب و مواد آن را بغارت برده است معهذا تمام این اوضاع سخت را تحمل کرده نسبت باین آب و خاک صدیق و باوفا مانده ایم و بر حسب تقاضای دولت در تاریخ ۱۵ اسد ۱۳۰۲ قرارداد ذیل را که در آن تعهد نمودیم در مدت معینه املاک و حقوقمان را بکسی واگذار نکنیم و در ازای آن دولتیله هم تعهد کرد در ظرف شش ماه کار ما را خاتمه دهد منعقد نمودیم .

« بتاریخ یوم سه شنبه ۱۵ برج اسد ۱۳۰۲ دولتعلیه ایران و وراث لیانزف و یا بواسطه و کلاء مختار خود با طیب خاطر قرارداد ذیل را منعقد مینمایند

ماده اول - دولتعلیه ایران متقبل است که بحساب وراث لیانزف مبلغ ده هزار تومان بعنوان قرضه بپردازد
ماده دوم - دولت علیه ایران کمسیون بفوریت معین خواهد نمود که از روی کمال انصاف دعاوی وراث لیانزف دائر به شیلات رسیدگی کرده و لایحه برای ختم مسائل متنازع فیه که بین دولتعلیه و وراث مذکوره موجود است تهیه نماید و مقرر است که لایحه مزبوره در ظرف شش ماه تهیه و لیانزفها و یا نماینده مختار مشار البیهم در کمسیون فوق شرکت نمایند

ماده سوم - وراث لیانزف متعهد میشوند که در موضوع شیلات تا ۶ ماه با اشخاص دیگر داخل قرارداد و معامله نشده و دعاوی متعلقه را بدیگری واگذار ننمایند.

ماده چهارم - در صورتیکه در آخر شش ماه مذکور در ماده دو کمسیون موفق به تهیه لایحه نشد و یا آنکه دولتعلیه از قبول لایحه مزبوره استنکاف ورزید وراث لیانزف از تعهد مصرح در ماده چهار خارج خواهند شد مشروط بر اینکه ده هزار تومان مذکور در ماده یک را بپردازد و یا وثیقه که وجه مذکور را تکافو نماید بدهند
- امضا رئیس الوزراء مشیرالدوله وزیر مالیه ذکاءالملک رئیس کل مالیه میلسیو لئون لیانزف - ورنیکا لیانزف

نظر باینکه کمسیون مذکور در قرارداد فوق بعد از جلسات متعدده کار خود را باتمام نرسانیده بر حسب تقاضای وزارت جلیله مالیه قرارداد مذکور در تاریخ ۲۶ حوت ۱۳۰۲ در کابینه حضرت اشرف رضاخان پهلوی هم^{۲۶} برای مدت شش ماه دیگر تجدید و دولت کمافی السابق وعده نمود که در این فاصله کار ما را خاتمه دهد ولی با وجود اینکه خاتمه نیافت این فدیویان نظر بوفاداری خود تمام پیشنهاداتی که از طرف مصادر خارجه بما شده است رد کردیم و تعدیات فوق العاده را که هم از طرف اشخاص ثالث و هم از تمام جوانب نسبت به تصرف و خرابی اموال ما بعمل آمده است تحمل نمودیم ولی اینک فعلا اطلاعات اکیده بما رسیده است که از طرف وزارت فوائد عامه برای ارجاع عمل شیلات بدولت ساویت در تحت عنوان شرکت مختلفه^{۲۷} لایحه تقدیم مجلس شورای ملی شده است و ضمنا در آن لایحه گویا تصریح شده باشد که املاک فدیویان را دولتعلیه در ازاء دین مال/خود خواهد نمود چه اسباب تأسف شده است که دولت چنین اقدامی را نموده خود را طلبکار و اینجانبان را مقروض دانسته در صورتیکه خود را مقروض نمیدانیم مگر بیست هزار تومان و کسری که بر حسب قراردادهای مذکور فوق مورخه ۱۵ اسد و ۲۶ حوت ۱۳۰۲ وزارت جلیله مالیه بعنوان قرضه بما داده است که بر حسب شرایط مندرجه آنرا هم دولتعلیه حق مطالبه ندارد

از کلیه این عرایض گذشته یک سوال از دولتی می‌نمائیم که آیا بطور ممکن میشود که برادر ما مارتین بواسطه فروش حقوق و املاک خود بدولت ساویت بر ضد منافع ایران دارائی خود را باینواسطه محفوظ کرده است و معامله او با دولت ساویت در پیشنهاد دولت علیه شناخته میشود و اینجانبان که با صداقت و وفا نسبت بایران رفتار میکردیم در نتیجه حسن عمل از حقوق خود محروم شده اموال ما را باطلاع مجلس مقدس شورای ملی میخواهند تصاحب نمایند

قطعاً یقین داریم که نمایندگان محترم ملت نجیب ایران راضی نخواهند شد که حقوق حقه ما را پایمال و املاک طلق ما را تصاحب نمایند البته تکلیف فدویان نیست که بدولت و ملت نجیب ایران تذکر دهیم برای چه نوع مقاصد دولت محترمه ساویت در تصرف املاک اینجانبان و شیلات سواحل بحر خزر اینقدر اصرار می ورزد ولی تکلیف ما اینست که از حقوق حقه خود دفاع و با کمال احترام و تضرع بعرض ملت با عظمت ایران - مجلس شورای ملی ریاست وزراء عظام - وزیرای ذوالعز والاحترام - و حضرات حجج اسلام رسانیده و با ردیگر تذکر دهیم که :

اولا - بر حسب رأی حکمیت شیلات سواحل بحر خزر تا مدت پانزده سال متعلق بفدویان است و مدت مذکور از آن روز که عملاً حق راه انداختن ادارات صیادی بما داده شود محسوب خواهد شد .

ثانیا - دولتیله املاک و اموال ما را از تصرف عدوانی غاصبین تخلیه و بما رد نماید که بیشتر از این خسارات فوق العاده باینجانبان و خود دولت وارد نشده بیش از پانزده هزار نفر ایرانی از اهالی سواحل بی معاش و گدا نمایند . - بر حسب ماده چهار قرارداد ۱۸۹۳ که ذیلا معروض میداریم

« در همه عرض مسافت از سر حد آستارا الی سرحد ترکستان دولتیله ایران تعهد میکند بمستأجرین مذکور اطمینان میدهد که در عرض این مسافت مزبوره هر قدر ادوات و اطغه ها و ابنیه دایر نموده و در آتیه هم دایر نمایند احدی حق تعرض و دست اندازی نخواهد داشت » دولت مسئول حفظ دارائی فدویان در خاک ایران میباشد^{۲۸}

ثالثا - تصدیق خواهند فرمود که آنروزی که ما از عدم اجرای تعهدات دولت بکلی مایوس شویم ناچار ایران را ترک کرده از روی انصاف و عدالت حق خواهیم داشت که در مقابل دنیا ظلم ها و خسارات وارده بر خود را با صدای بلند تشریح نماییم

بعلاوه در محکمه بین المللی - در مجمع اتفاق ملل و به هر مرجعی که از حقوق مظلومین دفاع نمایند عارض و ادعای خسارات وارده ذیلرا خواهیم نمود و آن اشخاصی از اتباع دول خارجه که با اینجانبان طرف معامله هستند ادعای قانونی ما را تأیید و برای وصول مطالبات خود بدولتیله رجوع خواهند نمود

۲۰-۱۳/۷۲۲/۶۴۸

و تنکابن و استرآباد و مازندران بر حسب صورتهائی که از طرف
نمایندگان خود دولتیله بامضا رسیده است

۲ - حق استفاده از املاک مذکوره بر حسب صورت

حسابی که بمقام وزارت های محترم مالیه - خارجه و فواید

۳۰-۹/۴۴۵/۲۰۹

عامه از طرف این جانبان تقدیم و بر آن هیچ اعتراضی نشده بود

۳ - حقوق استفاده از آبهای صیادی یعنی صدی

پنجاه نفع از شیلات بر حسب میزانی که دولتیله

۲۷/۰۰۰/۰۰۰

در قرارداد خود با « وائیتسف » معین نموده است

جمع ۵۰-۱۶۷/۱۶۷/۶۰

در خاتمه این جانبان امیدوار هستیم که دولتیله و نمایندگان محترم مجلس مقدس شورای ملی فدویان را
در پناه عدالت خود محفوظ داشته راضی نشوند که بعد از پنجاه سال خدمت اجداد و آباء و خود فدویان و
نیک عملی و وفاداری نسبت باین آب و خاک اینک بر خلاف رویه پنجاه ساله رفتار نموده بامری که مخالف
کلیه قوانین دنیا و ملل متمدنه بوده باشد اقدام بعمل آید / امضاء وراث لیانازوف / با کمال توقیر و احترام

طهران دهم برج حمل اودئیل ۲۹ / ۱۳۰۴ / ش ۳۰

نامه ی سرگشاده ی فوق تاریخچه ای از دعاوی لیانازوفها با دولت ایران بود که نشان دهنده ی تلاش ممتد
آنان برای حفظ انحصاری شیلات خزری ایران بود . آن ها بدین ترتیب اقدامات دولت ایران در لغو قرارداد و
وارد آمدن خسارت به خود را تقبیح نموده و ضمن اشاره به غیر قانونی بودن این اقدامات و عمل برادرشان در
فروش سهم خود به دولت شوروی و تصاحب اموالشان توسط آن دولت ، اشاره به موضوع حکمیت نموده ،
حتی به تهدید دولت ایران می پردازند . از جمله آن که آنها در مجمع اتفاق ملل از حقوق خود دفاع کرده و
اتباع خارجه طلبکار از تجارتخانه ی لیانازوف را به دولت ایران ارجاع خواهند داد . ولی در شرایط جدید پیش
آمده در ایران و شوروی ، دیگر این قبیل عریضه های سرگشاده جایگاهی نداشت .

فصل سوم: کشمکش ایران و لیانازوف ها تا ۱۳۱۹ ش و پیروزی شوروی

دولت ایران با وجود تأیید حقوق لیانازوفها در حکمت و پذیرش تعهداتی جدید، اقدامی در راستای منافع آنان و اجرای رأی حکمت ننموده و اعتراضات مکرر آن ها را نیز نادیده گرفته بود. مهمترین علت آن همانست که مکرراً بیان شد ولیانازوف ها نیز به طور آشکار یا مبهم اشاراتی به آن داشتند و آن فشار دیپلماسی شوروی بود که مجدانه خواهان انعقاد قراردادی در زمینه ی شیلات با دولت ایران بود. نخستین بار لایحه قرارداد شیلات با شوروی در سال ۱۳۰۴ ش / ۱۹۲۶ م تدوین و امضاء شده و ذکاءالملک فروغی رئیس الوزرای وقت آن را برای تصویب به مجلس برد، ولی با اعتراض نمایندگان مجلس روبرو شد و به تصویب نرسید. در قرارداد مزبور که با سفارت شوروی در ایران امضاء شده بود در آن تشکیل یک شرکت مختلط ایران و شوروی پیش بینی شده بود. بر طبق آن قرارداد سالیانه ۸۰۰۰۰ تومان و ۱۵٪ در صد از منافع خالص کمپانی و ۵۰ درصد از درآمد حاصله از کار کمپانی به دولت ایران تعلق می گرفت. فروغی همان کسی بود که به عنوان حکم مشترک رأی به نفع لیانازوف ها صادر کرده بود. مطرح کردن لایحه ی قرارداد شیلات ایران و شوروی توسط او در مجلس که با منافع و حقوق لیانازوف ها در تضاد بود، تناقض آشکاری با نظری وی در حکمت داشت. یکی از نمایندگان مجلس و معترض به این اقدام فروغی، دکتر محمد مصدق بود که طی نطقی در جلسه ی ۲۴۹ مورچه ی ۱۹ بهمن ۱۳۰۴ ش / ۸ فوریه ۱۹۲۶ م پس از بیان مفصل سوابق شیلات و لیانازوف ها و رأی حکمت چنین ابراز داشت:

« از حضرت آقای رئیس الوزراء دو سؤال دارم: اول اینکه حضرت عالی میدانستید دولت ایران بموجب معاهده بین المللی مصوبه مجلس شورای ملی که خودتان در این پیش نهاد بفصل چهارده آن مستمسک می شوید متعهد است که در سال ۱۹۲۵ یعنی این ایام که انقضاء مدت آخرین قرارداد لیانازوفها است یک قراردادی با دولت شوروی منعقد نماید در این صورت مستدعی است نظریه خود را در تمدید اجاره لیانازوفها برای هشت سال دیگر بیان فرمایید

ثانیا اگر لیانازوفها به خود حضرت عالی که سابقا رئیس عالی دیوان تمیز و رئیس دولت امروزی نظم نمایند که اگر قبل از حکمت دعوی ما ثابت نبود بعد از رسیدگی و قضاوت ما حق داریم تا چندی بعد از منافع شیلات بهره مند شویم و چون اقدام دولت بخلاف رأی حکمت است باید از عهده خسارت برآید چه جواب خواهید فرمود؟ چون در حکم خودتان مرقوم فرموده اید « هیئت حکمت نمی توانستند بخود اجازه بدهند که دولت را محکوم بادای مبلغی خسارت نمایند » و این عقیده از بس مقدس است بنده لازم دیدم این عبارت را تکرار کنم لذا برای جبران خسارت لیانازوفها چه راه حلی در نظر دارید؟

آیا باز محل دیگری هست بغیر از شیلات که برای یکمندی اجازه نمایند؟

در ممالک پارلمانی معمول است که هر وقت یک وزیر مجبور باشد از دو عقیده متضاد دفاع کند چون مدافع هر یک از آنها که بشود بطلان دیگری ثابت می شود کناره جویی می کند تا دیگری مدافع شود چون بنده مایلیم که حضرت عالی همیشه زمام دار باشید خواهشمندم معلوم فرمائید کدام یک از دو امضائی را که فرموده اید معتبر است امضاء قرار حکمت صحیح است یا امضای این پیشنهاد؟^{۳۱}

قرارداد فوق الذکر قبل از ورود به مجلس از جنبه های مختلف قانونی، اقتصادی و سیاسی مورد نقد و بررسی دقیق «دکتر ا. ث. میلسپوی آمریکایی رئیس کل مالیه مملکتی ایران قرار گرفت:

الف - از جنبه ی قانونی: وی وراث لیانازوف را نسبت به شیلات بحر خزر دارای حقوق قانونی می داند و دولت ایران را از تعرض به حقوق آنها بر حذر می دارد. زیرا معتقد است تعرض به حقوق قانونی افراد حاضر در ایران، آن هم از طرف دولت ایران، به شهرت ایران در سطح بین المللی لطمه وارد خواهد نمود. سرمایه گذاری سرمایه داران خارجی در ایران را کاهش می دهد. او راهکارهای قانونی برای دولت ایران در برخورد با مسئله ی لیانازوف ها ارائه می دهد. بدین ترتیب که امتیاز آن ها را خریداری یا اجازه نماید و یا تا به پایان رسیدن مدت آن صبر نموده و سپس خسارات ناشی از عدم اجرای آن را پرداخت نماید. وی همچنین انتقال املاک مارتین لیانازوف به دولت شوروی و محسوب داشتن املاک وی را به عنوان یک قسمتی از سرمایه ی سهم شوروی در کمپانی مختلط شیلات اقدامی غیر قانونی می شمارد. همچنانکه املاک لئون و ورنیکا لیانازوف می تواند متعلق به دولت ایران باشد املاک مارتین لیانازوف نیز می بایستی به دولت ایران تعلق گیرد. حال آنکه املاک لیانازوف ها نه متعلق به دولت ایران و نه متعلق به دولت شوروی است بلکه بایستی وثیقه دولت ایران باشد. مارتین لیانازوف حق فروش این املاک را نداشته است.

ب - از جنبه اقتصادی: از لحاظ اقتصادی میلسپو این قرارداد را به ضرر دولت ایران می داند. از نظر او بر طبق ماده ی پنجم قرارداد هشتاد هزار تومان سالیانه و پانزده درصد عایدات خالصی که باید به دولت ایران پرداخت گردد، در ازای قرضی که دولت شوروی به ایران می دهد به آن دولت برگشت داده می شود. بنابر این تا چند سال جز پنجاه درصد از منافع خالص ایران عایدی دیگری از شیلات نخواهد داشت. شرکت مختلط شیلات با حمایت دولت شوروی، ماهی و خاویار ایران را به اداره ی ارزاق آن دولت خواهد فروخت و ممکن است موافق میل خود قیمت آن را تعیین نموده، منافع فروش آن را به جای شرکت مختلط عاید اداره ی ارزاق یا شرکت روسی نماید. در نتیجه منافع خالص کمپانی بسیار کم و سود ناشی از فروش محصولات شیلات در روسیه بسیار باشد.

ج : عواقب سیاسی : قرارداد شیلات مورد نظر جای پای برای روسیه در شمال ایران خواهد شد . هر گونه ناامنی در این مناطق ، بهانه های لازم را برای دولت روسیه شوروی جهت اعزام نیروی نظامی خود به خاک ایران برای ایجاد نظم و حفظ منافع خود فراهم می آورد . به تدریج بنادر سواحل جنوبی دریای خزر تحت سلطه ی روسیه در خواهد آمد . حضور متخصصین روسی در شیلات و سایر صنایع شمال ایران به مرور مجدداً یک منطقه ی نفوذ در شمال برای دولت شوروی به وجود خواهد آورد .

وزارت مالیه

تاریخ برج سنه ثیل ۱۳۰

اداره

نمره ضمیمه

دایره

بخش برج میزان ۱۳۰۳ شمسی

یادداشت ۳۲

درخصوص قرارداد پیشنهادی با سفارت روس راجع به شیلات بحر خزر

دولت ایران در موقع اتخاذ هر ترتیبی راجع به شیلات برای آنکه منافع و مصالح مملکت را بطور دائمی صیانت نموده باشد . طبعاً باید موضوع را از نقطه نظر سیاسی و قانونی و اقتصادی و مالی مورد مطالعه و مذاقه قرار بدهد - اگر ترتیبی که در این خصوص داده میشود به ضرر حاکمیت یا مصونیت مملکتی تمام شده شک نیست که هر قدر هم از نقطه نظر مالی نافع باشد دولت ایران در قبول آن قطعاً اعراض خواهد کرد از طرف دیگر چنانچه موانع قانونی غیر قابل رفعی در میان باشد ترتیب پیشنهادی هر قدر هم از نظر مالی مفید به نظر آید اجرای آن غیر ممکن خواهد بود .

بجهاات مذکوره ذیل مهم است موضوع قانونی بودن قانونی بودن قضیه را کاملاً در نظر گرفت :

اولاً - اگر ترتیب پیشنهادی مغایر قانون باشد وزارت مالیه قادر با اجرای مقررات مالی آن نخواهد بود باین معنی که خزانه داری کل بموجب ترتیب مزبور نخواهد توانست وجهی دریافت و تأدیه نماید و به این سبب دولت ایران به ایفاء تعهدات خود قادر نخواهد گشت .

ثانیاً - دولت ایران نمیتواند هیچگونه تعهدات قانونی را استخفاف نماید / ناخوانا / عواقب وخیمه آنرا / ناخوانا / : تعرض بحقوق قانونی افرادی که در ایران هستند از طرف دولت ایران برای مملکت در خارج نام و شهرت مشنومی تولید و بدان منجر خواهد شد که عزم سرمایه دار خارجی را در وارد کردن سرمایه بایران دچار ضعف و فتور سازد .

ثالثاً - هر گونه اقدام غیر قانونی لزوماً بدست کسانی که بحقوقشان تعرض شده یک مستند دعوی خواهد داد راجع به شیلات مسلم و محقق است که چنین حقوقی فعلاً موجود و متعلق بوراث لیانازوف می شده امتیاز

لیانازوفها سالها یک امتیاز قانونی تام و تمامی شناخته شده و کمیسیون حکمیتی مرکب از معاریف مملکتی که جناب مستطاب اجل آقای ذکاءالملک نیز از آنجمله بودند در سنه ۱۳۰۱ قرار صادر نمود که امتیاز لیانازوفها از طرف دولت ایران قانوناً الغا نشده بوده است و بعلاوه چنین مقرر داشت که در عوض خسارات وارده به لیانازوفها مدت امتیاز پانزده سال اضافی دیگر ادامه یابد.

تنها طریق قانونی که بوسیله آن دولت میتواند اشکال حادثه از امتیاز لیانازوف را برطرف سازد این است که (۱) یا امتیاز را از لیانازوفها خریداری نماید (۲) یا شیلات را از آنها اجاره کند و (۳) یا بگذارند مدت امتیاز در سنه ۱۹۲۵ بخاتمه رسیده و آنوقت عوض خساراتی را که در نتیجه عدم قدرت باجرای امتیاز متوجه لیانازوفها شده است بآنها تأدیه نماید.

چون دولت روس بر سیل مشاجره ادعا میکند که دولت علیه بموجب معاهده ایران و روس منعقد در سنه ۱۹۲۱ یک تعهد قانونی را بعهده گرفته است لذا باید معاهده مزبور را هم با نهایت دقت مطالعه کرد - البته اگر بتوان اثبات کرد که دولت روسیه خود معاهده را نقض کرده است دولت ایران از زیر بار تعهداتی که بموجب آن تقبل نموده خلاص خواهد شد.

دوستدار لااقل سه ترجمه انگلیسی و یک ترجمه فرانسه بسیار دقیق ماده ۱۴ عهدنامه را بموقع مطالعه گذارده و فقط در یکی از آن ترجمهها کلمه بهره برداری (Exploitation) استعمال شده است. برای آنکه راجع بآنچه دوستدار از ماده مزبور استنباط میکند جای سنوالی باقی نماند لزوماً ترجمه های انگلیسی سه گانه را با اصل فارسی ماده مزبور نقل مینماید: (برای ملاحظه سه ترجمه انگلیسی در متن یادداشت صفحاتین ۵ و ۶ بستون دست راست^{۳۳} مراجعه فرماید)

Article

“Recognizing the significance of the fishing industries of the southern shores of the Caspian sea for the normal supply of russia with means of nourishment the government of persia on the expiration of the legal force of the treaty obligations which it has at present with regards to these industries is willing to conclude an agreement with the proper organs of supply of the R.S.F.S.R. concerning the exploitation of these industries on special conditions which shall by that time have been worked out

“The Government of persia similarly is ready to consider with the Government of the R.S.F.S.R. means which at the present time, before the above-mentioned conditions come about, should be capable of

insuring the organs of supply of the R.S.F.S.R the possibility of supplying Russia from the said fishing industries ”

Article

“While admitting the importance of the fisheries of the shores of the caspian sea for the provisioning of Russia , the persian Government is ready , after the expiration of the legal validity of its present obligations with respect to these fisheries , to make an agreement with the food Department of the Federative , Comunistic , Soviet Repoblic of Russia with respect to fishing , and under special terms which will be prepared in the meantime .

“Also the Persian Government is ready to inter into studying with the Soviet Government of Russia the means by which also now , untile the coming of the time of the said terms , the possibility should be assured to the food Department of the commonistic Repoblic of Russia , of making available to Russia the products of the above fisheries .

Article

“Realizing the importance of of the fisheries of the southern shores of the Caspian Sea for the normal provisioning of Russia , the Persian Government is ready , after the expiration of the legal validity of its present obligations with respect to these fisheries to make an agreement with the food Department of the Soviet Repoblic of Russia with respect to fishery exploitation , the terms of which arrangement will be prepared in the meantime .

“The Persian Government is also ready to examine , with the Soviet Government of Russia , the means of making already now available the products of the above – mentioned fhsheries to the food Department of the Soviet Repoblic , and before the above – mentioned terms are prepared . ”

« با تصدیق اهمیت شیلات سواحل بحر خزر برای اعاشه روسیه دولت ایران پس از انقضای اعتبار قانونی تقلبات فعلی خود نسبت به شیلات مزبور حاضر است که با اداره ارزاق جمهوریت اتحادی اشتراکی شوروی روسیه قراردادی در باب صید ماهی با شرایط خاص که تا آئینان معین خواهد شد منعقد نماید .

همچنین دولت علیه ایران حاضر است که با دولت شوروی روسیه داخل مطالعه و سائلی که حالیه نیز تا رسیدن موقع شرایط مزکوره در فوق امکان رساندن مواد شیلات مزبور را بروسیه در نظر ادارات ارزاق جمهوری اشتراکی روسیه تأمین بنماید شود . »

خواه کلمه بهره برداری (Exploitation) در معاهده وجود داشته باشد یا نداشته باشد بدیهی است که

ماده چهاردهم شیلاترا بدولت یا افراد روسی واگذار نمیکند و ابداً در ضمن آن قید نشده است که دولت روسیه در عملی کردن یا بهره برداری شیلات دارای سهمی بوده و یا نظارت یا کنترولی در این باب خواهد داشت معنای این همه آنست که دولت ایران پس از انقضاء حقوق فعلی از نقطه نظر محفوظیت و حمل مقدار عادی ماهی بروسه با اداره ارزاق ساویت قراردادی منعقد خواهد ساخت. مطابق ماده مزبور شیلات را نمی توان طوری عملی کرد که روسیه از انمقدار ماهی که از این محل دریافت میدارد محروم بماند معهذا اگر حمل ماهی بروسه تأمین شود دولت ایران نه راجع بطریقه بهره برداری و نه راجع بشرکتی که امتیاز بآن واگذار خواهد شد مطابق عهدنامه مزبور تحت هیچگونه حصر و تحدیدی نخواهد بود لذا دو نکته را باید بدقت بخاطر داشت: اولاً مقصود از این همه فقط تأمین و حمل ماهی بروسه است و ثانیاً قبل از انقضاء حقوق فعلی بر طبق ماده ۱۴ هیچگونه قراردادی نمیتوان منعقد ساخت خواه مقصود از «شیلات فعلی» حقوق لیانازوفها و یا حقوق ناخوانا /وانیتسف باشد قبل از انقضای مدت یکسال دیگر انعقاد هرگونه قراردادی فیما بین دولت ایران و اداره ارزاق روسیه غیر مقدور خواهد بود. برای آنکه این نکته کاملاً واضح و روشن بشود به (پروتکل) ۵ عقرب ۱۳۰۱ (مطابق ۲۸ اکتبر ۱۹۲۲) که ذیلا ذکر میشود مراجعه فرمایند: «برطبق ماده چهارده عهدنامه مورخه ۲۸ فوریه ۱۹۲۱ راجع به شیلات دریای خزر قرارداد محتاج الیه پس از انقضای مدت کنتراتی که دولت ایران با شخص ثالث دارد منعقد خواهد شد.» در عهدنامه ایران و روس مواد دیگری است که تعهدات روسیه را دائر باینکه بقصد تسلط بشیلات ایران نباید اصراری کرده فشار مالی و قوه جبریه بکار ببرند کاملاً توضیح و تصریح میکند در ماده اول عهدنامه دولت ساویت «یکمرتبه دیگر رسماً اعلان مینماید که از سیاست جابرانه نسبت بایران قطعاً صرف نظر مینماید» و نیز اظهار میدارد که دولت ساویت اشتیاق دارد ملت ایران مستقل و سعادتمند شده و بتواند آزادانه در دارائی خود تصرفات لازمه را بنماید» - در ماده ۲ «دولت شوروی روسیه از سیاست دولت های روسیه تزاری که بدون رضایت قلبی آنها و به بهانه تأمین استقلال ملل مزبوره با سایر ممالک اروپا در باب شرق معاهداتی منعقد مینمودند که بالنتیجه منجر باستملاک آن میگردد اظهار تنفر مینماید -

«این سیاست جنایتکارانه را که نه تنها استقلال ممالک اینها را منهدم مینمود بلکه ملل زنده شرق را طعمه حرص غارتگران اروپائی و تعدیات مرتب آنها قرار میداد دولت شوروی روسیه بدون هیچ شرطی نفی مینماید.» در ماده چهارم دولت ساویت تعهد میکند که از «مداخله در امور داخلی (ایران) جداً خودداری خواهد نمود» در ماده ۸ و ۹ دولت ساویت قطعاً از استعمال پول و قرضه برای اسارت سیاسی یا اقتصادی ایران منصرف و در ماده ۱۲ «دولت مشارالیه رسماً از استفاده از فواید اقتصادی که مبتنی بر تفوق نظامی بوده صرف نظر مینماید.»

بدیهی است که نظر بماده ۱۴ و مقررات فوق الذکر عهدنامه ۱۹۲۱ دولت روس نمیتواند بقصد تسلط

شیلات باعمال قوه جبریه یا هر گونه فشار دیگری تثبیت گردد مگر آنکه بخواهد خود را در انظار عالم بدنام نماید -

راست است که دولت روسیه اکنون هم جبراً شیلات را غصب کرده ولی موفق نشده است آنها را بطور نافع و یا تا حد معتدلی عمل نماید و محققاً دولت مشارالیه شیلات مزبور را تا مدت نامحدودی تحت اشغال نگاه نخواهد داشت مگر آنکه دولت ایران بقدری ضعیف و زیون باشد که حقوق حق خود را تسلیم و از منافع و مصالح مملکت صرف نظر کرده اقدامات مستبدانه دولت ساویت را بایک ظاهر قانونی مستور سازد مع هذا اگر دولت ساویت در نقض حاکمیت ایران و غصب منابع این مملکت اصرار کند بعقیده دوستدار تنها طریقه باشرافتی که دولت ایران میتواند اتخاذ کند عبارت از آن خواهد بود که در پرست خود مداومت کرده و با نهایت جدیت و ایستادگی تقاضای حکمت و عدالت بنماید و از رضایت وضعیتی که هم برای مصونیت سیاسی ایران خطرناک است و هم با منافع اقتصادی و مالی ایران مخالفت دارد قطعاً و دائماً خودداری کند -

حال که وجوه قانونی مسئله را منحصراً موضوع بحث قرارداد نظریات خود را راجع به جنبه اقتصادی قرارداد پیشنهادی ذیلاً توضیح میدهد ولی خلاصه مطلب آن است که که بعقیده دوستدار قرارداد مزبور غیر عملی بوده و مقررات آنرا نمی توان مجری داشت -

عقیده عموم بر آن است که تثبیت یک دولت بداره کردن یک صنعتی غیر عملی و مخالف اصول اقتصاد بوده منجر باسراف و اتلاف وجه میشود در موضع یک تثبیت تجارتنی و عملیات مغلقی مانند صنعت صیادی عدم صلاحیت اداره کردن دولت واضح است . معذالک در قراردادی که تهیه گردید پیشنهاد شده است صنعت صیادی از طرف دولت با تساوی عده اسهام و حق رأی طرفین بشراکت اداره شود - منتها نتیجه این ترتیب تسلط کامل دولت روسیه در صنعت مزبور خواهد بود ، اگر نمایندگان موفق به حفظ استقلال خود بشوند لا ینقطع مجادلات و تأخیرات و دعاوی متقابله بوجود خواهد آمد - هر یک از این قبیل مجادلات برای تضییق بر دولت ایران بهانه بدست دولت روس خواهد داد و در صورت اجرای قرارداد پیشنهادی وضعیت دولت ایران از آنچه فعلاً است بی نهایت خراب تر و فشاری که بر آن وارد میشود فوق العاده زیاده تر خواهد بود -

مع هذا یقیناً مقصود از قرارداد پیشنهادی آن نیست که دولت ایران کمترین کنترل و سیادتی در امور شیلات داشته باشد -

گرچه هریک از دولتین سه نفر مدیر خواهد داشت در ماده ۸ مقرر شده است که بغیر از سه نفر مدیر مزبور هیچ مأمور رسمی مربوط بشیلات نمی تواند ایرانی باشد بر طبق این ماده هر مأموری عالی و دانی باید روسی باشد و ماده ۹ مخصوصاً قید میکند که کلیه واجبات فنی و تجارتنی شیلات باید به متخصصین روسی واگذار

گردد - پس شک نیست که اگر قرارداد پیشنهادی بموقع اجرا گذاشته شود مهمترین صنعت شمال ایران مطلقاً بدست دولت روس خواهد افتاد. تمام سواحل جنوب دریای خزر توقف مأمورین روس خواهد شد - باین طریق کلیه صیادها و کارگران اجرت و تعلیمات خود را از عمال دولت روس دریافت و یک محصول ایران مانند خاویار که از نقطه نظر تولید منافع ممکن است فوق العاده تکمیل و با منافع گزاف به بازارهای اروپا و امریکا عملی گردد تحت انحصار دولت روسیه واقع خواهد شد -

در ماده سوم قرارداد پیشنهادی قید شده است که نصف سرمایه کمپانی مختلط را باید دولت ایران فراهم نماید ولی قرارداد باین حقیقت نیز اعتراف میکند که برای دولت ایران فراهم ساختن سهمی که در سرمایه خواهد داشت غیر مقدور خواهد بود و لذا در نمرة (ج) ماده ۳ مقرر میدارد که دولت ایران ممکن است بابت تهیه قسمتی از سهمی سرمایه خود املاک لئون و ورونیکا لیانازوف را به کمپانی مختلط تسلیم نماید - این قید که در عجیب ترین مقررات قرارداد پیشنهادی است - برخلاف آنچه در قرارداد ذکر شده این املاک از طرف دولت ایران مأخوذ نگردیده یک قسمت از آنها را دولت روس غصب کرده است و یک قسمت دیگر تحت حمایت دولت ایران واقع ولی توسط اشخاصی که لیانازوف ها تعیین کرده اند اداره میشود - این املاک بطور تحقیق و بدون آنکه ذره مورد اعتراض باشد به لیانازوف ها تعلق داشته و بر طبق امتیاز لیانازوف باید برای اجرای مقررات آن وثیقه دولت ایران باشند - فقره (ج) ماده سوم این اظهار حیرت انگیز دیگر را نیز میکند که دولت ایران املاک فوق الذکر را بابت بدهی لیانازوف ها مأخوذ داشته است.

هیئت وزراء عظام باید مطلع باشند که کمیسیون حکمت مذکوره فوق قرار صادر نموده است که در عوض خسارات وارده به لیانازوف ها امتیاز مزبوره میبایست پانزده سال دیگر تمدید شود - بنابراین کمیسیون حکمت نسبت به لیانازوف ها دینی بر عهده دولت ایران تشخیص داده - ایضاً هیئت وزراء عظام بخاطر خواهند آورد که دولت ایران در سنه ۱۳۰۲ و حالیه نیز ماهانه وجوهاتی به لیانازوف ها کارسازی کرده و میکند - اگر لیانازوف ها بدولت ایران مقروض اند چرا دولت ایران بآنها وجوهات تأدیه مینماید و برای چه کمیسیون حکمت قرار صادر نمود که خسارات وارده بر لیانازوف ها جبران شود. قطع نظر از این دو نکته معذالک مسلم است که دعوی لیانازوف ها بر دولت ایران علی ای حال کمتر از دعوی لیانازوف ها بر آنها نخواهد بود - حتی اگر هم قبول کنیم که لیانازوف ها مبلغ حق الامتیاز مقرر را بدولت ایران مقروض باشند مشارالیهم میتوانند بمبلغ منافی که در صورت قدرت به عملی کردن شیلات عاید آنها میشد اقامه دعوی نمایند و نیز شکی نیست که میتواند بابت خسارات وارده باملاکشان اقامه دعوی بکنند - یک قید دیگر قرارداد که از همه بیشتر حیرت آور است ماده (۴) است که بر طبق آن دولت روس اجازه دارد بابت تأدیه یک قسمت از سرمایه سهمی خود املاکی را که بر حسب اظهارات مشارالیه از مارتین لیانازوف تحصیل شده بکمپانی مختلط

واگذار نماید - این مسئله کاملاً واضح است که اگر املاک لئون و ورنیکا لیانازوف بدولت ایران تعلق دارند املاک مارتین لیانازوف نیز میبایستی بدولت علیه تعلق داشته باشند و دولت روس املاک مارتین لیانازوف را فقط از دولت ایران میتوانست تحصیل نماید - ولی حقیقت مسلم اینست که املاک مارتین لیانازوف نه متعلق بدولت ایران است نه متعلق بدولت روس مطابق امتیاز باید وثیقه دولت ایران باشد و فعلاً هم در تصرف اداره مالیه آذربایجان هستند - مارتین لیانازوف نمی تواند این املاک را بفروش برساند و بر طبق اطلاعات واصله بدوستانر تاکنون نیز وزارت امور خارجه ایران سفارت روس اخطار کرده است که هر گونه تشبیه فروش املاک مزبور از طرف مارتین لیانازوف خالی از اعتبار بوده و دولت علیه آنرا برسمیت نخواهد شناخت -

از طرف دیگر فرضاً اگر دولت ایران میتوانست املاک لئون و ورنیکا لیانازوف را مصادره و بر خلاف پروتست هائی که تابعال کرده است فروش املاک مارتین لیانازوف را بدولت روسیه برسمیت بشناسد کلیه این املاک هم برای فراهم ساختن سرمایه که لازمه شروع باقدام است کفایت نمیکرد - مبالغ گزاف باید برای تعمیر املاک موجود صرف و سرمایه اضافی دیگری جهت خرید آلات و ادوات ماهی گیری و پرداخت حقوق و مصارف بهره برداری لازم است تا محصول شیلات به بازار فروش برود ماده ۶ قرارداد مقرر میدارد که این سرمایه اضافی را دولت روس با هشت درصد ربح بدولت ایران قرض خواهد داد - بر طبق این ماده دولت ایران باید این وجه را از دولت روس قرض کند یعنی دولت ایران نمی تواند وجه مزبور را نه از تجار ایرانی یا صرافان امریکائی قرض گرفته و نه از خزانه خود بپردازد بعباره اخری بر طبق این قرارداد دولت ایران نه فقط باید کلیه شیلات و املاک لیانازوفها را بکمپانی مختلطی که تحت کنترل دولت روس خواهد بود واگذار نماید بلکه باید از دولت روس هم هشت درصد فرع پول قرض بگیرد -

اکنون لازم است ببینیم در صورت اجرای قرارداد پیشنهادی دولت ایران چه عوایدی دریافت خواهد نمود - مواد ۵ و ۷ مربوط باین موضوع هستند - بر طبق ماده ۵ دولت ایران سالیانه هشتاد هزار تومان بعلاوه پانزده درصد منافع خالص کمپانی مختلط را دریافت و بموجب ماده ۷ کلیه منافع حاصله از کار کمپانی مختلط با تساوی فیما بین دولتن روس و ایران تقسیم خواهد شد - ظاهراً مقصود از این مواد آن است که هر سال علاوه بر دریافت مبلغ هشتاد هزار تومان و پانزده درصد از عایدات خالص دولت ایران پنجاه درصد بقیه عایدات خالص را دریافت خواهد داشت - اگر خیال داشته باشند این ترتیب را بپذیرند مدلول این دو ماده باید کاملاً تصریح گردد - بر طبق تصمیم کمیسیون حکمیتی که بقانونی بودن امتیاز لیانازوف قرار صادر نمود لیانازوف ها میبایستی پنجاه درصد عایدات خالص را بدولت ایران تأدیه نمایند و دولت ایران هم ابداً ملزم نمیشد که در هیچ قسمتی از سرمایه شرکت کند - بموجب ماده ۵ این قرارداد هر مقدار وجهی که بابت تهیه هشتاد هزار تومان و ۱۵ در ۱۰۰ عایدات خالص بدولت ایران عاید میشود باید بابت قرضی که دولت روس بدولت ایران

میده بدولت مشارالیهامسترد گردد پس تا مدت چندین سال دولت ایران از شیلات حق هیچگونه عایدی نخواهد داشت مگر شاید پنجاه درصد از منافع خالص یعنی نسبت بمقدار عوائد مزبورہ معین خواهد گشت لازم بکمی فرم است که دوستدار طریقه تعیین عایدات خالص را با نهایت مذاقه مشخص سازد - باید بخاطر آورد که در این خصوص اشکالات زیادی با شرکت نفت ایران و انگلیس حاصل شد و در امتیاز نفت سینکدر برای آنکه منافع ایران راجع بمحاسبه عایدات خالص محفوظ بماند مقررات صریحه قید گردیده است و حال آنکه در این قرارداد پیشنهادی شیلات ابداً قیودی جهت صیانت منافع و مصالح مملکت پیش بینی نشده . تحت کنترل روسیه کمپانی مختلط ماهی و خاویار را یا مستقیماً باداره ارزاق دولت ساویت ، یا یک شرکت روس که برای همین مقصود تأسیس میشود خواهد فروخت : ممکن است بمیل خود قیمت را طوری تعیین نمایند که منافع فروش تجارتی باداره ارزاق روسیه یا شرکت روس عاید گرداند نه کمپانی مختلطی که بموجب این قرارداد تأسیس میشود - باین طریق دولت روس میتواند ترتیبی فراهم آورد که منافع خالص کمپانی مختلط بسیار جزئی و عوائد حاصله از خرید و فروش ماهی و خاویار در روسیه خیلی زیاد باشد - راست است ذیل ماده ۹ تبصره دیده میشود باین مضمون « کمپانی محصولات شیلات را به بهترین بازار خارجه در موقع فروش خواهد فروخت » ولی هیچ طریقه برای تعیین مفهوم واقعی جمله بهترین قیمت بازار خارجه قید نشده است - آیا مقصود از این قیمت بهترین قیمت روسیه است یا بهترین قیمت آلمان یا بهترین قیمت امریکا ؟ بهترین قیمت خاویار در امریکا خیلی بیشتر از آلمان و بهترین قیمت آلمان بی نهایت زیادتاز مال روسیه و عثمانی است - کلیه ماهی و خاویار حاصله از شمال ایرانرا نمی توان در امریکا بقیمت امریکا فروخت و مسلم است که یک قسمت عمده آن در روسیه بفروش خواهد رفت . لذا دیوانگی است در قرارداد قید شود که کمپانی محصولات شیلات را به بهترین قیمت بازار خارجه خواهد فروخت - مقررات این قرارداد راجع بعایدات و قیمت محصول سراپا مملو از فرصت مشاجره و حیلہ سازی و بالمال خسارت دولت ایران میباشد -

ماده ۵ قرارداد مقرر میدارد که در عوض استفاده از شیلات در دو سال گذشته دولت ساویت مبلغ یکصد هزار تومان بدولت ایران تأدیه و در عوض دولت ایران محصول و آلات صید این دوساله را از حقوق گمرکی معاف خواهد نمود -

حضرت اشرف آقای رئیس الوزراء و هیئت وزراء عظام قبل از آنکه با یک چنین ماده موافقت نمایند باید تحقیق فرمایند قرضی که دولت روسیه بابت اشغال شیلات بدولت ایران دارد چه مبلغ است -

روس ها در اواخر ثور سنه ۱۲۹۹ به گیلان وارد و لذا بجای دو سال عملاً شیلات ایالت مزبور را چهار سال تحت اشغال داشته اند زیرا از ثور ۱۲۹۹ دولت ایران نتوانسته است از شیلات دریای خزر استفاده کند »

از آن تاریخ روس ها قسمت عمده شیلاترا مستقیماً تحت کنترل خود داشته اند و از سایر قسمت های شیلات

نیز نظر بموانعی که دولت روس ایجاد نمود انتفاع و بهره برداری نشده است .

صورت ذیل قرض روسها را از این بابت نشان میدهد :

قسط ۲۴ ثور ۱۲۹۹	۵۰/۰۰۰ تومان
قسط ۲۳ جدی ۱۲۹۹	" ۷۵/۰۰۰
قسط ۲۴ ثور ۱۳۰۰	" ۷۵/۰۰۰
قسط ۲۳ جدی ۱۳۰۰	" ۱۰۰/۰۰۰
قسط ۲۴ ثور ۱۳۰۱	" ۱۰۰/۰۰۰
قسط ۲۳ جدی ۱۳۰۱	" ۱۲۵/۰۰۰
قسط ۲۴ ثور ۱۳۰۲	" ۱۲۵/۰۰۰
قسط ۲۳ جدی ۱۳۰۲	" ۱۵۰/۰۰۰
قسط ۲۴ ثور ۱۳۰۳	" ۱۵۰/۰۰۰
جمع	" ۹۵۰/۰۰۰

وجوه ذیل تأدیه شده :

پرداختی روسها بابت پنج فقره حمل ماهی در سنتین ۱۳۰۰ و ۱۳۰۱	۵۰/۰۰۰ تومان
پرداختی روسها بابت شیلات حلال در سنه ۱۳۰۰ و سنه ۱۳۰۱	۱۴/۹۰۰- تومان
" " " شیلات تنکابن در سنه ۱۳۰۱	" ۱۸۹۰
توسط کلنل ابراهیم خان بابت شیلات حلال تنکابن	" ۳۰۰
پرداختی روسها بابت شیلات حلال تنکابن ۱۳۰۱	" ۵۵۵
" " استرabad	" ۱/۱۶۸

دولت ایران در سنه ۱۳۰۲ نیز مبلغی از شیلات حلال دریافت داشت ولی در مقابل شاید بهمان مبلغ هم وجوهات به لیانازوفها تأدیه نمود - مجموع مقادیر مذکوره فوق بالغ بر ۶۸۸۱۹ تومان میشود - چنانچه مبلغ دریافتی یعنی این ۶۸۸۱۹ تومان را از مجموع آنچه میبایست دریافت گردد یعنی ۹۵۰/۰۰۰ تومان کسر کنیم جمع مطالبات دولت ایران از دولت روس - ۸۸۱/۱۸۱ تومان خواهد بود - معهذا اگر دولت ساویت رافقط مسئول اشغال گیلان قراردادده مسئولیت وقفه سایر شیلات را متوجه آنها نسازند فقط ۵۱۱ درصد جمع فوق بحساب روسها گذاشته میشود - ۵۱۱ درصد ۸۸۱/۱۸۱ تومان مساوی ۴۵۱/۱۶۵ تومان است :

۴۰۰۰۰ تومان قرض روسها بداره گمرکات تا آخر جوزای ۱۳۰۲ بموجب مراسله گمرک ۱۲/۶۴۹ نیز باید باین مبلغ افزوده شود لذا کمترین مبلغی که قرض روسها است بالغ بر ۴۹۱/۱۶۵ تومان میباشد - پس ملاحظه

میفرمایند که با تقدیم یکصد هزار تومان بدولت ایران سفارت ساویت چندان کرامت بخرج نداده است - نیز باید در نظر داشت که بر طبق محاسبات تفصیلی موجود در وزارت مالیه خسارات وارده بدولت ایران در نتیجه اشغال انزلی از طرف روسها به ۷۷۰/۸۷۱/۵۰۵ تومان و ضرر مالی که قشون روس به ایران وارد آورده مطابق محاسبات غیر کامله بر ۲/۱۹۴/۶۵۱/۵۴۰ تومان بالغ میشود -

بعقیده دوستدار دولت ایران باید حتی یک ثانیه هم قرارداد پیشنهادی را با نظر جدیت مورد ملاحظه قرار ندهد طریق مناسب و قانونی و عملی تصفیه مسئله شیلات بر وفق معاهده ایران و روس آن است که ابتدا حقوق و املاک لیانازوف اجاره یا خریداری شود و بعد بادراره ارزاق ساویت قراردادی راجع بفروش ماهی (نه خاویار) از قرار ۳۰ در ۱۰۰ علاوه بر قیمت اصلی منعقد گردد و بموجب آن بدولت روس حق داده شود که برای تفتیش عملیات بهره برداری و عملی ماهی یکنفر کمیسر از طرف خود بگمارند -

تاکنون از هرگونه اظهاری راجع به عواقب سیاسی قرارداد پیشنهادی (در صورت اجرا) خودداری نمود - دوستدار مستشار سیاسی دولت ایران نیست ولی این انتظار از دوستدار می رود که در خصوص حفظ و حراست منافع اقتصادی و مالی مملکتی دولتی مصلحت گذاری نماید - عواقب سیاسی این قرارداد در مصالح اقتصادی و مالی مملکتی در نهایت درجه سختی اثر خواهد کرد - یک چنین قراردادی برای تأمین وصول ماهی بروسه ابداً مورد لزوم ندارد زیرا به تعهدات مالی منجر گردیده و سبب مشاجرات دائمی فیما بین دولتی خواهد شد - این قرارداد برای دولت روسیه در شمال ایران جای پائی باز خواهد کرد - بمجرد حدوث هر گونه عدم انتظامی دولت روس به بهانه حفظ منافع حیاتی خود برای استقرار نظم بخاک ایران قشون اعزام خواهد داشت - زود یا دیر بنادر سواحل جنوبی دریای خزر تحت تسلط دولت روسیه خواهد افتاد - از متخصصین مأمور اداره شیلات نمی توان انتظار داشت که از نقطه نظر سیاست بیطرف بمانند - مصادر ساویت که حالیه در انزلی هستند اکنون هم یک پارچه ملک خالصه دولتی را علی رغم هر قانونی غصب کرده اند -

چون دولت ایران رودخانه و اراضی ساحلی را در تصرف خود دارد در این خصوص مشاجرات دائمی با دولت روسیه بوقوع خواهد رسید - بالاخره دولت روسیه در سایر صنایع شمالی شروع بمداخله کرده و چیزی نخواهد گذشت که همانطوریکه در ۱۹۰۷ بوقوع پیوست یک منطقه نفوذ قطعی در شمال برای خود ادعا خواهد کرد - اگر قضیه شیلات اصلاً تصفیه نشود بهتر آن است که بطریق پیشنهادی در این قرارداد حل و فصل گردد - اگر بگذارند روسها علیرغم پرتست های دولت ایران شیلاترا بزور غصب و تصرف بنمایند بهتر از تسلیم حقوق و منافع است که نه تنها بی نهایت ذی قیمت اند بلکه برای مملکت مطلقاً جنبه حیاتی را حائز هستند - معهذاً اگر دولت ایران فی الحقیقه مایل باشد که استقلال اقتصادی خویشرا حفظ نماید برای استقرار حقوق حق خود راه دیگری دارد - نزد دوستدار مسلم و محقق است که اگر دولت ایران از روسها با کمال

جدیت و ایستادگی تقاضا نماید که کلیه مسائل متنازع فیه را بحکمت ارجاع کنند و تقاضای مزبور را بطور مکتوب سرگشاده در کلیه جراند منتشر سازند این مسئله قطعاً مانع از آن خواهد شد که دولت روسیه دیگر بعملیات خودسرانه اقدام بنماید - اگر دولت ایران توجهی باتخاذ اقدام اخیر ندارد باید قضیه را بحال فعلی خود باقی گذاشته و در پرتست بر علیه اشغال روسها مداومت و از عقد هرگونه قراردادی که بموجب آن شیلات بروسها واگذار میشود مطلقاً اعراض کنند - در خاتمه اشعار میدارد که دوستدار قرارداد پیشنهادی را تصویب نمی کند -

امضا دکتر ا. ث. میلپو -

رئیس کل مالیه مملکتی ایران -

تبرستان

www.tabarestan.info

میلپو علی رغم آن که قرارداد پیشنهادی شیلات ایران و شوروی را با دقت از جنبه ی حقوقی و قانونی ، سیاسی و اقتصادی بررسی کرده است ، برخی واقعیات سیاسی و اقتصادی را نادیده گرفته اند . موضعگیریهای ضد استعماری شوروی در عهدنامه مودت که میلپو به آن اشاره داشته و استناد کرده صرفاً تبلیغاتی بود . میلپو وابستگی عملی ایالات شمال ایران به شوروی را از نظر اقتصادی و صادرات و واردات مورد توجه قرار نداد که می توانست مورد بهره برداری سیاسی قرار گرفته و با محاصره و فشار اقتصادی از طریق قطع روابط بازرگانی با شمال ایران دولت را وادار به امضای قرارداد نماید . ایران امکانات بهره برداری مستقل را از جهات مختلف نداشت و تنها بازار در دسترس برای محصولات شیلاتی ایران خود شوروی بود و در صورت عدم موافقت ایران با تصویب چنین قراردادی ، دولت شوروی از خرید این محصولات خودداری می نمودند . تنها کشتیرانی فعال در خزر کشتیرانی شوروی بود و تنها مسیر خزر به اروپا شوروی بود که می توانست برای اجازه داران دیگر موانع جدی در بهره برداری ایجاد نماید . راهها و خطوط ارتباطی ایران هم در شرایطی نبود که امکان انتقال صحیح و سالم خاویار خزر را به اروپا و امریکا فراهم سازد . میلپو تحولات در سیاستهای اقتصادی روسیه و تفاوت آن با نظریات اقتصادی رایج در دیگر ممالک را به خوبی درک نکرده است . در پایان ذکر این نکته ضروری است که نقد میلپو از قرارداد شیلات نمی تواند از ملاحظات منافع و مطامع سیاسی و اقتصادی غرب در ایران و ضدیت با دولت ضد امپریالیستی شوروی به دور باشد .

برخی از تاریخدانان ریشه ی جنگ سرد و تضاد اتحاد جماهیر شوروی و ایالات متحده آمریکا را در انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ روسیه جستجو می کنند که نتیجه آن انقلاب ، دگرگونی در ساختار سیاسی - اقتصادی روسیه به وجه آمدن حکومتی غیر دموکراتیک و تک حزبی بود که با حکومت های غربی و ایالات متحده

آمریکا متفاوت بود و از همان آغاز با خروج روسیه ی انقلابی از جنگ و امضای قرارداد برست لیوسفک با آلمان و اعزام نیرو توسط متفقین برضد دولت انقلابی روسیه و کمک به ژنرالهای مدافع نظام تزاری، تضاد بین جهان غرب و شوروی آغاز شد. بدیهی است که غریبها و آمریکاییان مخالف حضور و نفوذ روسیه ی شوروی در ایران بودند و متقابلاً برای روس ها نیز حضور و نفوذ کشورهای غربی و اتباع آن ممالک در ایران - همسایه ی شوروی - غیر قابل تحمل بود. البته تضاد و رقابت غرب و شوروی فقط از جنبه ی نوع نظام سیاسی، ظهور کمونیسم و مسائل ایدئولوژیک نبود، بلکه ناشی از تضاد منافع نیز بود. چنانکه در گذشته نیز بین روسیه ی تزاری و بریتانیای کبیر وجود داشت. رقابت غرب و شوروی در ایران جنبه های مختلفی از جمله سیاسی - ایدئولوژیک، نظامی و اقتصادی داشت.

اقدام میلسپوی مستشار آمریکایی مالیه ی ایران در خصوص بررسی قرارداد پیشنهادی و نگاه نقادانه ای که آن را به طور اساسی بر ضد منافع ایران دانست، واکنش روس ها را در پی داشت که خود یادآور واکنش روس های تزاری بر ضد مورگان شوستر آمریکایی مستشار مالیه ی قبلی ایران و قضیه ی اولتیماتوم است. در روز ۵ ژوئن ۱۹۲۴ م / ۱۵ خرداد ۱۳۰۳ ش «نشریه ی بی سیم مسکو که از طرف سفارت شوروی منتشر می شد» راجع به عملکرد مستشاران آمریکایی در ایران چنین نوشت: «... از آنجایی که عملیات گروه مستشاران امریکایی برای اصلاحات مالی ایران تاکنون بی نتیجه بوده، در مذاکراتی که طی چند روز در مجلس شورای ملی انجام گردید، اعلام شد که به هیچ وجه لازم نیست خساراتی که تاکنون به وسیله ی هیئت آمریکایی و مخصوصاً بخاطر بی اطلاعی دکتر میلسپو از امور مالی، به مملکت وارد شده ادامه پیدا کند. بعضی از رجال ایران جهت تمدید قرارداد دکتر میلسپو برای یک سال دیگر پافشاری می کنند تا او فرصت نمایش توانایی خود را در امور مالی داشته باشد - ولی به علت مداخلات وی در امور سیاسی، روز به روز بر نارضایتی مردم از او افزوده می شود...» روز نامه ی ایران در ۵ ژوئن ۱۹۲۴ م / ۱۵ خرداد ۱۳۰۳ ش با درج متن فوق الذکر آن را شایعه دانسته و مدعی شد که در مجلس چنین مذاکراتی نشده و علت این شایعه را مربوط به اعمالی دانست «... که دکتر میلسپو برای حفظ حقوق دولت ایران در امور شیلات حسن کیاده انجام داده است...» محمودخان مدیر الملک وزیر مالیه نیز دو روز بعد خبر بی سیم مسکو را خلاف واقعیت دانست.^{۳۵}

میلسپو در خاطرات خود دلایل مخالفت خود را با قرارداد پیشنهادی اینچنین بیان می دارد: «... چون این پیشنهاد به نظر من عملی و حافظ منافع ایران نبود، از دولت خواستم که با آن مخالفت نماید.»^{۳۶} وی همچنین «بررسی امتیازات و پیشنهادات اقتصادی کشورهای خارجی» را بر طبق «وظایف محوله در قرارداد استخدای» از وظایف خود می داند.^{۳۷} و عقیده داشت که اگر با او در این زمینه مشورت نمی شد بر طبق قرارداد استخدای عملی غیر قانونی بود.^{۳۸}

چند هفته بعد سفارت شوروی پیشنهاد مذاکره با میلپو را در زمینه شیلات می نماید. میلپو درباره ی مذاکرات این جلسه چنین نوشت: «در این جلسه که روحیه صلح آمیزی بر آن حکمفرما بود، من پیشنهاد کردم که پس از حل و فصل ادعاهای لیانازوفها و پس گرفتن مایملک آنان به طریق قانونی، کلیه تشکیلات شمال بایستی در تحت نظارت دولت ایران قرار بگیرد و در آن صورت، دولت روسیه هم می تواند سهم مختصری در این میان به دست آورد. من همچنین اضافه کردم که مسلماً دولت ایران از بابت تأمین ماهی مورد لزوم اداره ارزاق شوروی کاملاً به دولت شوروی اطمینان می دهد. ولی نماینده شوروی پس از شنیدن اظهارات من بلافاصله به مذاکره خاتمه داد و گفت که موارد اصلی پیشنهادی دولت شوروی را به مجلس ارائه خواهد نمود - ...»^{۳۹}

اختلافات بین دولت ایران و لیانازوف ها حتی سال ها پس از انعقاد قرارداد ۱۳۰۶ ش/ ۱۹۲۷ م شیلات مابین ایران و شوروی استمرار پیدا کرد. در ۱۳/۱۱/۱۳۱۱ ش اداره ی کل صناعت و فلاحه گزارشی به دفتر مخصوص شاهنشاهی ارسال می دارد و «سواد رأی حکمت و عین معروضه آقای لیانازوف» به رضاشاه ضمیمه ی آن بود که بطور کامل نقل می گردد:

سواد راپرت

کابینه ریاست وزراء

تاریخ

نمره

ریاست محترم دفتر مخصوص بندگان اعلیحضرت اقدس همایون شاهنشاهی

ارواحنا فداه

راپورت ذیل را در تعقیب معروضه آقای لیانازوف بخاکپای مبارک بندگان اعلیحضرت همایون شاهنشاهی ارواحنا فداه که منضمماً ایفاد میشود باستحضار آن دفتر محترم میرساند. مراحل مربوطه بامور لیانازوفها بشرح ذیل است.

اولاً - متجاوز از پنجاه سال شیلات سواحل بحر خزر در دست لیانازوفها بوده است در سال ۱۲۹۷ چون مال الاجاره شیلات بتأخیر افتاده بود دولت قرارداد آنها را ملغی کرد.

ثانیاً - پس از شکایات متوالیه لیانازوفها دولت در سال ۱۳۰۱ عمل را بحکمت ارجاع کرد هیئت حکمت رأی داده است که مدت ۱۵ سال شیلات به لیانازوفها واگذار گردد سواد رأی حکمت منضمماً تقدیم میگردد.

ثالثاً - رأی حکمت از نظر مشکلاتیکه دولت شوروی ایجاد میکرد بموقع اجرا گذارده نشد و بدیهی است قانون واگذاری شیلات بکمپانی ایران و روس عملاً انجام آنرا غیر ممکن کرده است.

رابعاً - دولت از سال ۱۳۰۰ الی پنجسال قبل برای مخارج لیانازوفها چهل و دو هزار تومان پرداخته است و از

آن بعد چیزی داده نشده است.

خامسا - خلاصه اظهار و ادعای آقای لیانازوف این است که دولت دارائی اختصاصی آنها را نسبت بسهم هر یک تقویم نماید منافع پانزده ساله شیلات را هم که باید مطابق رأی هیئت حکمیت بآنها واگذار شده باشد معین کند و بهر طریقی که مقتضی داند (پول - ملک - امتیاز موضوعی با مختصری پول) جبران نماید و فعلا هم هجده هزار تومان بمشارالیه داده شود توضیحا میافزاید که لیانازوفها دارائی خود را سه قسمت کرده اند ادارات صیادی استارا و پهلوی متعلق به مارتین لیانازف شده است که مشارالیه بدولت شوروی واگذار کرده است ادارات صیادی حسن کیاده متعلق به لئون لیانازف است و ادارات صیادی مازندران و استرabad تعلق به مادام ورنیکا لیانازف دارد که مشارالیهها فعلا در پاریس است

باتقدیم راپورت فوق چون در صورت اتخاذ تصمیم نسبت به این موضوع بایستی راپورت فوق بعرض هیئت معظم دولت برسد لذا متمنی است مراتب از شرفعرض خاکپای مبارک ملوگاه ارواحناه فداه گذرانیده اوامر مبارک را ابلاغ فرمائید که از همتاقرار معمول و معجری گردد. ^{۴۰}

در گزارش فوق دو نکته ی مهم به چشم می خورد :

۱- به طور آشکار دولت ایران اعتراف می نماید آن چه که مانع اجرای رأی حکمیت شده ، فشارهایی بود که دولت شوروی وارد می نمود .

۲- دولت ایران تا این تاریخ به تدریج مبالغی را به لیانازوفها پرداخت نموده بود که خود بر ذیحق بودن لیانازوف ها از نظر دولت ایران حکایت دارد .

در سال ۱۳۱۴ ش / ۱۹۳۵ م لئون لیانازوف بار دیگر ادعاهای خود را بر دولت ایران مطرح می سازد . محمد علی فروغی - رئیس الوزرا - دستور بررسی این مسئله را به وزارت مالیه می دهد . نتیجه ی تحقیقات وزارت مالیه و نظرات رئیس الوزراء به شرح ذیل در تاریخ ۱۳۱۴/۵/۲۵ ش به « دفتر مخصوص شاهنشاهی » ارسال شد :

اداره

وزارت مالیه

رونوشت نامه ریاست وزراء نمره ۳۶۴۳ مورخه ۱۳۱۴/۵/۲۵ وزارت که اصل آن بنمره ثبت شد

اداره

دفتر مخصوص شاهنشاهی

چندی قبل بعرض پیشگاه اعلحضرت همایون شاهنشاهی رسانیدم که لئون لیانازوف ادعاهائی بر دولت دارد مقتضی است در این باب رسیدگی و اگر حقی دارد ادا شود تا دولت شاهنشاهی منهم نباشد که حقوق کسیرا پایمال میکند اجازه فرمودند امر مبارک را بوزارت مالیه ابلاغ کنم که حقیقت را معلوم نمایند و بعرض برسد اینک خلاصه تحقیقاتی که بعمل آمده و آنچه بنظر آقای وزیر مالیه و بنده رسیده که از روی حق و انصاف میتوان عمل نمود بطوریکه بر دولت هم تحمیل گزافی نباشد منضمّا راپرت میشود تا بشرفعرض پیشگاه همایونی برسانید و مقتضای رأی ملوکانه را ابلاغ فرمائید که اطاعت شود استحضارا عرض میکند که این تفصیل را باطلاع هیئت دولت هم رسانیده ایم .

رئیس الوزراء - فروغی محمد علی

رونوشت مانند رونوشت است

تبرستان
www.tabarestan.info

سواد راپرت

تاریخ

نمره

کابینه ریاست وزراء

لیانازوف متوفی که شیلات بحر خزر در اجاره او بوده سه پسر داشته است که بعد از خودش عمل شیلات بآنها منتقل شده و دارائی او هم در شیلات میان آن سه پسر تقسیم شده است بعد یکی از آن سه پسر فوت کرده و عیالش قائم مقام او شده است یک پسر دیگر مارتین لیانازوف همانست که پس از یأس از دولت ایران بروسیه رفته و حقوق و اموال خود را در شیلات منتقل بدولت شوروی نموده و دولت شوروی آن اموال را جزء سرمایه خود در کمپانی شیلات منظور کرده است . پسر دیگر لئون لیانازوف که الان در ایران است مرتکب این عمل نشده و با عیال برادر متوفای خود در ایران مانده و احقاق حق خود را از دولت ایران تقاضا نموده اند . رسیدگی که در این امر بعمل آمده معلوم میکند که لئون لیانازوف و عیال برادرش دعاوی بر دولت ایران دارند و دولت ایران هم دعاوی بر آنها دارد .

دعاوی آنها بر دولت این است که اموال منقول و غیر منقولی که در شیلات داشته اند تصرف کرده و باید قیمت آنها را با اجرت المثلی که بر آنها تعلق میگیرد بدهد لئون لیانازوف بعلاوه صاحب یک کشتی بوده است که دولت ضبط کرده و در دریاچه رضائیه الان کار میکند و مطالبه قیمت و اجرت المثل چند ساله آنرا هم می نماید .

ادعای دولت بر آنها سه فقره است یکی اینکه مال الاجاره سال اخیری را که شیلات در اجاره آنها بوده نپرداخته اند دوم اینکه لیانازوفها مبلغی باداره گمرک و عملجات شیلات و غیره مقروض بوده اند و دولت آنها

را بر عهده خود گرفته و باید پای آنها محسوب شود سوم اینکه دولت مبالغی دستی بآنها مساعده پرداخته است تا اینکه اصل عمل تصفیه شود

اکنون که امر تصفیه حساب صادر شده عیال لیانازوف متوفی در ایران نیست و تعقیبی از قضیه ندارد و از نظر اجمالی معلوم است که تعقیبی هم نمی تواند بکند زیرا اگر بحساب او رسیدگی شود پس از وضع سهم بدهی او از مال الاجاره و قروض و مساعده ها دیگر طلبی نخواهد داشت.

لئون لیانازوف که در ایران است و مشارالیه حقوق خود را تعقیب دارد علتش بطور خلاصه از اینقرار است :

بدهی دولت بابت اموال غیر منقوله او مطابق تقویمی که دولت نموده و آنرا جزء سرمایه خود در کمپانی شیلات بحساب آورده است

ریال ۱۳۷۷۲۵۵

بابت قیمت کشتی و اجرت المثل آن که در محاکمات مالیه رسیدگی شده

» ۴۰۰۰۰۰

جمعا ۱۷۷۷۲۵۵ ریال

بدهی لیانازوف بدولت :

ریال ۴۰۰۰۰۰

بابت مال الاجاره که ثلث آن باو تعلق میگیرد

» ۷۰۰۰۰

بابت ثلث قروض شیلات که دولت بعهده گرفته است

» ۲۲۳۱۷۰

بابت مساعده هائی که دریافت داشته است

جمعا ۶۹۳۱۷۰ ریال

ریال ۱۰۸۴۰۸۵

از اینقرار بدهی دولت بلئون لیانازوف میشود

و این در صورتی است که بابت اموال منقوله او چیزی منظور نشده چون اموال مزبور امروز در دست نیست و میزانی برای آن نمی توان معین کرد اجرت المثلی هم که او از جهت استفاده دولت از اموال او مطالبه میکند البته منظور نشده است.

با وصف این بنظر رسید که بلئون لیانازوف تکلیف شود که کلیه دعاوی خود را بششصد هزار ریال صلح کند و چون مقروض و پریشان است گمان میرود راضی شود ضمناً بدولت هم تحمیل گرانی نخواهد بود.

در صورتی که ختم عمل باین میزان تصویب شود ممکن است با مشارالیه قرارداد داده شود که معادل نصف یا دو ثلث از این مبلغ هم بجای وجه نقد از املاک خالصه باو واگذار گردد. / امضاء /^{۴۱}

پیشنهادات دولت وقت که ریاست آن را محمد علی فروغی بر عهده داشت، مورد تأیید دفتر مخصوص شاهنشاهی قرار گرفته و در تاریخ ۱۳۱۴/۷/۱۰ ش، جهت اجرا و خاتمه ی موضوع به وزارت مالیه ارسال شد ولی لئون لیانازوف حاضر به صلح دعاوی خود با مبلغ فوق الذکر نشد. در سوادگزارشی به وزارت مالیه که تاریخ ۱۳۱۵/۱۱/۲۵ ش را بر خود دارد علاوه بر اشاره به موضوعات مطروحه در فوق، به مطالبات دولت ایران از لیانازوف ها، این مطلب اضافه شده است: «.... طبق یک فقره یادداشتی که در سال ۱۳۳۷ قمری از وزارت امور خارجه بسفارت شوروی صادر گردیده معلوم می شود که دولت ایران بابت خسارات وارده از مداخلاتی که لیانازوفها در مصب سفیدرود نموده اند دعاوی بر علیه آنها دارد ولی میزان خسارت مزبور در دوسیه های موجوده در وزارت مالیه معلوم نیست.» ۴۲

بر خلاف تصور دولت ایران مبنی بر آن که خانم ورنیکا لیانازوف که در آن زمان در پاریس اقامت داشته و ادعایی ندارد و نمی تواند داشته باشد، وی نیز در سال ۱۳۱۵ ش/۷-۱۹۳۶ م ادعاهای خود را مطرح نمود. مراسله ای که امضای کفیل وزارت مالیه وقت و تاریخ ۱۳۱۶/۱/۱۵ ش را بر خود دارد، خطاب به وزراء، ادعای ورنیکا لیانازوف و تصمیمات دولت را چنین توضیح می دهد:

وزارت مالیه

/ شماره / ۱۷۰۲

بتاریخ ماه ۱۳۱۰

فوری

/ تاریخ / ۱۶/۱/۱۵

بشماره ضمیمه

ریاست وزراء

در خصوص تقاضای خانم لیانازوف شرحی طی (۴۸۲۷۶) ۲۲- ۱۲ - ۱۳۱۵ عرض شده است توضیحا اضافه مینماید که موضوع مطالبات وراثت لیانازوفها و همچنین بدهی های مشارالیهم بدولت سوابق مفصلی دارد که تاکنون تسویه نشده و اشکالاتی دارد که تاکنون وراثت حاضر بتصفیه نشده اند .

سابقا در این موضوع با استعجازه از پیشگاه اعلیحضرت همایون شاهنشاهی از طرف جناب آقای فروغی رئیس الوزراء وقت بورته پیشنهاد گردیده است که دعاوی طرفین بطور اصلاح بمبلغ معینی قطع گردد ولی تاکنون ورثه موافقت خود را ابراز نداشته اند و در صورتیکه لیانازوفها حاضر بتصفیه مطالبات خود شوند برای خاتمه امر محتاج قانونی خواهد بود که بموجب آن وزارت مالیه بتواند مطالبات احتمالی لیانازوفها را بپردازد .

تاکنون وراثت لیانازوف مبالغی بابت مطالبات خود اخذ نموده اند چون مشارالیهم حاضر بتصفیه نشده اند و بعلاوه این پرداختها پایه قانونی نداشته تصمیم اینطور گرفته شده است که دیگر وجهی بآنها داده نشود .

در اعتبارات بودجه هم محلی برای این پرداخت موجود نمیشد - اگر منظور این است که بمشارالیها در این موقع کمکی بشود مقرر خواهند فرمود که از اعتبارات (۱۳۱۶) دولت مبلغی که مناسب بدانند تصویب نامه لازم

تهیه و ابلاغ گردد . کفیل وزارت مالیه / امضاء |

ورنیکا لیانازوف از طریق سفارت فرانسه ادعاهای خود را مطرح می نمود . مراسلات سفارت فرانسه به وزارت امور خارجه ایران در این خصوص موجب شد که آن وزارتخانه موضوع را مورد بررسی قرار دهد . وزارت خارجه به شرح ذیل کلیه ی سوابق لیانازوف ها را از وزارت مالیه درخواست می نماید :

اداره مستشاری

شماره ۳۳۲۷۴/۱۲۵۲

تاریخ ۱۶-۸-۳

ضمیمه

تبرستان
www.tabarestan.info

وزارت امور خارجه

وزارت مالیه

چون سفارت فرانسه همواره مراسلاتی راجع بادهای مادام لیانازوف از بابت شیلات بحر خزر بوزارت امور خارجه مینویسد و قضیه در این وزارتخانه تحت مطالعه قرار داده شده است لذا برای تکمیل سوابق موجوده در این وزارتخانه خواهشمند است دستور فرمایند رونوشت قراری که در تاریخ ۱۵ اسد ۱۳۰۲ بین لیانازوف ها و آن وزارتخانه داده شده است بوزارت امور خارجه بفرستند و نیز اجازه فرمایند کلیه سوابقی که در اینخصوص در آنوزارتخانه میباشد در دسترس آقای قاسم زاده مشاور قضائی اینوزارت خانه بگذارند .

از طرف وزیر امور خارجه

[امضاء]

اداره نفت

۱۶/۸/۴

ورود به اداره نفت وزارت مالیه

بتاریخ ۱۳۱۶/۸/۹

نمره ۲۷۷۴

آقای کریمی

۱۶/۸/۵

| حاشیه | دفتر

ورود به وزارت مالیه

بتاریخ ۱۳۱۶/۸/۴

نمره ۳۳۲۴۲

رونوشت قرارداد را تهیه و ضمیمه کنید کریمی ۱۶/۸/۵

قرارداد ۱۵ اسد ۱۳۰۲ بدست نیامد و از بایگانی کل هم سؤال شد اظهار بی اطلاعی میکنند . | امضاء | ۸/۱۰/

۱۶

در سال ۱۳۱۷ ش لئون لیانازوف به اداره امتیازات و نفت وزارت مالیه مراجعه و اعلام نمود ، در صورتی که مبلغ تعیین شده در گذشته که پذیرفته بود ظرف چند روز از طرف دولت نقدی پرداخت شود از دعاوی خود صرفنظر نماید . اداره مزبور از وزارت دارائی تقاضای ابلاغ تصمیم متخذه را می نماید . دولت ایران که تمایلی به پرداخت نقدی تمام مطالبات وی نداشت و تلاش می نمود املاکی در ازای وجه نقد به لیانازوف داده شود . اینک متن مراسله اداره امتیازات و نفت به وزارت دارائی نقل می گردد: ^{۴۳}

بتاریخ ۸/۳ ماه ۱۳۱۷

شماره ۳۹۶۲/ف بانضمام پرونده

موضوع - مطالبات لیانازوفها

وزارت مالیه

اداره امتیازات و نفت

خیلی فوری است

وزارت دارائی

در گزارش شماره ۳۶۹۵ بتاریخ شانزدهم دیماه ۱۳۱۶ راجع بمطالبات وراث لیانازوفها از دولت معروض شده بود که از طرف جناب آقای فروغی نخست وزیر وقت گزارشی دایر بمطالبات آن ورثه بعرض پیشگاه اعلیحضرت همایون شاهنشاهی تقدیم و پیشنهاد شده بوده که کلیه دعاوی ورثه نامبرده در مقابل پرداخت ششصد هزار ریال واریز گردد .

موضوع پرداخت بطوریکه خود لیون لیانازوف اظهار میدارد بمبلغ پانصد و پنجاه هزار ریال مورد تصویب مقامات عالیه واقع میگردد ولی مشارالیه در آنموقع بمبلغ مزبور رضایت نداده موضوع کماکان معوق باقی مانده است .

اینک مشارالیه باین اداره مراجعه و اظهار میدارد حاضر است در صورتیکه مبلغ مصوبه قبلی در ظرف چند روز از طرف دولت نقدا پرداخته گردد از دعاوی خود صرف نظر و خاتمه باین کار دهد .

مستدعی است امر و مقرر فرمایند تصمیم متخذه را ابلاغ نمایند .

رئیس اداره امتیازات و نفت - نصرالله جهانگیر

/ امضاء /

ورود بدفتر وزارت مالیه

بتاریخ ۱۷/۸/۴

نمره ۳۵۰۸۲

/ حاشیه // ناخوانا / - طبق نامه ۵۳۶۱ دفتر مخصوص شاهنشاهی مقرر فرمودند باید سعی کرد

۱۳/۶/۲۴

بمیزان کمتر از ششصد هزار ریال عمل ختم شود - سابقه ای از پانصد و پنجاه هزار ریال در پرونده نیست -
بعلاوه در ضمن همان نامه ابلاغ فرمودند حتی الامکان از دادن وجه نقد خودداری شود در عوض تمام مبلغی
داده خواهد شد ملک واگذار کنند و اگر هم دادن مبلغی وجه برای اتمام امر ضرورت پیدا کند مبلغ خیلی
کمی وجه و بیشتر از املاک بدهند و حال آنکه طبق اظهاری که لئون لیانازوف باقای جهانگیر کرده وجه نقد

میخواهد - ۱۳۱۷/۸/۷

اداره امتیازات

..... محلی که ملکی که بهاء آن در حدود ششصد هزار ریال است داده شود اگر هیئت وزرا ابلاغ فرماید تا
مجدداً تصویب نامه صادر شود

/ امضاء / ۸۷/۸/۱۱

به لئون لیانازوف ابلاغ شد ۱۷/۸/۱۲

لئون لیانازوف طی نامه ای که ذیلاً خواهد آمد ، به تاریخ ۱۳۱۹/۱۱/۱۶ ش ، از بانک ملی ایران درخواست
صدور ضمانت نامه ی دویست و پنجاه هزار ریالی برای شرکت در مناقصه ساخت چهل و شش دستگاه
ساختمان را می نماید . و مطالبات خود از دولت « تأمین ضمانت نامه نامبرده برای آن بانک » دانست^{۴۴} :

رونوشت نامه شماره ۱۲۰ مورخه ۱۹/۱۱/۱۶ لئون لیانازوف

بانک ملی ایران

محترماً اشعار میدارد چون مدت دو سال است اینجانب مشغول کارهای ساختمانی کارخانه ذوب آهن در
کرج میباشم و عملیات اینجانب مورد توجه اولیای امور اداره ذوب فلزات واقع گردیده اخیراً اینجانب را
وزارت پیشه و هنر برای شرکت در مناقصه چهل و شش دستگاه ساختمانیهای مسکونی کارمندان کارخانه

نامبرده دعوت نموده اند و چون برای شرکت در مناقصه نامبرده لازم است ضمانت نامه بانکی تقدیم گردد بدینوسیله تقاضا دارد مقرر فرمایند بهمان ترتیبی که در سنه ۱۳۱۴ - ۱۳۱۵ برای حسن اجرای قرارداد ساختمان راه مخصوص ضمانت نامه بمبلغ یکصد هزار ریال بنام اینجانب صادر گردیده بود برای ساختمانهای کارخانه ذوب آهن نیز بمبلغ ۲۵۰/۰۰۰ ریال که اعتبار آن برای شرکت در مناقصه تا آخر اسفند ماه ۱۳۱۹ خواهد بود صادر نمایند و چنانچه مناقصه نامبرده به اینجانب اصابت کند ضمانت نامه نامبرده بهمان مبلغ برای حسن اجرای پیمان مربوطه بمدتیکه از طرف وزارت پیشه و هنر معین خواهد شد بهمان ترتیب تمدید شود - البته مطالبات اینجانب از دولت تأمین ضمانت نامه نامبرده برای آن بانک خواهد بود .

با تقدیم احترامات
محل امضاء لئون لیانازوف

رونوشت با اصل یکسان است

بانک ملی ایران

۱۳۱۹/۱۱/۱۹

/ امضاء /

بانک ملی ایران موضوع نامه ی فوق الذکر لیانازوف را به اداره امتیازات و نفت ارجاع می دهد و آن اداره نیز بار دیگر به تاریخ ۱۳۱۹/۱۱/۲۸ ش همانند سال ۱۳۱۷ ش ، البته این بار از وزارت دارائی ، درباره ی درخواست لئون لیانازوف مبنی بر صدور ضمانت نامه کسب تکلیف می نماید و همچنین نظر منفی خود را « جهت تضمین » اعلام می دارد: ^{۴۵}

بتاریخ ۱۳۱۹ ماه ۱۱ / ۲۸

شماره ۱۲۲۳۶ / ف

وزارت دارائی

پیوست - پرونده

اداره امتیازات و نفت و درآمد معادن

فوری است

وزارت دارائی - قسمت مالی

نسبت بدرخواست آقای لئون لیانازوف دایر بتقاضای صدور ضمانت نامه ای بمبلغ دویست و پنجاه هزار ریال موضوع نامه پیوست بانک ملی ایران معروض میدارد :

موضوع مطالبات وراثت لیانازوفها بشرح پرونده ای که عیناً جهت ملاحظه تقدیم میگردد پیشینه مفصلی را دارا است و در پیش هم که تقاضاهائی دایر باخذ وجوه نقد از ناحیه وراثت شد و مخصوصاً در نامه ای که بشماره ۴۸۲۷۶ بتاریخ بیست و دوم اسفند ۱۳۱۵ به جناب آقای نخست وزیر عرض گردیده جواب داده شده که چون ورثه نامبرده تاکنون مبالغی بابت مطالبات خود اخذ و حاضر نشده اند حساب خود را با دولت واریز نمایند تصمیم گرفته میشود که دیگر وجهی به آنها داده نشود.

بعدا هم بدرخواست ورثه دایر بقبول املاکی در مقابل طلب خودشان جواب نامبرده تکرار و اضافه میگردد باید ابتدا میزان دعاوی مشخص و مورد موافقت طرفین واقع شود تا بعداً بنحوی اقدام به پرداخت گردد

بعلاوه در ضمن نامه شماره ۵۳۶۱ بتاریخ ۲۴ شهریور ۱۳۱۳ دفتر مخصوص شاهنشاهی ابلاغ فرموده اند حتی الامکان از دادن وجه نقد خودداری شود .

بنابراین و اینکه در بودجه هم محلی برای پرداخت و یا بالتسویه موردی جهت تضمین وجه بالا نیست مراتب معروض میگردد تا بهر قسمی که امر مقرر میفرمایند اطاعت شود . ح

رئیس اداره امتیازات و نفت و درآمد معادن - فتح الله نفیسی

[امضاء]

بعرض برسد

۱۹/۱۱/۲۸

اداره امتیازات و نفت

فوراً شرح لازم تهیه گردد

۱۹/۱۱/۲۸

[امضاء]

ورود بدفتر وزارت دارائی

بشماره ۴۹۶۳۲

تاریخ ۱۳۱۹/۱۱/۲۸

وزارت دارائی طی نامه ای به بانک ملی ایران ، تصمیم خود را از پرداخت وجوه و ضمانت نامه به لیانازوفها اعلام می نماید که البته چون تلفنی مضمون آن ابلاغ شد ، ارسال نشد .^{۴۶}

اداره

بتاریخ ۱۳۱۱

شماره ۱۲۲۷۰ / ف

ضمیمه

وزارت دارائی

قسمت مالی

تبرستان

www.tabarestan.info

فوری است

بانک ملی ایران

پاسخ نامه شماره ۷۱۰۹۷ / ۷ بتاریخ نوزدهم بهمن ۱۳۱۹ راجع بدرخواست آقای لئون لیانازوف دایر بصدور ضمانت نامه ای بمبلغ دویست و پنجاه هزار ریال زحمت میدهد که چون ورثه لیانازوفها تاکنون مبالغی بابت مطالبات خود دریافت و حاضر نشده اند حساب خود را با دولت واریز نمایند تصمیم گرفته شده که دیگر وجوهی بآنها داده نشود .

بنابراین وزارت دارائی موردی برای تضمین ضمانت نامه نامبرده نمی بیند . وزیر دارائی

[حاشیه / اداره امتیازات و نفت

۱۱/۳۰

بایگانی شد

۱۹/۱۱/۳۰

جناب آقای وزیر فرمودند دراین خصوص بجناب آقای [ناخوانا] تلفون شد و صدور این نامه ضرورتی

ندارد . ۱۹/۱۱/۳۰

ملاحظه فرمودند

بایگانی شود

چنانکه در فصول قبل آمد ، با سقوط رژیم روسیه ی تزاری در نتیجه انقلابات فوریه و اکتبر ۱۹۱۷ م دیگر لیانازوف ها پشتیبانی سیاسی و دیپلماتیک خود را که در گذشته از آن برخوردار بودند ، از دست دادند . دولت

شوروی به خصوص پس از انعقاد عهدنامه ی مودت با دولت ایران نه تنها از آن ها حمایت نمی کرد بلکه خود با آن ها رقابت و دشمنی نمود، تا اینکه سرانجام با انعقاد قرارداد در خصوص شیلات به سال ۱۳۰۶ ش / ۱۹۲۷م به منافع خود دست یافت و طی همین قرارداد عدم دخالت خود در دعاوی بین دولت ایران و لیانازوف ها را با تأیید مراسله ای از دولت ایران پذیرفت. بدین ترتیب که: «... دولت علیه ایران امیدوار است که دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی چه حالا و چه در آتی به دعاوی شرکاء و وراثت تجارتخانه سابق برادران لیانازوفها نسبت بدولت علیه ایران و مأمورین آن راجع به تمام مسائل مربوطه به شیلات مساعدت نخواهد نمود. و همچنین هیچ ادعایی دائر به حکمیتی که مابین دولت علیه ایران و شرکاء و وراثت تجارتخانه مزبور واقع شده است ابراز نخواهد کرد و همچنین دولت علیه امیدوار است که دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی در نظر ندارند مابملکی که شرکاء و وراثت مذکور در فوق در شمال سواحل جنوبی بحر خزر متعلق به خود می دانند خواه بواسطه خرید و خواه بوسایل دیگر بخود تعلق دهد. باستثنای اموال متعلقه به مارتین لیانازوف که دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی قبلاً خریداری نموده است.»^{۴۷}

بنابراین با وقوع انقلاب ۱۹۱۷ م روسیه و تحولاتی که در روابط سیاسی - اقتصادی دو کشور به وجود آمد و تحت فشار اتحاد جماهیر شوروی بر ایران، لیانازوف ها از شیلات خزری ایران به گونه ای که تشریح گردید، کنار گذاشته شدند. در چنین شرایطی بود که دولت ایران علی رغم رأی حکمیت که به نفع لیانازوف ها بود و اعتراف به مطالبات و صحت ادعاهای لیانازوف ها از عمل به تعهدات، خودداری می نمود و البته با وجود عدم پشتیبانی دیپلماسی شوروی از آن ها بر خلاف دوران تزارسم، می توانست به طور کامل مبلغی بابت مطالبات نپردازد، حال آنکه اگر چه تا مدت ها لیانازوف ها از پرداخته نشدن مطالبات خود ادعاهایی داشتند ولی دولت ایران هم به طور نقدی یا با تضمین ضمانت نامه و طرق دیگر، مبالغی به آنها پرداخته بود. ایران و اتحاد شوروی در سال ۱۳۰۶ ش / ۱۹۲۷ م قراردادی را در راستای منافع شوروی به امضاء رساندند. این قرارداد همان گونه که میلسپو پیش بینی نموده بود، عملاً بهره برداری از شیلات را در اختیار مؤسسات دولتی آن کشور قرار می داد. بیست و پنج سال سلطه ی رسمی شوروی بر شیلات شمال موضوعی است که در بخش آینده، طی فصول مختلف مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

پی‌نوشت‌ها

۱. وحید مازندرانی، راهنمای عهد و عهدنامه‌های تاریخی ایران، (تهران، انتشارات کتابخانه ابن سینا، ۱۳۴۱)، ص ۳۱.
۲. جلال الدین مدنی، تاریخ تحولات سیاسی و روابط خارجی ایران، جلد سوم، (تهران: انتشارات پایدار، ۱۳۷۶)، ص ۳.
۳. مجید تفرشی، دو سال روابط محرمانه احمد شاه و سفارت شوروی، (نشر تاریخ ایران، چاپ ادل، ۱۳۷۲)، ص ۳۶.
۴. مورخ الدوله سپهر، ایران در جنگ بزرگ، (تهران: انتشارات ادیب، ج ۲، ۱۳۶۲)، ص ۴۱۰.
۵. محمد تقی بهار، تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران، (تهران: انتشارات امیرکبیر، چاپ چهارم، ۱۳۷۲)، صص ۲۶، ۲۷.
۶. بایگانی سازمان اسناد ملی، اسناد شماره ی: ۲۴۰۰۱۸۱۵۱ / ۰۳۲۵۰۰۰۱.
۷. عقرب = ابان
۸. روزنامه ی شفق سرخ، ۲۳ دی ۱۳۰۱ ش / ۱۴ ژانویه ۱۹۲۲ م، ش ۱۰۸، ص ۴.
۹. جمهوری شوروی سوسیالیستی روسیه
۱۰. روزنامه ی ستاره ایران، ش ۸۴ / روزنامه شفق سرخ، ش ۱۳۴ و ۱۳۵.
۱۱. جمهوری شوروی فدراتیو سوسیالیستی روسیه
۱۲. روزنامه شفق سرخ، ۲۲ فروردین ۱۳۰۲ ش، شماره ی ۱۳۵، ص ۲.
۱۳. روزنامه ی ستاره ی ایران، ش ۹۲.
۱۴. وحید مازندرانی، همان منبع، صص ۳۱ - ۳۰.
۱۵. روزنامه ی شفق سرخ، سه شنبه (حمل) ۲۷ فروردین ۱۳۰۲ / ۱۷ آوریل ۱۹۲۳ م، ص ۲.
۱۶. بایگانی سازمان اسناد ملی ایران، سند شماره ی (۲۴۰۰۱۸۱۵۱ / ۰۳۲۵۰۰۰۱) / حاتم قادری، همان منبع، ص ۱۱۴.
۱۷. روسی: واحد طول برابر سه آرشین است. (دهخدا)
۱۸. بایگانی سازمان اسناد ملی ایران سند شماره ی ۲۴۰۰۲۰۷۳۱ / ۲۱۱ پ ۲ بالف ۱. (احمد سمیعی، خاطرات سیاسی مورخ الدوله سپهر، نشر نامک، چاپ اول، ۱۳۷۴، صص ۲۱۶-۲۱۷).
۱۹. روزنامه ی ایران، شماره ی ۳۱.
۲۰. روزنامه ی شفق سرخ، سه شنبه ۷ جوزا (خرداد) ۱۳۰۳ ش / ۲۷ مه ۱۹۲۴، سال ۳، شماره ی ۲۳۷، ص ۱.
۲۱. محمد علی منشور گرگانی، همان منبع، صص ۲۷۰-۲۶۹.
۲۲. بایگانی سازمان اسناد ملی ایران، اسناد شماره ی ۲۴۰۰۱۸۱۵ / ۱۶۴۱۲ الف الف ۱.
۲۳. در سند بالای کلمه ی ذیلا که بروی آن خط کشیده شده کلمه «در حاشیه» آمده است.
۲۴. خط زیر جملات در اصل سند آمده است.
۲۵. خواجه نفس دهی است از دهستان جعفرابای بخش گمیشان شهرستان گنبد قابوس... راه فرعی به بندر شاه و گمیشان دارد. (دهخدا به نقل از فرهنگ جغرافیایی ایران)
۲۶. به صورت دست نویس در بالای سال ۱۳۰۲ این عبارت نوشته شده است: در کابینه حضرت اشرف آقای رضاخان پهلوی هم.
۲۷. مختلطه صحیح می باشد.
۲۸. جمله ی «دولت مسئول حفظ دارائی فدویان در خاک ایران میباشد.» به طور دست نوشته به این قسمت متن اصلی اضافه شده است.
۲۹. فروردین ماه
۳۰. بایگانی سازمان اسناد ملی ایران، اسناد شماره ی ۲۴۰۰۱۸۱۵۱ / ۱۶۴۱۲ الف الف ۱.
۳۱. روز نامه ی شفق سرخ، سه شنبه ۲۰ بهمن ۱۳۰۴، ۹ فوریه ۱۹۲۶، سال ۴، ش ۴۵۳، ص ۲. / محمد علی منشور گرگانی، همان منبع، صص ۷۰ - ۲۶۹. / محمد مصدق، خاطرات و تألمات، ص ۱۶۵.

- ^{۳۲} . یادداشت مزبور به دوزبان انگلیسی و فارسی در برگه های واحد، در دوستون انگلیسی و فارسی نوشته شد که جز در صورت ضرورت از آوردن متن انگلیسی آن خودداری گردید .
- ^{۳۳} . در سند متن انگلیسی در سمت راست اوراق آمده است .
- ^{۳۴} . بایگانی سازمان اسناد ملی ایران : اسناد شماره ی ۴۳۰۱۷۳۴۳ / ۳۱۲۰۰۰۵ .
- ^{۳۵} . میلسپو، مأموریت آمریکاییها در ایران، ترجمه ی حسین ابوترابیان، تهران : انتشارات پیام، چاپ اول، ۲۵۳۶، ص ۲۶۴ .
- ^{۳۶} . همان، صص ۲۶۵ - ۲۶۴ .
- ^{۳۷} . همان منبع، ص ۲۶۰ .
- ^{۳۸} . همان، ص ۲۶۷ .
- ^{۳۹} . همان، ص ۲۶۶ .
- ^{۴۰} . بایگانی سازمان اسناد ملی ایران : اسناد شماره ی ۴۰۱۸۱۵۱ / ۳۲۵۰۰۰۱ .
- ^{۴۱} . بایگانی سازمان اسناد ملی ایران : اسناد شماره ی ۴۰۱۸۱۵۱ / ۳۲۵۰۰۰۱ .
- ^{۴۲} . بایگانی سازمان اسناد ملی ایران : اسناد شماره ی ۴۰ / ۳۲۵ / ۱ / ۸۶ .
- ^{۴۳} . بایگانی سازمان اسناد ملی ایران : اسناد شماره ی ۲۴۰ / ۳۲۵ / ۱ / ۲۹ .
- ^{۴۴} . بایگانی سازمان اسناد ملی ایران : اسناد شماره ی ۲۴۰ / ۳۲۵ / ۱ / ۳۰ .
- ^{۴۵} . بایگانی سازمان اسناد ملی ایران : اسناد شماره ی ۲۴۰ / ۳۲۵ / ۱ / ۲۴ .
- ^{۴۶} . بایگانی سازمان اسناد ملی ایران : اسناد شماره ی ۲۴۰ / ۳۲۵ / ۱ / ۲۱ .
- ^{۴۷} . روزنامه ی اطلاعات، ۲۹ مهر ۱۳۰۶ ش، ص ۱ .

بخش چهارم :

تبرستان
www.tbharestan.info

اتحاد جماهیر شوروی و شیلات خزری ایران

فصل اول : نگاهی به مفاد عهدنامه ی شیلات ایران و شوروی
فصل دوم : بررسی عملکرد بیست و پنج ساله ی شرکت مختلط شیلات
فصل سوم : ملی شدن شیلات

فصل اول : نگاهی به مفاد عهدنامه ی شیلات ایران و شوروی

الف - متن عهدنامه ی شیلات و صورت مجلس ها و مراسلات منضم به آن و دو پروتکل مربوط به شیلات

« قانون »

اجازه مبادله لایحه شیلات منعقدہ بین ایران و اتحاد جماهیر شوروی

سوسیالیستی

مصوب ۳۰ مهر ماه ۱۳۰۶ شمسی

ماده واحده - مجلس شورای ملی لایحه شیلات را که دارای بیست و یک ماده و پنج صورت مجلس و پنج مراسله میباشد و در تاریخ هشتم مهرماه ۱۳۰۶ (اول اکتبر ۱۹۲۷) بین نمایندگان ایران و اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی امضاء شده است تصویب و اجازه مبادله نسخ صحه شده آنها را بدولت میدهد
این قانون که مشتمل بر یک ماده و متن لایحه منضمه است در جلسه سی ام مهر ماه یکهزار و سیصد و شش شمسی بتصویب مجلس شورای ملی رسید .

رئیس مجلس شورای ملی - حسین پیرنیا

متن قرارداد شیلات منعقدہ بین دولت ایران و دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی

چون دولت علیه ایران از یک طرف و دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی از طرف دیگر لازم دانستند مسئله بهره برداری از شیلات سواحل جنوبی بحر خزر را بر طبق فصل چهاردهم عهدنامه مورخه ۲۶ فوریه ۱۹۲۱ منعقدہ مابین دولتین علیه ایران و جمهوری سوسیالیستی فدراتیف شوروی روسیه تسویه نمایند لهذا برای نیل باین مقصود نمایندگان مختار خود را بترتیب ذیل معین نمودند .

دولت علیه ایران آقای علیقلیخان انصاری وزیر امور خارجه ایران

دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی آقای لومیخایلوویچ کاراخان قائم مقام کمیسر ملی امور خارجه اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی .

نمایندگان مختار مزبور پس از ارائه اعتبارنامههای خود که مطابق قاعده و ترتیبات لازمه بود در موارد ذیل

موافقت حاصل کردند .

ماده اول - دولت علیه ایران بر طبق این قرارداد موافق شرایط ذیل امتیاز صید و تهیه محصول صید ماهی را در سواحل خود در جنوب بحر خزر در حدود معینه در ماده ۲ شرکت مختلط تجارتي و صنعتی که دولت علیه ایران و دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی تشکیل مینمایند واگذار میکند . شرکت مختلط در این قرارداد کمپانی نامیده میشود .

ماده دوم - حدود شیلات که امتیاز آن به کمپانی واگذار میشود همان حدود شیلاتی است که سابقا امتیاز آن از طرف دولت علیه ایران به برادران لیانازوفها واگذار شده بود ، رودخانهائی که در حدود امتیاز به دریا میریزند از امتیاز حاليه موضوع میشوند حد فاصل رودخانهائی مزبور با آبهای داخل در امتیاز خط دخول رودخانهائی مزبور به دریا خواهد بود .

دهانه های رودخانهائی ذیل از این قاعده مستثنی میباشند . -

۱ - سفیدرود که بواسطه کمی عمق دو شعبه آن - سفیدرود و موسی چای نمیشود در دهانه صید نمود باین جهت کمپانی حق خواهد داشت در دو شعبه مزبور این رودخانه تا محلی که انبیه صید که سابقا متعلق به برادران لیانازوفها بوده موجود است صید نماید .

ب - رودخانه بابل در ولایت مشهدسر که همچنین بواسطه کمی عمق دهانه کمپانی تا حدود صید سابق برادران لیانازوفها حق صید خواهد داشت .

ج - رودخانه گرگان و شعبه آن قره سوه تا حدودیکه سابقا برادران لیانازوفها صید میکردند . اگر بمرور ایام در ظرف مدت امتیاز دهانهائی رودخانهائی مذکوره بواسطه تغییر مجرای رودخانه شوند یا شعب تازه ایجاد نمایند حقوق صیدی که به کمپانی داده میشود شامل دهانهها و شعب تازه خواهد بود .

تبصره - کمپانی در حوزه صید و حدودی که مطابق این قرارداد معین میشود در باب محل صید بغیر از مقررات این قرارداد محدود بقید دیگری نخواهد بود .

ماده سوم - برای تنظیم صید کمپانی ترتیب ذیل مقرر است . -

۱ - تمام ماهیهای بی فلس (حرام) در حوزه امتیاز متعلق به کمپانی است و صیادان آزاد و صیادان کمپانی آنها را باید به کمپانی به قیمتتهائی که قبلا برای دوره های معینی از طرف کمپانی برقرار میشود به کمپانی بفروشند .

ب - تمام ماهیهای بافلس (حلال) که ممکن است بتوسط صیادان آزاد و صیادان کمپانی صید شود متعلق بخود آنها است و آنها میتوانند بهرکس که میل داشته باشند بفروشند منجمله هم به کمپانی .

ج - برای اینکه کمپانی و صیادان آزاد اتباع ایران در حوزه امتیاز محل کار یکدیگر نشوند مناطق صید

صیادان آزاد سه سال بین دولت علیه ایران و هیئت مدیره کمپانی معین خواهد شد و کمپانی متعهد میشود که شرایط و ترتیب اجازه صید صیادان آزاد را در آبهای که کمپانی مستقیماً در آنجا صید مینمایند سه سال به سه سال تهیه و قبلاً اعلان نماید .

ماده چهارم - مدت این امتیاز که به کمپانی واگذار میشود ۲۵ سال از تاریخ روز اجرای آن خواهد بود و بعد از انقضای مدت بیست و پنج سال مزبور تقلبات دولت علیه ایران که ناشی از فصل ۱۴ عهدنامه ۲۶ فوریه ۱۹۲۱ است خاتمه یافته محسوب خواهد شد .

اگر دولت علیه ایران نخواست دوباره امتیاز شیلات مذکور را با کمپانی تجدید نماید کمپانی منحل شده محسوب میشود و دارائی آن بغیر از اراضی که دولت علیه ایران بر طبق ماده ۱۷ این قرارداد مجاناً به کمپانی واگذار نموده است بطور مساوی مابین طرفین تقسیم خواهد شد و اراضی مذکوره مجدداً در تحت اختیار دولت علیه ایران در خواهد آمد دولت علیه ایران متعهد میشود که امتیاز شیلات مزبور را در صورت عدم تجدید امتیاز کمپانی در ظرف ۲۵ سال بعد به ممالک ثالث و اتباع آنها ندهد . دولت علیه ایران متقبل میشود که فقط بوسیله ادارات مربوطه خود از شیلات بهره برداری نماید و از طرف خود متخصصین دیگری جز اتباع ایران برای اداره کردن شیلات دعوت ننماید .

ماده پنجم - طرفین ایران و شوروی هر کدام در کمپانی سهم مساوی یعنی پنجاه درصد خواهند داشت .
ماده ششم - برای تنظیم شیلات و خرید آلات و ادوات لازمه صیادی و برای مخارج بهره برداری از شیلات کمپانی تشکیل سرمایه عمومی میدهد که نباید از سه میلیون تومان تجاوز کند ، در صورتیکه این مبلغ زیاد باشد طرفین سرمایه عمومی را که برای احتیاجات حقیقی لازم باشد تأدیه خواهند نمود و نصف این مبلغ را دولت علیه ایران و نصف دیگر را دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی خواهد پرداخت ، طرفین سهم خود را در اوقاتی که مابین خود معین کرده باشند و برای توسعه کار لازم باشد تأدیه خواهند نمود و حق صید سنوات گذشته که مطابق ماده ۱۳ این قرارداد باید به دولت علیه ایران برسد از بابت سهم دولت علیه ایران در سرمایه عمومی که بهره برداری لازم است محسوب خواهد شد ، در صورتیکه دولت علیه ایران سهم خود را نقداً تأدیه ننماید ترتیب مندرجه در ماده ۷ این قرارداد اجرا خواهد شد و در این صورت مبالغ ذیل که مبیاست بدولت علیه ایران عاید بشود از بابت استهلاک بدهی دولت ایران به اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی محسوب خواهد شد .

۱ - حق الامتیاز مطابق ماد ۸

ب - صدی پنجاه عایدات خالص مطابق ماده ۹

لیکن دولت علیه ایران حق خواهد داشت در هر موقع که بخواهد مبلغ تأدیه نشده اقساط خود را نقداً

بپردازد و درینصورت مبالغ مذکوره در فقرات الف و ب این ماده بخزانہ ایران تأدیه خواهد شد ، پس از تأدیه شدن سهم دولت علیہ ایران در سرمایہ عمومی کہ برای بهره برداری لازم است مبالغ مذکوره در فقرات الف و ب این ماده مستقیماً بہ دولت علیہ ایران تأدیه خواهد شد .

مادہ ہفتم - اگر مبالغ مذکوره در مادہ ۶ برای تأدیه سهم دولت علیہ ایران در سرمایہ کہ بموجب مادہ ۶ حقیقتاً لازم محسوب شدہ است کافی نباشد و اگر دولت علیہ ایران مابقی سهم خود را تأدیه ننماید ، بقیہ سهم دولت علیہ ایران را پس از اخطار مربوط باین کار از طرف دولت مشارالہا بدولت اتحاد جماہیر شوروی سوسیالیستی طرف شوروی تأدیه خواهد نمود دولت علیہ ایران پس از اطلاع دادن دولت شوروی کہ مبلغ مزبور تأدیه شدہ است از تاریخ تأدیه سالی صدی ہشت فرج برای مبلغ مزبور تأدیه شدہ خواهد پرداخت تا اینکه تمام سهم ایران در سرمایہ مذکوره در فوق تأدیه شود ولی راجع تقسیم منافع کمپانی طرف شوروی در مواردی ہم کہ در این مادہ پیش بینی شدہ است حق نخواہد داشت کہ از عایدات کمپانی بیش از آنچه در مادہ ۹ این قرارداد ذکر شدہ است یعنی پنجاہ درصد دریافت دارد .

بدیہی است کہ تنزیل صدی ہشت مذکور در فوق کہ دولت علیہ ایران می پردازد در موقع تقسیم منافع بر طبق مادہ ۹ این قرارداد در جزء تقسیم محسوب نخواہد شد .

مادہ ہشتم - حق الامتیاز سالیانہ امتیازی کہ مطابق این قرارداد واگذار میشود و از طرف کمپانی بدولت علیہ ایران تأدیه خواہد شد عبارت است از .

(۱) ہشتاد ہزار تومان در سال از عایدات مطلق کمپانی از بابت حق امتیاز

(۲) صدی پانزدہ از بقیہ عایدات کمپانی کہ بعد از وضع مخارج اداری و بهره برداری عایدات

خالص کمپانی محسوب میشود .

مبلغ مذکوره در فوق مربوط بہ عوایدی کہ مطابق مادہ ۹ آن قرارداد از بابت حق شرکت در کمپانی بدولت علیہ ایران باید عاید شود نخواہد بود .

مادہ نهم - تمام منفعت خالص کہ از عملیات کمپانی حاصل میشود بالمناصفہ صدی پنجاہ بین شرکاء یعنی دولتین علیہ و اتحاد جماہیر شوروی سوسیالیستی تقسیم خواہد شد .

تبصرہ - کمپانی مکلف است محصولات شیلات را بہ بہترین قیمت در بازار های ایران و اتحاد جماہیر شوروی سوسیالیستی و بازارهای خارجه با در نظر گرفتن آنکہ قیمت کدام یک از بازارهای مذکوره مرجع خواہد بود بفروش برساند .

مادہ دهم - ہیئت مدیرہ کمپانی کہ تمام کارهای کمپانی را اداره میکنند و اقامتگاہ آن در طهران خواہد بود مرکب است از شش نفر کہ برای مدت یک سال معین میشوند سہ نفر آنها از طرف دولت علیہ ایران و سہ

نفر دیگر آنها از طرف دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی معین میشوند تصمیمات و مقررات هیئت مدیره با کثرت آراء اتخاذ میشود.

اعضاء هیئت مدیره را طرفین در مدتی که بیش از یک ماه از روزی که این قرارداد بموقع اجرا گذارده میشود نباشد معین خواهند نمود.

در هیئت مدیره یک نفر از اعضائیکه از طرف ایران هستند بموجب انتخاب دولت علیه ایران سمت ریاست خواهد داشت.

اگر پس از سی روز از تاریخ انقضای مدت یکماه مذکوره در فوق اعضای هیئت مدیره کلا یا جزئاً از هر یک از طرفین معین نشده باشند اعضائی که تا آنوقت معین شده اند هیئت مدیره را تشکیل داده تا تکمیل هیئت مدیره حق اتخاذ تصمیمات را راجع بتمام مطالب کمپانی خواهد داشت.

ماده یازدهم - طرفین توافق نظر حاصل نمودند که در شیلات بغیر از متخصصین شوروی استفاده کامل از متخصصین تبعه ایران بعمل آید و برای این مقصود کمپانی مکلف است که برای تهیه متخصصین تبعه ایران اقدامات لازمه را بنماید و به نسبت پیدا شدن متخصصین ایرانی در عوض متخصصین شوروی بخدمت کمپانی پذیرفته خواهند شد. بقیه مستخدمین و عملجات و کارگران کمپانی که محتاج به تخصص نیستند باید تبعه ایران باشند.

تمام مستخدمین کمپانی باید مطابق دستورالعمل مصوب از طرف هیئت مدیره کمپانی رفتار نمایند و نیز طرفین توافق نظر حاصل نمودند که کمپانی حق ندارد اتباع دول دیگری را غیر از اتباع ایران و شوروی استخدام نماید ماده دوازدهم - کمپانی مطیع تمام قوانین جاریه و تصویب نامه ها و نظامات مصوبه از طرف هیئت وزراء ایران راجع به کمپانیهای ایرانی خواهد بود در حدود قوانین و تصویبنامها و نظامان جاریه مذکوره دولت علیه ایران حق تفتیش در عملیات کمپانی را خواهد داشت.

ماده سیزدهم - برای مدت استفاده از شیلات از سال ۱۹۲۳ یعنی پس از سال ۱۹۲۲ که حساب آن سال بمبلغ پنجاه هزار تومان مفروغ شده است تا روزی که این قرارداد بموقع اجرا گذارده میشود دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی هر ساله مبلغ پنجاه هزار تومان بدولت علیه ایران تأدیه خواهد نمود.

در عوض دولت علیه ایران محصولات صادره از شیلات و ادوات صیادی وارد به شیلات را در این مدت از حقوق تأدیه نشده گمرکی و سایر عوارضات معاف خواهد نمود.

ماده چهاردهم - سال عملی کمپانی از اول ماه اکتبر که مطابق مهر ماه ایرانی است شروع میشود تفریغ محاسبات سال گذشته کمپانی با دولتن علیه ایران و شوروی نباید دیرتر از اوایل ماه آوریل که مطابق فروردین ماه ایرانی است بعمل آید.

ماه پانزدهم - برای جلوگیری از تضییع وقت کمپانی میتواند بلا تأخیر پس از تأدیه سرمایه که برای ابتدای کار لازم است و اعلان بدولت علیه ایران در باب شروع بکار مشغول بهره برداری از شیلات بشود طرفین سهم خود را در مواعدی که از طرف هیئت مدیره کمپانی معین میشود خواهند پرداخت در صورتی که طرف ایرانی سهم خود را در موعد مقرر از طرف هیئت مدیره کمپانی تأدیه نمود طرف شوروی مطابق مقررات ماده ۷ مکلف است که آنرا تأدیه کند.

ماده شانزدهم - دولتین علیه ایران و اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی اسباب و ادوات و مواد و لوازم دیگری را که کمپانی برای بهره برداری از شیلات لازم خواهد داشت و همچنین هر نوع محصولات شیلات را از کلیه حقوق گمرکی و عوارضی که در ضمن ورود و خروج اخذ میشود معاف داشته و حق ترانزیت آزاد و حق کاپوتاژ برای آنها قائل میشود ولی در هر صورت اشیاء مذکوره از تفتیش گمرکی معاف نمیشدند ولی ادارات گمرکی طرفین با اجراء قوانین و نظامنامهها و مقررات موجوده برای تفتیش از فراهم نمودن تسهیلات و مساعدتهای لازمه برای واردات و صادرات کمپانی مضایقه نخواهند نمود.

ماده هفدهم - دولت علیه ایران قبول میکند اراضی را که در حوزه امتیاز برای ابنیه شیلات و مؤسسات آن لازم است مجاناً به کمپانی واگذار نماید ولی کمپانی موظف است رضایت خاطر آن مالکین خصوصی را که قطعات اراضی آن ها برای ابنیه و مؤسسات مذکوره در فوق لازم است فراهم نماید.

ماده هیجدهم - دولتین علیه ایران و اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی هر کدام باندازه که مربوط باوست در حدود خود مساعدت لازمه را در کارهای کمپانی خواهند نمود مخصوصاً دولت علیه ایران به کمپانی مساعدت خواهد کرد که کمپانی موفق به جلوگیری از صید بطور قاچاق در آبهای که در اجاره اوست بشود و ماهی حرام حتماً بکمپانی تحویل داده شود.

ماده نوزدهم - چون حفظ نظم عمومی در منطقه امتیاز بر عهده دولت علیه ایران است دولت علیه ایران قبول میکند که بکمپانی برای مجری داشتن شرایط مقرر در این قرارداد و همچنین نسبت بمحافظت انبارها و سایر ابنیه در شیلات مساعدتهای لازمه را بنماید.

ماده بیستم - این قرارداد باید بر طبق قوانین هر یک از مملکتین به تصدیق و تصویب برسد، تصویب مزبور باید در هر یک از دو مملکت در اسرع اوقات ممکنه بعمل آید.

از روزی که تصویبنامهای فوق در شهر طهران مبادله میشوند این قرارداد بموقع اجرا گذارده خواهد شد
ماده بیست و یکم - قرارداد حاضر بزبان فارسی و روسی و فرانسه نوشته شده و امضاء میشود و بهر یک از طرفین امضاء کنندگان این قرارداد یک نسخه بهر یک از سه زبان مذکوره که در موقع تفسیر هر سه معتبر شمرده میشوند داده خواهد شد، در صورت بروز اختلافات در تفسیر متن فرانسه اصلی محسوب میشود.

علیهذا نمایندگان مختار مذکور در فوق این قرارداد را امضاء کرده و بمهر خود ممهور داشتند .

مسکو ...

صورت مجلس نمره ۱

طرفین توافق نظر حاصل مینمایند در اینکه در تمام مواد قرارداد حاضر که اتباع ایران ذکر میشود این عنوان شامل اتباع سابق سایر دول که تابعیت ایران را قبول کرده باشند نمیباشد .

صورت مجلس نمره ۲

دولت علیه ایران رضایت میدهد که دارائی شیلات که دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی از مارتین لیانازوف مطابق ماده دوم قرارداد دهم اوت ۱۹۲۳ منعقد مابین مارتین لیانازوف و اداره دولتی مؤسسات صیادی که سواد آن منضم است اتباع کرده و مارتین لیانازوف آن را نظر بمالکیت خود بر طبق تقسیم نامه مایملک منقول و غیر منقول تجارتخانه سابق لیانازوف ها مابین ورثه که در ۶ نوامبر ۱۹۲۲ واقع شده است بداره مذکوره فروخته است از بابت سهم دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی در سرمایه عمومی کمپانی محسوب شود ولی اراضی که دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی با سایر مایملک مارتین لیانازوف که از او خریداری نموده است در صورتی در جزء سهم دولت شوروی محسوب خواهند شد که در تقسیم نامه وراثت تجارتخانه سابق لیانازفها که در ۶ نوامبر ۱۹۲۲ واقع شده است و به تصویب دولت علیه ایران رسیده است داخل شده باشد. از طرف خود دولت شوروی رضایت میدهد که دارائی سایر شرکاء تجارتخانه سابق لیانازوف که بدولت ایران رسیده است از بابت سهم دولت ایران در سرمایه عمومی کمپانی مختلط محسوب شود .

استخراج از قرارداد مارتین لیانازوف مورخه ۱۰ اوت ۱۹۲۳

مارتین گرگوییچ لیانازوف تمام حقوق خود را نسبت باموال منقول و غیر منقول مذکور در فوق بداره مؤسسات صیادی دولتی کمیساریای ملی ارزاق جمهوری سوسیالیستی فدراتیو شوروی روسیه واگذار مینماید این واگذاری عبارتست از :

شیلات واقعه در انزلی و در خلیج انزلی و در آستارای ایران و در ساحل از آستارا تا بندر انزلی و در مساحت ده ورست در ساحل دریا بطرف شرقی که عبارت است از ابنیه و قطعات زمین در انزلی بشرح ذیل :

۱- قطعه زمین بطول ۵۰ ساژن و بعرض چهل و یک ساژن و دوازشین

۲- قطعه زمین بمساحت ۱۷۹۲ ارشین مربع خانی و دو ورشک

اراضی ابنیه شیلات انزلی با جزایر (کولان گودا) واقع در مرداب ۱ (کولان گودای بزرگ بطول ۴۶۰ ساژن و بعرض ۳۱۶ ساژن) ب کولان گودای کوچک بطول ۱۹۷ ساژن و بعرض ۱۱۲ ساژن با بارکاسهای موسوم به " ماهی گیر " و " لوا " و " اریل " و مصالح و ذخایر و آلات صید و وسایل نقلیه و کارخانجات سرد نگاهداشتن و دستگاههای بشکه سازی و دستگاههای دیگر و اثاثیه دفتر و انبارها و غیره که عینا موجود باشد .

صورت مجلس نمره ۳

دولت اتحاد جماهیر سوسیالیستی اعلام میدارد که تمام حقوق و دعاوی مارتین لیانازوف نسبت بدولت علیه ایران و دعاوی که از دعاوی مذکوره نسبت بمامورین دولت علیه ایران ایجاد میشود بدولت اتحاد شوروی انتقال یافته است باینجهت دولت شوروی بنام خود و بنام مارتین لیانازوف از همه و هرگونه حقوق و دعاوی که تا بامروز موجود است و از مجموع ارتباطات مارتین لیانازوف با دولت علیه ایران و دعاوی راجعه به حکمیت که خالی از اعتبار و قوت قانونی شمرده میشود حاصل شده است صرف نظر مینماید .

دولت علیه ایران از طرف خود اعلام میدارد که از تمام دعاوی دولتی نسبت به شخص مارتین لیانازوف و از هر نوع دعاوی نسبت بدارائی سابق شیلات مشارالیه که مطابق قرارداد مشارالیه با دولت شوروی در حدود صورت مجلس نمره ۲ این قرارداد که مسئله دارائی شیلات را تنظیم مینماید انتقال یافته صرف نظر مینماید . هرگونه دعاوی اتباع ایران نسبت به مارتین لیانازوف اعم از اینکه آن دعاوی از طرف خود صاحب حق و یا بر حسب انتقال باشد از طریق محاکم قضائی ممکن بوده و در صورت محکومیت مشارالیه آن محکومیت در هیچ موقع متوجه اثاثیه شیلات و دارائی کمپانی نخواهد شد .

صورت مجلس نمره ۴

از مقررات جمله (ب) ماده سیم قرارداد راجع به بهره برداری از شیلات سواحل جنوبی بحر خزر ماهیهای صوف و کپور و کلمه استثناء میشود و طرفین موافقت حاصل نمودند که صید این ماهیها هم از طرف صیادان کمپانی و هم از طرف صیادان آزاد ممکن است بعمل آید ولی چه صیادان آزاد و چه صیادان کمپانی شصت درصد صید سه نوع ماهی مذکور را باید بقیمتی که قبلا برای دوره های معین از طرف کمپانی تعیین میشود به کمپانی بفروشند و چهل درصد بقیه صید را صیادان مختارند بمیل خود بهر کس بخواهند و همچنین بکمپانی بقیمت مرضی الطرفین بفروش برسانند .

تفتیش تسلیم شصت درصد صید ماهیهای مزبور بتوسط کمپانی بعمل خواهد آمد و دولت علیه ایران برای اجراء تفتیش مذکور مساعدات لازمه را بکمپانی خواهد نمود اگر چهل درصد صید صوف و کپور و کلمه که

در فوق ذکر شده است برای رفع احتیاجات داخلی ایران کافی نباشد کمپانی اقدامات لازمه را برای رفع احتیاجات بازار داخلی ایران از حیث این ماهیها بعمل خواهد آورد .

ضمناً طرف ایران تشکیل هیچ نوع مؤسسه ثانوی دیگری را که قصد ان صدور ماهی و محصول ماهی بدست آمده در قسمت ایرانی بحر خزر و در رودخانه هائی که داخل بحر خزر میشوند بخارجه باشد اجازه نخواهد داد .

صورت مجلس نمره ۵

در مواقعی که کمپانی بموجب مقررات ماده یازدهم این قرارداد اتباع دولت شوروی را برای خدمت دعوت خواهد نمود طرفین منافع کمپانی را در داشتن متخصصین منظور داشته بکمپانی مساعدت های لازمه را در تسهیلات رسومات تذکره و ویزای آن برای اشخاص فوق الذکر خواهند نمود .

مراسلات مبادله شده راجع بقرارداد شیلات

مراسله نمره ۱

آقای کمیسر ملی

صید ماهی بوسیله استعمال مواد شیمیائی یا منفجره و امثال آن اکیدا ممنوع میباشد بغیر از وسایل مذکوره کمپانی در اتخاذ وسایل صید آزاد است .

ضمناً اگر دولت علیه ایران از کمپانی تقاضا کند کمپانی موظف است در تکثیر مصنوعی انواع ماهی ها که ممکن است نوع آنها برطرف شود اقدام بعمل بیاورد .

علاوه بر این برای اینکه ذخائر ماهی بهتر حفظ شود و برای تسهیلات تخم ریزی در موارد ذیل صید ماهی ممنوع است .

۱ - در سفیدرود بالاتر از نقطه که در حمله (۱) ماده ۲ ذکر شده است برای تمام سال

۲ - در سایر رودخانهها یکماه در سال یعنی از دهم آوریل تا دهم مه .

از احترامات فائقه من نسبت بخودتان اطمینان داشته باشید

جواب مراسله نمره ۱

آقای وزیر

توقیرا وصول مراسله محترم عالی مورخه امروز را که بمضمون ذیل است اطلاع میدهد >

(صید ماهی بوسیله استعمال مواد شیمیائی یا منفجره و امثال آن اکیدا ممنوع میباشد بغیر از وسایل مذکوره کمپانی در اتخاذ وسایل صید آزاد است .

ضمنا اگر دولت علیه ایران از کمپانی تقاضا کند کمپانی موظف است در تکثیر مصنوعی انواع ماهی ها که ممکن است نوع آنها برطرف شود اقدام بعمل بیاورد .

علاوه بر این برای اینکه ذخائر ماهی بهتر حفظ شود و برای تسهیلات تخم ریزی در موارد ذیل صید ماهی ممنوع است .

۱ - در سفیدرود بالاتر از نقطه که در حمله (۱) ماده ۲ ذکر شده است برای تمام سال

۲ - در سایر رودخانهها یکماه در سال یعنی از دهم آوریل تا دهم مه . از احترامات فائقه من نسبت بخودتان اطمینان داشته باشید .

و با کمال احترام خاطر عالی را مستحضر میدارد که دولت متبوعه دوستدار قنبد رجات مراسله مذکور را قبول کرده است . احترامات فائقه .

مراسله نمرة ۲

آقای کمیسر ملی

دولت علیه ایران امیدوار است که دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی چه حالا و چه در آتیه با دعاوی شرکاء و وراثت تجارتخانه سابق برادران لیانازوفها نسبت به دولت علیه ایران و مأمورین آن راجع به تمام مسائل مربوطه به شیلات مساعدت نخواهد نمود و همچنین هیچ ادعائی دایر به حکمیتی که مابین دولت علیه ایران و شرکاء و وراثت تجارتخانه مزبور واقع شده است ابراز نخواهد کرد و همچنین دولت علیه ایران امیدوار است که دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی در نظر ندارد مایملکی که شرکاء و وراثت مذکور در فوق در شیلات سواحل جنوبی بحر خزر متعلق بخود میدانند خواه بواسطه خرید و خواه بوسائل دیگر بخود تعلق دهد باستثناء اموال متعلقه بهمارتین لیانازف که دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی قبلا خریداری نموده است -
موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه خود را تقدیم میدارم .

صورت مراسله نمرة ۲

آقای وزیر

بنام دولت متبوعه خود توقیرا و وصول مراسله ذیل را اطلاع میدهم . -

(دولت علیه ایران امیدوار است که دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی چه حالا و چه در آتیه با دعاوی شرکاء و وراث تجارخانه سابق برادران لیانازوفها نسبت به دولت علیه ایران و مأمورین آن راجع به تمام مسائل مربوطه به شیلات مساعدت نخواهد نمود و همچنین هیچ ادعائی دایر به حکمیتی که مابین دولت علیه ایران و شرکاء و وراث تجارخانه مزبور واقع شده است ابراز نخواهد کرد و همچنین دولت علیه ایران امیدوار است که دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی در نظر ندارد مایملکی که شرکاء و وراث مذکور در فوق در شیلات سواحل جنوبی بحر خزر متعلق بخود میدانند خواه بواسطه خرید و خواه بوسائل دیگر بخود تعلق دهد باستثناء اموال متعلقه بمارتین لیانازف که دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی قبلاً خریداری نموده است ، موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه خود را تقدیم می‌دارم)

احتراماً باستحضار خاطر عالی میرساند که دولت متبوعه دوستدار مندرجات مراسله شما را قبول نموده است .
 متعنی است احترامات فائقه دوستدار را بپذیرید .

مراسله نمره ۳

آقای کمیسر ملی

بر حسب دستورالعمل دولت متبوعه خود افتخار دارم باطلاع شما برسانم که هر نوع تبلیغات سیاسی و تحریکات در میان سکنه محل و کارگران و مداخله در امور سیاسی و مذهبی و اجتماعی داخلی ایران از طرف اتباع دولت شوروی که بموجب مقررات قرارداد راجع به بهره برداری از شیلات سواحل جنوبی بحر خزر بخدمت کمپانی پذیرفته میشوند اکیداً ممنوع است و در صورت تخلف از این ممنوعیت تخلف کنندگان پس از ثبوت تقصیر به مجازات هائیکه از طرف محاکم ایران معین شود حتی انفصال از شغل خود محکوم خواهند شد . همچنین تشکیل اتحادیه های کارگران برای کارگران اتباع ایران و اجازه ورود آنها باتحادیه های مزبوره ممنوع است .

در هر صورت اگر مستخدمین اتباع ایران کمپانی در مقابل عملیات بر خلاف قوانین ایران و مقررات دولت علیه محکوم به مجازات هائی بشوند هیچ نوع مسئولیتی از این حیث متوجه دولت علیه ایران نخواهد شد .

جواب مراسله نمره ۳

آقای وزیر

در جواب مراسله مورخه امروز توقیراً خاطر شما را مستحضر میدارد که دولت جماهیر شوروی سوسیالیستی بنا بر اصل عدم مداخله در امور داخلی ایران رضایت میدهد که تقاضاهای شما را راجع به تحریکات و تبلیغات سیاسی بطوریکه در یادداشت فوق الذکر شما مذکور است در موقع اجرا نماید .

اما راجع به تشکیل اتحادیه کارگران برای عملیات ایرانی و نیز قبول آنها در این قبیل تشکیلات نظر باینکه این موضوع مربوط به صلاحیت دولت ایران و قوانین داخلی مملکت ایران میباشد توقیرا اشعار میدارد که حکومت اتحاد شوروی مندرجات مراسله شما را میپذیرد.

تمنی است احترامات فائقه مرا قبول بفرمائید.

مراسله نمره ۴

آقای کمیسر ملی

بموجب دستورالعمل دولت متبوعه خود برای تکمیل ماده دهم قرارداد راجع به بهره برداری از شیلات سواحل جنوبی بحر خزر احتراماً اظهار میدارم که از اینکه هیئت مدیره یکنفر از اعضاء طرف ایرانی سمت ریاست خواهد داشت برای طرف ایرانی هیچ مزیتی در حل امور منظور نمیگردد و هر پیشنهادی از هر طرفی که باشد تا در هیئت مدیره باکثرت آراء اتخاذ نشده است بموقع اجرا گذارده نخواهد شد. موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه خود را تقدیم میدارم.

جواب مراسله نمره ۴

آقای وزیر

افتخار دارم وصول مراسله شما را بمضمون ذیل اعلام نمایم

(برای تکمیل ماده دهم قرارداد راجع به بهره برداری از شیلات سواحل جنوبی بحر خزر احتراماً اظهار میدارم که از اینکه هیئت مدیره یکنفر از اعضاء طرف ایرانی سمت ریاست خواهد داشت برای طرف ایرانی هیچ مزیتی در حل امور منظور نمیگردد و هر پیشنهادی از هر طرفی که باشد تا در هیئت مدیره باکثرت آراء اتخاذ نشده است بموقع اجرا گذارده نخواهد شد.)

افتخار دارم رضایت دولت متبوعه خود را بمندرجات مراسله شما اعلام دارم.

مراسله نمره ۵

آقای وزیر

بر حسب دستورالعمل دولت متبوعه افتخار دارم باطلاع شما برسانم که دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی رضایت میدهد که دعوای ثابتة اتباع ایران را نسبت بمارتین لیانازف راجع بمبالغی که اتباع ایران

بضمانت دارائی شیلات مشار الیه باو قرض داده اند و دولت علیه ایران بدولت شوروی اعلام نماید با نظر مساعدت تلقی نموده اقدامات لازمه را برای تسویه آنها بنماید .

موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه خود را تقدیم میدارم

جواب مراسله نمره ۵

آقای کمیسر ملی

افتخار دارم وصول مراسله امروز شما را بمضمون ذیل اعلام نمایم . -

(دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی رضایت میدهد که دعاوی ثابته اتباع ایران را نسبت بمارتین لیانازف راجع بمبالغی که اتباع ایران بضمانت دارائی شیلات مشارالیه باو قرض داده اند و دولت علیه ایران بدولت شوروی اعلام نماید با نظر مساعدت تلقی نموده اقدامات لازمه را برای تسویه آنها بنماید .)

افتخار دارم رضایت دولت متبوعه خود را بمندرجات مراسله شما اعلام بدارم .

اجازه مبادله این لایحه که مشتمل بر بیست و یک ماده و پنج صورت مجلس و پنج مراسله است در جلسه ۳۰ مهر ماه ۱۳۰۶ شمسی داده شده است .

رئیس مجلس ملی ، حسین پیرنیا^۱

پروتکل

« جناب مستطاب اجل آقای میرزا علیخان سهیلی کفیل وزارت امور خارجه به نمایندگی دولت شاهنشاهی ایران و جناب مستطاب اجل آقای سرگی کنستانتینویچ پاستوخوف سفیر کبیر اتحاد جماهیر شوروی در ایران به نمایندگی دولت جماهیر شوروی سوسیالیستی پروتکل حاضر را امضاء نمودند مبنی بر اینکه :

۱ - قطعات اراضی واقعه در پهلوی و جزایر قلم گوده (بزرگ و کوچک) مطابق صورتمجلس نمره ۲ منضمه به قرارداد شیلات که بنابر حقوق مالکیت متعلق به دولت شوروی بوده و از روز تأسیس کمپانی ماهی ایران تاکنون عملاً مورد استفاده کمپانی بوده و به مبلغ هفتصد و پنجاه هزار ریال تقویم و از حین امضای این پروتکل جزو پرداختی دولت شوروی به سرمایه کمپانی بابت سهم سرمایه دولت شوروی محسوب می گردد .
تبصره ۱ - قطعات اراضی بر طبق صورتمجلس متضمن شرح اراضی و ذکر مساحت آنها به کمپانی واگذار می گردد .

تبصره ۲ - قطعه زمینی که کلوب اتباع شوروی در پهلوی (غازیان) در آن واقع است از طرف کمپانی تا انقضاء مدت قرارداد شیلات ایران و شوروی مورخه ۱۲۹۷ به کلوب مزبور برای استفاده واگذار می شود .

۲ - دولت شاهنشاهی ایران در ظرف یک ماه از روز امضای این پروتکل مبلغ هفتصد و پنجاه هزار ریال ممکن است توسط دولت شاهنشاهی ایران به ترتیب احتساب معادل آن به مبلغ از حق الشرکه کمپانی بابت سال عملی ماضی ۳۴ و ۱۹۳۳ که به دولت شاهنشاهی تعلق گرفته است تأدیه گردد .

۳ - محاسبات سال ۲۷ و ۱۹۲۸ کمپانی منتهی در ظرف یکماه از روز امضای این پرتکل از طرف هیئت مدیره کمپانی تصویب می شود .

۴ - تمام محاسبات سنوات بعدی لغایت سال ۳۴ و ۱۹۳۳ باید از طرف هیئت مدیره کمپانی منتهی تا اول اکتبر ۱۹۳۵ تصویب شود .

۵ - برای سرمایه اضافی که دولت شوروی به شکل قطعات اراضی تأدیه نموده و قطعات مزبور از سال ۱۹۲۷ عملاً مورد استفاده کمپانی بوده و اینک این پروتکل به سرمایه این کمپانی واگذار می شود ، فرعی که در ماده ۷ قرارداد شیلات ایران و شوروی سال ۱۹۲۷ پیش بینی شده محسوب نخواهد شد . و همچنین بابت این اراضی به عنوان حق الارض و یا مال الاجاره چیزی مطالبه نمی شود . و نیز بابت حق الشرکه که دولت شوروی زیاده تر از دولت شاهنشاهی دریافت نموده قرض محسوب نخواهد شد .

۶ - برای مدت سه سال یعنی تا اول اکتبر ۱۹۳۷ مشاغل رئیس کل محاسبات و رئیس قسمت بهره برداری و رئیس ناحیه ۲ حسن کیاده برای طرف شوروی و مشاغل معاونین آنها برای طرف ایرانی تثبیت می گردد . مشاغل رئیس قسمت ملزومات و تدارکات و رئیس ناحیه یک پهلوی آستارا و رئیس ناحیه ۳ مشهدسر - گرگان برای طرف ایرانی به طور دائم و مشاغل معاونین آنها برای طرف شوروی برای مدت سه سال یعنی تا اول اکتبر ۱۹۳۷ تثبیت می گردد .

تبصره - تصدی شغل معاونت مدیر عامل و شغل ریاست ناحیه یک را که برای طرف ایرانی تثبیت شده است توأماً یک نفر عهده دار خواهد شد .

۷ - مفهوم ماده ۱۶ قرارداد شیلات مورخ ۱۹۳۷ به قرار ذیل می باشد :

دولت شاهنشاهی ایران و دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی مطلقاً و متقابلاً (ماهی ایران^۱) را از کلیه حقوق و هر گونه عوارضی که از محصول و ملزومات و کشتیها در موقع ورود و خروج و کاپوتاژ اخذ می شود و همچنین از هر گونه حقوق و عوارض دیگری که وضع شده و یا ممکن است در آتی در خاک ایران و اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی وضع بشود به استثنای عوارض بلدی معاف می دارند .

تبصره ۱ - این تغییر ماده ۱۶ قرارداد شیلات ایران و شوروی سنه ۱۹۲۷ از تاریخ اول اکتبر ۱۹۳۴ به موقع اجرا گذاشته می شود .

تبصره ۲ - حقوق گمرکی که بر خلاف ماده ۱۶ قرارداد شیلات ایران و شوروی سنه ۱۹۲۷ تا این تاریخ اشتباها از ماهی ایران اخذ شده باید از اول اکتبر ۱۹۲۷ به ماهی ایران مسترد شود .

۸ - واگذاری قطعات اراضی در سواحل بحر خزر لازمه برای احداث ساختمانهای بهره برداری و ساختمانهای فرعی آنها از طرف دولت شاهنشاهی در حدود امتیاز بر طبق مواد ۲ و ۱۷ قرارداد در ظرف سه ماه از تاریخ کتبی هیئت مدیره ماهی ایران در این خصوص انجام پذیرد ضمناً کلیه قطعاتی که متعلق به دولت شاهنشاهی می باشد و مجاناً به ماهی ایران واگذار می شوند و از قطعات مزبور تا پایان اعتبار قرارداد شیلات از اول اکتبر ۱۹۲۷ مال الاجاره و هیچگونه عوارض دیگر اخذ نخواهد شد . حق استفاده از قطعاتی که متعلق به مالکین خصوصی باشد بر طبق تراضی بین الاثنین بین ماهی ایران و مالکین باید از طرف ماهی ایران پرداخته شود .

قطعاتی که متعلق به دولت شاهنشاهی ایران هستند و مجاناً به ماهی ایران واگذار می شوند در پروتکل مورخه ۱۵ دیماه ۱۳۱۳ (نمره ۱۴۳) هیئت مدیره کمپانی شرح داده شده است .

۹ - پروتکل حاضر بلافاصله پس از امضاء دارای اعتبار می شود .

۱۰ - این پروتکل در دوشنبه هر کدام به زبانهای فارسی و روسی تنظیم و در دو متن فارسی و روسی مطابقت دارند .

ع. سهیلی پاستوخوف
تهران ۱۵ دیماه ۱۳۱۳^۲

پروتکل

جناب آقای اعلم وزیر امور خارجه به سمت نماینده دولت شاهنشاهی ایران از یک طرف و، م. ی. فیلی منوف سفیر کبیر اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی در ایران به سمت نماینده دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی در ایران از طرف دیگر این پروتکل را امضاء نمودند بر اینکه به موجب ماده ۶ پروتکل مورخه ۱۴ دیماه ۱۳۱۳ که از طرف نمایندگان دولت شاهنشاهی ایران و دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی امضاء شده بود مشاغل ریاست و معاونت آنها در بعضی شعبه های کمپانی شیلات ایران و شوروی « ماهی ایران » برای مدت سه سال معین شده بود نظر باینکه مدت مزبور در تاریخ ۸ مهر ماه ۱۳۱۶ منقضی گردیده است لذا تقسیم مشاغل نامبرده به شرح ذیل مقرر می گردد از ۸ مهر ۱۳۱۸ تا ۸ مهر ۱۳۲۱ مشاغل ذیل برای طرف شوروی معین میشود .

۱ - ریاست شعبه بهره برداری

۲ - ریاست حسابداری

۳ - معاونت شعبه تجارتی

۴ - معاونت ناحیه یک پهلوی و آستارا

۵ - معاونت ناحیه دو حسن کیاده

۶ - معاونت ناحیه ۳ بابلسر گرگان

از هشت مهرماه ۱۳۱۸ تا ۸ مهرماه ۱۳۲۱ مشاغل ذیل برای طرف ایرانی معین می شود .

۱ - معاونت شعبه بهره برداری

۲ - ریاست ناحیه ۲ (بابلسر و گرگان)

۳ - ریاست ناحیه دو (حسن کیاده)

برای همیشه جهت طرف ایرانی مقرر می گردد . این پروتکل در دو نسخه هر یک به زبانهای فارسی و روسی تدوین گردیده و هر دو متن دارای اعتبار می باشد .

به تاریخ ۱۱ آذر ۱۳۱۸ تهران .^۴

ب - دیدگاه های مطرح شده در مجلس شورای ملی راجع به قرارداد

مجلس شورای ملی در جلسه ۱۵۹ مورخه یکشنبه ۳۰ مهر ماه ۱۳۰۶ ش به ریاست حسین پیرنیا لوایح قراردادهای شیلات و گمرکی را مورد بررسی و تصویب قرار داد. نمایندگان مجلس نظرات و پیشنهادات خود را در خصوص شیلات چنین مطرح نمودند :

« رئیس - قرارداد شیلات مطرح است در کلیات مخالفی دارد (وکلاء خیر) رأی گرفته میشود بشور در مواد رأی گرفته تصویب شد .

رئیس - در ماده اول اعتراضی نرسیده است - در ماده دوم آقای بامداد اعتراضی دارند .

بامداد - بنده در تمام این قراردادها^۵ موافقم و رأی میدهم برای توضیح چیزی که بنظرم رسیده یک فقره اصلاح در ماده دوم است و آن تبدیل کلمه (خط دخول) به کلمه مصب است اگر هیئت دولت قبول کند بسیار خوب و الا مسترد میدارم - قسمت دیگر هم اعتراضم اینست چون دولت ما درست اقدام نمیکردند لیانازوفها خیلی / ناخوانا / میکردند بنده عرض کردم بعد از جمله (به برادران لیانازوفها واگذار شده بود) نوشته شود (بر طبق نقشه منضمه باین امتیاز) که از روی اصول منظمی باشد .

وزیر معارف - در قسمت اصلاح اول تصور میکنم مقصود مصب نباشد زیرا منظور خط اتصال رودخانه ها است بدریا و در قسمت دوم اعتراضشان هم البته دولت بر طبق نقشه این اقدام را خواهد کرد و نظریه ایشان تأمین شده است .

بامداد - بنابراین مسترد میدارم

رئیس - در ماده سوم اعتراضی نرسیده است (وکلاء - خیر) در ماده چهارم آقای بامداد اعتراضی داشته اند که تبصره ذیل اضافه شود

(تبصره - بعد از انقضای مدت این امتیاز سهم غیر منقول طرف جماهیر شوروی مطابق قیمت عادلانه بدولت برگذار خواهد شد)

بامداد - بنده نظرم این است که این تبصره اضافه شود زیرا وقتی عواید بالسویه تقسیم می شود اموال غیر منقول باقی می ماند که باید تکلیفش معلوم شود باید نوعی باشد که کمپانی بگوید یا باید واگذار کنید یا پولش را نگیرید - در اینجا منظور این است که کمپانی مکلف باشد اموال غیر منقول را بقیمت عادلانه بدولت ایران واگذار کند .

شیروانی مخبر کمیسیون - این تذکر در کمیسیون داده شد و از طرف دولت هم توضیح داده شده و تصور می رود با تعهدی که شده اموال غیر منقول را واگذار کند . بهر حال دولت تعهد کرد که این مذاکره را با طرف مقابل بکند و چون نظر طرف مقابل هم دوستی است یقیناً قبول خواهند کرد

بامداد - بنابراین در صورتی که نظر بنده تأمین است مسترد میدارم

رئیس - دیگر اعتراضی نیست مگر در ماده ۱۱ که آقای مدرس پیشنهاد کرده اند کلمه تبعه ایران تبدیل شود به اتباع سکنه ایران

مدرس - پیشنهاد اصلاحی که داده ام فقط نظرم این بود که نمی خواهم فرق بین ایرانیان بگذارم . یکعهده ایرانیانی هستند که در بلاد قفقاز هستند اگر آمدند و سکنی در ایران کردند و مزدشان هم در ایران خرج بشود خوب است ولی اگر آن ایرانی ها بیایند و در اینجا پول بگیرند و بروند در قفقاز خرج کنند بنده مخالفم این بود که بنده این قید را اینجا لازم میدانم که نوشته شود اتباع سکنه ایران .

وزیر معارف - نظریه آقای مدرس صحیح است ولی بدو جهت نمیشود پذیرفت اولاً تبعه ایران وقتی مسلم شد تبعیت او در هر جا که باشد باید او را پذیرفت و نمیشود اتباع ایران را که در خارج هستند آنها را از این حق محروم داشت ولی این نظریه اساساً در مراسله منضمه نمره ۳ تأمین گردیده است و بعلاوه این نظریه که اتباع ایران اگر در جای دیگر هستند و میایند در ایران بهتر است که در خود ایران سکنی داشته باشد این را میتوان نظامنامه هائیکه نوشته میشود اصلاح و قید گردد

شیروانی - بنده بفرمایشات آقای وزیر اضافه میکنم که هم در قرارداد تأمینیه ماده هست که کلیه مستخدمین باید کاملاً تابع مقررات هیئت وزراء ایران باشند بنابراین اگر مسترد دارند یقین دارم نظریه شان تأمین گردیده است

مدرس - استرداد میکنم.

رئیس - دیگر اعتراضی نیست تا ماده هفدهم که آقای بامداد پیشنهاد کرده اند که قبل از کلمه مجانا اضافه شود (در مدت امتیاز)

بامداد - بنده مقصودم فقط توضیح این قسمت است که ابنیه مؤسسات بعد از امتیاز در دست آنها نماند اگر این نظر تأمین شود مسترد میدارم

وزیر معارف - نظریه ایشان تأمین گردیده است زیرا در ماده دیگر تصریح شده است

رئیس - دیگر در مواد اعتراضی نیست مگر در صورت مجلس نمره ۳ که آقا سید یعقوب و آقای کازرونی پیشنهاد نموده اند اضافه شود (اگر ثابت شود که قسمتی از دارائی و اثاثیه منقول و غیر منقول مارتین لیانازوف تابع ایران انتقال یافته باید رضایت آنها جلب شود)

آقا سید یعقوب توضیح داد یک حقوقی اتباع ایران نسبت بمارتین لیانازوف دارند در اینجا خود دولت میدانند نظر ما هم موافق است ولی بقدر امکان باید حقوق اتباع ایران را حفظ نماییم در مراسله هم که مبادله شده است کاملاً روشن نشده است بنده میخواهم فقط آقای رئیس الوزراء یا مخبر توضیح بدهند که حقوق اتباع ایران در این قسمت از بین نخواهد رفت

شیروانی - این موضوع در کمیسیون کاملاً مذاکره شده خلاصه قضیه این است که مارتین لیانازوف دارائی خودش را برگذار کرده این چیز طبیعی است که آنچه دارائی داشته البته منتقل میشود فقط موضوع این است که اگر مارتین لیانازوف دعاوی داشته باشد به هیچوجه مربوط باین شرکت نخواهد بود و بنده اطلاع دارم یک دعاوی و قروضی لیانازفها بمردم دارند البته پس از ثبوت و صدور حکم محکمه لیانازفها باید دعاوی خود را محترم بشمرند اگر ممکن بود بنده بپذیرم قبول میکردم ولی نظریه آقایان در ضمن صورت مجلس و مراسلات تأمین گردیده است

وزیر معارف - دعاوی مزبور بر حسب مراسله رسمی که کمیسر ملی به وزارت خارجه ایران نوشته است تصور میکنم نظریه آقایان تأمین شده باشد مراسله این است که دولت اتحاد شوروی رضایت میدهد که دعاوی ثابت تابع ایران را نسبت به مارتین لیانازوف و دعوی که با مردم دارد دولت شوروی با نظر مساعد آن را تلقی نماید و این کاملاً مشخص میدارد که دولت روسیه بدعاوی آنها مساعدت خواهد کرد

آقا سید یعقوب - نظر بنده فقط این بود که دعاوی مردم از لیانازفها از بین نرود - این نظر باید تأمین شود

رئیس - بالاخره چه میکنید (آقا سید یعقوب - چاره نیست جز این که مسترد دارم)

کازرونی اظهار داشت - نظر بنده فقط این است که مطالباتی اگر مردم دارند از بین نرود

شیروانی - بالاخره نظر هم همین است و آقای رئیس الوزراء قبول کردند که تذکر بدهم و در مراسله هم این قید شده است بنابراین جای نگرانی نیست

کازرونی مسترد میدارم

رئیس - شور در کلیات است آقای تقی زاده مخالفند بفرمایید

تقی زاده - بنده باید یک دفعه دیگر تکرار کنم که هیچ نظری جز واضح نبودن عبارت نیست لهذا باید عرض کنم که باین ترتیبی که این قرارداد ها بمجلس آمد و حل و قطع نشده خلاف مصلحت مملکت بوده است و این کار گذشته از اینکه باید زیاد در آن دقت و مطالعه بشود نشده تمام عبارات آن واضح و متن فرانسه را هم ضمیمه داشته باشد و چندین چیز است در این لایحه که بنده نمی فهمم و مطلب آن واضح نیست یکی از آقایان اعتراضی داده بود که بماده چهارم تبصره اضافه شود مبنی بر اینکه بعد از انقضای مدت این امتیاز اموال غیر منقول بدولت و واگذار شود و گفته شد دولت وعده کرده است که این قضیه را با اولیای دولت شوروی مذاکره و خاتمه دهد حالا عقیده بنده این است که عجله نکنیم حال که دولت شوروی موافقت دارد بگذاریم این موضوع را هم تحت مراسله بنویسد بعد در جلسه دیگر ما رأی بدهیم زیرا این یک قضیه خیلی مهمی است و حتی بر قانون اساسی هم تفوق دارد و این موضوع تأسیسات خارجی ها در ایران و تملک آنها خوب نیست ما باتباع خارجه ملک نمیفروختیم حتی در معاهده ترکمان جای هم سعی کردیم که املاک بخارجی واگذار نشود در این ماده این قضیه تصریح شده است مقصود انبیه لیانازها هم نیست اراضی هم بانها داده خواهد شد و ممکن است عماراتی تأسیس کنند که کم کم یک قسمت بزرگ انبیه آنها بشود چون عجله نداریم و دولت هم امیدواری میدهد که این قضیه را حل کند ما نباید یکی از مهمترین کارهای اساسی خود را زمین بگذاریم و تا چند سال دیگر مقدار زیادی اموال دست خارجیها باقی بماند

در ماده ششم و هفتم ما اجازه قرض هم بدولت میدهیم قرض ایران بخارجه قبل از جنگ بین المللی فقط قرضی بود که بدولت روسیه سابق داشت آن هم در نتیجه دوستی دولت شوروی کنونی بر طبق معاهده ۱۹۲۱ بخشیده شد و دیگر زیر بار قرض نرفتم و خوشوقتیم از اینکه دیگر مملکت قرض ندارد و جمع و خرج خود را طوری نگاهداشته که محتاج بقرض نشده حالا در این دو ماده نوشته شده در صورتیکه دولت ایران حصه خودش را نپردازد دولت شوروی تأدیه خواهد نمود و یک جمله هم در آخر ماده ۷ است که میگوید اگر دولت روسیه پرداخته باشد حق نخواهد داشت از عایدات کمپانی بیش از آنچه در ماده ۹ این قرارداد ذکر شده یعنی پنجاه درصد دریافت دارد و این قسمت خیلی مهم است -

در ماده ده اشکال مهمی است که میگوید تمام مقررات بعهد هیئت مدیره کمپانی خواهد بود این هیئت مرکب از سه نفر ایرانی و سه نفر از اتباع دولت شوروی خواهد بود در هر امر مهمی که به نفع هر طرف باشد

میتوانند بگذرانند زیرا با یک رأی کم و زیاد اکثریت حاصل میشود و این مطابق صلاح نیست در ماده ۱۱ گفته شده است تمام مستخدمین کمپانی باید مطابق دستورالعمل مصوب از طرف هیئت مدیره کمپانی رفتار نمایند در صورتیکه ذکر این جمله هم خوب نیست و باید نوشته شود تمام مستخدمین کمپانی مطاع قوانین ایران باشند و باید این مسئله صریحا قید شود

یک چیزی در مراسله نمره ۳ شیلات بنظرم رسید که یک قسمتش صحیح نیست و قسمت دیگرش غیر مفهوم است در این جا میگوید هر نوع خیانت و تحریکات در میان سکنه بشود ممنوع و در صورت تخلف بمجازاتهائی که از طرف محاکم ایران معین شود حتی انفصال از شغل خود محکوم خواهد شد این کلمه حتی یعنی آخر این جمله میرساند که اگر هر نوع اقداماتی بکنند آخرین مجازات آنها انفصال از خدمت است و این مثل این است که از طرف رئیس مجلس اخطار نظامنامه بشود در دفعه دوم با قید در صورت مجلس و این قبیل کارها بنابراین این جمله قدری ابهام دارد در قسمت آخر این مراسله میگوید اگر مستخدمین کمپانی بر خلاف مقررات ایران رفتار کنند و محکوم شدند مسئولیت آن متوجه ایران نخواهد بود این عبارت هم بعقیده بنده مفهوم اصلی خود را نمی رساند ما باید متوجه شویم این لایحه را که تصویب میکنیم بدانیم که تصویب ما تصویب اساسی این مملکت است این تصویب بطور قطع و استیناف ناپذیر مورد قبول واقع می شود لہذا در این قضیه بین المللی که دوطرف دارد یک طرف آن متوجه خود ماست

نباید اینقدر عجله کنیم بگذارید نظامنامه هم رعایت شود نباید امور بین المللی را اینطور رأی داد - مخصوصا در قسمت ار اضی غیر منقول بگذارید دولت مذاکره کند و نوشته بگیرد بعد ما رأی بدهیم چونکه دولت امیدواری قوی دارد که آنها اعتراضی ندارند

شیروانی مخبر کمیسیون - شیروانی مخبر کمیسیون - ایشان اشاره فرمودند به اینکه جریان معمولی خود را طی نکرده و بر خلاف مصلحت مملکت است البته از کمیسیون بودجه اسم بردند ولی تصدیق میکنند که اعضاء کمیسیون بودجه از نقطه نظر اطلاع و از اینکه در کمیسیونهای خارجه و فواید عامه هم بوده اند از اعضاء کمیسیونهای مزبوره کمتر بی بهره نیستند و این نکته را هم باید مورد توجه داشته باشند که امور مهمه همیشه مرهون دقت خودش است وضعیاتی که در خارج دیده میشود البته مجلس هم باید طوری اقدام نماید که هم مصالح داخلی تشخیص داده شده و هم امنیت مملکت محفوظ ماند و هم مصالح بین المللی رعایت شود آقایانی که علاقمند در تسریع در کار هستند تصدیق میکنند هر ساعت این قراردادهای زودتر تصویب شود به نفع مملکت خواهد بود و تأثیرات کاملی از نقطه نظر رفاهیت مردم و آرامش خواهد داشت (صحیح است) بنابراین نرفتن این لایحه بکمیسیون فواید عامه و خارجه این قدر ها موثر نیست و ما بر خلاف مصالح هم تشخیص نمیدهیم زیرا جریان قانونی و نظامنامه آن طی شده است

اما ایرادی که راجع به اراضی و اموال غیر منقول فرمودند این ایراد به خود آقای رئیس الوزراء در کمیسیون شد و ایشان تعهد کردند که اصلاح کنند و بالاخره تعهدات ایشان را که مورد اطمینان ما هستند باید محترم شمرد و ما آن تعهد را جزو قانون می‌شماریم (صحیح است) بعلاوه این اموال منقول و غیر منقول که امروزه ما می‌خواهیم بگیریم در تصرف آنها بود و بر طبق این لایحه در تصرف ما قرار می‌گیرد اینکه اشاره کردند بمعاهده ترکمان جای که در آن معاهده هم حق تملک بخارجی ندادیم بلکه در عوض آنجا کاپیتولاسیون و حق قضاوت قسولات برقرار گردید که صد مرتبه ننگین تر و بدتر بود امروز اتباع روس و انگلیس و فرانسه و غیره در برابر میز محاکمه بالتساوی محاکمه میشوند و بنده آنقدرها این قضیه را در برابر آن مشکل نمیدانم - فرمودند در ماده ۶ نوشته شده قرض گرفته شود و این کار خوبی نیست بلکه در صورتی که قرض برای مصارف بی‌ربطی گرفته شود البته بد است ولی اگر قرض برای اصلاحات و توسعه اقتصادی گرفته شود بسیار خوب خواهد بود ما اگر قرض بکنیم و چاه نفت دایر کنیم و از عایدات آن در همان سال بتوانیم قرض خود را بپردازیم بد است؟ - بنده این قبیل قرضها را کاملاً مصالح میدانم بعلاوه ما نخواستیم ایم یک مبلغ هنگفتی قرض بگیریم اساساً سه ملیون سرمایه این شرکت خواهد بود که یک ملیون و نیم آن را دولت ایران می‌پردازد و تمام اموال منقول و غیر منقول و عواید گذشته را جزو سرمایه ایران محسوب خواهند کرد این ها تمام تسهیلاتی است که فراهم شده حتی کلیه عایداتی که در این مدت حاصل شده و از دست رفته بود آنرا هم حساب میکنند و جزو این سرمایه خواهد شد و شاید یک کرور بیشتر سرمایه کسر نماند بنابراین بنده نمیدانم دولت چه قرضی میکند کمپانی باین شکل سرمایه خود را تکمیل میکند قسمت دیگر نظریات ایشان راجع به اختلاف هیئت مدیره بود این هیئت مدیره شش نفری که قبلاً اساسنامه برای خود ترتیب خواهند داد تحت مقررات جاریه ایران هستند و اگر ملاحظه فرمایند در جای دیگر این لایحه نوشته شده است تابع قوانین ما هستند

در اینجا فرمودند مجازاتی که برای یک عضو کمپانی معلوم شده کم است انفصال از خدمت کافی نیست ممکن است آقای تقی زاده پیشنهاد کنند دم توپش گذاشت بعلاوه مثل اشخاص عادی می‌رود عدلیه و بر طبق قانون مجازات در حق متخلفین حکم صادر میشود. در خاتمه از سنگینی تعهدات و اینکه باید در آن خیلی دقت کرد صحبت کردند ما آنطور که ایشان سنگین تصور کرده اند نمی‌بینم بلکه عهدنامه پریروز را یک ستاره افتخاری در پیشانی دوره ششم می‌دانیم از آن که بگذریم در این مسائل هم که اصول تجارتی است حاضر شده اند متساویا شرکت بکنند

یک نکته را هم عرض کنم و آن راجع به مقاولات و تعهدات ما با جامعه ملل است که آقای تقی زاده در جلسه پریروز مثل اینکه عقد ازدواج می‌خواهند بکنند اقرار از مجلس گرفتند نه یکمرتبه بلکه چندین دفعه تکرار

کردند که باید آن تعهدات را محترم شمرد خود ایشان باید تصدیق کنند که عهود و قراردادی برای مملکت نافع است که پشت سر آن سرنیزه باشد و خوشبختانه هست (صحیح است)

اظهار شد مذاکرات کافی است

آقا سید یعقوب - راجع به اراضی آقای رئیس الوزراء توضیح ندادند

رئیس الوزراء - بنده یکمرتبه گفته ام حالا هم عرض میکنم که این نظریه راجع باراضی تأمین گردیده و موافقت کامل حاصل است

دکتر مصدق - بنده اجازه میخواهم

رئیس - مذاکره کافی شده است

ماده واحده راجع بشیلات بطریق ذیل قرائت گردید .

ماده واحده - مجلس شورای ملی لایحه شیلات را که دارای بیست و یک ماده و پنج صورت مجلس و پنج مراسله میباشد و در تاریخ ۸ مهرماه ۱۳۰۶ (اول اکتبر ۱۹۲۷) بین نمایندگان ایران و اتحاد جماهیر شوروی

سوسیالیستی امضاء شده است تصویب و اجازه مبادله صحه شده نسخه آنها را بدولت میدهد

وزیر معارف اصلاح کلمه نسخه را به نسخ پیشنهاد و مخبر کمیسیون هم موافقت کردند

بقیام و قعود نسبت به لایحه فوق رأی گذشته تصویب و تنفس داده شد .

بعد از تنفس مجلس ظهر مجددا انعقاد یافت

رئیس - آقای حاج آقا رضا رفیع پیشنهاد کردند که چون لایحه شیلات لایحه مخارج است با ورقه رأی گرفته شود

نسبت به ماده واحده فوق با ورقه رأی گرفته شده از ۸۹ نفر عده حضار لایحه شیلات باکثرت ۷۹ ورقه سفید

تصویب گردید (ممتحنین آقایان - دکتر مصدق - مدرس - معتمد التولیه - حاج آقا حسین زنجانی - میرزا

ابراهیم آشتیانی - شیخ بیات - معظمی - آقازاده خراسانی ساکسبان بودند)^۶

ج - موادی از قرارداد که بر خلاف منافع ملی ایران بود

نخستین بار میلسپو « رئیس کل مالیه » در سال ۱۳۰۳ ش / ۱۹۲۴ م قرارداد شیلات را از جنبه های حقوقی ،

اقتصادی و سیاسی مورد نقد و بررسی قرارداد . این قرارداد - با توجه به یادداشت میلسپو - همان قراردادی بود

که مفاد آن در سال ۱۳۰۳ ش / ۱۹۲۴ م تنظیم گردیده و در اواخر سال ۱۳۰۴ ش / ۱۹۲۶ م به مجلس برده شد و

در نتیجه ی مخالفت نمایندگان به تصویب نرسید . یادداشت میلسپو به طور کامل در فصل سوم بخش دوم

کتاب آمده است. موادی از قرارداد که بر خلاف منافع ملی ایران بود به طور خلاصه و به شرح ذیل تبیین می گردد:

۱ - ماده ی چهارم خاطره ی دخالتهای روسیه ی تزاری در امور داخلی ایران را زنده می کرد. طبق این ماده ایران حق نداشت امتیاز شیلات شمال را پس از انقضای قرارداد در بیست و پنج سال بعد، « به ممالک ثالث و اتباع آنها » بدهد. این ماده دخالتی آشکار در امور داخلی ایران بود. تعهد ایران در این خصوص از دو جهت برای دولت شوروی مهم بود. یکی از جنبه امنیتی بود که روس ها همیشه از حضور اتباع بیگانه به ویژه اتباع دول رقیب در نزدیکی مرزهای خود نگران می شدند. آن ها به طور سنتی مناطق شمال ایران را منطقه ی نفوذ خود می دانستند. اگر در سال های نخست انقلاب از قراردادهای طالمانه و توسعه طلبانه ای چون قرارداد ۱۹۰۷ روسیه و انگلستان ابراز انزجار می کردند، طولی نکشید که آنها بار دیگر در ایران برای حفظ منافع اقتصادی و سیاسی و همچنین ملاحظات نظامی به رقابت با انگلستان و سپس آمریکا پرداختند. مشاجرات ایران و شوروی بر سر نفت شمال و اصرار شوروی مبنی بر عدم واگذاری این امتیاز به دیگر کشورها نمونه ای از آن است. از لحاظ تاریخی و از دیرباز و به طور سنتی ایالات شمال ایران از نظر اقتصادی و به روسیه وابسته بود. پتروفسکی سفیر شوروی در تهران به سال ۱۹۳۱م / ۱۳۱۰ ش در این خصوص گفته بود: « ایران در حقیقت فقط از بخشهای شمالی تشکیل شده است. و این قسمت کاملاً متکی به روسیه است تمام تولیدات استانهای شمالی، که باید صادر شوند، فقط می توانند به بازار روسیه فرستاده شوند. اگر ما روسها خرید خود را متوقف کنیم، ایران در عرض یک ماه ورشکست می شود. »^۷

روس ها که از وابستگی ایالات شمالی خصوصاً ایالات خزری ایران به روسیه در زمینه صادرات و واردات آگاه بودند و می دانستند که ایران به دلایل مختلفی از جمله نداشتن متخصص کافی، وسایل و امکانات صید و صیادی، حمل و نقل و بازار مصرف قادر به بهره برداری مستقل از شیلات خزری نیست، با ایجاد ممنوعیت در استفاده از متخصصین خارجی و اجاره دادن آن، تلاش می نمودند تا ضمن حفظ سایر وابستگیها به عنوان ابزاری اقتصادی و سیاسی همچنان شیلات را نیز در انحصار خود نگهداشته و از بهره برداری مستقل ایران ممانعت به عمل آورند.

۲ - مواد ششم و هفتم که در آن پیش بینی شده بود که اگر ایران نتوانسته سهم خود را از سرمایه ی شرکت به طور کافی پردازد، مبالغ باقیمانده را پس از اخطاری، اتحاد جماهیر شوروی می پردازد و ایران « از تاریخ تأدیه سالی صدی هشت فرع برای مبلغ تأدیه شده خواهد پرداخت. »، یاد آور قروض دوران قاجار به روسیه ی تزاری بود که در مجلس چنانکه آمد مورد اعتراض تقی زاده قرار گرفت. در دوران تزاری قروض ایران به روسیه، ابزاری برای دخالت آن کشور و اخلال در امور اقتصادی و سیاسی ایران بود.

۳- بر اساس ماده ی نهم سهم دو کشور از عایدات خالص کمپانی به طور مساوی پنجاه درصد بود. در این ماده واحد پولی برای پرداخت سهم ایران مشخص نگردید. این موضوع بعدها سبب پرداخت آن به منات گردید که از نظر اقتصادی برای ایران مقرون به صرفه نبود.

۴- ماده ی سیزدهم قرارداد که در خصوص بهره برداری غیر قانونی دولت شوروی از شیلات شمال ایران در طی سنوات قبل از قرارداد بود، حقوق و منافع تأدیه نشده ایران را به طور کامل تأمین نمی نمود. مبدأ بهره برداری دولت شوروی سال ۱۹۲۳ م / ۱۳۰۲ ش در نظر گرفته شد. حال آن که از سال ۱۲۹۹ ش / ۱۹۲۱ م با ورود نیروهای نظامی شوروی به انزلی و گیلان بهره برداری از محصولات شیلات این منطقه و سپس تمام سواحل جنوبی دریای خزر آغاز گردید، که با زور و قوه ی قهریه بدون پرداخت عوارض گمرکی به روسیه صادر می نمودند. در این ماده منافع ایران از این بهره برداری سالیانه فقط پنجاه هزار تومان محاسبه گردید « درعوض دولت ایران محصولات صادره از شیلات و واردات صیادی به شیلات را در این مدت از حقوق تأدیه نشده گمرکی و سایر عوارضات معاف » نمود.

میلسپو در یادداشت خود بر قرارداد پیشنهادی شیلات که به طور کامل در بخش قبلی آمد، مطالبات ایران در این فقره را بالغ بر ۴۹۱۱۶۵ تومان محاسبه نمود. محاسبات انجام شده توسط میلسپو تا سال ۱۳۰۳ ش / ۱۹۲۴ م را در بر می گرفته و اگر مبالغ بدهی را از این تاریخ به بعد تا تاریخ امضاء و تصویب نهایی قرارداد یعنی سال ۱۳۰۶ ش / ۱۹۲۷ م نیز منظور نماییم که خود دولت شوروی هم به بهره برداری از شیلات در این سالها^۱ اذعان دارد، مبالغ هنگفتی را نشان خواهد داد. چون آمار و ارقام دقیقی راجع به این سال ها در دست نیست نمی توان آن را دقیقاً روشن نمود ولی می توان گفت بسیار بیش از ارقامی خواهد شد که میلسپو آورده است و چندین برابر دویست و پنجاه هزار تومانی است که دولت شوروی حاضر به پرداختش شده بود. به علاوه اینکه طبق این ماده حقوق تأدیه نشده گمرکی محصولات صادره شیلات و ادوات صیادی وارده نادیده گرفته شد، بنابراین مبالغی را که روس ها طبق قرارداد، حاضر به پرداختش شده بودند در مقابل زیانی که بدولت ایران وارد آمده بود بسیار ناچیز بود.

۵- یکی دیگر از اشتباهاتی در انعقاد قرارداد صورت گرفت، این بود که تمام محصولات صادره از کمپانی بر طبق ماده ی شانزدهم این قرارداد از حقوق و عوارض گمرکی معاف شده بودند این معافیت اسباب و آلات صیادی را نیز در بر می گرفت. اگر چه این ماده مشمول کشور شوروی هم می شد ولی چون عموم خریداران محصولات شیلات کمپانیهای روسی بودند و بسیاری از آنها محصولات را در بنادر ایران تحویل می گرفتند. بنابراین معافیت محصولات شیلات در شوروی از عوارض گمرکی تنها به نفع خریداران می شد و با وجودی که مخارج عوارض گمرکی به حساب کمپانی بوده که ایران نصف سهم آن را به عهده داشت ولی

نصف دیگر آن بایستی از جیب شوروی ها پرداخت می شد . بنابراین با این ماده ایران منافع هنگفتی درآمد را از دست می داد .^۹

قرارداد شیلات با همه ی اشکالات و ویژگیهایی که داشت ، تصویب شده وبه اجرا درآمد . این که قرارداد مذکور چگونه اجراشد ؟ آیا روس ها طبق قرارداد عمل کردند ؟ با انعقاد و اجرای قرارداد فوق و تشکیل شرکت مختلط منافع کدام کشور تأمین گردید ؟ ایران یا شوروی ؟ موضوعاتی است که با توجه به عملکرد بیست و پنج ساله کمپانی ، تلاش می گردد در فصلی دیگر تا حدودی به این سئوالات پاسخ داده شود .

فصل دوم: بررسی عملکرد بیست و پنج ساله ی شرکت مختلط شیلات

میلسپو رئیس کل مالیه ی ایران در سال ۱۳۰۳ ش/ ۱۹۲۴ م چنین پیش بینی کرده بود که: «تحت کنترل روسیه، کمپانی مختلط ماهی و خاویار را یا مستقیماً بداره ارزاق دولت ساویت و یا یک شرکت روس که برای همین مقصود تأسیس میشود خواهد فروخت. ممکن است به میل خود قیمت را طوری تعیین نمایند که منافع فروش تجارتی بداره ارزاق روسیه یا شرکت روس عاید گرداند نه به کمپانی مخلوطی که بموجب این قرارداد تأسیس میشود. باین طریق دولت روس میتواند ترتیبی فراهم آورد که منافع خالص کمپانی مختلط بسیار جزئی و عوائد حاصله از خرید و فروش ماهی و خاویار در روسیه خیلی زیاد باشد.....»^{۱۰}

با نگاهی به عملکرد روسها در طی مدت بیست و پنج سالی که طبق قرارداد در بهره برداری از شیلات خزری ایران حضور داشتند، روشن خواهد شد که پیش بینی میلسپو صد در صد درست بوده است.

بر اساس تبصره ماده ۹ قرارداد شیلات «کمپانی مکلف است محصولات شیلات را به بهترین قیمت در بازارهای ایران و اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی و بازارهای خارجه با در نظر گرفتن اینکه قیمت کدام یک از بازارهای مذکوره مرجح خواهد بود بفروش برساند» ولی به طور کلی دولت شوروی و طرف روسی هیئت مدیره کمپانی شیلات مانع از اجرای صحیح این ماده شدند. بدین ترتیب که در طی این مدت بیست و پنج سال، تمامی محصولات شیلات را فقط اداره ارزاق دولت شوروی و شعبات آن چون گلاوریا یا گلاورب اسبیت و شعبات دیگر می خریدند و آن را به روسیه یا کشورهای اروپایی صادر می کردند و آن را به ده ها برابر قیمتی که از کمپانی خریداری کرده اند می فروختند.^{۱۱}

در سال ۱۳۰۸ ش / ۱۹۲۹ م - یعنی دو سال پس از اجرای قرارداد - دولت ایران تصمیم گرفت که بوسیله سفارتخانه ها مظنه قیمت محصولات شیلات سواحل جنوبی بحر خزر را در اروپا و آمریکا به دست آورد و در نتیجه بازارهای جدیدی غیر از بازار شوروی برای محصولات شیلات کمپانی فراهم آورد. وزارت فلاح و تجارت و فواید عامه نامه ای بدین مضمون به سفارتخانه های ایران در فرانسه، آلمان، انگلیس، لهستان، ایتالیا، آمریکا و بلژیک ارسال نمود:

متحد المضمون به سفارتخانه های دولت علیه ایران در (۱) فرانسه (۲) آلمان (۳) انگلیس (۴) لهستان

(۵) ایتالیا (۶) آمریکا (۷) بلژیک

آقای وزیر مختار محترم دولت علیه ایران در

چنانچه مسبق هستید بموجب قرارداد مورخه اول اکتوبر ۱۹۲۷ مصوبه مجلس دارالشورای ملی استفاده از شیلات سواحل جنوبی بحر خزر ایران برای مدت ۲۵ سال بشرکت مختلط تجارتی و صنعتی که دولت علیه ایران و دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی تشکیل میدهند واگذار شده که باسم کمپانی مختلط شیلات

ایران و شوروی - ماهی ایران - (پرس ریا) موسوم گردیده است . و مرکز آن در طهران میباشد . طرفین ایران و شوروی هر کدام در کمپانی مزبوره سهم مساوی یعنی پنجاه درصد را دارند و بعلاوه دولت ایران سالی هشتاد هزار تومان حق الامتياز و ۲۵ درصد از عایدات خالص کمپانی را دریافت میدارد .

چون کمپانی مکلف است محصولات شیلات را به بهترین قیمت در بازارهای ایران و اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی و سایر بازارهای خارجه با در نظر گرفتن اینکه قیمت کدام یک از بازارهای مذکوره مرجع خواهد بود بفروش برساند لهذا صورتی اطلاعات که از کمپانی شیلات فرستاده شده و حاکی انواع محصول و مقداریکه میتوانند در سال تهیه نمایند با مظنه قیمتی که در سال گذشته متاع خود را به یکی از کمپانیهای شوروی در بندر پهلوی فروخته است لفاً ارسال داشته و خواهش میشود که به عموم کمپانی و مؤسسات مربوطه مراجعه داده تا هر کدام که مایل به معامله باشند پیشنهادات خودشان را با تعیین قیمت و تعیین مقدار ارسال نمایند . ضمناً متذکر میشود که چون سال عمل کمپانی از اول اکتوبر شروع میشود هر کدام از موءسسات که مایل باشند بواسطه تنگی وقت بایستی پیشنهادات خودشان را بوسیله جنابعالی تلگرافاً اطلاع دهند . - وزیر فلاح و تجارت و فواید عامه ^{۱۲}

در ۲۷ مهر ۱۳۰۸ ش / ۱۹۲۹ م سفارت ایران در فرانسه در پاسخ به درخواست وزارت فلاح و چنن نوشت:

مورخه..... ماه..... ۱۳۰

ضمیمه.....

نمره « ۷۱۵ »

۲۷ مهر ۱۳۰۸

(اداره کل فلاح)

وزارت فلاح و تجارت و فواید عامه

اداره سفارت شاهنشاهی ایران

دایره در پاریس

نمره

محرمه

وزارت جلیله فلاح و تجارت و فواید عامه

مرقومه محترمه مورخه ۱۳۰۸/۵/۳۰ $\frac{۳۲۶۴}{۷۰۵۳}$ دایر بمحصولات شیلات سواحل جنوبی بحر خزر واصل گردید موافق دستور صادره تحقیقاتی در این خصوص بعمل آمد اینک راپرتی بسفارت رسید که سواد آنرا بفرانسه بانظام صورت مضنه قیمت فروش محصولات مزبوره از طرف نمایندگان تجارتی سویت در اروپا را برای استحضار آن وزارت جلیله لفاً ارسال میدارد صورت مزبور بزحمت بدست آمده و لازم است بکلی

محرمانه باشد. موافق تحقیقاتیکه شده است قیمت خاویار و بعضی از ماهیهای سواحل بحر خزر که در اینجا خریدار دارد در اروپا و امریکا خیلی بیشتر از مظنه قیمتی است که سال گذشته در بندر پهلوی فروخته اند اگر اشکالات حالیه موجود نبود و آزادی برای حمل مال التجاره از راه روسیه فراهم بود کمپانیهای مربوطه به قیمت بیشتری حاضر میشدند متاع مزبور را در بندر پهلوی اتباع نمایند ولی با ترتیب امروزه هیچکس حاضر نیست در بندر بحر خزر داخل معامله بشود البته اگر دولت شاهنشاهی میتوانستند محصولات مزبور را بمارسیل^۳ حمل فرمایند بقیمت خیلی بهتری خریدار پیدا میشد این محصولات را نمایندگان تجارتی سویت در اینجا بقیمت مندرجه لفاً بفروش میرسانند. حسین علاء

سواد مطابق اصل است

[امضاء]

[مهر] دفتر اداره کل فلاح

تبرستان
www.tabarestan.info

سفارت ایران در آلمان نیز گزارشی راجع به بازار خاویار ایران در آن کشور و عملکرد روسها در فروش محصولات شیلاتی ایران و پیشنهادهایی در این خصوص به وزارت خارجه ایران ارسال نمود: ^{۱۴}

وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه

سواد راپورت سفارت شاهنشاهی ایران برلن نمره ۱۷۶۰ مورخه ۲۴ دیماه ۱۳۰۸ که وزارت
اصل آن بنمره ثبت
اداره

شد

مقام منبع وزارت جلیله امور خارجه

در تعقیب راپورت ۱۰۱۳ مورخه ۲۷ شهریور ۱۳۰۸ و تلگراف رمز ۱۳۳۶ و ۱۳۶۶ معروض میدارد که این سفارت با وجود مشکلات زیادی که برای فروش محصولات شیلات در پیش بود خوشبختانه موفق گردید که هیئت مخصوصی برای خریداری خاویار ایران تشکیل بدهد. و بطوریکه ملاحظه فرمودند قیمت پیشنهادی که هست بیش از قیمتی است که کمپانی روس به کمپانی شیلات ایران پرداخته است. اینک محض مزید استحضار اولیاء آنوزارت جلیله را پورت مختصری راجع به فروش خاویار در اروپا معروض میدارد:

نظریات عمومی راجع به خاویار و فروش آن در بازارهای اروپا:

بطوریکه سابقاً معروض گردید روسها از پنجاه سال باینطرف تنها فروشنده خاویار در بازارهای اروپا و

آمریکا میباشند و برای تسهیل معاملات خود در غالب بنادر اروپا مؤسسه های مهم برای نگهداری خاویار و ماهی تهیه نموده اند و همه گونه مساعدت درباره مشتریان خود بعمل می آورند و نظر باینکه روسها تنها فروشنده خاویار میباشند کمپانیهایی که معامله خاویار مینمایند کاملاً در تحت نفوذ آنها بوده و در امور تجارتي خود بطور کلی تابع نظریات و دستور آنها میباشند و به همین جهت بود که این سفارت با مشکلاتی زیاد توانست یکعده تجار و کمپانیهایی که معامله خاویار مینمایند حاضر نماید که سندیکایی تشکیل داده و خاویار ایران را خریداری نمایند. بطوریکه استحضار دارند دو خمس خاویاری که روسها در اروپا بفروش میرسانند متعلق بدولت ایران است و چون ماهی [ناخوانا] در آبهای ایران زیاد است و خاویاریکه از این قسم ماهی ناشی میشود فوق العاده خوب میباشد خاویار ایران در بازارهای اروپا مشتری و طالب زیاد دارد و به همین نظرات است که کمپانیهای روسیه همیشه در صدد خریداری خاویار ایران میباشند چه بوسیله این خاویارها میتوانند خاویار روسیه را که بخوبی خاویار ایران نیست بفروش برسانند. در اینجا مرسوم است وقتیکه یک تجارتخانه صد کیلو از خاویار ایرانرا بخواهد ابتیاع نماید ناگزیر است که مقداری از خاویار روسیه را نیز خریداری نماید و الا مؤسسات روسیه هیچوقت خاویار ایران را بتهیایی بفروش نمیرسانند با استحضار باینکه بخوبی معلوم میشود که تا چه درجه کمپانیهای شوروی علاقه بخیرداری خاویار ایران دارند -

فروش خاویار ایران - چنانچه دولت علیه در نظر داشته باشد خاویار ایران را در اروپا بفروش برسانند باید نکات ذیل را کاملاً مورد دقت قرار دهند:

تهیه خاویار - حمل و نقل خاویار - فروش خاویار

اول تهیه خاویار - بطوریکه مطلعین اظهار میدارند در وقتیکه خاویار را تهیه نموده و در قوطی پر میکنند باید دقت و مواظبت کامل بعمل آید که بعضی ادویه داخل ننمایند که باعث فساد خاویار بشود. از قرار معلوم اثر این قبیل ادویه پس از ۳۰ الی ۴۰ روز معلوم خواهد شد. به همین جهت است که فروشندگان خاویار تا چهل روز مسئول فروش خاویار میباشند. بناء علیهذا مأمورین و متصدیان تهیه خاویار باید کاملاً مورد اطمینان باشند. ثانیاً حمل و نقل خاویار - اقصر طریقی که فعلاً بتوان خاویار ایران را باروپا رساند طریق روسیه میباشد. دولت علیه باید با دولت شوروی مذاکرات لازمه را بنماید که اولاً ترنهاییکه حامل خاویار میباشند در عرض راه معطل نشوند. و ثانیاً در شهر راستف و مسکو بمأمورین حمل خاویار یخ بقدر لزوم برسانند که در موقع ضرورت مورد استفاده قرار بدهند. حمل خاویار از طریق بغداد هم چندی است مورد مذاکره واقع شده و از قرار معلوم چنانچه اداره یونکرس بتواند در مدت سه ماه هر روز یک طیاره با اختیار اداره شیلات بگذارد. در مدت سه ماه ممکن است تمام خاویار ایران را ببغداد رسانید و از اینجا بیازارهای اروپا حمل نمود.

ثالثاً فروش خاویار - فروش خاویار در بازارهای اروپا سه وسیله ممکن خواهد بود: اولاً فروش مستقیم ثانیاً

فروش بکمپانی و تجارهای مختلف ثالثا مشارکت با کمپانیها برای فروش خاویار .. فروش مستقیم خاویار در اروپا مستقیما از طرف دولت ابداء اشکالی ندارد . ممکن است در یکی از بنادر مهم اروپا مثلا بندر هامبورگ یکی دو انبار بزرگ مخصوص فقط ماهی و خاویار اجاره نموده و خاویارها را در این انبار تمرکز داده بوسیله یکی دو نفر مأمور مخصوص بندری بفروش رسانید - مأمورین مزبور ممکن است در تحت نظر سفارت و ظایف مرجوعه را انجام بدهند .

فروش خاویار بکمپانیهای مختلف - این طرز معامله خیلی سهلتر میباشد ولی نظر باینکه میزان معامله نسبتا زیاد میباشد . تجار و کمپانیهای اروپا کمتر حاضر هستند این معامله را بنمایند مگر در صورتیکه قسمتی را که خریداری مینمایند از قیمت بازار فعلی ارزاتر باشد درینصورت خسارتی که متوجه دولت خواهد شد فوق العاده زیاد میباشد .

فروش خاویار با مشارکت کمپانیها - کمپانیهایی که معامله خاویار مینمایند فوق العاده راغب به شق ثالث میشوند و حاضر نیستند که خاویار ایران را در یک مضمئه مناسبی برای مدت ۵ سال خریداری نموده ضمنا چنانچه قیمت فروش بیش از قیمت خریدار شده بود منافع حاصله را با دولت علیه تقسیم نمایند و اگر در ضمن فروش تنزلی در قیمت خاویار دست داد دولت علیه نیز به سهم خود متحمل خسارت وارده شود .

بعقیده این سفارت بهترین شق فروش خاویار شق ثالث میباشد چه اولاً دولت علیه بقیمت خوبی خواهد توانست خاویار خود را بفروش برساند و ثانیاً مأمورین دولت که تاکنون سابقه ای برای فروش خاویار در بازارهای اروپا ندارند بتدریج مستحضر گردیده و سپس از چند سال رأساً خواهند توانست با احاطه بموضوع اینکار را اداره نمایند .

سواد مطابق اصل است

۸/۱۱/۲۴

[مهر] دفتر اداره کل فلاح

[امضاء]

مقابلہ شد [امضاء]

تمامی گزارش ها و پیشنادهای واصله از کمپانیها و سفارتخانه های ایران در کشورهای مختلف به کمپانی ارسال شده و توسط هیئت مدیره کمپانی مورد بررسی قرار گرفت و نتیجه ی این بررسی طی گزارشی از طرف رئیس هیئت مدیره کمپانی شیلات به وزارت فلاح و تجارت چنین اعلام شد :^{۱۵}

طهران بتاريخ ۱۹ آذر ۱۳۰۸

محرمانه است

۱۲۳ ک

۷۷

مقام منبع وزارت جلیله فلاح و تجارت و فواید عامه دامت شوکته

در جواب مرقومه جات محترم ۹۴۳۶ و ۴۷۴۲ و ۵۶۶ و ۱۰ ص ر ۱۳ ص ر ۲۶ ص ۲۷ ص ۲۵ ص ۲۱ ص متضمن سواد پیشنهادات واصله از کمپانیهای مختلفه خارجی بتوسط سفارتخانههای دولت علیه در باب خرید محصول شیلاتی محترما اشعار میدارد:

از مراجعه به پیشنهادات مزبوره و سایر پیشنهاداتیکه از کمپانیهای خارجی مستقیما بخود کمپانی رسیده است چنین مستفاد میشود که شرط معامله را دونکته اساسی ذیل قرار میدهند:

۱- تحویل جنس در یکی از بنادر آزاد اروپا یا آمریکا

۲- پیشنهاد برای خرید یک قسمت بخصوص از محصول که اغلب راجع بخاویار یا ماهیهای یخ زده بخصوصی است.

که موافقت با دو شرط مزبور بدلائل مشروحه ذیل فعلا عملی نیست:

۱- راجع به تحویل جنس در یکی از بنادر دیگر غیر از بنادر بحر خزر - اقصی طرقتی که فعلا برای

رسانیدن محصول بیکى از بنادر نزدیک اروپا (ریکا یا هامبورگ یا باطوم) موجود است راه اتحاد جماهیر شوروی است و چون محصول شیلاتی فوق العاده ظریف و کوچکترین نشان شرایط حفظ و مراقبت موجب فساد آن میشود لذا محتاج بداشتن مخازن و اماکن مخصوص سردخانه چه در بین راه و چه در وسائط نقلیه (راه آهن و کشتی) و مراقبت اعضاء مخصوص است که کمپانی شیلات فعلی فاقد تمام آنها است. چه کمپانی فعلی شیلات بیشتر جنبه صنعتی دارد نه تجارتی و علاوه هیچگونه اطمینانی هم نیست که در صورتیکه کمپانی خود مستقیما مبادرت بحمل نماید محصول را بتواند بهمان خوبی تحویل دهد و شهرتیکه تاکنون محصول کمپانی - ماهی ایران - در دنیا تحصیل نموده است از دست ندهد. بر فرض هم که در نتیجه مذاکرات سیاسی قرار شود از وسایل موجوده در داخل اتحاد جماهیر شوروی استفاده نماید با اوضاع فعلی داخله آنها استفاده از آن بنظر فوق العاده مشکل میابد.

۲- راجع بموافقت فروش با یک قسمت از محصول فقط - آنهم عملی نیست چون مثلا خواویار باب

اروپا یا آمریکا نفیس ترین محصول کمپانی و بیشتر تقاضاها درباره آنست بیش از ۲۸ درصد از قسمت کلیه محصول کمپانی یا ماهیهای یخ زده بیش از ۲۹ درصد نیست و در صورتیکه بنا شود

جنس مرغوب یکم چین شده و بانها فروخته شود فروش سایر قسمتهای محصول که ۴۳ درصد است و قسمت اعظم آن باب داخلی روسیه و حتی در ایران هم مصرفی ندارد (چون اهالی هنوز عادت بخوردن ماهی و محصولات آن ندارند) و عبارت از یک قسمت از خاویار فشرده و ماهیهای تازه و نمک سود و دودی است طبعاً باشکال بر خواهد خورد . چون در صورت تفکیک و فروش محصول مرغوب بسایرین مؤسسات داخلی شوروی که خریدار بقیه میباشند یا قطعاً از خرید امتناع کرده یا قیمتهایی پیشنهاد خواهند نمود مظنه آنها مضر و با صرفه نخواهد بود .

بنابر مراتب مذکوره پس از تفکر و تأمل و مذاکرات زیاد در هذه السنه چاره جز معامله با سندیکای ماهی دولتی شوروی (گس ریب سندیکا) که تمام محصول را بدون استثناء از حیث جنس در بندر پهلوی و از حیث وزن در بادکوبه تحویل میگردد به بازارهای اروپا میرساند نبود که مطابق دستور کتبی اولیای محترم آنوزارتجليله بنمره ۱۱۰۲۳ مورخه ۱۲ آبان ۱۳۰۸ و دستور وزارت جليله دربار پهلوی دامت عظمته و تصویب هیئت مدیره بمدير عامل کمپانی اجازه داده شده است کلیه محصول را با قبول مسئولیت اجرای ماده ۹ قرارداد شیلاتی که ذیلا درج میگردد بسندیکای ماهی دولتی شوروی

ماده ۹ قرارداد شیلاتی (تبصره) کمپانی مکلف است محصولات شیلات را به بهترین قیمت در بازارهای ایران و اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی و بازارهای خارجه با در نظر گرفتن اینکه کدام یک از بازارهای مذکوره مرجح خواهد بود بفروش برساند .
پیش فروش نماید ولی در آتیه برای اینکه اشکالاتی در بین نباشد بایستی در صدد رفع نواقص ذیل توأماً برآمد چه از حصول فرد فرد آنها نتیجه مطلوبه حاصل نخواهد گشت .

۱ - در جستجوی طرق دیگری برای ارسال محصول شیلاتی غیر از راه روسیه برآمد که ضمناً در طول آن شرایط لازمه و وسایل مخصوص برای حفظ و حمل محصول فراهم باشد .

۲ - در صورتیکه طرق مذکوره میسر نباشد بایستی در صدد مهیا نمودن وسایل (اماکن سردخانه واگون های مخصوص و کشتی های رفره ژراتور) یا بطور اجاره یا بطور شرکت یا بطور تأسیس در خاک اتحاد جماهیر شوروی برآمده و در خط سیر اعضاء لازمه نیز گماشت که محصول را بدون عیب و نقص در یکی از بنادر اروپا تحویل نمود و ضمناً مخازن و اماکن سردخانه شیلاتی را هم توسعه داد چون اماکن مزبوره برای عمل آوردن محصول است و گنجایش و نگهداری آن را در صورتیکه وسایل نقلیه بموقع نرسند ندارد .

۳ - سعی نمود که تمام محصول باب بازارهای خارجه شده و احتیاج بفروش در بازارهای روسیه نباشد و برای نیل باین مقصود بایستی کارخانجات کنسروسازی و کودسازی و سردخانههای وسیع برای تهیه ماهیهای یخ زده تأسیس شود که این خود موضوع مفصل و متضمن گلداردن سرمایه و وقت زیادی است و در این زمینه در

هنده السنه شروع باقدمات مقدماتی شده است .

۴ - تزئید سرمایه با کسب اعتبار از مؤسسات اعتباری از این لحاظ که اگر داوطلبی پیدا نشود محصول را پیش خرید نموده و مبالغی از بابت آن بیشکی برای مخارج جاری مؤسسه بدهد (چنانچه فعلا هم معمول است و سندیکای ماهی دولتی شوروی انجام آنرا تقبل نموده است) امور جاری تا وصول قیمت محصول پس از تحویل مختل نشود .

تهیه مقدمات و وسایل اجرای نظریات فوق علاوه بر گذاردن سرمایه مکفی محققا هفت یا هشت سال نیز وقت لازم دارد و بعلاوه تازه که این شرایط حاصل شد اشکال دیگری تولید خواهد گشت که ان موضوع رقابت است چون محصول خاویار (راجع بسایر قسمتهای محصول اسمی برده نمیشود) که فقط جنبه اختصاصی به بحر خزر دارد در سال تقریبا وزن آن ۶۰ هزار بود روسی نسبت که پنجاه هزار بود آن مربوط به آبهای شوروی و ۱۰ هزار بود مختص به آبهای سواحل ایران است که در دسترس کمپانی فعلی شیلات میباشد و اگر بنا شود ما خودمان محصول را مستقیما در بازارهای دنیا بفروشیم سندیکای ماهی دولتی شوروی که انحصار فروش بقیه را در خارجه و داخله روسیه دارد برای حفظ موازنه تجارتی خود در نتیجه رقابت قیمت خاویار را تنزل داده قطعا موجبات ضرر کمپانی را فراهم خواهد ساخت و چون مؤسسه مزبور دولتی است و با سرمایه مکفی تشکیل شده بدیهی است ارزان فروشی محصول باب خارجه چندان تأثیری برای او نداشته و چه بسا ممکن است از فروش محصول باب داخله خودشان جبران آنرا بنمایند چنانچه در سایر قسمتهای تجارتی این رویه را معمول داشته اند لذا ما هم در فروش قسمت اعظم محصول باب خارجه زیان خواهیم دید و هم از فروش محصول باب روسیه محروم خواهیم ماند چه که محصول ماهی بحر خزر سهمی شوروی در سال تقریبا ۳۱ ملیون بود و سهمیه ایران ۸۱۸ هزار بوده است و تا زمانیکه زمام تجارت در دست خود دولت شوروی است راه مفری مشاهده نمیشود .

با توجه بعرایض فوق واضح است با وضعیت فعلی کمپانی مجبور خواهد بود تا رفع نواقص مذکوره همه ساله محصول خود را بسندیکای ماهی دولتی شوروی بفروشد و از طرفی هم بدیهی است که طرز معامله فعلی طرز مناسبی نبوده بنظر میرسد بوسیله معروضه ذیل میتوان کوشش نمود که معامله با سندیکا را بطریقی انجام داد که محصول کمپانی شیلات بصورت بهتری فروخته شده باشد .

و آن این است که با سندیکای مزبوره که یکی از بزرگترین مؤسسات ماهی فروشی در دنیا است و همه گونه وسایل و لوازم برای سالم رسانیدن محصول را تا بازارهای فروش دارد و بعلاوه تجارب چندین ساله هم در ترتیب فروش دارد قراردادی بست که :

اولا - محصول باب روسیه را از محصول باب خارجه جدا کرده و شرط خرید محصول باب روسیه را به

خرید محصول باب خارجه منوط نکنند .

ثانیا - محصول باب خارجه را بجای اینکه بطور قطع پیش خرید بنماید واسطه فروش شده و بطور امانت قبول نموده و با وسایل خود به بازارهای دنیا حمل و بفروش رسانیده و در عوض حق العمل مناسبی از کمپانی شیلات بعنوان حق کمیسیون اخذ نماید .

که بدین ترتیب هم منفعت کمپانی شیلات محفوظ میماند و هم به انحصار سندیکای ماهی دولتی شوروی در فروش محصول ماهی بحر خزر در بازارهای اروپا و آمریکا که عملا تحصیل کرده است سکنه وارد نشود .

طرح این موضوع در هیئت مدیره کمپانی شیلات بجائی نخواهد رسید در صورتیکه اولیای معظم دولت با نظریه معروضه موافقت داشته باشند این اقدام را باید بوسیله مذاکرات سیاسی انجام داد و ممکن است فعلا بطور دوستانه با اعضای هیئت مدیره طرف شوروی موضوع را مذاکره کرده و ذهن آنها را حاضر نمود بدیهی است بعد که به تدریج نواقص چهارگانه فوق الذکر رفع و زمینه مهیا گشت کمپانی خود مستقیما اقدام در فروش خواهد نمود .

در خاتمه متذکر میشود که این نظریه در نتیجه مطالعات و تفکراتی که شده تا فراهم نشدن وسایل استفتاء از سندیکا راه منحصر بفرد است و بهترین ترتیبی است برای فروش محصول .

و تا زمانیکه این ترتیب جدید با سندیکا داده نشده مستدعی است مقرر فرمایید که بمشتریانیکه برای خرید محصول شیلاتی بتوسط سفارتخانه دولت علیه پیدا شده اند یا پیدا میشوند برای محصول امسال بعذر اینکه پیشنهادات آنها دیر رسیده و موقع گذشته است جواب رد بدهند ولی برای سال آتی ضمننا وعده بآنها بدهند تشویق شده و از دست نروند چه که در صورت عدم حصول نتیجه از مذاکرات با اولیای دولت شوروی وصول پیشنهادات از طرف آنها در معامله فروش سال آتی البته بی اثر نخواهد بود . -

رئیس هیئت مدیره کمپانی شیلات ایران و شوروی

(م . کاظمی) امضاء

وزارت فلاح و تجارت در بهمن ماه ۱۳۰۸ ش / ۱۹۳۰ م در پاسخ به نامه ی فوق الذکر رئیس هیئت مدیره شیلات ضمن اشاره به اجرای خواسته ی ایشان در خصوص « کمپانیها و طالبین خریداری محصول شیلاتی ایران » ، خواستار آن شد که تفاوت قیمت پرداختی « سندیکای ماهی دولتی شوروی » و هزینه حمل محصول تا بازار فروش را با قیمت « سایر پیشنهاد دهندگان در خصوص قسمتی از محصول شیلات » به پول ایران مشخص نمایند^{۱۴} :

اداره.....

دایره.....

بتاریخ... ۱۶... ماه ۱۱ / ۱۳۰۸

نمره ۱۶۳۶۸ وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه

ضمیمه.....

موضوع.....

آقای کاظمی رئیس هیئت مدیره کمپانی شیلات ایران و شوروی

مشروحۀ نمره - ۱۲۳ ک - راجع به فروش محصول شیلات ایران واصل گردید .

اولاً بطوریکه تقاضا شده بود توسط وزارت جلیله امور خارجه به سفارتخانهای دولت علیه در خارجه اطلاع داده شد که به کمپانیها و طالبین خریداری محصول شیلاتی ایران ابلاغ نمایند که در هذه السنه بواسطه گذشتن موقع و دیر رسیدن پیشنهادات نتیجه مطلوبه حاصل نشد ولی برای سال آتیه پیشنهادات خود را بموقع ارسال دارند تا مورد مطالعه واقع شده اقدام مقتضی بعمل آید .

ثانیاً مقتضی است قیمت محصول شیلاتی که در هذه السنه به سندیکای ماهی دولتی شوروی (گس ریب سندیکا) فروخته شده به پول ایران تعیین و مخارج حمل آن را تا روسیه و بازارهای خارجه که سندیکای مزبور حمل مینماید معین نموده سپس قیمتی که سایر پیشنهاد دهندگان در خصوص قسمتی از محصول شیلات ایران تعیین نموده اند بیول ایران معلوم و مقایسه نموده تفاوت حاصله را متضمن صورت جامعی به این وزارتخانه ارسال دارید و ضمناً هم بر طبق تبصره ماده (۹) قانون شیلات معلوم و مشخص نمائید که با اجرای مراتب فوق و تعیین مقایسه مزبور چه نتیجه گرفته شده است از نتیجه اقدام این وزارتخانه را مستحضر سازید .

امضاء / مهر / وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه

ک ۱۷۸

یکی از موانع مهمی که در مسیر تأمین منافع ایران و اجرای کامل مضمون ماده ی نهم قرارداد شیلات و یافتن بازارهای جدید در اروپا وجود داشت ، اختلاف نظر بین اعضای ایرانی و اعضای روسی هیئت مدیره کمپانی بود که از یکطرف ایرانی ها تلاش می نمودند تا مشتریانی در اروپا به غیر از سندیکای شوروی پیدا کنند و از طرف دیگر روس ها کوشش میکردند تا تمام محصولات شیلات فقط به سندیکای ماهی دولت

شوروی فروخته شود. موضوع دیگر واحد پولی محصول باب روسیه بود که سندیکای شوروی به منات می پرداخت. طرف ایرانی هیئت مدیره خواستار تبدیل آن به قران بود ولی طرف روسی مخالفت سندیکا با خرید محصول با این شرایط و منات لازمه برای خرید ابزارآلات صیادی را به رخ طرف ایرانی می کشید. رئیس ایرانی هیئت مدیره کمپانی شیلات در ۴ مهرماه ۱۳۰۸ ش / سپتامبر ۱۹۲۹ م به وزارت فلاح و تجارت، مشکلات فوق را چنین گزارش نمود:^{۱۷}

خیلی فوری و مهم است

دوسیه مخصوص طرف ایرانی

۴ مهرماه ۱۳۰۸

مقام منبع وزارت جلیله فلاح و تجارت و فواید عامه دامت شوکته

چنانچه خاطر مبارک مستحضر است طرف ایرانی هیئت مدیره برای آنکه بتواند محصول ۳۰ - ۱۹۲۹ را به بهترین قیمت و با شرایط بهتری بفروش برساند اقدامات زیادی نموده به تمام نمایندگان ایران در نقاط مهمه اروپا و امریکا اطلاعاتی فرستاده و تقاضا شده است که با کمپانیها داخل مذاکره شده پیشنهادات آنها را ارسال دارد و به آقایان موسی خان و دکتر آقابابوف که اظهار میداشتند مشتریهای دارند مکاتبات و راهنماییهای شده است و از طرف چند کمپانی امریکائی و لهستانی و آلمانی و غیره ها سئوالاتی نسبت به شرایط خرید محصول شده بود که به تمام آنها جوابهای متناسب داده شده و برای دادن پیشنهاد تشویق شده اند ولی تا بحال یک پیشنهاد جدی مبنی بر تقاضای خرید نرسیده چند روز است سندیکای ماهی دولتی شوروی در مسکو (گسربسندیکات) مشتری همه ساله محصولات ایران بوسیله تلگرافات متوالی اظهار میدارد حاضر است با شرایط پارسال حاضر است داخل در مذاکره خرید شود ما بمدیر عامل در مسکو (مسئو آتزاز تسوف) تلگرافاً دستور دادیم داخل معامله نشده منتظر دستور ثانوی هیئت مدیره باشد و از طرف ایرانی هیئت مدیره به هیئت مزبور پیشنهاد شد که دو نفر از اعضاء هیئت مدیره (یک نفر ایرانی و یک نفر از طرف شوروی) باروپا عزیمت نموده و اختیار داشته باشند با خریداران مختلف مذاکره کرده و شرایط هر یک بهتر و مناسبتر باشد قرارداد منعقد سازند. طرف شوروی باین شرط با این پیشنهاد موافقت میکند که مأمورین مذکور از مسکو رد نشده و در آنجا با سندیکای ماهی داخل مذاکره شده و اگر مشتریان دیگری هستند خودشان بانها مراجعه نمایند. و اظهار میدارند که چون یکی از شرایط اصلی فروش ما اینست که تنها محصول باب اروپا را بفروش نرسانده و محصول باب روسیه را برای ما نگاه دارند و یقین داریم که اگر محصول باب اروپا بغیر از سندیکای ماهی دولتی فروخته شود سندیکای مزبور برای خرید محصول باب روسیه حاضر نخواهد بود لهذا مذاکره با غیر سندیکا کاری بیهوده و بر

خلاف شئون کمپانی شیلات است. بمناسبت همین اختلاف نظر تا بحال تصمیم قطعی در هیئت مدیره اتخاذ نشده و با اینکه شش روز باول اوکتوبر باقی نمانده نقشه مالی و تجاری و پرسنلی خود را تقدیم نکرده است امروز طرف شوروی هیئت مدیره با لحن تند و شدیدی وقت خود را که خودشان مقدمات آنرا تهیه کرده اند غنیمت شمرده و صریحاً اظهار میدارند که یا فوراً سندیکای ماهی دولت شوروی اطلاع بدهید که حاضر هستیم با آنها داخل معامله و مذاکره شویم یا اگر حاضر برای این جواب نیستید مسئولیت ضرر و زیانی که در آینده ممکن است از تغییر شرایط سندیکا یا پیدا نشدن مشتری دیگر در این تأخیر حاصل شود طرف ایرانی هیئت مدیره که با این پیشنهاد موافقت نمی نماید مسئول خواهد بود ما هم جواب داده ایم که مسئول آن پیش آمد مدیر عامل است که تا بحال نقشه مالی و تجاری خود را تقدیم نکرده و موجب تأخیر تصمیم هیئت مدیره شده است بهر صورت وعده کرده ایم که تا صبح شنبه ششم مهر ماه جواب آخری و قطعی خود را داده و پروتوکل لازم در این زمینه امضاء نمایم چون موضوع اهمیت و فوریت مخصوص دارد همان طور که حضوراً مراتب را تشریح کرده و معروض داشت متنی است از نظریات اولیای معظم دولت تا صبح شنبه مستحضرمان فرمائید که با بصیرت و اطلاع اقدام مقتضی بعمل آید. -

موضوع دیگری که ضمناً مورد توجه دقیق است واحد پولی است که در معامله با سندیکا باید اتخاذ شود.

سال گذشته ما محصول خودمان را بطریق ذیل بفروش رسانیده ایم:

محصول باب اروپا و امریکا تقریباً نهصد و نود هزار تومان

محصول باب روسیه تقریباً یک ملیون و نود و پنج هزار منات

بر طبق تعلیمات حضرت اشرف آقای وزیر دربار پهلوی دامت شوکته هیئت مدیره (طرف ایرانی) مصرأً میخواهد آن قسمت معامله با منات را تبدیل بقران نماید طرف شوروی در مقابل این تقاضا و اصرار میگوید ما حرفی نداریم که این پیشنهاد خودتان را بسندیکای ماهی بنمائید ولی اگر در نتیجه این پیشنهاد سندیکای مزبور از خرید محصول باب روسیه اباء کرد (جز سندیکا خریدار دومی در روسیه وجود ندارد) و در نتیجه ضرری از عدم فروش محصول بکمپانی وارد شد طرف ایرانی مسئول است. بعلاوه معادل همین مقدار ما (کمپانی) مجبور است ادوات و آلات صید از طرف دولت شوروی خریداری کنیم و شرط لایتغیر بازارهای روسیه فروش به منات است از حالا معین کنید که شما این مقدار منات را بچه ترتیب و از کجا به بازارهای روسیه رسانده و خرید خواهید نمود متنی است با در نظر گرفتن مراتب معروضه در این زمینه نیز از نظریات اولیای معظم دولت طرف ایرانی هیئت مدیره را مطلع و مسبوق

فرمائید .

رئیس هیئت مدیره کمپانی شیلات ایران و شوروی

[امضاء]

در سال ۱۳۱۵ ش ۱۹۳۶م ژرژ دوستور « شارژدافر^{۱۸} تجارتی سوئیس در ایران » ، پیشنهادی مبنی بر « تشکیل یک نمایندگی در اروپا برای فروش محصول کمپانی ماهی ایران » به وزارت مالیه می دهد که نظریه اداره امتیازان و نفت و رئیس هیئت مدیره کمپانی نشان می دهد که به دلایل سابق الذکر پیشنهادات وی مورد استقبال قرار نمی گیرد . اداره امتیازات و نفت طی گزارشی به وزیر مالیه نظریه خود را چنین اعلام داشت :

وزارت مالیه

اداره امتیازات

دایره

بتاریخ ۳/۲ ماه ۱۳۱۵

نمره ۵۰۶ ضمیمه

موضوع اظهار نظر راجع به پیشنهاد

ژرژ دوستور سوییسی موضوع فروش

محصول کمپانی ماهی ایران

جناب آقای وزیر مالیه

راجع به پیشنهاد ژرژ دوستور سوییسی در خصوص تشکیل یک نمایندگی در اروپا برای فروش محصول کمپانی ماهی ایران ، حسب الامر مطالعه و بشرح ذیل نظر خود را معروض میدارد .
اولا - مطابق پرتکل نمره ۱۱۳۸ / ۲۴ مورخ ۲۲ اوت ۱۹۳۵ ، تا اکتبر ۱۹۳۷ محصول کمپانی شیلات را از حیث صادره جز بمؤسسه شوروی « کلاوریا » نمیتوان فروخت .

ثانیا - بر فرض خاتمه کنترات مذکور چون محصول ماهی ایران غیر از خاویار که مورد نظر پیشنهاد کننده است قسمت عمده ماهیهای مختلف است که فعلا جز بازارهای روسیه مصرف دیگری ندارد و بر فرض آنکه آنرا بصورت بازار اروپا در آورند و وسائل (کشتیهای فریگریفیک و غیره) و امکان حمل آن نیز به اروپا فراهم نمایند تصور نمیرود بتواند از این راه دور با محصولات ممالک نزدیک به بازار اروپا از قبیل دانمارک ، سوئد ، نروژ و هلند و بالاخره خود روسیه که دارای مؤسسات عظیم صیادی و ماهی فروشی است رقابت نماید . و مسلما دولت روسیه نیز مادام که خاویار را کمپانی بخواهد مستقیما باروپا صادر نماید از خرید بقیه محصول

که شاید احتیاج مبرمی بان ندارند صرف نظر خواهد کرد و آن وقت معلوم نیست در صورتیکه داخله هم نتواند آنرا مصرف نماید تفاوت فوایدی که از فروش مستقیم خاویار حاصل خواهد شد جبران ضرر اتلاف بقیه محصول را خواهد نمود یا خیر .

ثالثا - برای توجه خاطر مبارک عین ماده (۱۴) عهدنامه بین دولت و اتحاد جماهیر شوروی را ذیلا نقل مینماید . -

« فصل چهاردهم - با تصدیق اهمیت شیلات سواحل بحر خزر برای اعاشه روسیه ، دولت ایران پس از انقضاء امتیاز قانونی تقلبات فعلی خود نسبت بشیلات مزبور حاضر است که با اداره ارزاق جمهوری اتحادی اشتراکی شوروی روسیه قراردادی در باب صید ماهی با شرایط خاصی که تا آن زمان معین خواهد شد منعقد نماید . همچنین دولت ایران حاضر است که با دولت شوروی روسیه داخل مطالعه و سائنلی که حالیه نیز تا رسیدن موقع شرایط مذکوره در فوق امکان رساندن مواد شیلات مزبوره را به روسیه در نظر ادارات ارزاق جمهوری اشتراکی روسیه تامین مینماید بشود . » و بر فرض اینکه تبصره ماده (۹) قرارداد راجع بشیلات بشرح ذیل -

« تبصره - کمپانی مکلف است محصولات شیلات را به بهترین قیمت در بازارهای ایران و اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی و در بازارهای خارجه با در نظر گرفتن اینکه قیمت کدام یک از بازارهای مذکور مرجع خواهد بود بفروش برساند » الزام ناشی از ماده (۱۴) عهدنامه را متزلزل سازد ، باز اشکالات مذکور در قسمت دوم این راپرت بجای خود باقی است و بنابر این با وضعیات فعلی تشکیل نمایندگی فروش محصولات شیلات را در اروپا عملی و مفید نمیداند .

رئیس اداره امتیازات و نفت - نصر الله جهانگیر

امضاء

رئیس هیئت مدیره کمپانی نیز در گزارش خود به اداره امتیازات و نفت وزارت مالیه همان مشکل فوق

الذکر را اظهار نموده چنین نوشت :

هیئت مدیره

(طهران)

آدرس تلگرافی طهران « ماهی ایران »

تلفن نمره ۱۸۵۲

تاریخ ۱۳۱۵/۵/۱۵

نمره ۱۶۴

ضمیمه ۱

وزارت مالیه اداره امتیازات و نفت

در چندی قبل مسیو ژرژ دوستور (Georges Dustour) شارژ دافن تجارتی سوئیس در ایران باینجانب مراجعه و راجع بمحصول این کمپانی اطلاعاتی میخواست که اطلاعات مزبوره در دسترس مشارالیه گذارده شد و برای آشنایی بیشتر بمحصول کمپانی هم در موقعی که عازم اروپا بود دستور صادر شد که از بندر پهلوی نمونه از محصولات کمپانی بایشان داده شود که بخیریداران خارجی بتواند ارانه بدهد و مذاکراتی هم که با ایشان شد روی این اصل بود که شاید بتواند خریدار یکجائی برای کلیه محصول کمپانی شیلات در اروپا تهیه نماید مشارالیه قرار گذاشت که نتیجه مطالعات و مذاکرات خود را باینجانب اطلاع دهد .

اینک سه طغرا مراسله از ایشان بعنوان اینجانب رسیده که سواد آنرا هم از قرار معلوم برای آنوزارتخانه ارسال داشته است و چنانچه از مندرجات آن مشاهده میشود مشارالیه پیشنهاد تأسیس شرکت مختلطی که سرمایه آن از طرف ایران و سوئیس تأمین شده باشد برای فروش رقم اعلاهی محصول این کمپانی (که گویا مقصود همان محصول باب بازارهای اروپا و آمریکا است) در خارجه نموده در صورتیکه مذاکرات ما چنانچه فوقاً ذکر شد روی فروش کلیه محصول بوده تا چنانچه شرایط خریداران سوئیسی از شرایط گلاوریا نافع تر باشد مورد توجه قرار داده شود و الا چنانچه مسبوقند فروش اقلام مرغوب محصول این کمپانی که باب بازارهای اروپا میباشد بطور علیحده غیر ممکن و باعث این خواهد شد که فروش سایر اقسام محصول کمپانی دچار اشکال شود . در هر حال جواب لازم درینموضوع بمراسلات مشارالیه داده شد و اینک سواد آنرا برای مزید استحضار اولیای محترم آنوزارتخانه لفا ارسال میگردد . -

رئیس هیئت مدیره کمپانی شیلات ایران و شوروی

س امضاء

ت. نبوی /

تمام اسناد و مراسلات فوق الذکر نشان می دهد که تمام تلاش هایی که برای اجرای تبصره ی نهم قرارداد به عمل آمده بود بی نتیجه مانده و فروش محصولات شیلات صد در صد مطابق پیش بینی در ۱۳۰۳ ش / ۱۹۲۴ م همچنان در انحصار سندیکای ماهی دولتی شوروی (گس ریب سندیکا) باقی ماند . عوامل و دلایلی که بر طبق مندرجات این اسناد موجب می شد تا کمپانی نتواند محصولات خود را به بهترین قیمت در بازارهای خارجه بفروش برساند می توان چنین فهرست نمود :

- ۱- اصرار کمپانیهای خارجی برای خرید بهترین محصولات کمپانی شیلات مانند خاویار یا برخی ماهیهای یخ زده مخصوص.
 - ۲- اصرار سندیکای ماهی دولتی شوروی بر خرید همه ی محصولات کمپانی اعم از خاویار و انواع و اقسام ماهی ها و نخردن محصولات خاص مورد نیاز بازار روسیه یعنی همه یا هیچ .
 - ۳- اصرار کمپانی های خارجی برای تحویل گرفتن محصول در بنادر اروپا نه در بنادر دریای خزر .
 - ۴- فقدان راهی غیر از راه روسیه برای حمل محصولات کمپانی به بنادر اروپا و آمریکا .
 - ۵- نداشتن وسایل و تجهیزات کافی برای حمل محصولات به بازارهای خارجه و وابستگی به سندیکای شوروی در این خصوص .
 - ۶- عدم همکاری طرف شوروی هیئت مدیره کمپانی با اعضای ایرانی آن در یافتن مشتری های جدید برای محصولات کمپانی و اصرار آنها در معامله با سندیکای ماهی دولتی شوروی .
- با نگاهی به ارزش شیلات فرستاده شده بر اساس جدول شماره ی یک از سال ۱۳۰۶ ش / ۱۹۲۷ م تا ۱۳۲۰ ش / ۱۹۴۲ م و مقایسه آن با عایدات دولت ایران از کمپانی بر اساس جدول شماره ی دو خواهیم دید که منافع ایران در طی این سال ها بسیار اندک بوده است :

جدول شماره ۱ : ارزش شیلات فرستاده شده به اتحاد جماهیر شوروی از سال ۱۹۲۷ م تا ۱۹۴۲ م /

۱۳۰۶ تا ۱۳۲۰ ش: ۱۹

ارزش شیلات فرستاده شده میلیون ریال	سال
—	$۱۹۲۷ - ۲۸ = ۱۳۰۶$
—	$۱۹۲۸ - ۲۹ = ۱۳۰۷$
۱۳	$۱۹۲۹ - ۳۰ = ۱۳۰۸$
۸	$۱۹۳۰ - ۳۱ = ۱۳۰۹$
۱۶	$۱۹۳۱ - ۳۲ = ۱۳۱۰$
۱۰	$۱۹۳۲ - ۳۳ = ۱۳۱۱$
۱۴	$۱۹۳۳ - ۳۴ = ۱۳۱۲$
۲۱	$۱۹۳۴ - ۳۵ = ۱۳۱۳$
۱۳	$۱۹۳۵ - ۳۶ = ۱۳۱۴$
۱۱	$۱۹۳۶ - ۳۷ = ۱۳۱۵$
۱۱	$۱۹۳۷ - ۳۸ = ۱۳۱۶$
۱۵	$۱۹۳۸ - ۳۹ = ۱۳۱۷$
۱۸	$۱۹۳۹ - ۴۰ = ۱۳۱۸$
۱۴	$۱۹۴۰ - ۴۱ = ۱۳۱۹$
۱۴	$۱۹۴۱ - ۴۲ = ۱۳۲۰$

جدول شماره ی ۲ : عایدات ایران از فروش محصولات شیلات^{۲۰}

سال	مبلغ به ریال	مبلغ به منات
از اکتبر ۱۹۲۷ تا اکتبر ۱۹۲۸	۱/۰۶۰/۰۰۰	۱۰۸/۰۰۰
از اکتبر ۱۹۲۸ تا اکتبر ۱۹۲۹	۱/۰۸۲/۰۰۰	۸۴/۶۰۰
از اکتبر ۱۹۲۹ تا اکتبر ۱۹۳۰	۱/۷۶۰/۰۰۰	۲۸۸/۰۰۰
از اکتبر ۱۹۳۰ تا اکتبر ۱۹۳۱	۲/۰۵۸/۰۰۰	۳۷۴/۰۰۰
از اکتبر ۱۹۳۱ تا اکتبر ۱۹۳۲	۳/۹۷۱/۰۰۰	۹۵۰/۴۰۰
از اکتبر ۱۹۳۲ تا اکتبر ۱۹۳۳	۳/۱۸۶/۰۰۰	۷۱۵/۸۰۰
از اکتبر ۱۹۳۳ تا اکتبر ۱۹۳۴	۳/۸۲۰/۰۰۰	۹۰۶/۰۰۰
از اکتبر ۱۹۳۴ تا اکتبر ۱۹۳۵	۴/۲۵۷/۵۰۰	۱/۰۳۷/۲۰۰
از اکتبر ۱۹۳۵ تا اکتبر ۱۹۳۶	۳/۳۲۹/۰۰۰	۷۶۲/۰۰۰
از اکتبر ۱۹۳۶ تا اکتبر ۱۹۳۷	۲/۷۲۲/۳۰۰	۵۷۶/۷۰۰
از اکتبر ۱۹۳۷ تا اکتبر ۱۹۳۸	۲/۳۳۶/۳۰۰	۴۶۰/۹۰۰
از اکتبر ۱۹۳۸ تا اکتبر ۱۹۳۹	۲/۳۹۳/۸۰۰	
از اکتبر ۱۹۳۹ تا اکتبر ۱۹۴۰	۹۹۳/۹۵۰	
از اکتبر ۱۹۴۰ تا اکتبر ۱۹۴۱	۸۰۰/۰۰۰	
از اکتبر ۱۹۴۱ تا اکتبر ۱۹۴۲	۱/۷۵۵/۰۰۰	
از اکتبر ۱۹۴۲ تا اکتبر ۱۹۴۳	۸۹۳/۰۰۰	
از اکتبر ۱۹۴۳ تا اکتبر ۱۹۴۴	۱۶۰/۲۰۰	
از اکتبر ۱۹۴۴ تا اکتبر ۱۹۴۵	۴/۰۳۱/۵۰۰	
از اکتبر ۱۹۴۵ تا اکتبر ۱۹۴۶	۱/۹۸۹/۰۰۷	
جمع کل عایدات نوزده ساله ایران	۴۰/۶۹۵/۵۲۶	

«از اکتبر ۱۹۴۰ تا اکتبر ۱۹۴۱ شرکت زیان داشته است! مبلغ ۸۰/۰۰۰ تومان پرداخت شده ولی ۱/۹۱۶/۰۰۰ ریال زیان به حساب ایران گذاشته شده. و از اکتبر ۱۹۴۱ تا اکتبر ۱۹۴۲ عایدات این سال ۷۵۵۰۰۰ ریال بوده که زیان سال قبل را کسر کرده و ۶۳۹/۰۰۰ ریال عاید ایران شده. ... از اکتبر ۱۹۴۳ تا اکتبر ۱۹۴۴ شرکت زیان داشته! حق الامتیاز ۸۰۰/۰۰۰ ریال پرداخت ولی ۶۳۹/۸۰۰ ریال زیان به حساب ایران قلمداد و بابت نتیجه ۱۶۰/۲۰۰ ریال عاید شده ...»^{۲۱}

محمد علی منشور گرگانی عایدات ایران را از شیلات در این دوران حتی کمتر از دوران تزاری و سلطه ی لیانازوفها بر شیلات شمال می داند: «درآمدهای ناچیز بالا / جدول شماره ۵/ حتی از عایداتی که دولت ایران صد سال پیش و در زمان حکومت تزاری که به قول خود شورویها امپریالیست و استعمار طلب بوده اند می گرفته کمتر است زیرا اگر هنوز لیانازوفها بودند و لیره می دادند و ۲۰/۰۰۰ لیره را از اقرار عددی ۹۲۰ ریال حساب کنیم باید ۱۸/۴۰۰/۰۰۰ ریال داشته باشیم، صرف نظر از عایدات گمرکی که اومی پرداخت. در صورتیکه دولت ایران در این شرکت سرمایه گذاشته است و میزان سرمایه هم از بدو تأسیس به بعد مرتباً افزایش یافته پس به طریق اولی باید عایدات به مراتب بیشتر از زمان لیانازوفها باشد ...»^{۲۲}

در سالهای جنگ جهانی دوم و اشغال ایران درآمد چندانی عاید ایران نشده است. در این دوره نه تنها کمپانی به بهره برداری از شیلات مشغول بوده بلکه حتی کشتی های ماهیگیری شوروی به طور قاچاق از سواحل ایران صید می کرده و به شوروی باز می گشتند.^{۲۳} «در سالهای اول قرارداد در بندر پهلوی هر ماهی سفید معمولی از قرار دانه ای ده شاهی بین مردم خرید و فروش می شد و همان ماهی در تهران از قرار ۱/۵ ریال، اما در زمان جنگ قیمت ماهی به ۵۰ ریال رسید یعنی ۳۵ برابر ترقی کرد و همچنین خاویار و سایر محصولات. بنابراین درآمد ایران باید چندین برابر شده باشد. در حالیکه دو برابر هم نگردیده است ...»^{۲۴} پس از جنگ جهانی دوم نیز وضع به همین منوال ادامه داشت و کمپانی و فعالیتهای آن در جهت منافع دولت اتحاد جماهیر شوروی بود.

فصل سوم: ملی شدن شیلات

مورخ الدوله سپهر آخرین رئیس ایرانی هیئت مدیره شرکت شیلات ایران و شوروی پس از تشکیل کمیسیونی در خصوص شیلات به سواحل خزر سفر نموده و نظرات خود را در باب انقضاء قرارداد و الزامات بهره برداری مستقل از شیلات طی نامه ای به نخست وزیر - دکتر محمد مصدق - چنین اعلام نمود:

« اول اردیبهشت ۱۳۳۱

پس از پایان کمیسیون مربوط به امور شیلات متشکل در وزارت امور خارجه لزوم رسیدگی از طرف بنده به بخشهای سواحل بحر خزر احساس شد و فوراً به بند پهلوی عزیمت نموده/بشک با نهایت اختصار ملاحظات و نظریات خود را ذیلاً معروض می دارم:

قرارداد شیلات در اول اکتبر ۱۹۲۷ منعقد شده در اول اکتبر ۱۹۵۲ یعنی درست پنج ماه و نه روز دیگر خاتمه می پذیرد.

ماده چهارم قرارداد می گوید: « مدت این امتیاز که به کمپانی واگذار می شود ۲۵ سال از تاریخ روز اجرای آن خواهد بود و بعد از انقضای ۲۵ سال مزبور تقبيلات دولت علیه ایران که ناشی از فصل چهاردهم عهدنامه ۲۶ فوریه ۱۹۲۱ است خاتمه یافته محسوب خواهد شد. اگر دولت ایران نخواست دوباره امتیاز شیلات مذکور را با کمپانی تجدید نماید کمپانی منحل شده محسوب می شود و اموال آن به غیر از اراضی که دولت علیه ایران بر طبق ماده ۱۷ این قرارداد مجاناً به کمپانی واگذار نموده است به طور مساوی مابین طرفین تقسیم خواهد شد و اراضی مذکور مجدداً در تحت اختیار دولت علیه ایران در خواهد آمد. دولت علیه ایران متعهد می شود که امتیاز شیلات مزبور را در صورت عدم تجدید امتیاز کمپانی در ظرف ۲۵ سال بعد به ممالک ثالث و اتباع آنها ندهد. دولت علیه ایران متقبل می شود که فقط به وسیله ادارات مربوطه خود از شیلات بهره برداری نماید و از طرف خود متخصصین دیگر را جز اتباع ایران برای اداره کرده شیلات دعوت ننماید. »

اولین موضوعی که در انقضاء قرارداد به چشم می خورد مسئله تنصیف اموال شرکت بین ایران و روسیه است لذا در مدت اقامت خود در شمال صورت جامعی از کلیه اموال منقول و غیر منقول من جمله آلات صید و وسایل نقلیه زمینی و دریائی تنظیم نمودم که قیمت آنها مجموعاً بالغ به ۷۸/۹۹۴/۸۹۲ ریال است و باید از مجرای دیپلوماسی از دولت شوروی خواهش کرد که اولاً حاضر به فروش سهمیه خود بشوند و ثانیاً میزان تقویمی ۲۵ سال قبل را برای اموال غیر منقول بپذیرد. راجع به بهره برداری از حیث تخصص فنی خوشبختانه ایرانیان تحصیل کرده و تجربت آموخته به حد لزوم داریم و احتیاجی به کمک خارجی نیست فقط از جهت

اداری باید به مدیر عامل اختیارات کامل داده شود که بتواند انضباط و نظم فعلی را حفظ و به طور بازرگانی شرکت را اداره کند و خودش جامع شرایط ضروری به معنی شخصیت و درستی و استقلال رأی باشد که زیر بار تحمیلات متفقدین نرود و در عین حال نظریات یک شورای فنی مرکب از مهندسين متخصص را حتماً مورد توجه قرار دهد .

در اولین اقدام پس از خاتمه قرارداد قریب هفت ملیون تومان اعتبار لازم خواهد بود که برای هزینه عمومی بهره برداری و بازرگانی و ساختمانی و پرداخت حقوق در اختیار اداره کنندگان شرکت گذارده شود یعنی دولت باید به جای مؤسسه روسی « گلاوريب اسبیت » که تاکنون مساعده می داده مخارج را تأمین نماید . موضوع بازار فروش محصول در درجه اول اهمیت واقع است . فروش خاویار هیچگونه اشکالی ندارد ، پیشنهادهای خرید رسیده و حمل آن نیز به وسیله هواپیما در هر فصلی ممکن خواهد بود . فروش یک قسمت از ماهی حلال یعنی ماهی سفید و کلمه نیز در داخله ایران مخصوصاً اگر کامیونتهایی با سردخانه برای شرکت خریداری شود آسان می باشد اما برای ماهی حرام و قسمتی از ماهی حلال فلس دار موسوم به کفال و شکماهی که صید آنها هر ساله رو به تزاید است بازاری جز روسیه متصور نیست مگر آنکه اقدام به تأسیس کارخانه کنسروسازی بشود و قوطیهای کنسرو ماهی حرام به اروپا صادر گردد .

در باب آلات صید آنچه مربوط به طناب و تور است می توان کارخانه طناب ریزی و توربافی وارد نمود و متضمن مخارج گزافی نخواهد بود و لکن اغلب ادوات و مصالح دیگر را باید از خارجه وارد کرد . معامله با مؤسسه گلاوريب اسبیت که تاکنون انحصار خرید خاویار و ماهی ایران را داشته به صرفه شیلات تمام می شود مشروط بر اینکه اصرار به خرید کلیه خاویار ما را که متجاوز از یکصد تن در سال است نداشته و راضی شوند قسمتی از آن را به بهترین خریداران دنیا بفروشیم . تجربه ای که امسال از صدور دو تن خاویار به فرانسه حاصل شد نشان داد که مؤسسه گلاوريب اسبیت با حسن نیت ذیر بار این معامله نرفته است .

برای مقایسه بین قیمت اشیاء ابتیاعی از مؤسسه گلاوريب اسبیت با قیمت بازار ایران صورت پاره ای ملزومات وارده در سال ۱۹۵۲ را که پایه و مأخذ آن نرخ ۱۹۳۵ است ذیلا تصریح می نمایم :

نمک برای شور کردن ماهی هر تن تحویل بندر پهلوی ۴۰۶ ریال . بهای نمک داخلی در بازار بندر پهلوی هر تن ۹۴۰ ریال .

چوب گردو روسی هر متر مکعب تحویل پهلوی ۸۴۳ ریال . در بازار داخله هر متر مکعب ۳۵۰۰ ریال .

طناب ماهیگیری هر کیلونی ۲۴/۴۰ ریال . در بازار داخله هر کیلو ۲۵ ریال .

تور آلات از نخ پنبه هر کیلو ۱۹/۹۰ ریال . در بازار داخله هر کیلو ۱۴۰ ریال .

سیمان روسی هر تن ۴۹۰ ریال . در بازار پهلوی هر تن ۲۰۰۰ ریال .

حلی سفید هر کیلو ۳/۵۰ ریال . در بازار پهلوی هر کیلو ۲۰ ریال .

یکی دیگر از محسنات معامله با گلاوریب اسبیت این است که هر مقدار وجه لازم باشد قبلا می پردازند یعنی در مدت ۹ ماه به طور مساعده چهل و پنج میلیون ریال تأدیه می نمایند .
و همینطور آلات صید و مصالح ساختمانی را بدون مطالبه وجوه به تدریج تا حدود هجده میلیون ریال تحویل می دهند و در سه ماه ژویه و اوت و سپتامبر با دریافت محصول ماهی و خاویار حساب را تصفیه می کنند .

استفاده دیگر ما از گلاوریب اسبیت اجاره وسایل نقلیه بحری است زیرا شرکت جز بیک کشتی پانصد تنی موسوم به پرت پهلوی و یک بارکاس موتوری شصت تنی و سله دیگری ندارد .
راجع به ادوات صید و چوب آلات مخصوص به قایقها و تعمیر ساختمانها و ظروف بسته بندی کالا در صورتی که معامله با گلاوریب اسبیت انجام نپذیرد باید از حالا در فکر وارد کردن از کشورهای دیگر بوده مثلا طناب و تور آلات را به خوبی از هندوستان و پاکستان می توان خرید .

اما اگر با گلاوریب اسبیت طرف معامله باشیم علاوه بر اشیاء فوق الذکر ممکن است به طور پایاپای قند و منسوجات و آهن آلات دریافت داریم . راجع به طرز عمل شیلات از آنکه مستقلا به دست ایرانی اداره شود به عقیده بنده باید وضع کنونی را تغییر داد . فعلا در شرکت سه قسم صید می شود : آزاد و اداری و مقاطعه کاری . تصور می کنم مصلحت در حذف دو قسم اخیر و معامله با صیادان آزاد باشد یعنی شرکت از آنها خریداری کند و خود در داخله و خارجه به فروش رساند ، در حقیقت واسطه واقع شود و به صیادان کمک مالی بنماید و با دادن آلات صید آنها را راهنمایی کند .

موضوع دیگری که حائز کمال اهمیت می باشد توسعه استاسیون علمی موجود به منظور مطالعات ماهی شناسی و تکثیر مصنوعی و تربید ذخایر ماهی یعنی یکی از ذخائر ثروت ملی ایران است تا آن استاسیون بتواند مقررات ماهیگیری را خواه در رودهای غیر امتیازی که مجموعا یک واحد بیولوژیکی را از لحاظ مراحل مختلف نشو و نمای ماهی تشکیل می دهند به موقع اجرا بگذارد و همچنین تکثیر مصنوعی ماهی را به مقیاس لازم بسط دهد و مراقبت در امر زاد و ولد طبیعی ماهیها به عمل آورد . بدیهی است برای انجام این منظور قوانین ماهیگیری و بودجه آن باید مورد تصویب دولت واقع شود .

با در نظر گرفتن ضیق اوقات این گزارش را حتی المقدور خلاصه کرده متمنی است لطفا در قسمتهای اساسی آن نظر دولت را معلوم فرمائید تا بر طبق تعلیمات صادره رویه هیئت مدیره شیلات را در آتیه تعیین نمایم .

نامهٔ سپهر نشان می دهد که در زمان ملی شدن شیلات توانایی ایران در بهره برداری مستقل از شیلات نسبت به دوران گذشته که شیلات را در اختیار و انحصار روس ها قرار داده بیشتر شده است. چنانکه از نظر تخصص فنی نیازی به کارشناسان خارجی احساس نمی شود. با ارزش ترین محصول شیلاتی یعنی خاویار می تواند از طریق هواپیما به بازارهای خارجی صادر شود. بازار داخلی می تواند ماهیان حلال صید شده را مصرف نماید. ولی هنوز مشکلاتی در خصوص تهیه لوازم صید و بازار مصرف ماهیان غیرحلال و فلس دار وجود دارد که روسیه و مؤسسهٔ گلاوریب اسبیت است. البته مورخ الدوله پیشنهاد می نماید که با احداث کارخانه های کنسرو سازی می توان بخشی از محصولات را کنسرو نموده و به بازارهای غیر از بازار روسیه صادر نمود و با وارد نمودن دستگاهها آلات صید را در داخل کشور تولید نمود.

بالاخره عمر قرارداد شیلات پس از ۲۵ سال سپری شد. دولت شوروی همچنان خواهان تمدید قرارداد شیلات بودند ولی دولت ایران از پذیرش این درخواست خودداری نمود. مصداق در خاطرات و تألمات می نویسد: «.... سادچیکف سفیر شوروی به خانه من آمد و راجع بشیلات بحر خزر که قرارداد آن در بهمن ماه ۱۳۳۱ منقضی میشد مذاکره کرد و تقاضا نمود شیلات کماکان دست مأمورین دولت شوروی باشد تا بعد قراری در این باب داده شود و بمحض اینکه گفتم دولتی که امتیاز نفت جنوب را قبل از انقضای مدت ملی کرد و کارمندان انگلیسی شرکت نفت را از ایران خارج نمود چطور می تواند قرارداد منقضی شده ی شیلات را ابقاء نماید و آن را کماکان در دست عمال شوروی بگذارد. آیا میدانید سفیر شوروی در جواب من چه گفت؟ او گفت صحیح می فرمائید ما نمی بایست از شما چنین تقاضائی کرده باشیم و عذر خواست و رفت و در روز انقضاء هم شیلات بتصرف دولت درآمد... و بهمین جهت هم بود که دولت شوروی از تحویل طلای ایران بدولت من خودداری کرد.»^{۲۶} سرانجام شیلات خزری ایران در ۱۲ بهمن ۱۳۳۱ ش / ۱ فوریه ۱۹۵۲م در دوران نخست وزیری دکتر محمد مصدق، ملی اعلام شد.

پی نوشت ها

۱. بایگانی سازمان اسناد ملی ایران، سند شماره ی (۲۴۰۰۲۰۷۳۱ / ۲۱۱ پ۳الف ۱). / احمد سمیعی، خاطرات سیاسی مورخ الدوله سپهر، (نشر نامک، چ ۱، ۱۳۷۴ ش)، صص ۲۲۳ - ۲۰۷. / روزنامه اطلاعات، سال دوم، ش ۲۳۸، شنبه، ۲۹ مهر ماه، ۱۳۰۶، صص ۱ و ۲.
۲. نام دیگر شرکت یا کمپانی مختلط شیلات ایران و شوروی
۳. احمد سمیعی، خاطرات سیاسی مورخ الدوله سپهر، صص ۲۲۵-۲۲۳.
۴. همان منبع، صص ۲۲۶-۲۲۵.
۵. در همین زمان قرارداد های دیگری نیز با شوروی به امضاء رسید. از جمله این قراردادها: قرارداد گمرکی، تجارتي، بندر انزلی و تأمینیه و بیطرفی.
۶. روزنامه اطلاعات، سال دوم، ش ۲۳۹، یکشنبه ۳۰ مهر ماه ۱۳۰۶، صص ۱ و ۲.
۷. همایون الهی، ص ۲۸.
۸. روز نامه ی شفق سرخ در ۱۵ اسفند ۱۳۰۴ ش / ۱۹۲۶ م درباره ی صیادی انحصاری شوروی در آن زمان نوشت : « تنها صید حرامی که فعلا در بحر خزر در پهلوی دژ و حسن کiyاده میشود به وسیله مأمورین دولت شوروی است و دولت ایران در این قسمت شرکتی ندارد و سهمی هم عاید ایران نمیشود. » روزنامه ی شفق سرخ، ۱۵ اسفند ۱۳۰۴ ش، ص ۲.
۹. محمد علی منشور گرگانی، همان منبع، ص ۲۹۵.
۱۰. بایگانی سازمان اسناد ملی ایران، سند شماره ی ۲۴۰۰۱۷۳۴۳ / ۳۱۲۰۰۰۵.
۱۱. محمد علی منشور گرگانی، همان منبع، ص ۲۹۷.
۱۲. بایگانی سازمان اسناد ملی ایران، اسناد شماره ی ۰۲۹۹۰۰۳۹۱۰۰ / ۱۱۱۲م۶۰۵.
۱۳. مارس ی
۱۴. بایگانی سازمان اسناد ملی ایران، اسناد شماره ی ۰۲۹۹۰۰۳۹ / ۱۱۱۲م۶۰۵.
۱۵. بایگانی سازمان اسناد ملی ایران، اسناد شماره ی ۰۲۹۹۰۰۳۹ / ۱۱۱۲م۶۰۵.
۱۶. بایگانی سازمان اسناد ملی ایران، اسناد شماره ی ۰۲۹۹۰۰۳۹ / ۱۱۱۲م۶۰۵.
۱۷. بایگانی سازمان اسناد ملی ایران، اسناد شماره ی ۰۲۹۹۰۰۳۹ / ۱۱۱۲م۶۰۵.
۱۸. کازدار
۱۹. مصطفی شعاعیان، نگاهی به روابط شوروی و نهضت انقلابی جنگل، (تهران: بی نا، ۱۳۴۹)، ص ۳۹۹.
۲۰. محمد علی منشور گرگانی، همان منبع، ص ۲۹۶.
۲۱. همان منبع، همان صفحه.
۲۲. همان، ص ۲۹۷.
۲۳. همان، ص ۲۹۸.
۲۴. همان، ص ۲۹۷.
۲۵. احمد سمیعی، خاطرات سیاسی مورخ الدوله سپهر، صص ۲۳۰ - ۲۲۷.
۲۶. محمد مصدق، خاطرات و تألمات، ص ۱۸۴.

نتیجه

امتیاز شیلات یک امتیاز استعماری بود که روس ها به طور پیوسته بیش از یک قرن و نیم آن را در اختیار داشتند. بیشترین منافع حاصله از بهره برداری از محصولات مختلف شیلاتی اعم از انواع ماهی ها تا خاویار استحصال شده عاید روس ها می گردید و مبالغ اندکی تحت عنوان حق الاجاره و یا حق السهم نصیب دولت ایران می شد. با وجود آنکه اقداماتی در مقاطع مختلف برای بهره برداری مستقل از شیلات صورت گرفت مع هذا توفیق نیافته و همچنان حضور روس ها در شیلات شمال تداوم یافت. این رابطه استعماری ناشی از عوامل مختلفی بود:

۱- ایران توانایی بهره برداری مستقل از این منبع خدادادی را نداشت. ایران در این دوران به طور کلی از جنبه های مختلف سیاسی، اقتصادی، نظامی و تکنولوژیکی کشوری عقب مانده و ضعیف بود و به طور خاص هیچ نوع امکانات علمی - تکنیکی و کارشناسان خبره و نیروی انسانی متخصص در امر شیلات در اختیار نداشت. ایران فاقد امکانات حمل و نقل سریع برای انتقال محصولات شیلاتی اعم از کشتی های مخصوص، اتومبیل و هواپیما در سراسر دوران مورد بحث بود. ایران بر طبق مفاد عهدنامه ی ترکمانچای از حق داشتن بحریه ی حریبه محروم شد و به همین خاطر حتی نمی توانست صید قاجاق اتباع روسی در خزر را مانع شود. اگر چه ایران حق داشتن سفاین تجاری را داشت ولی عملاً ناوگان تجاری قدرتمندی برخوردار نبود. راه های زمینی، دریایی و هوایی جز راه دریای خزر و مسیر روسیه برای انتقال محصولات شیلات به بازار های اروپا و آمریکا در اختیار نداشت و از طرفی بازار مصرف داخلی خوبی هم نداشته است. اگر چه تلاشهایی برای راه سازی و افزایش توانمندی در زمینه ی حمل و نقل شده بود ولی برای قطع وابستگی کافی نبود.

۲- از طرف دیگر روسیه ی تزاری یا روسیه ی شوروی از جنبه های مختلف کشوری قدرتمند بود. و از لحاظ جغرافیایی نیز کشور وسیعی بود که تقریباً سه ضلع شرقی، غربی و شمالی دریای خزر را در بر می گرفت. این کشور تجربه ی کافی، تکنیک، امکانات حمل و نقل خوب و نیروی متخصص کافی برای بهره برداری در اختیار داشت. خود این کشور نیز بازار مصرف خوبی برای محصولات شیلات بود و تنها مسیر عبور این محصولات به بازارهای خارجی نیز بود. بنابراین همه این عوامل دست به دست هم داده بود تا یک سیستم استعماری را در بهره برداری از شیلات خزری ایران توسط روسها بوجود آورده و سالیان

سال صنعت و ثروت شیلات خزر را وابسته نگه دارد. وحتى هنگام انقضای قرارداد شیلات ایران و شوروی و در آستانه ملی شدن شیلات نیز این وابستگی احساس می شد.

۳- در تمام سالیانی که روس ها در بهره برداری از شیلات خزری ایران حضور داشتند، چه در دوره ی قاجاری که شیلات خزر در دست اجاره داران متعدد روسی و به خصوص استپان لیانازوف روسی و وراثش قرار داشت، و چه در دوره ی پهلوی که بهره برداری لیانازوف ها از بین رفت و قرارداد شیلات ایران و شوروی منعقد شد و شرکت مختلط شیلات ایران و شوروی تشکیل گردید، دیپلماسی روسیه ی تزاری و شوروی از منافع اتباع روسی و دولت شوروی دفاع و حمایت می کرد.

۴- وابستگی اقتصادی ایالات شمالی ایران به روسیه و شوروی در زمینه ی مبادلات تجاری و صادرات و واردات و آگاهی روس ها از این وابستگی و اینکه اگر این رابطه قطع می شد اقتصاد نواحی شمالی ایران متزلزل و مضایق و تنگنای زیادی برای ساکنان شمالی به وجود می آمد که خود دلایل متعددی داشته است، مزید بر علت بوده و در کنار ابزارهای دیپلماتیک، نظامی و سیاسی ابزاری برای اعمال فشار و تحمیل خواسته های آن در زمینه شیلات بوده است.

دلایل و عوامل فوق الذکر شکل گیری بسیاری از روابط استعماری مابین کشورهای استعمارگر و استعمارزده را روشن می سازد. با آگاهی از جنبه های مختلف عقب ماندگی کشورهای جهان سوم و تنها با برطرف کردن این موارد است که می توانند به استقلال واقعی دست یابند. این توقع که بدون تلاش برای برطرف کردن ضعف ها در ممالک ضعیف و آن هم توسط خودشان، کشورهای قدرتمند از منافع، مطامع و سیاست های امپریالیستی دست خواهند کشید، بیهوده است. همانگونه که امروزه کشور مان و کشورهای بسیاری که سهم و سابقه ای بس درخشان در تاریخ، تمدن و فرهنگ بشری داشته اند، امروزه نه تنها در شیلات، بلکه در بسیاری زمینه ها به خودکفایی و استقلال دست یافته اند، امروز و در آینده هم می توانند با اعتماد به نفس، تلاش، کوشش و پشتکار قدم در جهت استقلال همه جانبه بردارند. استقلال اقتصادی آنقدر مهم است که خوزه مارتی بانی استقلال کوبا استقلال سیاسی را بدون استقلال اقتصادی غیر ممکن می داند. البته استقلال به معنای واقعی نه آن که با حصار کشیدن به دور خود، به استقلال ظاهری اکتفا و افتخار کنیم.

تبرستان
www.tabarestan.info

منابع

اسناد ، کتب و جراید

الف) اسناد

ردیف	موضوع سند	شماره تنظیم آرشیوی	تاریخ سند
۱	نامهٔ مادام وورنیکا لیانازوف از طرف خود و پسرش نیکلا لیانازوف به وزارت مالیه در خصوص عمل نکردن دولت ایران به رأی حکمیت	شمارهٔ سند ۲۴۰۰۱۸۱۵۱ محل در آرشیو ۴۱۲م الفالف ۱	۱۲ خرداد ۱۳۰۳
۲	یادداشت میلپو رئیس کل مالیهٔ مملکتی ایران « درخصوص قرارداد پیشنهادی سفارت روس راجع به شیلات بحر خزر »	شمارهٔ سند ۲۴۰۰۱۷۳۴۳ ش فیش ۰۳۱۲۰۰۰۵	۱۵ میزان ۱۳۰۳
۳	« عریضه سرگشاده از طرف لئون لیانزوف وورنیکا لیانزوف » در خصوص شیلات به دولت، مجلس، علما و جراید	۲۴۰۰۱۷۳۴۳ ۰۳۱۲۰۰۰۵	۱۰ حمل ۱۳۰۴
۴	« متحدالمضمون به سفارتخانه های دولت علیه ایران » در اروپا و آمریکا جهت دریافت پیشنهادهای از کمپانی های مختلف برای خرید محصولات شیلات ایران	۲۴۰ ۰۲۹۹۰۰۳۹	۱۳۰۸
۵	گزارش رئیس هیئت مدیره کمپانی شیلات ایران و شوروی به وزارت فلاح و تجارت در خصوص فروش محصولات شیلات به کمپانی هایی غیر از سندیکای ماهی دولتی شوروی و اختلاف نظر بین اعضای ایرانی و روسی هیئت مدیره	۲۴۰ ۰۲۹۹۰۰۳۹	۴ مهر ۱۳۰۸
۶	گزارش سفارت ایران در پاریس به وزارت فلاح و تجارت دربارهٔ امکان فروش محصولات شیلات خزری ایران در آن کشور	۲۴۰ ۰۲۹۹۰۰۳۹	۲۷ مهر ۱۳۰۸

۷	گزارش سفارت ایران در پاریس به وزارت فلاح و تجارت راجع به عملی نبودن پیشنهادات کمپانی های خارجی	۲۴۰ ۰۲۹۹۰۰۳۹	۱۹ آذرماه ۱۳۰۸
۸	گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امور خارجه درباره وضع فروش محصولات شیلات ایران در آلمان	۲۴۰۰۱۶۶۴۱ ۰۲۹۹۰۰۳۹	۲۴ دی ماه ۱۳۰۸
۹	نامه وزارت فلاح و تجارت و فواید عامه به کاظمی رئیس هیئت مدیره کمپانی شیلات در مورد ارسال صورت جامعی از قیمت محصولات فروخته شده به سندیکا ماهی دولتی شوروی و مقایسه آن با پیشنهادات سایر خریداران	۲۴۰ ۰۲۹۹۰۰۳۹ ۱۲۲۲م۶۰۵	۱۳۰۸/۱۱/۱۶
۱۰	گزارش اداره کل صنعت و فلاح به ریاست دفتر مخصوص شاهنشاهی در رابطه با پیشینه ی اختلافات لیانازوف ها با دولت ایران به انضمام صورت جلسه حکمیت راجع به شکایات لیانازوف ها و اختلافات آن ها با دولت ایران	شماره سند ۲۴۰۰۱۸۱۵۱ شماره فیش ۰۳۲۵۰۰۰۱	۱۳۱۱/۱۱/۱۳
۱۱	گزارش فروغی رئیس الوزراء وقت به دفتر مخصوص شاهنشاهی در خصوص ادعاهای لئون لیانازوف	شماره سند ۲۴۰۰۱۸۱۵۱ شماره فیش ۰۳۲۵۰۰۰۱	۱۳۱۴/۵/۲۵
۱۲	اظهار نظر رئیس اداره امتیازات و نفت راجع به پیشنهاد ژرژ دوستور سوئسی برای فروش محصولات کمپانی ماهی ایران و مبنی بر عدم امکان اجرای این پیشنهاد	شماره سند ۲۴۰۰۱۶۷۱۵ محلدر آرشیو ۱۴م۱۴الف۱	۱۳۱۵/۳/۲
۱۳	توضیح رئیس هیئت مدیره کمپانی شیلات	شماره سند ۲۴۰۰۱۶۷۱۵	۱۳۱۵/۵/۱۵

	ایران و شوروی به اداره امتیازات و نفت وزارت مالیه مبنی بر پیشنهاد ژرژ دوستور سوئسی و امکان اجرای این پیشنهاد	محل در آرشیو ۱۴۰۲م الفالف ۱	
۱۴	درخواست وزارت امور خارجه از وزارت مالیه برای فرستادن سوابق مسئله اختلاف لیانازوف ها با دولت به علت ادعای ورنیکا لیانازوف از طریق سفارت فرانسه	شماره سند ۲۴۰۰۱۸۱۵۱ شماره فیش ۰۳۲۵۰۰۲۲	۱۳۱۶/۸/۳
۱۵	نامه کفیل وزارت مالیه به ریاست وزرا در خصوص تقاضای خانم لیانازوف	شماره سند ۲۴۰۰۱۸۱۵۱ شماره فیش ۰۳۲۵۰۰۲۲	۱۳۱۶/۱/۱۵
۱۶	کسب تکلیف رئیس اداره امتیازات و نفت وزارت مالیه از وزارت دارائی در خصوص موافقت لئون لیانازوف با دریافت نقدی وجه تعیین شده توسط مقامات عالی و صرف نظر نمودن از دعای خود در خصوص مطالبات	شماره سند ۲۴۰ شماره فیش ۳۲۵/۱/۲۹	۱۳۱۷/۸/۳
۱۷	رونوشت امتیاز و قرارداد شیلات بین دولت ایران و پطروویچ وانیفسف	شماره سند ۲۴۰۲۰۶۶۷ محل در آرشیو ۵۱۷ ب ۲ بالف ۱	۱۳۱۹/۱۰/۱۷
۱۸	رونوشت نامه ی مورخه ۱۹/۱۱/۱۶ لئون لیانازوف به بانک ملی ایران جهت صدور ضمانتنامه بانکی	شماره سند ۲۴۰ شماره فیش ۳۲۵/۱/۳۰	۱۳۱۹/۱۱/۱۹
۱۹	نامه رئیس اداره امتیازات و نفت به قسمت مالی وزارت دارائی مبنی بر مخالفت با تضمین ضمانتنامه ی مورد درخواست لئون لیانازوف	شماره سند ۲۴۰ شماره فیش ۳۲۵/۱/۲۴	۱۳۱۹/۱۱/۲۸
۲۰	دستور وزارت دارائی به بانک ملی ایران مبنی بر عدم پرداخت هر گونه وجه و عدم تضمین ضمانتنامه ی وی	شماره سند ۲۴۰ شماره فیش ۳۲۵/۱/۲۱	۱۳۱۹/۱۱/۳۰

ب) کتب

۱. ابن بطوطه : سفرنامه ابن بطوطه ، ترجمه محمد علی موجد ، تهران : بنگاه ترجمه و نشر کتاب ، ۱۳۴۸ .
۲. اورسل ، ارنت : سفرنامه اورسل ، ترجمه ی علی اصغر سعیدی ، (بی نایی تا) .
۳. اوپر ، اوژن : ایران امروز (۱۹۰۷ - ۱۹۰۶) ترجمه ی علی اصغر سعیدی ، انتشارات نقش جهان ، چاپ اول ، ۱۳۶۲ .
۴. الهی ، همایون : اهمیت استراتژیکی ایران در جنگ جهانی دوم ، انتشارات دانشگاه تهران ، ۱۳۶۱ .
۵. بهار محمد تقی : تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران ، تهران : انتشارات امیر کبیر ، چاپ چهارم ، ۱۳۷۲ .
۶. تیموری ، ابراهیم : عصر بیخبری یا تاریخ امتیازات در ایران ، انتشارات اقبال ، چاپ چهارم ، ۱۳۶۳ .
۷. تفرشی ، مجید : دو سال روابط محرمانه احمد شاه و سفارت شوروی ، نشر تاریخ ایران ، ۱۳۷۲ .
۸. خودزکو ، الکساندر : سرزمین گیلان ، ترجمه سیروس سهامی ، انتشارات پیام ، بی تا .
۹. دهخدا ، لغتنامه .
۱۰. سپهر ، مورخ الدوله : ایران در جنگ بزرگ ، تهران : انتشارات ادیب ، ج ۲ ، ۱۳۶۲ .
۱۱. سمیعی ، احمد : خاطرات سیاسی مورخ الدوله سپهر ، نشر نامک ، ج ۱ ، ۱۳۷۴ ش .
۱۲. شعاعیان ، مصطفی : نگاهی به روابط شوروی و نهضت انقلابی جنگل ، تهران : بی نا ، ۱۳۴۹ .
۱۳. صفایی ، ابراهیم : وثوق الدوله ، کتاب سرا ، چاپ اول ، ۱۳۷۴ .
۱۴. قادری ، حاتم : پژوهشی در روابط ایران و روسیه شوروی یا قرارداد ۱۹۲۱ ، جلد دوم ، ایرانشاپ ، ۱۳۵۹ .
۱۵. گلزاری ، مسعود (به کوشش) : سفرنامه میرزا محمد حسین حسینی فراهانی ، تهران : انتشارات فردوسی ، ج ۱ ، ۱۳۶۲ .
۱۶. لیتن ، ویلهلم : ایران از نفوذ مسالمت آمیز تا تحت الحمایگی (۱۹۱۹ - ۱۸۶۰) ، ترجمه ی مریم میراحمدی ، انتشارات معین ، چاپ اول ، ۱۳۶۷ .
۱۷. معین ، فرهنگ فارسی .
۱۸. منشور گرگانی ، محمد علی : رقابت شوروی و انگلیس در ایران از ۱۲۹۶ تا ۱۳۰۶ خورشیدی ، انتشارات عطایی ، ۱۳۶۸ .
۱۹. مازندرانی ، وحید : راهنمای عهود و عهدنامه های تاریخی ایران ، تهران : انتشارات کتابخانه ابن سینا ، ۱۳۴۱ .
۲۰. مدنی ، جلال الدین : تاریخ تحولات سیاسی و روابط خارجی ایران ، جلد سوم ، تهران : انتشارات پایدار ، ۱۳۷۶ .

۲۱. مصدق، محمد: خاطرات و تألمات دکتر محمد مصدق، انتشارات علمی، چاپ هفتم، ۱۳۷۲.
۲۲. میلپو، مأموریت آمریکاییها در ایران: ترجمه ی حسین ابوترابیان، تهران: انتشارات پیام، چاپ اول، ۱۳۳۶.
۲۳. نصیری مقدم، محمد نادر: گزیده اسناد دریای خزر و مناطق شمالی ایران در جنگ جهانی اول، تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، چاپ اول، ۱۳۷۴.
۲۴. نیکیتین، مسیوب: ایرانی که من شناخته ام، مترجم: علی محمد فره وشی، انتشارات کانون معرفت، بی تا.

ج) جراید

روزنامه ها

تبرستان
www.tabarestan.info

۱. روزنامه ی اطلاعات، ۲۹ مهر ۱۳۰۶ ش.
۲. روزنامه ی اطلاعات، سال دوم، ش ۲۳۸، شنبه، ۲۹ مهرماه، ۱۳۰۶.
۳. روزنامه ی اطلاعات، سال دوم، ش ۲۳۹، یکشنبه ۳۰ مهرماه ۱۳۰۶.
۴. روزنامه ی ایران، شماره ی ۳۱
۵. روزنامه ی ایران، اسفند ماه ۱۳۷۷، ص ۲.
۶. روزنامه ی ستاره ایران، ش ۸۴.
۷. روزنامه ی ستاره ی ایران، ش ۹۲.
۸. روزنامه ی شفق سرخ، ۲۳ دی ۱۳۰۱ ش / ۱۴ ژانویه ۱۹۲۲ م، ش ۱۰۸.
۹. روزنامه ی شفق سرخ، ش ۱۳۴.
۱۰. روزنامه ی شفق سرخ، ۲۲ فروردین ۱۳۰۲ ش، شماره ی ۱۳۵.
۱۱. روزنامه ی شفق سرخ، سه شنبه (حمل) ۲۷ فروردین ۱۳۰۲ / ۱۷ آوریل ۱۹۲۳ م.
۱۲. روزنامه ی شفق سرخ، سه شنبه ۷ جوزا (خرداد) ۱۳۰۳ ش / ۲۷ مه ۱۹۲۴، سال ۳، شماره ی ۲۳۷.
۱۳. روزنامه ی شفق سرخ، سه شنبه ۲۰ بهمن ۱۳۰۴، ۹ فوریه ۱۹۲۶، سال ۴، ش ۴۵۳.
۱۴. روزنامه ی شفق سرخ، ۱۵ اسفند ۱۳۰۴ ش.

مجلات

۱. جهان آرا، ناصر: «مشهدسر فعالترین بندر و بارفروش بزرگترین شهر تجاری ایالت مازندران»، فصلنامه گیلان ما، سال پنجم، ش ۱، پیاپی ۱۷، زمستان ۱۳۸۳، صص ۱۵۲ - ۱۳۰.
۲. غفارپور، بختیار: مقاله ی «روابط ایران با حکومت موقت روسیه»، فصلنامه تاریخ روابط خارجی، سال پنجم، ش ۲۲، بهار ۱۳۸۴، صص ۱۱۹ - ۱۱۳.

تبرستان
www.tabarestan.info

نمایه

فهرست اعلام اشخاص و مکان ها

- آ
آب کنار، ۲۵
آذربایجان، ۸۹
آزانیانس، ۲۱، ۳۴
آستارا، ۱۴، ۱۶، ۱۷، ۲۲، ۲۵، ۲۶
۴۵، ۴۵، ۴۸، ۵۲، ۵۴، ۶۷، ۷۹، ۹۶
۱۱۶، ۱۲۳، ۱۲۵
آشتیانی، میرزا ابراهیم، ۱۳۱
آشوراده، ۲۲
آقابایف، ۶۰، ۷۱
آقابایوف (دکتر)، ۱۴۵
آقا سید یعقوب، ۱۲۷، ۱۳۰، ۱۳۱
آلمان، ۲۷، ۳۲، ۹۰، ۹۳، ۱۳۵، ۱۳۷
آمریکا (ایالات متحده)، ۹۰، ۹۳
۱۳۵، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۴۰، ۱۴۳، ۱۴۵
۱۴۶، ۱۴۹، ۱۵۰، ۱۵۹، ۱۶۲
آهی، میرزا مجید خان، ۳۷

ب

- الف
ابراهیم خان (کلنل)، ۹۱
ابراهیم سر، ۲۵
ابن بطوطه، ۱۶۵
ابوترابیان، حسین، ۱۰۷
احمد شاه، ۱۶۵
اترک، ۱۷، ۲۱، ۲۲، ۲۵، ۴۵، ۴۸
بابل، ۱۱۰
بابلسر، ۱۲۵
بارفروش، ۱۶۷
باطوم، ۱۴۰
بامداد، ۱۲۵، ۱۲۶
باکو (بادکویه)، ۶۸، ۱۴۱
برژنیکوف، ۴۰

- بریتانیا، ۵۸
تقی زاده، سید حسن، ۱۲۸، ۱۲۹
- بریلوف، ۴۰
۱۳۰، ۱۳۲
- بندر گز، ۲۵
تنکابن، ۱۹، ۲۵، ۶۸، ۷۹، ۹۱
- بیگلروف، ۲۱، ۲۰
تولم خالصه (بلوک)، ۲۵
- بلژیک، ۱۳۵
نوراگین، ۶۸
- بوشهری، حاج معین التجار، ۴۵
تهران (طهران)، ۲۰، ۲۱، ۴۰، ۴۶
- بهار، محمد تقی (ملک الشعرا)، ۱۰۷
۵۲، ۵۵، ۱۰۷، ۱۲۵، ۱۳۶، ۱۵۸
- ۵۹، ۱۶۵
۱۶۶، ۱۶۷
- بهم بر، ۲۵
تیموری، ابراهیم، ۱۵، ۱۶۵
- بیات (شیخ)، ۱۳۱
ث
- ج
جهان آرا، ناصر، ۱۶۷
- پ
پاریس، ۳۶، ۹۹، ۹۶، ۵۵
جهانگیر، نصرالله، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۴۸
- پاستوخوف (سرگنی کنستانتینوویچ)،
جیفه رود، ۲۵
۱۲۴، ۱۲۲
- بطروگراد، ۳۵، ۳۳
جیک رود، ۲۵
- چ
چ
پیر بازار، ۲۵
حاجی ترخان، ۱۴، ۱۷، ۲۰، ۲۱، ۲۶
- پیرنیا، حسن، ۱۲۲
حاجی مهدی آفا، ۲۵
- پیرنیا، حسین، ۱۱۰، ۱۲۵
حاجی میرزا آقاسی، ۱۵
- ت
ترکستان، ۷۸
حسنعلی ده، ۲۵
- تفرشی، مجید، ۱۰۷، ۱۶۵
حسن کیاده، ۱۴، ۵۲، ۵۴، ۶۶، ۷۰
- تفلیس (طفلیس)، ۲۱
۱۲۳، ۱۲۵
- تقوی، حاج سید نصرالله، ۶۰، ۷۱، ۷۲
خ
- ۷۷، ۷۴،

ر

- خراسانی ، آقازاده ، ۱۳۱
 خشاب (مسيو آنتوان) ، ۶۰ ، ۷۱ ، ۷۲ ،
 ۷۷ ، ۷۴
 خواجه نفس ، ۱۴ ، ۱۰۷
 خودزكو ، الكساندر ، ۱۶۵
 خليج استرآباد ، ۱۴
 رضائيه (درياچه) ، ۹۷
 رفيع ، حاج آقا رضا ، ۱۳۶
 روتشتاين (روتشتين) ، ۵۹
 رودپشت (قديم) ، ۲۵
 ريكا ، ۱۴۰

ز

زنجانى ، حاج آقا حسين ، ۱۳۱

ژ

س

- سادجيكف ، ۱۵۷
 سارابكف ، ۳۴
 سپهر ، مورخ الدوله ، ۵۶ ، ۱۰۷ ، ۱۵۴ ،
 ۱۵۷ ، ۱۵۸ ، ۱۶۵
 سپهسالار ، ميرزا حسين خان ، ۱۹ ، ۲۰ ،
 ۲۱ ، ۲۲ ، ۲۳ ، ۶۹

سرتك ، ۲۲

- سعيدى ، على اصغر ، ۱۶۵
 سميعى ، احمد ، ۱۵۸ ، ۱۶۵
 سوجايف ، استيان ، ۱۴ ، ۱۶
 سوئد ، ۱۴۷

د

- دانمارك ، ۱۴۷
 دالگوركى ، كنياز ، ۱۵
 دريايىگى ، حاجى ابوطالب خان ، ۱۴ ،
 ۱۷

- دريايىگى ، حاجى مير صادق ، ۱۶
 دريايىگى ، ميرزا ابراهيم خان ، ۲۱
 در ياي خزر ، ۳۸ ، ۶۹ ، ۷۳ ، ۷۵ ، ۸۳ ،
 ۸۵ ، ۸۶ ، ۸۷ ، ۹۲ ، ۹۵ ، ۹۷ ، ۱۰۶ ،
 ۱۱۰ ، ۱۱۱ ، ۱۱۷ ، ۱۱۸ ، ۱۱۹ ، ۱۲۰ ،
 ۱۲۴ ، ۱۳۳ ، ۱۳۵ ، ۱۳۶ ، ۱۴۲
 دوستور ، ژرژ ، ۱۴۷ ، ۱۴۹ ، ۱۶۳ ، ۱۷۳
 دهخدا ، ۱۶۵

ذ

- ذكاءالملك (محمد على فروغى) ، ۶۰ ،
 ۷۱ ، ۷۲ ، ۷۴ ، ۷۷ ، ۷۸ ، ۸۱ ، ۸۳ ، ۹۷ ،
 ۹۸ ، ۱۰۱ ، ۱۶۳

ف

- فتحعلی شاه قاجار، ۱۴
فراهانی، میرزا محمد حسین، ۲۵، ۱۶۵
فرانسه، ۱۳۵، ۱۶۴
فره وشی، علی محمد، ۱۶۶
فیلی منوف، ۱۲۴

تبرستان

فی

- فتلق، ۲۵
قراسیموف، ۱۴، ۱۶
قره سو، ۱۱۱
قفقاز، ۱۲۶

ک

- کاراخان، لو میخائیلوویچ، ۱۱۰
کازرونی، ۱۲۷
کاس مینسکی، ۶۰، ۷۱
کاظمی، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۶۳
کامران میرزا، ۲۳
کرنسکی، ۳۴
کریوشتین، ۴۰
کسم (قریه)، ۲۵
کفتانیکوف، ۱۴
کوبا، ۱۶۰
کولاک، ۷۳
کولان کودا (جزایر)، ۶۷، ۱۱۷

سهایمی، سیروس، ۱۶۵

سهیلی، میرزا علیخان، ۱۲۲، ۱۲۴

ش

- شعاعیان، مصطفی، ۱۵۸، ۱۶۵
شیروانی، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۲۹

ص

صفایی، ابراهیم، ۵۶، ۱۶۵

ض

ط

طومانیانس (تومانیانس)، ۳۳، ۵۵، ۶۹
۷۵، ۷۰،

ظ

ع

- عبدالمجید ۲۵
علاء، حسین، ۱۳۷
عمید السلطنه، ۶۰، ۷۱
عین الدوله، ۲۳

غ

- غازیان، ۵۷، ۱۱۶۷
غازیان، ۱۲۲

گ

۱۰۶، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۲۹، ۱۲۰، ۱۲۱،

۱۲۷، ۱۲۲

لیانازوف، نیکلا استپانویچ، ۶۸، ۱۶۲

لیانازوف، وورنیکا، ۲۵، ۶۰، ۶۶، ۶۸

۶۹، ۷۱، ۷۲، ۷۸، ۸۲، ۸۸، ۸۹، ۹۹

۱۰۰، ۱۶۲، ۱۶۴

لیانازوف (وراثت) ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۳۴

۳۷، ۷۰، ۷۱، ۷۲، ۷۷، ۷۸، ۸۰

۸۳، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۶۰

لیانازوف ها، ۱۹، ۲۵، ۲۷، ۳۱، ۳۲

۳۴، ۳۶، ۳۸، ۳۹، ۴۳، ۴۴، ۴۶، ۵۴

۵۷، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۴، ۶۵

۶۶، ۶۸، ۷۳، ۷۴، ۷۵، ۷۶، ۷۷، ۸۰

۸۱، ۸۲، ۸۳، ۸۶، ۸۸، ۸۹، ۹۵، ۹۶

۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۶

۱۱۱، ۱۱۶، ۱۲۰، ۱۲۵، ۱۲۸، ۱۵۳

۱۶۳

لین، ویلهلم، ۲۷، ۳۹، ۵۶، ۱۶۵

م

مارتی، خوزه، ۱۶۰

مارسی (مارسیل) ۱۳۷

مارکف (مارگو) ۶۰، ۷۱، ۷۴، ۷۷

مازندران، ۱۶، ۱۹، ۲۰، ۲۵، ۵۹، ۶۶

۷۹، ۹۶

مازندرانی، وحید، ۱۰۷، ۱۶۵، ۱۶۷

گرگان، ۱۱۱، ۱۲۳، ۱۲۵

گرگانرود، ۱۴

گریگوروف، ۳۴

گسکر، ۲۵

گلزاری، مسعود، ۱۶۵

گمش تپه، ۱۴، ۲۵

گیلان، ۱۶، ۱۹، ۲۰، ۲۵، ۲۵، ۹۱

۱۳۳، ۱۶۵

ل

لاریم، ۲۵

لاهیجان، ۲۵

لنگرود، ۲۵

لنین، ۳۴، ۳۵

لهستان، ۱۳۵

لیانازوف، استپان مارتینوویچ، ۱۹، ۲۱

۲۳، ۲۴، ۱۶۰

لیانازوف - گنورگی، ۲۳، ۲۴، ۶۶، ۷۰

لیانازوف، لنون، ۲۵، ۳۴، ۶۰، ۶۵

۶۸، ۶۹، ۷۱، ۷۲، ۷۸، ۸۲، ۸۸، ۸۹

۹۶، ۹۷، ۹۸، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۵

۱۶۲، ۱۶۳، ۱۶۴

لیانازوف، مارتین، ۳۴، ۳۹، ۳۳، ۴۴

۴۵، ۴۷، ۴۴، ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۶۸، ۷۱

۷۲، ۷۷، ۸۲، ۸۸، ۸۹، ۹۱، ۹۶، ۹۷

- مبارک آباد، ۲۵
 محتشم السلطنه، ۷۱
 مدرس، ۱۲۶، ۱۳۱
 مدنی، جلال الدین، ۱۰۷، ۱۶۶
 مدیرالملک، محمود خان، ۹۴
 مرزکه، ۲۵
 مسکو، ۳۳، ۶۹، ۱۳۸، ۱۴۵
 مشهد سر، ۱۴، ۲۵، ۶۸، ۱۱۱، ۱۳۳، ۱۶۷
 مشارالسلطنه، ۶۰، ۷۱
 مشارالملک، ۳۶
 مشیرالدوله، میرزا حسین خان، ۲۰، ۷۸
 مصدق، ۸۱، ۱۳۱، ۱۵۴، ۱۵۷، ۱۵۸
 مظفرالدین شاه، ۲۳
 معتمدالتولیه، ۱۳۱
 معظمی، ۱۳۱
 منشور گرگانی، محمد علی، ۵۶، ۱۰۷
 ۱۵۳، ۱۵۶، ۱۶۵
 منصورالسلطنه، ۷۳
 موحد، محمد علی، ۱۶۵
 موسی جای، ۱۱۱
 موسی خان، ۱۴۵
 میان کاله، ۱۷، ۲۵
 میان قلعه، ۲۲
 میزان آقاسی، میرزا اسماعیل خان، ۱۶
 میرزا محمد علی خان، ۱۷
 میرزا مسعود، ۱۴
 میلپو، ۷۸، ۸۲، ۹۳، ۱۰۶، ۱۰۷
 ۱۳۱، ۱۳۳، ۱۳۵، ۱۶۲
 ناصرالدین شاه، ۱۴، ۱۹، ۲۳
 نبوی، ت، ۱۴۹
 ولی الله خان، ۶۰، ۶۲، ۷۱، ۷۲
 ۷۶، ۷۷، ۷۸
 نصیری مقدم، محمد نادر، ۵۶، ۱۶۶
 نفیسی، فتح الله، ۱۰۴
 نوری، میرزا آقا خان، ۱۸
 نیکلا، ۳۴
 نیکیتین، ۲۷، ۱۶۶
 و
 واسکر سنگی پطر پتروویچ، ۲۴، ۲۵
 وانیتسف، گریگور پتروویچ، ۳۱، ۴۸
 ۴۹، ۵۰، ۵۲، ۵۴، ۵۵، ۷۰، ۸۶
 ۱۶۴
 وثوق الدوله، ۵۵
 ولگا، ۲۷
 و
 هامبورگ، ۱۳۹، ۱۴۰
 هلند، ۱۱۴۷

تبرستان
www.tabarestan.info

تبرستان
www.tabarestan.info

ضمائم

(تصاویر و اسناد)

استفان لیانازوف

مارتین لیانازوف

ПРАВЛЕНИЕ :

ТЕГЕРАН

Телефон № 1852

Телер. адрес "Красида" Тегеран

" " " " " 197 "

هیئت مدیره

(طهران)

آدرس تلگرافی طهران و معانی ایران

تلفن شماره ۱۸۵۲

تاریخ ۱۳۱۵ - ۵ / ۱۵

شماره ۱۶۳

صفحه ۱

.....
.....
.....

۱۳۱۵ / ۱۷

وزارت مالیه اداره اعتبارات و نقد

۱۱۴

در چندی قبل مسیو ژرژ دوستیر (GEORGES DUSTOUR) شازداه تجاری سوئیس در ایران باینجانب مراجعه و راجع بحصول این شباتی اطلاعاتی بخواست که اطلاعات مزبوره در دست رس مشارالیه گذارده شد و بر اثر انشائی بیشتر بحصول شباتی هم در خصوص آنکه عالم اروپا بود دستور صادر شد که از بندر پهلوی نمونه از محصولات کبانی بایشان داده شود که بخریداران خارجی بتواند ارائه بدهد و مذاکراتی هم که با ایشان شد روی این اصل بود که شاید بتواند خریدار کبانی برای کلیه محصول کبانی شبات در اروپا تهیه نماید مشارالیه قرار گذاشت که نتیجه مطالعات و مذاکرات خود را باینجانب اطلاع دهد .

ایشان ۳ طغرا مرسله از ایشان بعنوان اینجانب رسیده که سواد انراهم از قرار حلم برای - انوارخانه ارسال داشته است و چنانچه از مندرجات آن مشاهده میشود مشارالیه پیشنهاد تاسیس شرکت مختلفی که سرمایه آن از طرف ایران و سوئیس تامین شده باشد برای فروش رقم اعلای محصول این شباتی (که گویا مقصود همان محصول باب بازارهای اروپا و آمریکا است) در خارجه نموده در صورتیکه مذاکرات ما - ناتجه فوق ذکر شد روی فروش کلیه محصول بوده تا چنانچه شرایط خریداران سوئیس از شرایط گامریا نافع تر باشد مورد توجه قرار داده شود و الا چنانچه مسبوقند فروش اقلام مرغوب محصول این شباتی که باب بازارهای اروپا میباشد بطور علیحده غیر ممکن و نافع این خواهد شد که فروش سایر اقلام محصول کبانی دچار اشکال شود . در هر حال جواب لقم در موضوع بمراسلات مشارالیه داده شد و اینکه سواد انرا برای مزید استحضار الجلیای محترم انوارخانه لقا ارسال میگردد .

رئیس هیئت مدیره کبانی شبات ایران و شوروی

/ ت . نبوی /

سازمان و ستاد ملی ایران

IRAN NATIONAL ARCHIVES

شماره سند: ۳۴۰۰۱۷۸۱۵
تاریخ ثبت: ۱۳۱۵ / ۵ / ۱۵
محل نگهداری: ۱۳۱۵ / ۵ / ۱۵

شماره دعوت	شماره تعلیم	شماره مکتب	شماره اعلام	شماره سند	موضوع
۱۴۰۶۶۱	۵۱۴۵	۵۱۴۵	۵۱۴۵		

اداره

وزارت مالیه

شماره - ۱۲۹۱ / ۱۲۹۱ د ولت علیه ایالتی

شهر و خورشید

وزارت فلاحیت و تجارت و قوا

ما احیاء کنندگان ذیل وزیر فلاحیت و تجارت و قوا بدو نامه بنمایندگی از جانب دولت علیه ایران اینک بطور
و گریز بطریق و انیتشف تاجر درجه اول تبعه روس از طرف بشویند بفرستاد ذیل را مسند نمودیم -
ماده اول - وزیر فلاحیت و تجارت و قوا بدو نامه بنمایندگی از طرف دولت علیه ایران الیه آبهای ساحل بحر خزر
را که متعلق بدولت علیه میباشد از رود استارا الی رود اتراک بدون هیچ استثنائی بانضمام رودخانه ها
و خلیجهای واقع در ساحل مشرقیه برای سیدماهی حلال و حرام بسپور انیتشف اجازه میدهد -
توضیح - بسپور و انیتشف مستاجر منیر حق ندارند در رودخانه هایی که مالایانه مذا رسید ما هی آن کشور
اینکه هزار بوط باشد سیدماهی نماید - رودخانه های منیر را ازاد بوده و داخل شروط اینقرار داد و اجازت خواهد
بود

ماده دوم - مدت این اجازه از تاریخ بیست و چهارم - ۲۴ - جوزای هزار و بیست و نود و هشت ۱۲۹۸ -
هجری شمسی (مطابق چهاردهم - ۱۴ - ژوئن ۱۹۱۹ میلادی فرنگی) شروع و در بیست و چهارم - ۲۴ -
جوزای هزار و سیصد و هجده ۱۳۱۸ (مطابق چهاردهم - ۱۴ - ژوئن ۱۹۳۹ میلادی فرنگی) ختم میشود
که بمبارقه آخری بیست سال تمام امتداد خواهد داشت

ماده سوم - کریکوی بطریق و انیتشف ملتزم است که در مقابل اجازت آبهای فوق الذکر هر ساله صدی پنجسده
از کلیه منافع خالص ملکرد نیلالت مشروطه را بموجب تاثیر بدولت علیه ایران واکد ارنماید و حد اقل سهم
دولت علیه از این بابت بفرار ذیل تامین میشود :

سال اول یکصد هزار تومان سال دوم یکصد و پنجاه هزار تومان سال سوم دویست هزار تومان سال چهارم دویست
و پنجاه هزار تومان سال پنجم سیصد هزار تومان که جمعا پنجسده سال اول حقوق ثابت یعنی سهم نامینی دولت
بالب بیک میلیون تومان خواهد بود

و اما باینکه سال بعد که ارسال ششم الی انتقادی مدت اجازه باشد حد اقل سهمی دولت علیه در هر سال
بمیزان پانصد هزار تومان تأمین میگردد که جمعا در مدت این پانزده سال حقوق ثابت دولت بالغ بر هشت
میلیون و پانصد هزار تومان خواهد بود (ترتیب تادیه حقوق دولت در هر سال بقرار ذیل است :

(۱) بسپور و انیتشف مال الاجاره ثابت یعنی سهم نامینی دولت را که در هر سال معینا باید بدولت علیه
تادیه نماید همه ساله بدو قسط مساوی یکی در تاریخ بیست و سوم - ۲۳ - جدی (۷ - چهاردهم - ۱۴ - ژانویه
میلادی فرنگی) و دیگری در تاریخ بیست و چهارم - ۲۴ - تیر (چهاردهم - ۱۴ - ماه مه میلادی فرنگی)
خواهد پرداخت و تاریخ تادیه اولین قسط آن بیست و سوم - ۲۳ - جدی و هذ و السنه هزار و بیست و نود و هشت

ک

ک

۱۲۹

وزارت امور خارجه

اداره مستشاری
شماره ۱۳۵۲ / ۴۴۷۴
تاریخ ۱۳۰۸-۸-۳
شبه

وزارت مالیه

چون سفارت فرانسه همواره مراعاتی راجع به ادعای مادام لیانازوف از بهایت
شیلات بحر خزر بوزارت امور خارجه می نمود و طبقه در این وزارتخانه تحت مطالعه
قرار داده شد ماست لذا برای تکمیل سوابق موجوده در این وزارتخانه خواهشمند است
دستور فرمایند رونوشت قراری که در تاریخ ۱۵/۴/۱۳۰۲ بین لیا نازوف هاو آن -
وزارتخانه داد ماست بوزارت امور خارجه بفرستند و نیز اجازه فرمایند کلیه سوابق
که در اینخصوص در این وزارتخانه در دسترس آقای دکتر قاسم زاده مشاور قضائی این وزارت
خانه بگذارند
از طرف وزیر امور خارجه

کلی

د. د. به اداره قط وزارت مالیه
تاریخ ۱۳۰۸/۸/۹
شماره ۲۷۷۷

در دفتر
۱۶/۸/۳

مستشار
۱۹/۱۱/۱۰

وزارت مالیه
تاریخ ۱۳۰۸/۸/۹
شماره ۳۳۲۴۲

پرونده قلمرو و سرحدات ایران
فرمانده ۱۵
تاریخ ۱۳۰۸/۸/۹
شماره ۳۳۲۴۲

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
IRAN NATIONAL ARCHIVES
شماره ۲۴۰۱۸۱۵۱
تاریخ ۱۳۰۸/۸/۹
شماره ۳۳۲۴۲

وزارت دارائی

اداره امتیازات نفت و درآمد معادن

تاریخ ۱۳۱۶ - ماه ۱۱/۶۵

شماره ۱۴۴۵۵/ن

پرست - پیش

تیسری است

وزارت دارائی - قسمت مالی

نسبت به درخواست آقای لکهن لیانازوف داین تقاضای صدور ضمانت نامه ای مبلغ دویست و پنجاه هزار ریال موضوع نامه پیوست بانک ملی ایران معروض می‌دارد :

موضوع مطالبات وراثت لیانازوفها بشرح پیرشده ای که مناجات علاحظمه تقدیم میگردد دیشمنه مفلسی را داراست و در پی هر که تقاضاهائی داینراخذ وجوه نقد از ناحیه وراثت شد مستحقها در نامه ای که بشماره ۱۸۲۷۶ تاریخ بیست و دوم اسفند ۱۳۱۵ به جناب آقای نعمت وزیر پیش کرد به جواب داده شده که چون ورثه نامبرده تاکنون مهلتی بابت مطالبات خود اخذ و حاضر نشده اند حسابات خود را با دولت واریز نمایند تصمیم گرفته میشود که دیگر وجهی به آنها داده نشود .

بعد اتم به درخواست ورثه داین قبلی املاکی در مقابل طلب خودشان جواب نامبرده نگذاشته اند و میگردد باید ایند اسیران دعاوی مشخص و مورد موافقت طرفین واقع شود تا بعد انحصاری اقدام به پرداخت گردد .

بعلاوه در ضمن نامه شماره ۳۶۱۱ تاریخ ۲۶ شهریور ۱۳۱۴ دفتر مخصوص شاهنشاهی ابلاغ فرموده اند حتی الامکان از دادن وجه نقد خود داری شود .

بنابراین و اینکه در بودجه هم محلی برای پرداخت و یا بالنتیجه موردی جهت تضمین وجه بالا نیست مراتب معروض میگردد تا بهر قسمی که امر مقتضی نماید اطاعت شود .

رئیس اداره امتیازات نفت و درآمد معادن - فتح الله نفیسی

سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران

IRAN NATIONAL ARCHIVES

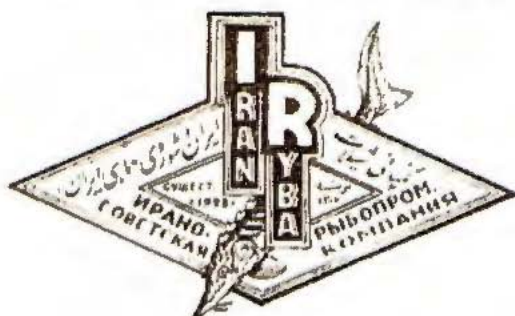
تفصیلی

No. 1
۱۳۱۶/۱۱/۶۵

۱۹۱/۱۱/۶۵

اداره امتیازات نفت و درآمد معادن
۱۳۱۶/۱۱/۶۵وزارت دارائی
شماره ۴۸۵۴۴
تاریخ ۱۳۱۶/۱۱/۶۵

د - ۱۱

« سادچیکف سفیر شوروی به خانه من آمد و زاجع به شیلات بحر خزر که قرارداد آن در بهمن ماه ۱۳۳۱ منقضی میشد مذاکره کرد و تقاضا نمود شیلات کماکان دست مأمورین دولت شوروی باشد تا بعد قراری در این باب داده شود و بمحض اینکه گفتم دولتی که امتیاز نفت جنوب را قبل از انقضای مدت ملی کرد و کارمندان انگلیسی شرکت نفت را از ایران خارج نمود چطور می تواند قرارداد منقضی شده ی شیلات را ابقاء نماید و آن را کماکان در دست عمال شوروی بگذارد. آیا میدانید سفیر شوروی در جواب من چه گفت؟ او گفت صحیح می فرمایید ما نمی بایست از شما چنین تقاضایی کرده باشیم و عذر خواست و رفت و در روز انقضاء هم شیلات بتصرف دولت درآمد ... و بهمین جهت هم بود که دولت شوروی از تحویل طلای ایران بدولت من خودداری کرد. »

دکتر مصدق - خاطرات و تأملات

ISBN-978-964-8029-67-3

9 789648 029673

۰۱۲۱-۲۲۶۸۷۰۹